توختاجى روزى

ئەقىدە

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

توختاجى روزى

ئەقىدە

(پوۋېست)

شىنجاڭ ياشلار ئەدەبىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ياسىن ئەمەن
تېخنىكا دوكتورى: ئىبراھىم مۇمىن

ئەقىدە

شىنجاڭ ياشلار ئەدەبىياتى نەشر تارقىتىش
(ئۈرۈمچى شەھىرى قۇرۇلۇش يولى 9 - نومۇر)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ 1 - ئاپتوماتىك باسما زاۋۇتىدا تېزلدى
شىنجاڭ شىنخۇا ئاھىيلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئولچىمى: 787×1092mm، 32 كەسلەم، باسما ئالتىغى: 8.5
1985 - يىل 9 - ئاي 1 - نەشرى
1985 - يىل 9 - ئاي 1 - نۆۋەتتىكى
كىتاب نومۇرى: M10124·157
سانى: 1 — 6,200
باھاسى: 65 پۇل

مؤندەرىجە

بىرىنچى باپ 1
ئىككىنچى باپ 27
ئۈچىنچى باپ 35
تۆتىنچى باپ 50
بەشىنچى باپ 80
ئالتىنچى باپ 95
يەتتىنچى باپ 145
سەككىزىنچى باپ 192
توققۇزىنچى باپ 234

بىرىنچى باب

مەن ئالغا قاراپ باراتتىم،
گۈللەرنى كۆرگەن ھامان
تەدىمىنى ئاستىلىتاتتىم.
— دانتې

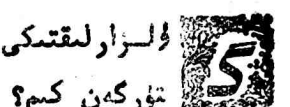

ۋىزانتىيەلىكتىكى تۇرلۇك - تۇمەن گۈللەرنى يېتىشتۈرگەن كىم؟

كىشىلەر ئۆچۈن خۇش پۇراقلىق مۇھىت بەرپا قىلىشنىلا ئويلايدىغان ھالال ئەجرىلىك باغۋەنلەر — ئوقۇتقۇچىلار!...

1977 - يىلنىڭ باھارى راستتىنلا خاسىيەتلىك كەلدى!.. ئۇنىڭ ئىللىق نۇرى يالغۇزىيەر - زىمىنىلا ئەمەس، بەلكى كىشىلەرنىڭ دىللىرىنىمۇ كۈلدۈردى. ئەنە، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىناسىنىڭ يورۇق، ئازادە كارىدورىدا بىناسىڭ ئىشىكلىرى ئالدىدا، ئىككى تەرىپى قىبلىن دەرەخلىق، پاكىز

سۈپۈرۈلگەن چوڭ - كىچىك يوللاردا، تەنتەربىيە مەيدانلىرىدا شوخ تېتىك ياش - ئۆسمۈرلەر خىلمۇ خىل پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانماقتا؛ ئۇلار ئارىسىدا مەلۇم مەسلىنى قىزغىن تالىشىۋاتقانلارمۇ، پۇتۇن خىيالىنى كىتاپ - كونسپېكتلىرىغا مەركەزلەشتۈرۈپ ئۆگىنىۋاتقانلارمۇ، توپ مەيدانلىرىدا ۋاراڭ - چۇرۇڭ قىلىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ ماھارىتىنى نامايەن قىلىشىۋاتقانلارمۇ، تېخى بىر سائەت ئىلگىرىلا ئېچىلغان داغدۇغىلىق چوڭ يىغىن توغرىسىدىكى تەسىراتلىرىنى ئۆز ئارا ئورتاقلىشىۋاتقانلارمۇ بار ئىدى...

مەكتەپ مەمۇرىيىتى بىناسىنىڭ ئۈستىدىكى بالكونىدا ريشاتكىغا تايانغىنىچە ئەتراپقا قاراپ تۇرغان نىجات مۇئەللىم شۇ تاپتا يۈرىگىگە سىغمايۋاتقان بەختىيارلىق تۇيغۇسىنى گويا بىپايان يەر شارىدىنمۇ چوڭ ۋە چەكسىز ھېس قىلاتتى.

20 يىلدىن بۇيان ھېساپسىز روھىي ئازاپلىنىشلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن بۇ مۇئەللىم تېخى بىر سائەت ئىلگىرىلا 2000 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشقان يىغىن سەھنىسىگە ئىززەت - ئىكرام بىلەن تەكلىپ قىلىنىپ، ئۇنىڭ ئەسلىدىكى قىياپىتىنى كۆرۈشكە توسقۇنلۇق قىلغان، ئەمىلىيەتتە ھېچبىر تەشكىلىي ئورگاننىڭ رەسمىي تەستىقى بولمىسىمۇ ھازىرغىچە ناھەقتىن بېكىتىلىپ كەلگەن «ئوڭچى» قالپىغى ئېلىپ تاشلانغانلىغى ئېلان قىلىندى. پۈتكۈل زالدا ياڭرىغان گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى

ئىچىدە، ئۇ ئەس - ھۇشىنى يوقاتقان كىشىدەك ھاياجاندىن كۆزلىرىنى قاپلىغان ياشلىرىنىمۇ سۈرتۈشنى ئۇنتۇپ كېتىپ چىلىك بىلەن تەڭ چاۋاك چالدى.

تۇنۇگۈن ئۇنىڭغا ئاقلانغانلىغى ئالدىن ئۇقتۇرۇلغان ئىدى. شۇندىن تارتىپ ئۇنىڭ گېلىدىن تاماقمۇ ئۆتمىدى. ئۇيقۇ بولسا گويا ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي يۈز ئۆرىگەندەك ئىدى. ئۇ كېچىچە مەكتەپنى تەنها بەچچە قېتىم ئايلاندى ئۇ تۇن قاراڭغۇسىدا غۇۋا كۆرۈنۈۋاتقان دەل - دەرەخلەرگە، چاقناپ تۇرغان ھېساپسىز يۇلتۇزلارغا ... ھەممىلا نەرسىگە گويا ئۇلارنى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك تويماستىن قارايتتى.

ئەنە، مەكتەپنىڭ چوڭ مۇئەللىمىنىڭ ئىچىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان ئېرىقنىڭ كۆمۈشتەك سۈيى تۇن جىمجىتلىغىنى بۇزۇپ شىقىرلىماقتا. مەيىن شامال گويا نىجاتنىڭ شۇ تاپتىكى شاتلىغىغا ئورتاقلاشمافچى بولغاندەك، قۇلاقلىرى تۈۋىدە نازۇك شۇرلاپ، مەڭرىلىرىگە سۆيىمەكتە.

ئۇ ھاياجانلىناتتى، كۆز ئالدىغا گاھ ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ خاتىرىلىرى، گاھ بۈگۈنكى ھاياجانلىق پىكىرلەر، كەلگۈسى ھەققىدىكى تۈرلۈك - تۈمەن گۈزەل تەسەۋۋۇرلار كېلىۋاتاتتى تۇرۇپ - تۇرۇپلا قانداقتۇ بىر تاسادىپى پىكىر ئۇنى چۈش بىلەن رىياللىق ئوتتۇرىسىدىكى يولدا چاپقۇزاتتى. «ئۇكۇممۇ باكى چۈشۈممۇ؟» دەپ ئويلايتتى ئۇ. ياق، بۇ قانداقتۇ بىر شىرىن چۈش ئەمەس، ھەقىقى رىيال-

لمق ئىدى. بۇ رىيالللىق بۇگۈن‌رەسمىي جاكالاندى ...

نىجات مۇئەللىم بالكوندا تۇرۇپ ئۆزىگە ھەر بىر دەم رىخى، ھەر بىر تېمى، ھەر بىر ئېرىغى ... تونۇش بولۇپ كەتكەن مەكتەپكە، مەكتەپ سىرتىدىكى كەڭرى‌ئېكسىزارلارغا، بۇرلانغان سۈزۈك ئاسمانغا تويماستىن‌يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ قارايتتى.

ئۇ قايتىپ كەلدى! ئۆزى سۆيگەن ـ گۈزەل‌مەرىپەت بىغىغا قايتىپ كەلدى. ئەمگەكچى خەلق قوينىغا قايتىپ كەلدى. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان‌بۇنى ئۇ ئەقەدەر ئارزۇ قىلغان ئىدى ـ ھە!؟...

دەرت ـ ئەلەم يۇرىگىنى مۇجۇپ، رەھىمسىز، تەلۈە ئەتۇر قۇيۇنلار باش ـ كۆزى ئەتراپىدا‌پىقىراپ يۇرگەن كۆنـ لەردىمۇ ئۇ پارتىيىگە ئۈمىت باغلىغان، تەلپۈنگەن، ئۇنى ئېسىدىن زادىلا چىقارمىغان، قولى يەتكەن، قەدىمى تەككەنـ لىكى جايلىرى ھەممىسىدە ھالال تەرىنى مىنىەتسىز تۆككەن ئىدى...

ـ نىجات مۇئەللىم!...

بۇ ئاۋاز ئۇنى چەكسىز پىكىرلەر قاينىمىدىن قارىسىپ ئۆزىگە كەلتۈردى، ئۇ بۇرۇلۇپ قاردى. بالكونغا چىقىش ئېشىگىدە مەكتەپنىڭ پىشقەدەم مۇدىرى يوغان ئارخىپ خالـ تىسىنى كۆتىرىپ كۈلۈپ تۇراتتى.

ـ مۇدىر...

ـ بۇ ئۆتكەندە مەن ئېيتقان‌سىزگە ئەللۇق خەتـ

له‌ر ئىكه‌ن، ئارخۇنگىزدىن چىقتى،ـــ مۇدىر سۆزلىگه‌چ ئۇ‌نىڭغا ئىككى پارچه خه‌تنى سۇندى. نجات خه‌تله‌رنى قولىغا ئېلىپلا كونۇبرتقا يېزىلغان ئادرىسقا كۆز يۈگۈرتتى.

ـــ رەيھان!؟ ...، ـــ ئىختىيارسىز پىچىرلىدى ئۇ. ئۇنىڭ يۈرىگى بىردىن قاتتىق دۈپۈلده‌پ، قوللىرى تىترەپ كه‌تتى. مۇدىر، نجاتنىڭ‌ره‌نگىدىكى هاياجانلىنىشنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز ئېغىر ئۇھ تارتىپ بېشىنى ئېغىتتى ـ ده، قولىنى ئاكىلارچه مېھرىۋانلىق بىلەن ئۇنىڭ يېلكىسىگه قويدى.

ـــ چۈشىنىشلىك ئۇكام! ... ئاۋال خه‌تله‌رنى كۆرۈپ چىقىڭ، ئەگه‌ر راستىنلا شۇنداق ...، ـــ ئۇسۇزىنىڭ ئاخىرىنى نىمىشكىدۇ ئېيتالمايلا نجاتنىڭ چىرايىغا بىردەم قاراپ قالدى ۋه كېيىن مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈمسىره‌پ ئاستا قوشۇپ قويدى، ـــ بىرلىكته ئىزله‌پ تاپىمىز!...

ـــ ياق، ياق! ... ھاجىتى يوق،ـــ دىدى ئۇ دۈدۈقلاپ ۋه قولىدىكى خه‌تله‌رگه يەنه بىر قېتىم قاراپ قويدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى‌پىكىرله‌رنى بىلگىلى بولمايتتى. ره‌نگىده بولسا قىيىن بىر ئىش ئالدىدا بېشى قېتىپ، خىجالەتچىلىك ئىچىده قالغان كىشىله‌رگه ئوخشاش بىر مەيۈسلۈك ئه‌كس ئېتەتتى.

ـــ نىملىكى‌بولمىسۇن خه‌تله‌رنى كۆرۈپ چىقىڭ! ـــ دىدى مۇدىر ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئېلىپ ۋه ئاستاقه‌دەم بىلەن بالكون ئىشىكىدىن چىقىپ كه‌تتى. نجات بولسا خه‌تله‌رنى

ونقسىچە خىيالچان تۇرۇپ قالدى.

كەچقۇرۇن بىر توپ دىخان يىگىتلىرى كىرىپ، ئۇنىڭغا قويماستىن نىجاتنى ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ئېلىپ كېتىشتى. ئۇنىڭ ئاقلىنىپ نامىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى يالغۇز ئۇزۇنىڭلا ئەمەس، بەلكى ئون نەچچە يىلدىن بۇيان ئۇنىڭغا ھېسداش لىق قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئاق كۆڭۈل يۇرتداشلارنىڭمۇ زور خوشاللىغى ئىدى. شۇڭا ئۇلار ئۇزۇزلىرى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادەت بويىچە كەچلىك مەشرەپ ئۆتكۈزۈپ ئۇزۇلىرىنىڭ بۇ ئوقۇتقۇچى دوستىنى مۇبارەكلەشنى مەسلىھەت قىلىشقان ئىدى.

مەشرەپ ئويۇنىنى نىجات ئۇسۇلۇك ۋاقىتلىردا ئۆز يۇرتىدا بىرقانچە قېتىم كۆرگەن. لېكىن ئۇ چاغلاردا يېشى تېخى كىچىك بولغاچقا مەشرەپ سورۇنىدىكى ئەدەپ-قائىدىلەر، ئويىنىلىدىغان ئۇسۇل ۋە ئوقۇلىدىغان مۇقاملار-نىمۇ ئانچە كۆپ بىلمەيتتى.

مەشرەپ قاتناشچىلىرى 30 دىن ئارتۇقراق كىشى بولۇپ كۆپچىلىگى ياشلار ئىدى. نىجاتنىڭ يۇقۇرىسىدا-تۆرنى ئىگەللەپ ئولتۇرغان ئۇچ - تۆت ئاقساقال، بۇرۇنقى دىن مەشرەپكە خۇمار بولۇپ كەلگەن، ئۇز دەۋرلىرىنىڭ «يىگىت بېشى»لىرىدىن ئىدى.

مەشرەپ باشلىنىش ئالدىدا نىجاتنىڭ سول تەرىپىدە

ئولتۇرغان دادۇي پارتىيە ياچىيكسىنىڭ شۇجىسى ئابلىمىت كۆچىلىككە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ سۆزىنى باشلىدى:

— بىزنىڭ دادۇيىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ كۆچىلىگى نىجات مۇئەللىمنى ياخشى تونۇيدۇ. خىزمىتىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىگىنى ئاڭلاپ، ھەممىمىز تولىمۇ خۇرسەن بولدۇق، — شۇجى، نىجات مۇئەللىمگە نەزەر تاشلاپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئون نەچچە يىلدىن بۇيان بىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئويۇنىمىز بولغان مەشرەپمۇ «فېئودالىزىمغا خاس»، «سېرىق» ... دەپ قارىلىنىپ، تۇسۇپتىلگەن ئىدى. بۈگۈن بىزمۇ ئۇنىڭ بېشىغا زورلاپ كىيگۈزۈلگەن قالپاقلارنى ئېلىپ تاشلاپ، بەتنامدىن ئازات قىلىنغان دوستىمىزنى، بەتنامدىن ئازات قىلىنغان مەشرەپ ئويۇنىمىز بىلەن تەبرىكلىمەكچىمىز ...

ئۆي ئىچىدە ئولتۇرۇشقانلار ئۆز ئارا پۇتۇشۇۋالغاندەك بىردىنلا چاۋاك چېلىشتى. بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئاجايىپ تەبىئى ھاياجانلىق كۆرۈنۈش ئىدى. نىجات قاندىقتۇ بىر خىل ئىللىق سېزىمنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارقىلىپ، يۈرىگىنىڭ ئەنە شۇ سېزىم تەسىرى بىلەن ئۆركەشلەۋاتقانلىغىنى سەزدى.

— رەھمەت، رەھمەت! — دەيتتى ئۇ قايتا ـ قايتا كۆڭلىدىكى چەكسىز مىننەتدارلىغىنى ئاشۇ «رەھمەت» سۆزى بىلەن بىلدۈرۈپ. مەشرەپ باشلاندى.

مەشرەپ — ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى تەرتىۋى بويىچەمۇقام بىلەن باشلىنىپ، تەمبۇر، قالۇن، راۋاپ ۋە داپنىڭ

ئەگەشلىگىدە ئەۋجىگە كۆتىرىلدى. ئاۋازى ساز بىر يېگىت ۋۇقۇرى ئاۋازدا مۇقام دىسىنى ئورۇنلىغاندىن كېيىن، بىر قانچە كىشى داپىنىڭ تەگكەش قىلىنىشى بىلەن ئەمدىكى نۆۋەت بويىچە «چىكتىمە»قىسمىغا تەگلا قوشۇلدى.

بايانتىن پۈت ـ قوللىرى قىزىپ، تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان يېگىتلەر جۇپ ـ جۇپ بولۇپ ئوسۇلغا چوشتى. بەزىدە شوخ، بەزىدە لەززان، ئەمما قاتتىق تەرتىپ بىلەن ئويىنىلىدىغان مەشرەپنىڭ بۇ ئوسۇللىرى كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس قىلغۇچى «زىل بايانان»، «ئۆزھال»، «راك»، «مۇشايىرەك»، «جۇلا»، ... قاتارلىق مۇقاملار بىلەن ھەر خىل ئۆزگىرىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ قەدىمىيسەنئەت بايلىغىنى نامايەن قىلاتتى. نەجات ئوسۇل ئويناۋاتقان، مۇقام ئېيتىۋاتقان ۋە ساز چېلىۋاتقان يېگىتلەرگە قاراپ ئويلىنىپ كەتتى: «... قىزىق! بۇ ياشلارنىڭ ھەممىسى ئون يىل ئىلگىرى نېخى گۆدەك بالىلار ئىدىغۇ، بۇ ئوسۇللارنى ئۇلار قاچان ئەيەردە ئۆگىنىۋېلىشتىكىن!؟ ...» بىرقانچە يېگىت بىر-لىشىپ يۇقۇرى ئاۋازدا ئېيتقان «زىل بايانان» مۇقامى ئۇ-يغۇر خىيالىنى بوزدى:

ئىككى تاغنىڭ ئاراسى،
يارىمنىڭ كۆل باغىدۇر،
ئۇنى كېلەر دېپىنىڭ،
ۋەسلىگە دىل تازىدۇر.

ناخشىلار ئەۋجىگە چىقىپ تەرگە چۆمۈلگەن ئۇسۇلچىلار ئويىنىغانسېرى قىزىماقتا ئىدى.

قارچۇغۇم كۆكۈلدا قالدى،
مەن يېنىپ كەلدىم بۇيان
مەن يېنىپ كەلگەن بىلەن
كۆڭلىمىز كۆكۈل سايان.

جانىغۇ بەردى خۇدا،
سىر كۆن ئامانەت ئالغۇدەك
مىڭ مۇشەققەتلەر بىلەن
سالغان ئىمارەت قالغۇدەك ...

مۇقامغا ئەسىر بولۇپ قالغان ئىجاتنىڭ كۆڭلىدىن ئۇسۇلدا قۇلىغى مۇقامنىڭ يېڭى - يېڭى ناخشىلىرىدا ئىدى.

كۆيىمەنا كۆيىمەن،
قاشى قاراغا كۆيىمەن.
كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ،
جاننى ئالارغا كۆيىمەن.

«قاشى قاراغا كۆيىمەن!...» ئىجات كۆڭلىدە ئىختىيارسىز تەكرارلىدى ۋە ھە. ئۇمۇ «قاشى قاراغا كۆيگەنىدى

كىن؟...» شۇ ھامان خىيال ئەينىگىدە غۇۋا بىر گەۋدە پەيدا بولۇپ، ئاستا - ئاستا روشەنلىشىكە، چىرايى ئېنىق كۆرۈنۈشكە، ھەتتا... تولىمۇ تونۇش بىر چاغلاردا سۆيۈملۈك بولغان يېقىملىق چېھىر كۆلۈمسىرەشكە باشلىدى. نىجات ئۆزىنىڭ ئېغىر تىنىپ «ئۇھ!» تارتىۋەتكەنلىگىنىمۇ سەزمەي قالدى. كۆڭلىنىڭ قەيىرىدىمۇ بىرپىكىر ھۇددى ئۇنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك «رەيھان، رەيھان!...» دەپ تەكرارلايتتى

نىجات كاللىسىغا كېلىۋاتقان پىكىرلەرنى ئۆزىدىن نېرى ھەيدىۋەتمەكچى بولغاندەك بېشىنى بىر - ئىككى ئېغىتتى:

— ئۇ ... مېنىڭ ... شۇنچە، كىمىم ئىدى؟! شۇنچە زامانلار ئۆتۈپ كەتتى، بەلكىم، ئاللىقاچان...

ئۇ، ئۇنىڭ ئويىلىغانلىرىغا قارىدى، لېكىن كاللىسىدىن يەنىلا ھىلىقى پىكىرلەر نېرى كەتمەيتتى، «... باشقىلاردىن ئون نەچچە يىل بۇرۇنلا توي قىلىپ كەتكىنىگە ئېنىق ئاڭلاپ تۇرۇپ، يەنە شۇنى ئويلاش... تولىمۇ بىمەنىلىك ئەمەسمۇ؟...»

يىرىم كېچىدىن ئۆتكەندە، ئۇ مەكتەپتىكى ياتىغا قايتىپ كەلدى. ئىككى كۆزىدىن ئۇيقۇسىز ئىكەنلىگىگە قارىماي، ئۇ يەنىلا يېتىشقا ئالدىرىمىدى. يۈز - قوللىرىنى مۇزدەك سوغاق سۇدا يۇيغاندىن كېيىن. تامدىكى مىخقا ئېسىپ قويۇلغان قۇرۇق لۆڭگىنى ئېلىپ يۇزىنى سۈرتكەچ، كارۋىتى ئالدىغا كېلىپ، دەپتەر ۋە ھەر خىل كىتاپ

لار وەتەلىك تەزىلغان شىرەسكە قاراپ قويدى، شۇ چاغ كىتابلارنىڭ ئالدىغا يۆلەپ قويۇلغان كىچىك ئەينەكتە ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ، سىر ھازاغىچە تۇرۇپ قالدى. ئاقىرىشقا باشلىغان چىكە چاچلىرى ياشىنىڭ ئۈستۈنكى قىسمىغا كېڭەيشكە باشلىغان ئىدى ئىككى قاش ئارىسى ۋە كۆز جەيەكلىرى ئەترايىغا چۈشكەن قورۇقلار نىجاتنى 45 لەرگە يەتكۈزۈپ قالغاندەك كۆرسىتەتتى. نىجات ئىختىيارسىز ھالدا ھەسرەتلىك يېشىنى ئەسكە ئالدى:

«38 ياش! ... ئۆمۈر راستىنلا سۈرەتلىك ئۆتىدىكەن-دە!...»

ئۇ لۆكۈنىنى جايىغا ئىلىپ قويۇپ، ياتاق ئىچىدە ئۇياق-بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى.

«سىر چاغلاردا ... تېخى بالا ئىدۇق. ئىنىستىتۇتتىكى شۇ قاينام ھايات...» ئۇ كارىۋىتىدا ئولتۇرۇپ، ئالدىدىكى شىرەگە جەينەكلىرىنى قويغىنىچە ساۋاقداشلىرىنى ئەسلەپ كەتتى. ئەنە، شوخ، زىرەك دوستى شۇكۇر قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەپ دەرستىكى سىرەر تېما ئۈستىدە باشقىلار بىلەن مۇنازىرىلەشمەكتە... ئەنە، ئۇنىڭغا روسىرو تۇرۇپ سۆزلەۋاتقان سېلىم، ئۇمۇ شۇكۇرگە ئوخشاش مۇنازىرىگە ئامراقلاردىن... كىشىنىڭ ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىدىكى ھايات ھەقىقەتەن مۇ كۆزگە ئىلغۇلۇك ۋە بەختلىك دەۋر-دە! ئەمما. بۈنداق كۆڭۈللۈك ۋە بەختلىك دەۋرنى مەسىلەن، ياخشى ئۆتكۈزۈش ھەرقانداق كىشىگە نىسىپ بولۇۋەرمەيدۇ.

نىجاتچۇ؟ ئۇ ئاتا ـ ئانىسىدىن كىچىگىدىنلا يېتىم قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان تۇزۇكرەك تۇققىنى بولمىغاچقا، خەلق ھۆكۈمىنى ئۇنىڭ بېشىنى سىلىغان ئۇنىڭ ئاتىسىمۇ، ئۇرۇق-تۇققانلىرىمۇ خەلق ھۆكۈمىتى ئىدى ئۇنىڭ مەسۇم گۈدەك قەلبىدە، ئۆزىگە پاسىۋانلىق قىلغان، بېشىنى سىلىغان پار-تىيىگە، يېڭى دەۋرگە نىسبەتەن سىر خىل چوڭقۇر مۇھەب-بەت ئۇنى باشلاپ ئۆچ مەكتەپتىن تارتىپ تېرىشچ ئۇگىنىش-كە، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ غەمخور لۇئىغا ئايلىنىپ جاپاپ بە-رىشكە رىغبەتلەندۈرەتتى. ئىستىتۇتقا كەلگەندە ئۇ ئۆزىگە تېخىمۇ قاتتىق تەلەپ قويدى ھەقىقەتەنمۇ سىلىم ئاجايىپ قىزىق نەرسە، ئۇنى ئۇگىنىمسەك سېنىڭدىن يىراق ۋە تو-لىمۇ يات سىلىنىپ سىرلىق تۇيۇلىدۇ، ئۇگىنىسەك، ئۇگىنىگەن-دىمۇ راست بېرىلىپ ئۇگەنسەك ئۇ ساڭا يېقىن، قىزىقارلىق بولۇپ، ئالدىمدە تەڭداشسىز كۈچ ـ قۇدرىتى بىلەن سېنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالىدۇ. نىجاتمۇ ئەنە شۇنداق مەھلىيا بولغانلاردىن ئىدى. شۇڭا ئۇ ھەر دائىم تېرىشچ ياخشى ئۇگەنىدى. ھەر بىر كۈنىنى مەنىسىز ئۆتكۈزۈۋ تەسلىككە تېرىشتى...

ئۇ، ئوسلىغانسىرى كۆز ئالدىغا، ئىنسىتىتۇتتىكى ئو-قۇغۇچىلىقىنى ئىبارەت ئالتۇندىنمۇ قىممەت، مەسلىك، شاۋ-قۇنلۇق كۈلەرمىك تۇرلۇك كارتىسلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىشىدە باشلىدى...

... هەر هەپتىنىڭ 6 - كۈنى چۈشتىن كېيىن دەرس تىن چۈشۈپ مەكتەپ بويىچە چوڭ تازلىق قىلىش، ئۆزۈن دىن ئويان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئادەت ئىدى. بۇگۈنمۇ ھەيدان تازلىغىدىن يېنىپسىنىپقا كىرگەن نىجات بۇ يەردە بولۇۋاتقان جىددى، قىزىقارلىق ئىلمىي مۇنازىرە قاينىمىغا كىرىپلا كەتتى. ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى بۇگۈن خىمىيە دەرسىدە ئالىملىكىم مۇئەللىم ئوتتۇرىغا قويغان «نىمە ئۈچۈن تەبىئەتتە مۇتلەق كۆپ خىمىيۋى رېئاكسىيىلەر ئۆزلۈكىدىن بارىدۇ؟» دېگەن سوئال ئۈستىدە ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ قاراشلىرىنى بەس - بەستە ئوتتۇرىغا قويۇپ، مۇنازىرىلىشىۋاتاتتى. رەيھان، سىلىم، شۈكۈر، نۇر-دۇنلار بۇ مۇنازىرىنىڭ ئاساسىي قاتناشچىلىرى بولۇپ، ئۇلاردىن باشقا يەنە بەش - ئالتە ئوغۇل - قىز ئوقۇغۇچىمۇ ئۇلارنىڭ مۇنازىرىسىگە قۇلاق سېلىپ جىم ئولتۇرۇشاتتى.

— ھە، مانا نىجاتمۇ كىردى، — دېدى قىزىققان شۈكۈر پاخپايغان چاچلىرىنى قولىلىرى بىلەن ئارقىسىغا تاراپ قويۇپ — قېنى سەنمۇ بىر نىمە دېگىنە ئاداش.

ئۇلار بەس - بەس بىلەن بىر بىرىنىڭ ئاغزىدىكى سۆزلىرىنى تارتىۋېلىپ چۈشۈلدۈشپ كەتتى. كىمنىڭ نىمە دەۋاتقانلىغىنى پەرق ئېتىشمۇ تەس ئىدى. نىجات ئىككى قۇلىغىنى ئالقانلىرى بىلەن ئېتىۋېلىپ ۋاقىرىدى:

— بولدى، بولدى! ئاغزىڭلارغىمۇ، قۇلىغىڭلارغىمۇ

ئۇۋال.

تالىشۋاتقانلار بىر ئاز تىنچىدى، نىجات كۈلگىنىچە سۆزلىدى:

— ئونداق تالاشساق ھېچ نەتىجە چىقمايدۇ. مېنىڭ چەجايىمزدا ئولتۇرۇپ، تەرتىپ بىلەن بىر بىرلەپ سۆزلەيلى، سۆزلىگۈچى ئۆز كۆزقارىشىنى تولۇق شەرھلەپ بولغاندىن كېيىن يەنە باشقىمىز سۆزلەيلى. شۇ ۋاقىتتىلا كىمنىڭ توغرا، كىمنىڭ خاتا. ئايرىۋالغىلى بولىدۇ.

— ھە، مانا بۇنىسى بولىدۇ، — دىدى رەيھان ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 1 - يىللىقىدىكى ئۆسمۇرلەرمۇ بىزدەك بولمىسا كېرەك.

— مەنمۇ قوشۇلمەن، — دىدى شۆكۈر ئۆزىنىڭ پارتىسى تەرەپكە مېڭىپ، — مانا مەن ئولتۇردۇم.

— بىزمۇ قوشۇلمىز! — دىدى ھەممە ئوقۇغۇچىلار كۈلۈشۈپ.

— بۇ ئۇسۇلغا مەنمۇ قوشۇلمەن، — ئىشىك تەرەپتىن چىققان تونۇش، تەمكىن ئاۋاز ھەممىنى ئۆزىگە قاراتتى. ئىشكتە ئابلىكىم مۇئەللىم كۈلۈپ تۇراتتى.

— كېلىڭ مۇئەللىم، كېلىڭ، — دېيىشتى ئوقۇغۇچىلار ھۆرمەت بىلەن.

— باشقىلار دەم ئېلىشقا چۈشۈپ كەتكىلى نەۋاق، — دىدى ئابلىكىم مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلارغا سىناش نەزىرى بىلەن

بىر نەرسىنى كۆز يۇگۈرتۈپ، ــ «بۇگۈنكى شەنبە» مۇنازىرىسىنىڭ تۈگەپ كەتمىسۇن يەنە ...

ــ پەندىكى ئىختيارىي مۇنازىرە ھەرقانداق دەم ئېلىشتىنمۇ ياخشىدەك قىلىدۇ، ــ دىدى رەيھان كۈلۈپ.

ــ ھە، سىلەرنىڭ بۇ روھىڭلار يارايدۇ، ــ دىدى ئابلىكىم مۇئەللىم سەممى كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭ قاراشلىرىدا ئۆز ئوقۇغۇچىلىرىغا كۆيۈنۈش، زوقلىنىش ھېسسىياتى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا بىر نەرسەپ كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ مۇنازىرىدە باشقىلارنىڭ ئۆز پىكىرلىرىنى تولۇق شەرھىلىشىگە يول قويۇش كېرەك. چۈنكى، ھەربىر كىشىنىڭ ئوخشىمىغان پىكىرلىرىدە يەنىلا مەلۇم بىر پىكىرلەر چىقىپ قېلىشى مۇمكىن. شۇڭا بۇگۈنكى سوئالغا جاۋاپ تېپىشتىمۇ ھەربىر كىشى ئۆز قارىشىنى ئالدىرىماي شەرھىلەپ باقسۇن. قېنى، كىم ئاۋال سۆزلەشنى خالايدۇ؟

ــ مەن سۆزلەپ باقاي، ــ دىدى شۆكۈر قولىنى كۆتىرىپ ۋە مۇئەللىمنىڭ باش لەڭشىتىپ قوشۇلۇشىنى ئالغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى، ــ ئەمە ئۇچۇن تەبىئەتتە مۇتلەق كۆپ خىمىيۋى رېئاكسىيەلەر ئۆزلۈكىدىن بارىدۇ؟ بۇ سوئالغا جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن، بىز ماددىلارنىڭ قانۇنىيىتىگە مۇراجىەت قىلىمىز. ماددىلار ھامان رېئاكسىيەگە كىرىشىش خاھىشىغا ئىگە. ئەگەر رېئاكسىيەلەشكۈچى ماددىلارنى ئۆزئارا ئۇچرىشىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلى-

ساقلا. ئۇلار ئۆزلۇكدىن رېئاكسىيىگەكىرىشىپ مەھسۇلاتقا ئايلىنىدۇ.

شۇكۇر «مېنىڭ كۆزقارىشىم ماما شۇنداق» دېگەندەك قىلىپ ئەترايىسكىلەرگە ۋە ئابلىكىم مۇئەللىمگە قاراپ قويۇپ، ئورنىغا ئولتۇردى، مۇئەللىم كۇلۇمسىرىگىنىچە ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەي ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن شۇكۇرنىڭ جاۋابىغا قانائەت ھاسىل قىلغانلىغى ياكى قىلىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

— مېنىڭ پىكرىم، — دېدى ئوردۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاندىن گېلىنى قىرىپ قويۇپ شۇكۇردىن جىددىي‌ھالدا سورىدى، — سېنىڭ قارىشىڭنى مۇبادا توغرا دەپ قارىساق، ھاۋا ئارىلاشمىسىدىكى ئازوت بىلەن ئوكسىگېن مالىكۇلىلىرى سېكۇنتىغا مىليون قېتىم ئۇچرىشىپ تۇرسىدۇ، ئەمە ئۈچۈن ئۇلار ئۆزلۇكىدىن رېئاكسىيىلىشىپ بىر قاتار ئازوت ئوكسىد مالىكۇلىلىرىغا ئايلىنىپ كەتمەيدۇ؟

قىزىققان شۇكۇر تەرتىپىنمۇ ئۇنتۇپ، ئوردۇنىڭ سوئالىغا ئىنتىكلا جاۋاپ بەردى:

— گەرچە ئۇلار ئادەتتىكى ئەھۋالدا ئۆزئارا ئۇچرىشىپ تۇرسىمۇ رېئاكسىيىگە كىرىشىش شەرت - شارائىتىنى يارىتىپ بەرمىدۇق - دە!

— مەنمۇ ئۆز كۆز قارىشىمنى ئېيتىپ باقاي — دېدى سېلىم، مۇئەللىم تەرەپكە قاراپ.

— هه،هه! .... — مۇئەللىم ئۇنى سۆزلەشكە رىغبەتلەندۈردى.

— بىسكۈچە — دېدى ئۇ شۇكۇرگە سېر نەزەر تاشلاپ قويۇپ — بۇ خاتايلار دېگەندەك ئەترايلىق بولمىدى. يەنە شۇكۇرىنىڭ جاۋاۋى مەسلىسىنىڭ پەقەت سېر تەرىپىنى بېشىپ بېرەلىدى. مادداللارنىڭ ئۆزلۈكىدىن رېئاكسىيىلىشىپ مەھسۇلاتقا ئايلىنىشى ئۈلارنىڭ تېخىمۇ تۇرافلىق ئېلىپ تېرون قەۋىتى تۇزۇشىدىكە ئىستىلكەللىكىدىن بولىدۇ ...

ئۇ ئۆرنىدىن بۇ كۆزقارىشىنى يەنە سېردەم شەرھىلەگەندىن كېيىن ئورنىغا ئولتۇردى. كۆزلىرى بولسا ئاللىكىم مۇئەللىمدە ئىدى، بىراق ئاللىكىم مۇئەللىمنىڭ چىرايىدىن ھېچسېر ئىسىق ئىپادە تاپالمىدى. يەنە ئىككى ئوقۇغۇچى بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئۆز قاراشلىرىنى سۆزلەپ ئۆتتى. نىجات چوڭقۇر خىيالغا چۆكەن ھالدا سېر مۇقىمغا تەكىلىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ قاپ ـ قارا قاشلىرى قاتتىق تۇرۇلۇپ، كۆزلىرى سەل قىسىلغان ئىدى. ئۇ سېر نەرسىنى جىددى ئويلانغاندا ھامان ئاشۇ قىياپەتتە بولاتتى. شۇ چاغدا رەيھان مۇئەللىمگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ سورىدى:

— مۇئەللىمۇ؟ مەن ئۆز قارىشىمنى سۆزلەپ باقسام...

— ھەم — دېدى ئاللىكىم مۇئەللىم ئىسىق چىراي بىلەن قىزغا قاراپ. — سۆزلەڭ رەيھان.

— مەن بايا ئۆز قارىشىمنى شەرھىلىگەن. — دېدى

رەيھان ساۋاقداشلىرىغا قاراپ قويۇپ ــ ھازىر يۇقۇرىدا سۆزلەپ تۇرغىنىمدەك پىكىرلىرىنى ئوبلىنىپ كۆرسەم مىڭەمدە يەنە بىرقانچە سوئاللار پەيدا بولدى. ئالدى بىلەن مۇشۇ ھەقتىكى قارىشىمنى ئېيتسام؛ ھازىر سۆزلىگەنلەرنىڭ جاۋاۋى پەقەت ئىلىمىزنىڭ ئاتوملىرىنىڭ ئۇچۇن تەنھا مەۋجۇت بولماي تۇرۇلۇغىدىن باشقا ئاتوملار ياكى باشقا ماددا مالىكۇللىرى بىلەن تەسىرلىشىپ، سىرتقى ئېلېكترون قەۋەتلىرىنى تۇراقلىق ئېلېكترون قەۋەتلىرىگە تۇتاشتۇرۇش ئۇچۇن ئۆزلۇكىدىن خىمىيۋى رېئاكسىيىلەرگە كىرىشىدۇ دىگەن مەسىلىنىلا چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. ئەگەر ئۇلارچە بولغاندا، مۇرەككەپ مالىكۇللار ئارىسىدا خىمىيۋى رېئاكسىيىلەر ئۆزلۇكىدىن بارماي قالامدۇ؟

سىنىپ ئىچى بىردىن جىمجىت بولۇپ كەتتى. سىنىپتىكىلەر چىراق ياندۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئىدى. ئابلىكىم مۇئەللىم ئورنىدىن تۇرۇپ لامپىنىڭ كۇنۇپكىسىنى باستى. سىنىپ يوپ ـ يورۇق بولۇپ كەتتى.

ــ يېڭى ـ يېڭى پىكىرلەر چىقىۋاتىدۇ، ــ دىدى مۇئەللىم ئولتۇرغانلارغا قاراپ قويۇپ. ــ بۇ ياخشى ئەھۋال. ئەمما مەسىلە تەل ـ تۆكۈس يېشىلدىمۇ؟ يەنىمۇ چوڭقۇر ئويلىنىپ باقايلى. بۈگۈن شەنبە. دەم ئېلىش ۋاقتىڭلارغىمۇ كۆپ تەسىر يەتمىسۇن ...

ــ مۇئەللىم، مەن قارىشىمنى قويۇپ باقسام قانداق؟ ــ

دىدى نجات سەردىنلا مۇئەللىمنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ئوقۇغۇچىلار يالت قىلىپ ئۇنىڭغا قاراشتى. نجاتنىڭ قاشلىرى تۇرۇلگەن، كۆزلىرى جىددى ۋە ئىشەنچلىك چاقناپ تۇراتتى.

— سۆزلەڭ! — دىدى مۇئەللىم كۈلۈپ.

— ساۋاقداشلارنىڭ كۆزقاراشلىرىدىمۇ بەزى مەقسەتلەر بار، — دەپ سۆز باشلىدى نجات، — سىلەر ئېيتقانىدەك ماددىلاردا ئۆزئارا رېئاكسىيىلىشىش خاھىشى بولىدۇ. شۇڭا ئۇلارمۇ ئۆزئارا توقۇنۇشقاندا رېئاكسىيە لىشىدۇ شۇنىڭدەك ئىلىمىنت ئاتوملىرى خىمىيۋى رېئاكسىيىلەر ئارقىلىق ئۆزىنىڭ سىرتقى ئېلېكترون قەۋەتلىرىنى تۇراقلىق تۈزۈلۈشكە ئىگە قىلىشقا ئىنتىلىدۇ. ئەمما ئۇلار خىمىيۋى رېئاكسىيىلەرنىڭ ئۆزلۈكىدىن بارىدىغانلىغىغا تولۇق جاۋاپ بولالمايدۇ، مېنىڭچە... خىمىيۋى رېئاكسىيىلەرنىڭ ئۆزلۈكىدىن بېرىشتىكى تۆپكى سەۋەپ، تەسىئەت دۇنياسىدىكى بارلىق ماددىلار ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئەڭ تۆۋەن ئېنېرگىيە ئېلىشقا ئىنتىلىدۇ. شۇنداقلا ماددىلار تېخىمۇ تۇراقلىق ھالەتكە ئۆتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم ماددا ئۆز ھالىتىدە ئۆزگىرىش ياسىشى، بىرەر جەريانىنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈپ باشقا بىر خىل ھالەتكە ئايلىنىشى لازىم بولىدۇ. ماددىلارنىڭ خىمىيۋى رېئاكسىيىلەرگە كىرىشىشى — مانا مۇشۇ خىل ھالەتنى ئۆزگىرىشىنى ياساپ، ئەڭ تۆۋەن ئېنېرگىيە ھالىتىگە ئايلىنىپ، تېخىمۇ

تۇراقلىق ھالەتكە ئۆزگىرىشتىن ئىبارەت شۇنىڭ ئۈچۈن شەرت ـ شارائىت يارىتىلغان ھامان مادداىلار ئوتتۇرىسىدىكى خىمىيىۋى رېئاكسىيىلەر ئۆزلۈكسىدىن مەيدانغا كېلىدۇ.

ئابلىكىم مۇئەللىم سىنىپتىكىلەرگە سىناش ئەزىرى بىلەن قارىغىسىچە سورىدى:

ـ قانداق توغرا بولدىمۇ؟

ئوقۇغۇچىلار ياشلىرىنى ئېغىتىشىپ كۈلۈمسىرەشتى.

ـ شۇنداق، ـ دېدى مۇئەللىم ئورىدىن تۇرۇپ، ـ نىجات بۇ مەسىلىگە جاۋاپ بەردى... ـ ئۇ ئاندىن نىجات جاۋاپ بەرگەن تېما ئۇستىدە قىسقىچە خۇلاسە قىلىپ بەردى.

سىنىپتىن كەچ قايتقان ئوقۇغۇچىلار ئۆگۈن كەچ نېمە قىلىشلىرى ھەمدەمگە بىرىشلىرى ئوستىدە پاراڭلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ـ نىجات، ئۆگۈن كىنوغا بارامسىلى ـ دېدى ئوردۇن، ـ سىنىمىرمۇ ئانچە ـ مونچە ئارام ئالسۇن ئەمدى...

ـ ياق، ـ دېدى شوكۇر رەت قىلىپ، ـ ئانىسىغا چىقىمىز تاسا سىنىمىغا ياخشى ئارام ئالدۇرىدۇ.

ـ تېما تېرچۇ؟ ـ سورىدى سەئىم، نىجاتنى ئوقۇپ قويۇپ كۈلكىسىچە.

ـ تېما تېرمۇ بولاتتى ئەپسۇس كېچىكىپ قالدۇق ـ دە. نىجاتنىڭ يېنىدا كېلىۋاتقان شوكۇر ياشقىلارغا

سەزدۈرمەي، نىجاتنىڭ يېشىنى تارتىپ، ئارقا تەرەپنى شەرەتلىدى. نىجات كەينىگە بۇرۇلۇپ قىزلار ياتقىنى تەرەپكە قاراپ ئاستا كېتىۋاتقان رەيھاننى كۆردى. رەيھان، نىجاتنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ قەدىمىنى تېخىمۇ ئاستىلاتتى. نىجات بىر ئاز ئىككىلىنىپ تۇردى - دە:

— سىلەر مېڭىۋېرىڭلار، — دەپ قويۇپ قىز تەرەپكە قەدەم تاشلىدى...

نىجات خىيالدىن باش كۆتىرىپ ئەتراپىغا ئىنتىلىپ سەپسالدى. ئۇ خىيلىلا ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتكەنلىگىنى سېزىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، ياتاق ئىچىدە بىر - ئىككى قېتىم ئايلاندى. سائەت قانچە بولدىكىن؟... ئۇنىڭ سائىتىمۇ يوق ئىدى. ھىلىقى بىر يىلى تەجرىبىخانىدا ئۇنى چالا ئۆلۈك بولغىچە ئۇرۇشقاندا، سائىتىمۇ يوقالغان ئىدى. شۇنىدىن كېيىن ئۇ سائەت سېتىۋالمىدى. دەرسكە كىرىش، دەرستىن چۈشۈش ۋاقىتلىرىدا مەكتەپ قوڭغۇراق چالاتتى. دەرستىن سىرتقى چاغلاردا بولسا سائەتكە ھاجەتمۇ چۈشمەيتتى...«تاك سۈزۈلۈشكە ئاز قالغان بولسا كېرەك...» تەخمىن قىلدى ئۇ دەرىزىدىن تۇن قاراڭغۇسىغا قاراپ قويۇپ، خۇددى ئۇنىڭ تەخمىنىنى تەستىقلىغاندەك بىراقتىن خورازنىڭ چىللىغىنى ئاڭلاندى: «ئازراق بولسىمۇ كۆز يۇمۇۋالاي، ئەتىگەنده تېخى دەرسىم بار...» ئۇ شۇلارنى ئويلىغاچ ئورۇن - كۆرپىسىنى ئىنتىلىپ سالدى. ياستۇغىنى ئوڭلاۋېتىپ بىردىنلا ياستۇق

ئاستىدىكى كۈندۈزدە مۇدىر بەرگەن ۋە تېخى ئوقۇلمىغان ئىككى پارچە خەتنى كۆزى چۈشتى. ئۇخلىۋېلىش پىكرى ئۇنىڭ خىيالىدىن يەنە كۆتۈرىلدى - دە، كونۇپىرتلارنى قولىغا ئالدى. يۈرىگى «كونۇپىرتلارنى ئاچ! خەتنى ئوقۇ!...» دېگەندەك قىلاتتى.

ئۇنىڭ ھېسسىياتىدىكى كونۇپىرتلارنىڭ بىرسىنى ئاچتى. پەقەت قىزلارنىڭ نازۇك قوللىرىلا ئۆگەگەن، گۈل چىقىرىپ قاتلانغان بىر ۋاراق خەت چىقتى. نىجات خەتلەرنى ئوقۇماي تۇرۇپلا قەغەز ئايغىدىكى «رەيھان» دېگەن چىرايلىق پۈچۈركىغا ھەم 1964 - يىل 9 - ئاينىڭ 10 - كۈنى دېگەن چىسلاغىلا كۆز تاشلىدى.

«تۇيۇق 1963 - يىلى بولغان بولسا، بىر يىلدىن كېيىن بۇ خەتنى يازغان ئىكەن - د؟ ...» دېدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە. ئاندىن خەتتە نىمە يېزىلغانلىقىغا قىزىقمىغاندەك ئۈنى قويۇپ قويۇپ 2 - كونۇپىرتنى يىرتتى. ئىككى ۋاراق قەغەزگە چىرايلىق قىلىپ يېزىلغان بۇ خەتلەرنىڭ ئايغىدىكى چىسلا «1966 - يىل 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى» دەپ يېزىلغان. ئۇ بۇ خەتنىمۇ ئوقۇماي كۆڭلى غەش ھالدا بىردەم تۇرۇپ قالدى. ئەمىشكىدۇ يەنە بۇرۇن ئاچقان قىسقا بىر ۋاراق خەتنى ئېلىپ ئىختىيارسىز ئوقۇشقا باشلىدى:

«قەدىرلىك ساۋاقدىشىم نىجات!

سىزنى ئۆچۈن دائىم ئازاپلىنىۋاتقان ۋىجدانىمنىڭ دەۋىتى بىلەن سىزگە ئون بەچچە پارچە خەت يازدىم. ئەپسۇسكى

بىرسىگىمۇ جاۋاپ ئالالمىدىم. مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا گۇناكار! ئەمما، ئەجەبا ... سىز مېنىڭ «گۇناكار» بولۇش سەۋەبىنى بىلمىسىڭىز؟... ماڭا ھەرقانچە نەپرەتلەنسىڭىزمۇ. مەن ئۆز قەلبىمدىكى شۇ سۆزنى سىزگە يەنە قايتا يېزىشنى خالايمەنكى. مېنىڭ تۇپەيلىمدىن ئۆز ئىستىقبالى قاردىلىنىپ كەتكەن يىگىتكە ھاياتلا بولسام پاك ۋىجدانىم بىلەن جاراڭ قايتۇرالايمەن!...»

خەتنىڭ ئايىغىدا ئىسىم ۋە يۇقۇرىدىكى چىسلا يېزىلغان ئىدى.

نىجاتنىڭ كاللىسىدىن چىگىش، بىر بىرىگە قارىمۇ قارشى تەسەۋۋۇرلار تېزلىك بىلەن ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ شىرە ئۈستىگە ئوقۇمايلا تاشلاپ قويغان 2 - خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا كىرىشتى. ئۆزىچە قانداقمۇ بىر خىل سېزىم مۇشۇ خەتنى ئوقۇغاندىلا كاللىسى قايدۇرۇۋاتقان چىگىش خىيالىلارغا جاراڭ تاپقىلى بولىدۇ دېگەندەك قىلاتتى.

«قەدىرلىك نىجات. بۇ مېنىڭ سىزگە 13 - قېتىم خەت يېزىشىم ئۆتكەنكى خەتلىرىمده يازغىنىمدەك سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكىڭىز بىلەن بىر گۇناسىز قىزنى ئاقلايمەن دەپ سەرقانچە ئېغىز خالىس گەپ قىلىپ قويۇپ ئاخىرىدا ئۆزىڭىز تۇڭگىمەس بالايى - ئاپەتلەرگە دۇچار بولدىڭىز ئاشۇ ئىشنى ھەر

بىر ئويلىغىنىمدا قەلبىم چەكسىز ئازاپلىنىدۇ، ئۆزۈم ئۇچرىغان ۋە ئۆزۈم بېشىمدىن كەچۈرۈۋاتقان ئېغىر كۈلكەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھامان سىزنى ئويلايمەن. سىز مېنى دەپ تولىمۇ ناھەق - تولىمۇ ئادىل بولمىغان ئازارلارغا ئۇچرىدىڭىز...

سىزنىڭ تاكى ھازىرغىچە ئەنەشۇھالەتتە ئازاپلىنىپ ياشاۋاتقانلىقىڭىزنى ئۆزۈم دۇچكەلگەن ئېغىر كەچۈرمىشلەرنىمگە قارىپلا پەرەز قىلىمەن، سىزنى ھەر بىر ئويلىغاندا ۋىجدانىمنىڭ قانچىلىك ئازاپلىنىدىغانلىقىنى تىل بىلەن ئىپادىلەشكە ئاجىز ئىكەنلىكىمنى سىزگە قانداق بىلدۈرۈشنىمۇ بىلمەيمەن...

سۆيۈملۈك ساۋاقدىشىم! مېنى كەچۈرۈڭ... بىزنى پالاكەتكە ئۇچراتقان ھىلىقى قارا سىيەتسىنىپ مۇدىرى ھاۋۇتنىڭ ھەقىقى ئېپتى - بەشىرىسى ئېنىپ تاشلىنىپ، تېگىشلىك جازاسىنى تاپقانلىقىنى ئۆتكەنكى خەتلىرىمدە يازغان ئىدىم. ئەمما، ئۇ ئاشۇ ھەققانىي جازاغا تارتىلىشتىن ئىلگىرى ئۆزىمۇ بىلمەستىن ماڭا بەكمۇ لازىم بولغان بىر گەپنى — سىزنىڭ قەيەرگە تەقسىم قىلىنغانلىقىڭىزنى ئېيتىپ بەرگەنتى؛ ئۇ سىزنىڭ بىر يىلدىن كېيىن شۇ يەرلىك بىر ئىشقۇتقۇچى قىز بىلەن توي قىلغانلىقىڭىزنى، مېنىڭ ئۆزۈمنىڭ تەلۈنى قويۇل قىلىشىمنى، ئەگەر رازىلىق بىلدۈرسەم ماڭا ئارتىلغان ئاتالمىش «گۇنا» لاردىن تامام خالاس بولىدىغانلىقىمنى

ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ تەلىۋىنى ئۇزۇل - كېسىل رەت قىلدىم. ئادرىسىڭىزنى سىلىۋالغىنىغا خوش بولغان بولسامۇ كۆڭلۈمىڭ بىر يېرىدە ئۆرەمۇ سىلەيدىغان بىر خىل تۇغۇچ پەيدا بولۇپ قالدى. چۈنكى مەن سىزنىڭ توي قىلغانلىقىڭىز ھەققىدە بىر پارچە خەتمۇ تاپشۇرۇۋالغان ئىدىم. بۇ ئىمزاسىز خەتنى كىم ئەۋەتتى؟ تولا ئويلىنىپ گاڭگىراپ قالدىم... شۇندىن كېيىن مەن سىرگە ئارقا - ئارقىدىن ئىككى پارچە خەت يازدىم. بىراق سىردىن ئەمەس، ياشقا بىر ياخشى نىيەتلىك كىشىدىن جاۋاپ خېتى كەلدى. ئۇ خەتنى بىرىدىن ئەھۋالىڭىزنى تېخىمۇ ئېنىقراق چۈشىنىپ خاتىرجەم بولدۇم.

نىجات! سىزنى ئاخىرقى قېتىم (بۇ ئىككىمىزنىڭ ئۈستىدىن ھۆلاسە چىقىرىلغان ئوتتۇرا گۇرۇپپا يىغىنىدىكى گەپ) كۆچىلىكتە قارىپ: «كومپارتىيە بار، خەلق ھۆكۈمىتى بار، ھەقىقەت ھامان ئايدىڭلىشىدۇ!...» دېگەن ئىدىڭىز. بۇ سۆزلىرىڭىز ھازىرغىچە قۇلىقىم تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇمىت ۋە ئىشەنچىگە تولغان ئاشۇ سۆزلەر بىرقانچە يىللاردىن بۇيان ماڭا تەسەللى-ئىلھام بولۇپ كەلدى. مەن ھەقىقەت ئايدىڭلىشىدىغان كۈنلەرنىڭ كېلىشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىمەن. مېنىڭ بۇ ئارزۇيۇم ئۆزەمدىن كۆرەسىزئۇچۇن كۆپ

رەكتۇر... ئىككى ئىلىك بولسىمۇ ئۆز قولىڭىزدايبزىلغان خەتنى كۆرسەم، ۋىجدانىمنىڭ ئازاپلىنىشىغا شىپا تاپقان بولار ئىدىم. خۇدايىم سىزنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي

رەيھان
1966 - يىل 12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى»

نىجات خەتنى قايتىدىن يەنە بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. گىدىرماش خىيالىلاردىن ئۇنىڭ بېشى قايىغان، پىكىرلىرى چېچىلىپ، چىكىلىرى لوقۇلداپ ئاغرىشقا باشلىغان ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ دەرىزىنى ئاچتى. سىرتتىن ئۇرۇلغان سوغاق شامال ئۇنىڭ مىڭىسىنى بىر ئاز سەگىتكەندەك بولدى. «مېنىڭ ھەققىمدە ئۇنىڭغا خەت يازغان ياخشى نىيەتلىك كىشى كىمكىنە؟ــ دەپ پىچىرلىدى ئۇ، ــ ھىلىقى ھامۇت ھاجىنىڭ قەيەردىكىن؟ ئۇنىڭ رەيھان بىلەن تۇي قىلغانلىقىنىچۇ؟ ... ئۇلار 1963 - يىلى تۇي قىلغان‌دەپ ئاڭلىغان ئىدىم. رەيھاننىڭ مۇنۇ بىر پارچە خېتى 1964 - يىلى يېزىلىپتۇ، بۇ زادى قانداق گەپكىنە؟...» ئۇ قانچىلىك ئويلىسىمۇ بۇسوئاللارنىڭ ھېچقايسىسىغا توزۇكرەك جاۋاپ تاپالمىدى.

تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغان ئىدى. قۇشلارنىڭ بەس - بەستە سايراشلىرى ھەر يانىدىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. سەھەرنىڭ سالقىن نەم ھاۋاسى نىجاتنىڭ يۈزلىرىگە ئۇرۇلاتتى. ئەمما ئۇ سوغاقنى قىلچە سەزمەيتتى...

ئىككىنچى باپ

مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دە ياشلارغان يەۋقۇلئادە يىغىنى، ئىش سەن چۈشۈش فوكۇرىغى چېلىنىشىغا قارىماستىن داۋام قىلىپ قالدى.

پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ بۈگۈنكى بۇ يىغىنى ھەقىقەتەن بۇ يەۋقۇلئادە دەپ ئاتاش مۇرايىق ئىدى. سەۋەبى يىغىندا ۋىلايەتلىك پارتكومدىن ئەۋەتىلگەن ئىككى كىشى ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ياشلىغى ۋە تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ بىر كادىرى. ياھىيلىك پارتكوم شۇجىسى، بىر مۇئاۋىن شۇجىسى، تەشۋىقات بۆلۈم بۇجاڭى، مەدەنىي - مائارىپ بۆلۈمىنىڭ ئىككى كېيجاڭى قاتارلىق كىشىلەر، شۇنداقلا مەكتەپتىكى ھەرقايسىيەن - كۇرۇپپىلىرىنىڭ پارتىيىلىك پارتىيىسىز مەسئۇللىرىمۇ بار ئىدى.

ياچېيكا شۇجىسى ئابدۇرەززاق ئاكا مەكتەپنىڭ ۋە ياھىيلىكلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ۋىلايەتلىك دىققىتىنى

قوزغىلان 1968 - يىلدىكى پۈتۈن ناھىيىگە زور خانىۋەيران چۈشۈش كەلتۈرگەن بىر قېتىملىق ئەلەم كۈرىشى قاينىمى ئىچىدىن 120 مىڭ يۇەنلىك دۆلەت مۇلكىنى پەم - پاراسەت بىلەن قوتقۇلىدۇرۇپ قېلىشتىن ئىبارەت پىداكارلىق توغرىسىدا دوكلات بەرمەكتە ئىدى.

— ... تۆت كېچە - كۈندۈز ئىچىدە، — دەپ داۋام قىلاتتى ئۇ سۆزىنى، — تەجرىبىخانىدا ئەسلى بار 20 يەشىك ۋە ئۆزى دىخان دوستلىرى ئارقىلىق شەخسى پۇلغا سېتىۋالغان 16 سانىدۇققا تەجرىبىخانىدىكى سايمانلارنى قاچىلاپ، 34 سانىدۇققىنىسى شۇ كېچىسى يۆتكەپ كېتىشكە مۇۋەپپەق بولالىغان ...

— سىز باشتا بۇ سانىدۇقلارنى يۆتكەشكە ئۇچ دىخان يىگىتى يارىدەم بەرگەن دىگەنتىڭىزغۇ دەيمەن، — ئۇنىڭسۆزىنى بۆلدى ھىلىقى ۋىلايەتتىن كەلگەن تەشۋىقات بۆلۈم خادىمى يېزىۋاتقان خاتىرىسىدىن بېشىنى كۆتىرىپ ۋە ئاب دۇرەززاق ئاكىدىن «شۇنداق» دىگەن جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن داۋام قىلدى، — ئۇلارنىڭ ئادرىسلىرىنى، ئىسىم، پەمىلىلىرىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

ئابدۇرەززاق ئاكا قەغەزلىرىگە قاراپمۇ قويماستىن دەرھال جاۋاپ بەردى:

— ئۇلار ئۇيغۇرلىق گۇڭشې «قىزىلنۇر» دادۇيىنىڭ ئەزالىرى. ئىككىسى 22 - 20 ياشلاردىكى يىگىتلەر، بىرسىنىڭ ئىسمى ئۆمەرجان، بىرسىنىڭ باتۇر. ئۇچىنچىسى، شۇ

چاغلاردا تېخى 14 -13 ياشلاردىكى بالا بولسا كېرەك، ئىسمى كامال.

— كامال، ئەخمەتنىڭ ئىنىسىئەمەسمۇ؟ — سوردى ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى.

— ھەئە، ئەخمەتنىڭ 2 - ئىنىسى.

— ئەخمەت دېگەن كىم بولىدۇ؟ — ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىغى قىزىقىپ سوردى.

— ئەخمەت ... نېچىنچى تۈەنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى، — جاۋاپ بەردى ئابدۇرەززاق ئاكا. — بۇ يەردىمۇ قىزىق بىر ۋەقە بار، ئەمما، مەن بۇ ھەقتە يىغىندىن كېيىن سۆزلەپ بەرسەم بولامدىكىن ...

ۋىلايەتتىن كەلگەنلەر باش لىگىشتىپ قوشۇلغاندىن كېيىن ئابدۇرەززاق ئاكا، 34 يەشىك ساندۇقتىكى تەجرىبە سايمانلىرىنىڭ بەزىلىرىنىڭ تولىمۇ قىممەتباھالىق ئىكەنلىگى، شۇنداقلا بۇ خىل سايمانلارنى تېپىشمۇ تەسكە چۈشىدىغانلىغى ھەققىدە سۆزلىدى.

چۈشتىن كېيىن نەجات خەمىيە تەجرىبىخانىسى ئىشىگى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قىيا ئوچوق تۇرغان ئىشىكتىن ئىچكىرىگە مۇنداقلا قارىدى. ئاق خالات كىيگەن ياشقىنە لابورانت ئايال ھەر خىل خىمىيەۋى دورا شىشىلىرىنى ئۆز تەرتىۋى بويىچە جاۋىلەرگە تىزىش بىلەن مەشغۇل ئىدى. نەجات ئىشىكنى ئاستا ئېچىپ ئىچكىرى كىر-

دی. لابورانت ئایال نىجاتنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرىدى،

— ئەجەپمۇ ياخشى كىردىڭىز نىجات مۇئەللىم، — دىدى ئۇ نىمىگىدۇ خوش بولغاندەك تېخىمۇ ئېچىلىپ، — تېخى ھىلىلا ئابدۇرەززاق ئاكام سىزنى ئىزلەپ كىرگەن ئىكەن، ئۇ كىشىنىڭ ئېيتقىچە، سىز يۇقۇرىدىن كەلگەن رەھبەرلەرگە ئۆزىڭىزنىڭ تەجرىبىخانىنى ساقلاپ قالغان ئەھۋالىڭىزنى سۆزلەپ بېرىدىكەنسىز، ئۇ ماڭا «نىجات كەلسە مېنىڭ ئىشخانامغا بېرىشنى ئېيتىپ قويۇڭ» دەگەن ئىدى.

— بۇنى سوراپ نىمە قىلىدىكەن؟ — دىدى نىجات مۇرىلىرىنى قىسىپ، — بۇ يالغۇز مېنىڭلا ئىشىم ئەمەسقۇ؟

— ئەمىسە كىمنىڭ ئىشى؟ — دىدى لابورانت ئايال ئۈستىگە تىكىلىپ.

— سىزنىڭمۇ، ئەكبەر مۇئەللىمنىڭمۇ ۋە يەنە ئۆزەر-جان، باتۇر، كامالارنىڭمۇ ئىشى.

— بىزنى بۇ ئىشقا قوشقىلى بولمايدۇ، — دىدى ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — ئاۋۇ ئۇچ دېخان دوستىڭىز ھەققەتەن سىزگە ياخشى ياردەم قىلغان، بىز دېگەن پەقەت كېيىنكى كۈنلەردە بۇ سايمانلارنى تۇققانلارنىڭ ئۆيلىرىگە تارقىتىپ، ساقلاپ بېرىشكە ئاز - تولا ياردەم قىلدۇق، خالاس...

— شۇنداقتىمۇ، — دىدى نىجات، — بۇ تۆھپە دېيىلىدىغان بولسا، كوللېكتىپنىڭ تۆھپىسى بولۇشى كېرەك، سىلەرنىڭ كۆچلۈك ياردىمىڭلار، ئاشۇنداق ھايات - ماماتـ

لىق پەيتلەردە قوللىشىڭلار بولمىغان بولسا مەن بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغان بولاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن سىر «ئوڭچى، خەتەرلىك ئادەم» دەپ قارىلىنىپ تۇرغان مەزگىل ـ دە ...

ـ بولدى، بولدى، بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، ـ دىدى ئايال قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ۋە نىمىگىدۇ قىيىدىغاندەك قىياقارىۋىلىپ، ـ مەن قاچان خەتەرلىك ئادەم دەپ سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئاڭلىمىغان؟ـ دەپ سورىدى.

نىجات ئۇنىڭ بۇ سوئالىغا جاۋاپ بېرەلمەي دۈدۈقلاپ قالدى. دىمىسىمۇ، 1964 ـ يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئاتا ـ ئانىسىدىن ۋاقتىسز ئايرىلىپ قېلىپ، كىچىك ئىككى ئۇكىسى بىلەن يېتىم قالغانلىقى ئۈچۈن تەشكىل تەرىپىدىن مەكتەپنىڭ ئۆزىدە خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، تەجرىبىخانىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقان بۇ ئايال ھەر دائىم نىجاتقا چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلىپ كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن نىجاتمۇ ئۇنى خۇددى ئۆزىنىڭ بىر تۇققان سىڭلىسىدەك يېقىن كۆرەتتى.

ـ پاتىگۈل، ـ دىدى ئۇ بايىقى سۆزىدىن ئۆكۈنگەن ئىياپەتتە، ـ مەنمۇ سىزنى تولۇق چۈشىنىمەن، بايىقى سۆزنى مۇنداقلا...

پاتىگۈل ئۆز سوئالىنىڭ نىجاتنى راستىنلا خىجىل قىلىپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ ھامان پۈشايمان يېدى.

ئۇنىڭ چىرايىدا دەرھال ئىسسىق، سەمىمى تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى.

دەل شۇ پەيتتە تەجرىبىخانىغا كىرگەن بىر ئوقۇغۇچى، نىجاتقا قاراپ ئالدىراپ خەۋەر قىلدى:

— مۇئەللىم، سىزنى مۇدىر ئىشخانىسىغا كەلسۇن، — دەيدۇ.

— بېرىڭ، نىجات ئاكا، — دىدى پاتىگۈلمۇ ئالدىرىتىپ.

نىجات ئىشكىتىن چىقتى. پاتىگۈل ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پەقەت چىن كۆڭلىدىن قايىل بولغان كىشىلەردىلا بولىدىغان مېھىر، ھۆرمەت ھېسسىياتى بىلەن قاراپ قالدى.

مۇدىر ئىشخانىسىدا ئولتۇرغان يەتتە ـ سەككىز كىشى نىجات ئىشىكتىن كىرىشى بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن ۋە سەمىمى قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئابدۇرەززاق ئاكا نىجاتقا ناتونۇش بولغان ئىككى يولداشنى — ۋىلايەتلىك پارتكومدىن كەلگەن كادىرلارنى تونۇشتۇردى. ناھىيىدىن كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى نىجاتقا تونۇش ئىدى. پارتكوم شۇجىسى، نىجاتنى ئۆزىيىنىغا ئولتۇرغۇزۇپ مەقسەتنى چۈشەندۈردى:

— يولداش نىجات. كوممۇنستىك پارتىيىنى ھەلقىنى، دۆلەتنى قىزغىن سۆيگەن كىشىلا ـ دۆلەتنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىگە ھەرقاندىق ۋاقىتتا، ھەرقانداق شارائىتتا جېنىنى پىدا قىلىپ كۆيۈنىدۇ. ئۇرۇش چېقىش بولاش... ھەركەتـ

لىرى ئەڭ ئالغان، تۇرغۇنلىغان ئاق‌كۆڭۈل كىشىلەرمۇ مۇشۇ ئىشلار ئالدىدا ئامالسىز قېلىپ، غەزەپلىنىپ، ئۆز نارازىلىقىنى قايسى يوللار بىلەن ئىپادىلەشنى بىلەلمەيۋاتقان شۇنداق ئېغىر پەيتلەردە سىزدەك «ئوڭچى ئۇنسۇر» دەپ قارىلىنىپ قاتتىق نازارەت ئاستىدا تۇرغان بىر كىشىنىڭ ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا پىسەنت قىلماي، دۆلەتنىڭ120مىڭيۈەن قىممىتىدىكى مال ـ مۈلكىنى قوتۇلدۇرۇپ قېلىشى ھەقىقەتەن مۇئاجىپ‌چوڭ تۆھپىدۇر...يۇقۇرى دەرىجىلىك پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ئورگانلىرى بۇ ئىشقا ئېتىۋار بىلەن كۆڭۈل بۆلمەكتە. بۇ يەردە ئولتۇرغان ھەممىمىز سىزنىڭ ئۆز ئاغزىڭىزدىن تەجرىبىخانىنى يۆتكەپ كېتىش جەريانىنى ئاڭلاپ باقساق دەپ ئاتايىن سىزنى چاقىرتتۇق.

شۇجىنىڭ سۆزى ئايافلىشىشى بىلەن ۋىلايەتلىك ماتارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىغى قوشۇمچە قىلدى:

ـــ ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىڭىزنىڭ ئاشۇ ئاخىرقى يىللىرىدىن باشلاپ تەپسىلىرەك سۆزلەپ بېرىشىڭىزنى ئۈمىت قىلىمىز.

نىجات ئۇلارنىڭ مەقسىدىنى چۈشەندى. لېكىن سۆزىنى قەيەردىن باشلاشنى بىلمەي، ئوڭايسىزلانغان ھالدا ئىشخانىنىڭ دەرىزىسىدىن سىرتقا كۆز تىككىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قالدى. ئەمما، ئۆي ئىچىدە تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ـــ خۇددى ئۇنىڭ دەرسىنى ئاڭلاشقا تەقەززا بولۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلاردەك ئۇنىڭغا تىكىلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى.

لەھات دەرسىزدىن كۆزىنى ئېلىپ ئولتۇرغانلارغا قارىدى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە چاقناپ تۇرغان سەمىمىلىك، مۆرىمەت ئۈچۈن تېتىكلەندۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئۆركەش لەتكەندەك بولدى. مېھرىۋان كۆرلەرنىڭ تەقەززاسى، ئۇ-لىڭ ضىيالىنى ئۆزى ئەسلەشنىمۇ خالىمايدىغان، لېكىن ئەسلىمىسە بولمايدىغان ئاشۇ قورقۇنچلۇق يىللارغا ئېلىپ كەتتى...

ئۇچىنچى باب

8

195 - يىل.

— جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىزنىڭ نىجات يۇلتۇزىمىز، خەلق ھۆكۈمىتى ئۆزىمىزنىڭ ھۆكۈمىتى، بىز پارتىيىمىزنىڭ، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىنى دۆلىتىمىزنىڭ قۇدرەت تېپىشىنىلا خالايمىز. بىزدە ئۇنىڭدىن باشقا قانداق مەقسەت بولسۇن؟ — يالاڭ باش، بۇغداي ئۆڭلۈك. قارا كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ تۇرغان 18 ياشلاردىكى ئۇيغۇچى ئالدىدىكى شىرەنى ئىككى قولىدا چىڭ باسقان ھالدا قىزغىنلىق بىلەن سۆزلىمەكتە ئىدى. — ياخشى نىيەتتە بەرىلگەن پىكىرلەر بىلەن، يامان نىيەتتە بېرىلگەن پىكىرلەرنىڭ پەرقىنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئاجرىتىش، كىمدە كۈنا بولسا شۇ جاۋاپ بېرىش. يېقىن تۇققىنى دەپلا بىراۋنىڭ قارىسىنى قارامىلىق بىلەن يەنە بىراۋغا چاپلاۋەرمەسلىك كېرەك! ...

يەڭمتنىڭ هاياجىنىدىن يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئىدى، كەڭ كۆچلۈك كۆكرىگى ئېغىر نەپەستىن بىر كۆتۈرىلىپ، بىر پەسىيەتتى. سىنىپتىكى 36 نەپەر ئوقۇغۇچى ئۆزلىرىنىڭ بۇ جۈرئەتلىك زىرەك ساۋاقدىشىنىڭ سۆزلىرىگە هەۋەس ۋە قايىللىق بىلەن قۇلاق سالماقتا ئىدى.

ئۇچ يىللىق ئوقۇش هاياتىدا ئوقۇتقۇچى لېكسىيە قىلغان هەر بىر تېمىنى تىرىشچانلىق بىلەن ئۆزلەشتۈرۈپ، خۇددى يېپقا مارجان تىزغاندەك سۆزلەپ بېرەلىسەمۇ، لېكىن سىياسى مەسىلىلەر ئۈستىدە هېچكىم ئۇنىڭ بىرەر سوئالىغا بۇگۈنكىدەك قامىلاشتۇرۇپ سۆزلىگىنىنى ئاڭلىغان ئەمەس.

مانا بۇگۈن ئۇ سۆزلىمەكتە. سۆزلىگەنلىرىمۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن يۈرىگىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى پىكىرلەرنى، كۆز قارىشىنى، ئىدىيىسىنى راستچىللىق بىلەن ئىپادىلىمەكتە ئىدى. مەكتەپ پاكولتېت ئىستىل تۈزىتىش هەركىتى رەهبەرلىك ئورگىنىدىن كىرگەن بەش ـ ئالتە مەسئۇل خادىمنىڭ بەزىسى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشىماقتا، بەزىسى جىددى، ئالدىراش خاتىرە يازماقتا، بىر ـ ئىككىسى بولسا قاپاقلىرى تۈرۈلگەن، سۆرۈن هالەتتە ئۇنىڭغا مىخنەك قادىلىپ ئولتۇرماقتا...

يىگىت سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن بارماقلىرى بىلەن قېلىن چاچلىرىنى كەينىگە تاراپ قويۇپ، ئورنىغا كېلىپ

ئولتۇردى. ئوقۇغۇچىلار ۆز هاياجانلىرىنى باسالماستىن گۈ-
دۈك - گۈدۈك قىلىشقىنىچە پاكولتېت مۇدىرى بىلەن پىچىر-
لىشىۋاتقان يېڭىن باشقۇرغۇچىغا قاردى.

— باشقىلارنىڭ پىكرىنىمۇ ئاڭلاپ باقايلى، — دېدى مۇدىر، يېڭىن باشقۇرغۇچىغا جىددى ئاۋازدا.

— هە، مۇنداقچە ئېيتقاندا، نىجاتنىڭ كۆزقاراشلىرى بىزگە چۈشىنىشلىك بولدى، — دېدى يېڭىن باشقۇرغۇچى ئالـ دىغا چىقىپ، — مەكتەپ ۋە پاكولتېت ئىستىل تۈزىتىش هەركىتىگە بېتەكچىلىك قىلىش ئورگىنىدىن كىرگەن رەهبەر-لەر (باشقۇرغۇچى — رەهبەرلەردىگەن سۆزىنى ئالاهىدە ئۇر-غۇ بىلەن گەۋدىلەندۈرۈپ سۆزلىدى) ئەمدى باشقىلارنىڭمۇ پىكرىنى ئاڭلاپ باقماقچى ... هىم، كىمنىڭ پىكرى بولسا سۆزلىشىنى قارشى ئالىمىز.

سىنىپ ئىچى بىردەم جىمجىتلىققا چۆكتى. باشقۇر-غۇچى سۆزىنى يەنە ئىككى - ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. يەنە هېچكىم سۆزلىمىدى. ئاخىرى پاكولتېت مۇدىرى ئورنىدىن تۇرۇپ سوردى:

— يەنە كىمنىڭ ئوخشىمىغان پىكرى بار؟

— پىكرىمىز يوق! — بىردىن گۈرىدە جاۋاپ بەردى ئوقۇغۇچىلار.

پاكولتېت مۇدىرى ئىنىستىتوت ئىشخانىسىدىن كىرگەن-لەرگە قاراپ قويۇپ يەنە سۆزلىدى:

— نىجاتنىڭ پىكرىگە نىسبەتەن تونۇشۇڭلارنى ئوتـ

تۇرغا قويغىنىڭلار ياخشىمىكەن؟ئۇنىڭقارىشىنىياكى توغرا دېمىش كېرەك، ياكى خاتادېيىش كېرەك...

ــ نىجاتنىڭ پىكرىگە قوشۇلىمىز!

ــ كۆزقارىشىمىز ئوخشايدۇا...سىنىپتىكىلەر تەرەپ ــ تەرەپتىن چۈقىراشتى.

پىكىر ئېلىشقا كىرگەن بەزى رەھبەرلەرنىڭ قارىشىدىن: «ئوقۇغۇچىلارنىڭ دېگىنى راست ئەمەسمۇ؟» دېگەندەك مەنا، يەنە بىر ــ ئىككىسىنىڭ قارىشىدىن «قېنى بۇلارغا نېمە دەيمىز؟...» دېگەندەك سوئال ئەكس ئېتەتتى. نىجاتنىڭ ساۋاقداشلىرى بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ھەق ۋە دائىل سۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ۋەزىيەتنىڭ نازۇكلۇغىنى ئويلىشىپ،ئەنسىرىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. شۇنداپتانىجاتنىڭ ئۆزى نېمە ئويلاۋاتىدىكىن؟ ئۇنى ئەلۋەتتە ھېچكىم بىلمەيتتى.ئىستېل تاۋزىتىش ھەركىتى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بىر يەلدىن كېيىنكى ۋاقىت جەريانىدا بۇگۈنكىسىنى قوشقانىدا نىجاتنىڭ 2 ــ قېتىم كۆپچىلىك ئالدىدا ئۆز پىكرىنى سۆزلىشى ئىدى. دەرستىن باشقا ئىشلار ئۈستىدە كۆپ گەپ قىلمايدىغان بۇ يىگىت ھەركەتلىك «ئېچىلىش ــ سايراش»باسقۇچىدا يېغىن باشقۇرغۇچىنىڭ «سىزمۇ كۆزقارىشىڭىزنى سۆزلەڭ» دەپ قايتا ــ قايتا زورلىشى ئاستىدا «چەتئەللەرنىڭ ئىلغار تېخنىكىسىنى مۇئاپىق ئوگىنىش» ۋە «كەسپىي ئورۇنلاردىكى رەھبەرلەرنىڭ كەسپ ئەھلىلىرىدىن بولۇشنىڭ زۆرۈرلۈكى ...» قاتارلىق

بىر قاتار ئىشلار ئۈستىدە ئۆز كۆزقارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغان، بۇگۈنكىسىنى بولسا، باشقىلارنى تولىمۇ ھەيرانلىقتا قالدۇرۇپ، ئۆزلۈكىدىن ئوتتۇرىغا چىقىپ سۆزلىگەن ئىدى.

ھەم ئىلىش قوڭغۇرىغى چىلىنىدى.

— يىغىنىنى، ھەم، مۇنداقچە ئىيتقاندا، كېيىن داۋام لاشتۇرايلى، — ئىلان قىلدى يىغىن باشقۇرغۇچى ئوقۇتقۇچى، — رەيھان، سىز پاكولتېت ئىشخانىسىغا چىقىڭ!

گەچ، پاكولتېت كۇتۇپخانىسىنىڭ بىر بۇرجىكىدىكى بالغۇز كىشىلىك كىچىك شىرەنى ئىگەللەپ ئولتۇرغان نەجات كۆرۈڭاتقان كىتابنى يېپىپ، كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئىگىكىنى ئالقىنى بىلەن تىرىگەن ھالدا ئولتۇراتتى، شۇ ئاپتا ئۇنىڭ خىيالىدا يەنىلا بايا تىن ئۆزى ئوقۇپ چىققان خىمىيىۋى قانۇنىيەتلەر ئۇچۇپ يۈرەتتى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ دەرىزىدىن سىرتقا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇدۇلىدىكى ئىگىز بىنالاردا ۋالىلداپ يېنىۋاتقان ئېلېكتىر ئۇرلىرى كۆرۈندى. ھەممە نەرسە بۇرۇنقىدەك: سان-ساناق سىز ئېلېكتىر لامپۇچكىلىرى خۇددى ئاسماندىن يۇلتۇزلار بەرگە كۆچۇپ چۈشكەندەك. ئاۋات - گۈزەل شەھەر كېچىسى گە تېخىمۇ گۈزەل ھۆسۈن قوشقان، سىنىپلاردا، ياتاقلاردا، كىتابخانىلاردا ئوقۇغۇچىلار ئوخشىمىغان كەسىپلەر بويىچە بەرمىلىپ دەرس تەييارلىماقتا، ماتىرىيال كۆرمەكتە، قانداق ئۇ بىر تېمىلار ئۈستىدە ئىزلەنمەكتە ... ئەمما، يېقىنقى

بىرقانچە كۈندىن بۇيان نىجات ئۆزىگە كۈتۈلمىگەن بىر بالايى ـ ئاپەتنىڭ خىرىس قىلىپ كېلىۋاتقانلىغىنى، بۇ بالايى ـ ئاپەتنىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ئازادىچىلىكىنى ئوغرىلاپ، باش ـ ئايىغى يوق غەم تەشۋىشى ئۇنىڭ ئورنىغا قويۇۋاتقانلىغىنى سېزەتتى.

بۇ ئىشلار قانداق تاسادىپى ۋە تۈيۇقسىز سادىر بولغان بولسا، ئۇنىڭ تەرەققىياتىمۇ شۇنداق تۈيۇقسىز ھەم تېز بولۇۋاتاتتى. مەكتەپتە داغدۇغىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتى خېلى كۆپ كىشىلەرنىڭ ھاياتىغا يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى كىرگۈزدى. بۇرۇندىن تارتىپ سىنىپتا ناچار بولۇپ كېلىۋاتقان بەزى ئوقۇغۇچىلار بىرلا سەكرەپ «ئىلغار»، «قىزىل قەلبلىك سولچى» نامىلىرىنى ئىگىلەشتى، بەزىلىرى ناچار پېتى قېلىۋەردى. بۇرۇندىن تارتىپ كەسپىتە ئالدىدا ئۆزۈپ مېڭىۋاتقان بەزى ئوقۇغۇچىلار بىردىنلا تۆۋەنگە «قالاق» نامىدىن باشلاپ «ئوڭچى» قالپىغىنى كىيىپ قېلىشقا قەدەر دومىلىدى ... ئىنسانىنىڭ تەقدىرى ھەقىقەتەن ئاجايىپ ۋە خىلمۇ خىل بولىدىكەن؛ ئۇ بەزىدە لاي، بەزىدە سۈزۈك، بەزىدە دولقۇنلۇق، بەزىدە تىنچ ئاققان دەريا سۈيىدەك، بەزىدەخوشال-خورام، بەزىدە قايغۇلۇق. دەرتلىك ئۆتىدىكەن ..... نىجاتنىڭ ھاياتىمۇ خۇددى شۇنداق بولغان ئىدى. ئۇچ يىللىق ئوقۇغۇچىلىق ھاياتى جەريانىدا ئۇ سىنىپنىڭ ئىتتىپاق ياچىيكا شۇجىسى ۋە سىنىپنىڭ ئۆگىنىش ھەيئىتى خىزمەت-

نى قوشۇمچە ئىشلىگەن. ئۇنى ھەممە ئوقۇتقۇچىلار «زىرەك»، «تىرىشچان يىگىت! ...» دەپ ماختىشىدۇ. ساۋاقداشلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ يېقىن سىرداش دوستى، تەدىرلىك ھەسەلمەتچىسى قاتارىدا كۆرۈپ ھۆرمەتلەيتتى. ئۇ دەرستە ھەقىقەتەن تىرىشچان بولۇپ ئۇگىنىش ۋە ئادەتتىكى تۇرمۇشىمۇ بىر خىل تەرتىپتە ئۆتكۈزەتتى. ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىغا ھەر ئايدا ئائىلىلىرىدىن خەت - خالتىلار، پۇللار كېلىپ تۇراتتى. ئىجاتقا خالىدا، يۇل دېگەندەك نەرسە، خەتمۇ كەلمەيتتى. دىمىسىمۇ، ئۇنىڭ خەت يازىدىغان ئاتا-ئانىسى ياكى ئىزەر يېقىن تۇققىنى يوق ئىدى. ئۇ مەكتەپتىن بېرىلىدىغان تاماق، كىيىم - كېچەكنە قاتارلىقلارنى. ھەتتا ئۇ ئاددىي رەختەردە تىكىلگەن كىيىم - كېچەكلەرنى شۇنچىلىك ياكسۇ - رەتلىك كىيەتتىكى، سارجا، سوكنا رەختەردە ئالىپە كىيىدىگەن ساۋاقداشلىرى ئارىسىدىمۇ ئالاھىدە كۆرگە تاشلىنىپ، قەددى - قامىتى تېخىمۇ سۈمباتلىق بولۇپ كۆرۈنەتتى. كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇلارنىڭ ئەسلىدىكى ئۇچ بىللىق سىنىپ مۇدىرى ئابلىكىم مۇئەللىم توساتتىن «ئۆگىچى» بولۇپ بېقىلىپ نازارەت ئاستىغا ئېلىنىدى. سىنىپقا ھامۇت ئىسىملىك يېڭى مۇئەللىم تەيىنلەندى.

— ھىم، مۇداقچە ئىپتقاندا، بۇگۈندىن باشلاپ مەن سىلەرگە سىنىپ مۇدىرى بولغان ئوخشايمەن، ھىم، ئەمدى بىز ئۆز ئارا ئىناق بولۇپ، يارەملىشىپ ئىشلەيمىز - دە ...، — دېگەن ئىدى ئۇ، سىنىپقا كىرگەن ئا-

كۈنلا ھەر بىر ئوقۇغۇچىغا تەكلىپ قاراپ قويۇپ.

يېڭى مۇئەللىم كىرىپ ئون‌نەچچە كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا، تۈيۈقسىز سىناتنى خىزمەتلىرىدىن ئېلىپ تاشلىغان‌لىقىنى ئېلان قىلدى. گەرچە بۇ ئىشلارنىڭ كارايىتى چاغلىق بولسىمۇ ئوقۇغۇچىلار بىر مەھەل ھاڭ - تاڭ بولۇپ قېلىشتى، لېكىن سەۋىۋىنى ھېچكىم بىلمىگەنىدەك، سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈشكىمۇ ھېچكىمنىڭ رايى بارمىدى ... كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن «سەۋەپ» نىجاتقا سەل - پەل سېزىلىشكە باشلىدى.

بىر كۈنى كەچلىك مۇزاكىرىدىن چۈشۈش ئالدىدا، قىزىق كىتاپ كۆرۈۋاتقان نىجات نىڭ كىتاۋى ئىچىگە سەرەڭگە تېلىدەك ئورالغان بىر قەغەز قايافتىندۇ كېلىپ چۈشتى. نىجات ئۇنى قولىغا ئېلىپ قېتىنى ئاچتى. چىرايلىق ھەرپلەر بىلەن يېزىلغان تونۇش پۈچۈركا ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتتى:

«نىجات، مۇزاكىرىدىن كېيىن سىنىپتا قېلىڭ، گەپىم بار».

« ر »

كەچلىك مۇزاكىرىدىن چۈشۈش قوڭغۇرىغى چېلىنىغاندىن كېيىنمۇ ئۇ خاتىرجەم ئولتۇرۇپ كىتاۋىنى كۆرۈۋەردى. باشقا ساۋاقداشلىرى بىرلەپ، ئىككىلەپ سىنىپتىن چى-

قىز كېتىشتى. نىجات يەنە بىر پەس كىتاپ كۆرگەندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئارقىسىغا قارىدى: ئۇنىڭدىن ئىككى باراتا كەينىدە دەرىزە تەرەپتىكى قاتاردا ئولتۇرغان قىز چوڭقۇر خىيالغا چۆمگەن هالدا، ئېچىلمىق تۇرغان كىتابقا قاراپ ئولتۇراتتى.

— رەيهان، كىتاپ كۆرۈۋاتامسىز، خىيال سۈرۈۋاتامسىز؟ — كۈلۈمسىرەپ سورىدى نىجات.

قىز چۆچۈگەندەك ئىنتىلىپ قارىدى ۋە شۇ ھامان نىمىگىدۇ خىجىل بولغاندەك نىجاتقا لاپىلدە بىر قاراپ قويۇپ، كۆزىنى دەرىزە تەرەپكە يۆتكەپ جاۋاب بەردى:

— هەر ئىككىسىنى قىلىۋاتىمەن ... بىراق، بۈگۈن ئۆزىمگە هېچنىمە چۈشمىدى...

— نىمىشكە؟ — تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن سورىدى يىگىت.

قىز بىردەم جاۋاپسىز تۇرۇپ، ئېغىر تىندى. ئۇنىڭ قارا كۆزلىرىدىن — نىجات مۇشۇ كۈنگىچە زادىلا كۆرۈپ باقمىغان مەيۈسلۈك ۋە تەشۋىش چىقىپ تۇراتتى. ئۇزۇن تال — تال كىرپىكلىرى لىپىلداپ تىترىگەنىدەك. چىرايلىق قايرىلما قاشلىرى هىمىرىلىپ تەڭرىنىپ، ئۇنىڭ قانداقتۇ دەرتلىك خىيالىلار ئازابلاۋاتقانلىغىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ئاتا — ئانىسىدىن كىچىكىدىلا يېتىم قېلىپ، يالغۇز ئاكىسىنىڭ ئەمگورلۇغىدا چوڭ بولغان بۇ ئەقىللىق قىزنى سە-

نەپتەكى كۆپچىلىك ساۋاقداشلار ياخشى كۆرەتتى. سىنىپتا دەرسته نىجاتقا يېتىشىپ دىگۈدەك ماڭىدىغان قىزمۇ شۇ ئىدى. 1 - ئوقۇش يىلىنىڭ 2 - مەۋسۈمىدە، ئوقۇغۇچىلار ئۆزلۈكىدىن سىنىپ بويىچە خەنزۇ تىلى ئۆگىنىش مۇسابىقىسىنى قانات‌يايدۇرغان‌ئىدى. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى‌بىلەن بۇ مۇسابىقە كۆپچىلىك ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرىلىپ كېتىپ، ئۆگىنىشمۇ تاشلىنىپ قالدى. لېكىن نىجات‌بىلەن رەيھان مۇسابىقىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. ئەجىر قىلغان كىشىگە قىلغىلى بولمايدىغان تەس ئىش يوق. 2 - مەۋسۈمگە كەلگەندە ئۇلار ئۆز كەسىلىدىكى خەنزۇچە‌كىتاپلاردىن پايدىلىنىش بىلەن قالماستىن، گېزىتلەرنىمۇ راۋرۇس كۆرەلەيدىغان بولدى.

ئۇچ يىللىق ئوقۇش مەزگىلى ئىچىدە، ئۇلارغا سىنىپ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن ئابلىكىم مۇئەللىممۇ بۇ ئىككى تىرىشچان ئوقۇغۇچىسىنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇلارنىڭ جىددى مۇنازىرىلىرىنى ئاڭلىغاندا، بىرلىكتە ئولتۇرۇشۇپ دەرس تەييارلاۋاتقانلىقلىرىنى كۆرگەندە چىن كۆڭلىدىن خۇرسەن بولۇپ زوقلىناتتى. ئۇچ يىللىق قايناق تاشقىنلىق ھايات بۇ ئىككى ياشنى تەبىئى ھالدا دوستلاشتۇرغان ئىدى. ھەر ئىككىلىسى بىر بىرىنى سەمىمى ھۆرمەت بىلەن ياخشى كۆرۈشەتتى. ئەمما، بۇ ياخشى كۆرۈشلەر ئىككىسىنىڭ قەلبىرىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلىمىداساقلىنىپ بىرەر قېتىمۇ تىل ياكى خەت بىلەن بىر بىرىگە بىلدۈ-

رؤشسگەن ئىدى. رەيھاننىڭ تۇيۇقسىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە مەڭمۇ ھالدا ھاسىقى باغاقچىنى تاشلىشى نىجاتنى راستىلا ھولۇقتۇرۇپ قويغان ئىدى. چۈشىنىكسىز خىياللار بىلەن رەتسىز ئۇرۇۋاتقان يۈرىكى خېلى ئۇزۇنغىچە جايىغا چۈشمىدى. بۇرۇندىن ئوچۇق - يورۇق، تارتىنىشماي پاراڭلىشىۋېرىدىغان بۇ ئىككى دوست شۇ تاپتا نىمىشكىدۇ ئوڭايسىزلانغاندەك، سۆزنى قەيەردىن باشلاشنى بىلمىگەي تۇرۇشاتتى. نىجات قىزغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ - قاراپ قويساتتى، بۇلاردەك يېقىن قىز - يىگىتلەرنىڭ بىر بىرىدىن «نىمە گەپىڭىز بار ئىدى؟»دەپ ئوچۇقتىن ئوچۇق سورىشى ئەلۋەتتە بىئەپقۇ. شۇڭا نىجاتمۇ قىزنىڭ سۆزلىشىنى كۈتۈپ جىم تۇرۇشنى مۇۋاپىق كۆردى.

— سىرتقا چىقايلى، — دىدى رەيھان ئاخىرى، — سىزگە ئېيتىدىغان مۇھىم گەپىم بار.

— بولىدۇ، — نىجات قىزنىڭ روھىي كەيپىياتىنىڭ باشقىچە ئىكەنلىگىنى، چىرايىنىڭمۇ بىلىنەرلىك تاتىرىپ كەتكەنلىگىنى سەزدى.

مەكتەپ تەنتەربىيە مەيدانىنىڭ ئايىاق تەرىپىدىكى مويۇق قارىياغاچلىقتا — كىچىك ئېرىق قىرىدا يانمۇ يان نولتۇرۇشقان نىجات بىلەن رەيھان ئۇزۇنغىچە پاراڭلاشتى، رەيھاننىڭ ئەلەم ۋە ئەپرەت ئارىلاش ئېيتقانلىرىدىن نىجات مۇنۇلارنى ئۇقتى:

ئابلىكىم مۇئەللىمنىڭ ئورنىغا تەينىلەنگەن يېڭىسى

نىپ مۇدىرى ھامۇت سىنىپقا كىرگەن كۈندىن باشلاپ رەيھانغا باشقىچە كۆز بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالغان، رەيھان دەسلەپ ئۇنىڭ فاراشلىرىغا ئېتىۋار قىلمىغان، لېكىن بىر-بىرىپ - بىرىپ يېڭى سىنىپ مۇدىرىنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى كۆپىيىشكە باشلىغان. رەيھانىنى «شەخسى سۆھبەت»كە چاقىرىش بانىسى بىلەن ئىشخانىغا ۋە كېيىنچە ياتىغىغا ئېلىپ بېرىپ «سۆيگۈ رىۋايەتلىرى» سۆزلەشكىچە بىرىپ يەتكەن. ھازىرغىچە ھېچكىمدىن بۇ تەرىقىدىكى گەپلەرنى ئاڭلاپ كۆرمىگەن قىز، دەسلەپ بەرگە قارىۋېلىپ، يۈزىنى قوللىرى بىلەن توسۋالغان، كېيىنكى سۆھبەتلەردە ئۇنىڭ يېنىدىن رەنجىپ چىقىپ كەتكەن، بۇندىن ئىككى كۈن ئىلگىرى ھامۇت ئۇنى يەنە ياتىغىغا چاقىرغان ئىدى.

— ھىم، مۇنداقچە ئېيتقاندا، سىزنى ئاۋارە قىلغۇدەك قۇ چوڭ ئىشمۇيوق ئىدى، ھىم .... — دېگەن ئۇ ۋە ھېجايغىنىچە قىزنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگەن.

— مېنى ياتاقتا قىزلار ساقلاپ تۇرىدۇ، — رەيھان ئۇنىڭدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇرغان، — مەن چىقاي ...

— ۋاي - ۋۇي، نىمانچە ئالدىرايسىز؟ ئولتۇرۇڭ. ئولتۇرۇڭ، — ھامۇت ئىستاكانغا چاي قۇيۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويغان، — ھىم، قېنى چاي ئىچىڭ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، بىرقانچە ئېغىزلا گەپىم بار...

رەيهان ئىلاجسىز ئورۇندۇقتىكى لەۋىگىلا ئولتۇرغان.

— هم، قېنى چايغا بېقىڭ...

— رەھمەت...

— هم، سىز ... مۇنداقچە ئېيتقاندا. بەكمۇ تەرسا ئىكەنسىز جۇمۇ رەيهان،— بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن هامۇت يەنە ئېغىز ئاچقان،— هايات ئادەمگە بىرلا قېتىم كېلىدۇ. ئۇنى قانداق ئۆتكۈزۈش، هەممە كىشىنىڭ ئۆزىگە باغلىق ئىش ... چاپالىق ئۆتكۈزسەڭمۇ ئاخىرى بىر كۈن ئۆلسەن، تۇڭەيدۇ، راهەتلىك ئۆتكۈزسەڭمۇ ئۆلسەن ... لېكىن، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئەقىللىق ئادەملەر ئۆز هاياتىنى تۇزۇكرەك ئۆتكۈزۈشنى بىلىدۇ، شۇنداق ئەمەسمۇ؟— رەيهان يەنىلا جىم ئولتۇرغان. هامۇت ئۇنىڭغا بىردەم قاراپ تۇرغاندىن كېيىن،— سىزچۇ، قانداق ئۆتكۈزۈشنى خالايسىز؟ —دەپ سورىغان.

بۇ قېتىم رەيهان تېزلا جاۋاپ بەرگەن:

— هالال ئۆتكۈزۈشنى خالايمەن!

— ها، ها، ها... — هامۇت قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئورنىدىن تۇرغان،— هم، بۇ ئىنتايىن توغرا جاۋاپ. لېكىن، مەسىلەن، قانداق بولغاندا هارام ئۆتكۈزگەن بولىدۇ؟

رەيهان يەنە جاۋاپ بېرىشنى خالىماي تەتۈر قاراپ ئولتۇرۇۋالغان.

— هم، قارىغاندا، مەن سىزگە هارام هايات ... تەكلىپ قىلىۋېتىپتىمەن - دە؟ مۇنداقچە ئېيتقاندا، مەنمۇ

هالال، هم، بەختلىك هايات تەكلىپ قىلمۇيدىم ...

ـــمۇئەللىم،مەن‌سىزدىن ئىلتىماس قىلىمەن، ماڭا ئـــ ككىنچى يەنە مۇيداق گەپلەرنى سۆزلەپ يۈرمىسىڭىز، ـــدىـــ گەن رەيھان ئاخىرى تاقەت قىلالماي‌ۋە ئورنىدىن تـۇرۇپلا ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن.

سىنىپ مۇدىرىنىڭ نومۇسى جايىدا بولغان بـولسا، گەپ شۇنىڭ بىلەن تۈگىگەن بولاتتى. بىراق، ئۇ نىيىتىدىن يېنىشىنىڭ ئورنىغا، تېخىمۇ تەلۈلىشىپ، قىزغا تېخىمۇ كۆپـرەك يېـپىشىشقا كىرىشكەن.

ـــ بۈگۈن چۈشتىن ئىلگىرى، ـــ دىدى رەيھان سۆـزىنىڭ ئاخىرىـدا، ـــ هامۇت مۇئەللىم مېنى ئىشخانىسىغا چـاقىرتىپ، بىردىنلا ئـەلپازىنى بـۆزۈپ مـۇنـداق دىـدى: «هۆرمەتلىك پەرىزات. هىم، مۇيدافچە ئېيتقاندا، ياخشىلىق قىلاي دىسەم ئـۇنىمىدىڭىز. ئـەمـدى قالغىنىنى پىشانىڭىزـدىن كۆرۈڭ! مەرھەمەت‌قىلىپ، ئوقچى ئاكىڭىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىزنى پاش قىلىسىڭىز بـولامدىكىن؟ هىم، بىلىپ قويۇڭكى، ‹ئېچىلىپ سايـراش› باسقۇچتىكى قارا سۆزلىرىـڭىز مۇيداقچە ئېيتقاندا، ئاكىڭىزنىڭ قارا سۆزلىرىگە تامـاـمەن ئوخشاپ كېتىدۇ. تەشكىل سىزگە ۋە سىزگە يەل بېرىـۋاتقان كىشىلەرگە ئوقۇغۇچى دەپ قاراپ، ‹كەڭ قويۇپ بېـرىش›، ‹ئۆز خاتالىغىنى تونۇۋېلىش پۈرسىتى بېرىش› تەدبىرىنى قوللانغان ئىدى، لېكىن هەددىڭلاردىن ئېشىپ كەتتىڭلار، ئەمدى بەس، دەرهال يۈواشلىق بىلەن مەسىلە

تاپشۇرۇشىڭىز شەرت! ...»

ئۇ ئادى نېمە دېمەكچى؟ رەيھاننىڭ «سايراش» باش-قۇچىدىكى سۆزلىرى راستىنلا «قارا سۆزلەر»مۇ؟ مۇددىئا-سىڭ «سىزگەيەل بېرىۋاتقان كىشىلەر» دېگىنى ئادى كىملەر؟ نېمە-جات بىلەن رەيھان خېلى ئۇزۇنغىچە بۇ ھەقتە باش قاتۇرۇشتى.

— چۈشىنىشلىك، — دېدى نىجات جىددى تەلەپ-پۈزدا، — ئۇنىڭ «يەل بېرىۋاتقان كىشىلەر» دېگىنى چو-قۇم مەن! چۈنكى ... ئۇ سىزگە ھىلىقىدەك ... تەكلىپلەر-نى بېرىپ رەت قىلىشقا ئۇچرىغان ئىكەن ئەلۋەتتە، بۇ-نىڭ سەۋەبىنى باشقىچە تەھلىل قىلمىدۇ ...

رەيھان گەپ قىلماستىن يەرگە قارىدى، نىجاتنىڭ سۆزى ئۇنىڭغا چۈشىنىشلىك ئىدى.

تۆتىنچى باپ

ھەيھان بىلەن فىلىشقان ئاشۇ كەچكى سۆھبەتتىن كېيىن نىجاتنىڭ راستىنلا خاتىرجەملىگى ئۆزۈلدى. ئۇنىڭ بىر تەرەپتىن سىنىپ مۇدىرىغا غەزىۋى كەلسە، يەنە بىر تەرەپتىن رەيھانغا ئىچى ئاغرىيىتتى. گەرچە رەيھان ئىككىسى ھازىرغىچە كەلگۈسى تۇرمۇش ھەققىدە ئېغىز ئېچىشمىغان ۋە «سۆيگۈ» دېگەن سۆزنى بىر بىرىگە ئېيتىشىپ باقمىغان بولسىمۇ، ئاشۇ كۈنكى كەچلىك سۆھبەتتىن كېيىن نىجاتنىڭ كاللىسىغا ئۇ ھەقتىكى پىكىرلەر دائىم كېلىۋالىدىغان بولدى. بىراق رەيھانىنىڭ بېشىغا دەل ئاشۇ ئىشنا ئاپەت كېلىۋاتقان، ئۇنداق شارائىتتا، ئۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشنى بىئەپ ھېس قىلغان نىجات كاللىسىغا كېلىۋالغان تۇرلۇك پىكىرلەرنى ھەتتىلىك بىلەن بېرى ھەيدەشكە تىرىشاتتى ...

نىجاتنىڭ شۇ كۈنكى پەرىزى توغرا چىقتى. سىنىپ مۇدىرىنىڭ نەزەردە تۇتقىنى دەل نىجات ئىدى. ئۇ رەيھانـ

نىڭ نىجات بىلەن ھەقىقەتەن يېقىنلىغىنى ئاڭلىغان. شۇڭا ئالدى بىلەن نىجاتنىڭ سىنىپتىكى ئابرويىنى سۈندۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى ئىتتىپاق ياچېيكا شۇجىلىغىدىن ۋە سىنىپنىڭ ئۇگىنىش ھەيئەتلىگىدىن ئېلىپ تاشلىغان ئىدى. بىراق، شۇنىڭدىن كېيىن قوللىنىلغان بارلىق تەدبىرلەر، تەسىرلىك سۆيگۈ ھېكايىلىرى، كەلگۈسىدىكى بەختلىك تۇرمۇش ۋەدىلىرى، چوڭ شەھەردە قېلىپ، شارائىتى ياخشى ئورۇندا خىزمەت قىلىش مۇمكىنلىگى ... ۋە باشقا بارلىق «ئىستىقبالالار» ئۈستىدىكى ئىشەنچلىك كاپالەتلەر كارغا يارىمىدى. ھاۋۇت كۆپ ئويلانغاندىن كېيىن ئاخىرقى چارە — تەھدىت ئارقىلىق قىزنى قىلتاقىقا ئىلىنىدۇرۇش نىيىتىگە كەلدى. لېكىن كاج تەلەي بۇ ئىشتىمۇ كۆلۈپ قويمىدى. ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟ ئۇنىڭ تەلۈە ئىشقى بىرىپ - بىرىپ ئىچى تارلىق، رەھىمسىزلىك ۋە ئۆچ ئېلىش تۇيغۇسى بىلەن بىرلىشىپ كەتتى. كىشىلەر بىلەن بولغان مۇئامىلىدە سىلىق، مۇلايىم، قەيەردە بولمىسۇن كۆلۈپلا يۈرىدىغان ۋە، ھەممە كىشىنىڭ نەزىرىدە «يۈڭاش ئادەم» دەپ تونۇلغان بۇ ئورۇق، ئىگىز بوي كەلگەن ئوقۇتقۇچى ھېچبىر ئىككىلەنمەستىن تېخى ھەپتە ئىلگىرى ئۆزى ئۆلگۈدەك دەرىجىدە ياخشى كۆرۈپ قالغان ياش، گۈناسىز ۋە ھېچبىر يۆلەكچىسى يوق قىزنىڭ ئىستىقبالىغا ئورا كولاش يولىغا قەدەم قويدى...

بۇ نۆۋەت ھامۇتنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلدى. ئىنىستى

ئۆت ئومۇمى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ئابـ
دۇللا ئۇيدىن بىر يىل ئىلگىرى رەيھانىنىڭ تارىخ ـ جۇغـ
راپىيە پاكولتېتىدا خىزمەت قىلىدىغان ئاكىسى خەلىمگەئەلـ
چى كىرگۈزۈپ، رەيھاننى كېلىن قىلىۋېلىش نىيىتىگە كەلـ
گەنلىكىنى، شۇڭا ھازىردىن باشلاپ «بېشىنى باغلاپ قوـ
يۇش»مەقسەتىدە ئىككىلىكىنى ئېيتقان، خەلىم مۇئەللىم«ئەلـ
چى»گە:«سىڭلىمنىڭ يېشى تېخى كىچىك، ئۇنىڭ ئۆستىگەيەنە
بىر يىللىق ئوقۇشى بار... ئوقۇش پۈتكەندىن كېيىن بىر
نەمە دېسەك توغرا بولارمىكىن؟...» دەپ يولدا جاۋاپبەرـ
گەن ئىدى. تەرسا ۋە تەكەببۇر ئابدۇللا، خەلىمنىڭ بۇتوغرا
جاۋاۋىنى تەتۈر چۈشىنىپ «شۇ يېشىمدا، شۇ ئابرويۇمداسـ
ىڭدەك بىر ئاددى مۇئەللىمدىن بىر قىز سوراتسام رازى
بولمىدىڭمۇ؟...» دەپ ئويلىغان. ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ
خەلىمنى كۆرسە يەرگە تۈكۈرۈپ، گىدىيىپ، باشقا ياققا قاـ
راپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولغان. «ئىستىل تۈزىتىش ھەركـ
ىي» دە توغرا پىكىرلىك. توغرا سۆزلۈك خەلىم يىقىلدى.
«تەلەي كىمدە؟ــ دوقا ماڭلايدا!» دېگەندەك، ئابدۇللا بۈـ
رۈنقى مەنسۈپىدىن بىرلا سەكرەپ، ئىنىستىتۇتنىڭ مۇئاۋىن
باشلىقلىغىغا ئۆستى. ھەركەتنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغائەگىشىپ،
ئىنىستىتۇتپارتكومىدىنمۇ، مەكتەپ باشلىقلىرىدىنمۇ بىرقـ
سىم ساپ ۋىجدانلىق كىشىلەر دوملىغىلى تۇردى. ئابدۇللا
يەنە ئارقا ئارقىدىن پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىغى، ئىسـ

تىل تۆزىتىش ھەركىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپ-پىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىغى ... قاتارلىق ھوقۇقلارغىمۇ ئىرىشتى.

ئابدۇللا بىلەن خەلىم ئوتتۇرىسىدىكى يوچۇقتىن خەۋەر تېپىشقا ئۇلگۈرگەن ھامۇتنىڭ ئوشۇغى ئالچا چۈشتى. ئۇ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي دەرھال باشلىقنى ئىزلىدى. ئۆزىدىن تۆۋەن ئورۇندىكى كىشىلەرنىڭ خوشامىتىنى، ھەرخىل چېقىمچىلىقلارنى تولىمۇ يافتۇرىدىغان ئابدۇللا. ھامۇتنىڭ ئۆز سىنىپىنىڭ ئۆۋەتتىكى پەۋقۇلئاددە ئىدىيىۋى ئەھۋالى توغرىسىدىكى دوكلادىنى قىزىقىپ ئاڭلىدى. بىر تەرەپتىن سۆزلەپ، بىر تەرەپتىن باشلىقنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ ئولتۇرغان ھامۇت ئۆز پىلانىدىن مەمنۇن بولۇپ، ئاۋال ساقچى سىنىپ مۇدىرى ئابلىكىمنىڭ ئوقۇتقۇچىلارنى ئىدىيە جەھەتتە زەھەرلىگەنلىگى، تۇرمۇش جەھەتتە چىرىكلەشتۈرگەنلىگى ئۈستىدە سۆزلەپ، ئابلىكىمنىڭ نىجات ۋە رەيھان دېگەن ئوقۇغۇچىلارنى بىر بىرىگە تېپىشتۇرغانلىغىنى، ئەنجىدە بۇ ئىككىسى ئاينىپ، ئۆزگىرىپ، ئىغىر دەرىجىدە ئوڭچىل سۆز - ھەركەتلەرنى قىلغانلىغىنى پاكىت قىلىپ كۆرسەتتى ۋە بۇلارنى جىددى بىرتەرەپ قىلمىغاندا ئاقوشۇنىنى پاكلاشتۇرۇش مەقسىدىگە يەتكىلى بولمايدىغانلىغىنى تەلەپ قىلدى.

ھامۇتنىڭ سۆزى ئاياقلىشىشى بىلەن تەڭلا ئابدۇللائۇرۇسىدىن تۇرۇپ گويا ئۆز ئۆزىگە سۆزلىگەندەك مۇنداق دېدى:

«خەلىم ... نوچىلىق قىلىۋېدىڭ، تۇغۇشتىڭ! مانا ئەمدى سىڭلىڭمۇ كەيىنىدىن مېڭىپ، ياخشىلىقنى ئىزدىنىپ يىلىمگەيلەرگە ئىش ئەنە شۇنداق بولىدۇ!»

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھامۇتنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى يايراپ كەتتى...

شۇ كۈنىلا ئىنىستىتۇت رەھبەرلىگى بىلەن ـ خىمىيە پاكولتېتنىڭ «ھەركەتكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى»غا ئۇقۇرۇش چۈشۈرۈپ، ئوكچى ئايلىكىمگە باغلانغان نىجات يىلەن رەيھانىڭ مەسىلىسىنى تېزدىن ئېنىقلاشنى تاپشۇردى.

نىجات ۋە رەيھانلارنىڭ ئائىلە كېلىپ چىقىشى، ئوقۇش تارىخى، ئىجتىمائى مۇناسىۋىتى، خۇسۇسەن ئايلىكىم يىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ناتارلىقلار ئۇستىدە سۈرۈشتۈرۈشلەر ئاشلىنىپ كەتتى.

تۇرمۇشتائەك ياخشى دېگەن كىشىلەرنىمۇ بارلىق كىشىلەرنىڭ تەڭلا ياخشى كۆرۈشى ناتايىن بولسا كېرەك. نىجاتقا ھەسەت خورلۇق قىلىدىغان بىر ـ ئىككى ئوقۇغۇچى پاتلاھامۇتنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، ئۇنىڭ يارىملىق يارەمچىلىرىگە ئايلاندى. ئاللىبۇرۇن «ئوكچى» بولۇپ سىر چەتكە چىقىرىلغان ئايلىكىم يىلەن خەلىمەرنىڭ سۆزلىرىگە ھېچكىم ئىشەنمەيتتى. سىنىپ ئىچىنى سوراق سوغاق كەيپىيات قاپلىدى. ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى ئويۇن، كۈلكە، چاخچاق دەگەنلەر نەگىدۇ يوقالغان ئىدى. ئوقۇغۇچىلار تەشۋىش، ئەندىشە ئىچىدە بىر بىرىگە گۇمان يىلەن قارايتتى. بەزى

لىرى بولسا نىجات ۋە رەيھانلارنىڭ «خاتالىغى»غا نىسبەتەن راستىنلا ئىشىنىپ قېلىشقان ئىدى. «تەشكىل خاتا ئىش قىلمايدۇ. بۇلاردا چوقۇم مەسىلە بولسا كېرەك...» دېيىشەتتى ئۇلار كۆڭۈللىرىدە، يەنە بەزى ئوقۇغۇچىلار ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتاتتى ۋە بولۇۋاتقان ئىشلارغا ھەيرانلىق ئىلكىدە نەزەر سالاتتى...

بىر كۈنى ئەتىگەن ھامۇت سىنىپقا كىرىپ مۇنداق دېدى:

— ھىم، بۈگۈن مۇنداقچە ئىپتىقاندا، ئىنىستىتۇت پارتكومى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىگە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىدىن مەخسۇس خادىملار كىرىپ پىكىر ئالىدۇ، شۇڭا ھەممە ئوقۇغۇچىلار، بولۇپمۇ سىنىپ ئاكتىپلىرى ئىدىمىز جەھەتتىن ياخشى تەييارلىق قىلىپ قويسۇن! ھىم، رەيھان مەسىلە تاپشۇرۇشقا تەييارلانسۇن!

ھامۇتنىڭ ئۆزىمۇ پەۋقۇلئاددە جىددىلەشكەنىدەك تۇراتتى، قوللىرى بىلىنەرلىك تىترەپ، رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا:

— ھىم، «ئاكتىپلار گۇرۇپپىسى» دېگى ساۋاقداشلار ئىشخانىغا چىقىڭلار! — دېدى - دە چىقىپ كەتتى.

— ھۇ-ھۇ-ھۇ ئىشلار ...، — سېلىم ئاكتىپلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن سىنىپ ئىچىدىكى كۆڭۈلسىزلىك جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئاچچىق تەنە سىلەن دېدى، — «فارا قاغا ئاق كەپتەر بوپتۇ، ئاق كەپتەر قارا قاغا بوپتۇ» دېگەن شۇدە!

سىلىنىڭ بۇ ئوخشىتىشىغا قارىتا ھېچكىم ئۇن قاتـ
مىدى، ھەممەيلەن جىددى كەيپىيات ئىچىدە جىمجىت
ئولتۇرۇشاتتى.

بىرئازدىن كېيىن «ئاكتىپلار گۇرۇپپىسى»دىن بىرئوقۇـ
غۇچى كىرىپ، رەيھاننى پاكولتېت ئىشخانىسىدىن چاقىرىۋاتـ
قانلىغىنى ئېيتتى. رەيھان چۆچۈپ ئورنىدىن تۇردى. خۇددى
ساۋاقداشلىرىدىن مەدەت سورىغاندەك، بۇلاقتەك كۆزلىرىنى
ئۇمىتسىزلىك، پەرىشانلىق ئىچىدە چىملىدىتىپ ئەتراپقا قا-
راپ قويدى. شۇ تاپتائۇنىڭ ساۋاقداشلىرىنىڭ قولىدىن نېمە
كەلسۇن!؟ خىجىللىق، ئېچىنىش ۋە چۈشەنمەسلىك تۇيغۇلىرى
تېت ـ تېت بولۇپ ئولتۇرۇشقان ئوقۇغۇچىلار بولۇۋاتقان بۇغـ
لىتە ئىشلاردا خۇددى ئۆزلىرىمۇ ئەيىپلىكتەك ئۇنىڭدىن
كۆزلىرىنى قاچۇرۇشتى. ئەمما، يەنە بىر غەمكىن، مۇلايىم
بىر جۈپ كۆز بولسا ئۇنىڭغا تىكىلىپلا تۇراتتى. بۇ نىجاتـ
نىڭ كۆزلىرى ئىدى. قىزنىڭ كۆزى ئۇنىڭ كۆزلىرى بىلەن
ئۇچراشتى، شۇ ھامان ئۇ كۆزلەردىكى غەمكىنلىك قايغۇلارـ
غىدۇ يوقلىپ، ئۇمىت، ئارزۇ نۇرلىرى چاقنىپ كەتتى.
رەيھاننىڭ كۆزلىرىدىن: «بۇ ماڭا نېمە كۆرگۈلۈك؟!» دېگەن
مەنا چىقسا، نىجاتنىڭ كۆزلىرىدىن: «چىدامىلىق بولۇڭ!
قېنى بۇ ئىشلارنىڭمۇ ئاقىۋىتىنى كۆرۈپ باقايلى! ...» دې-
گەن مەنانى سېزىشكە بولاتتى، نىجات كۆزلىرىنى سەل قى-
سىپ، بېشىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئېخىتىپ قويدى.
رەيھان ئۇنىڭدىن كۆزلىرىنى ئېلىپ سىرتقا ماڭدى.

— بۇنىڭغا ئۇۋال بولدى - ده، — دېدى سېلىم ئېچىنىش بىلەن رەيھان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن تۆۋەن ئاۋازدا سۆزلەپ، — ئاكىسى گۇناكار بولسا، سىڭلىسىمۇ گۇناكار بولدۇ. دېگەن مەنتىقىنى ئۆمرۈمدە مانا ئەمدى كۆرۈۋاتىمەن!

— «بېگىڭنىڭ يېنىغا بارغىچە، بېلىڭ ئۇشتۇلۇپتۇ» دېگەندەك بىزنىڭ تەقدىرىمىز ئاشۇ ھامۇتتەك بىرسىملەر-نىڭ قولىغا قالغان ئىكەن، ئىش تۈگىدى دېگىنە، — دە-دى شۇكۈرمۇ ئېچىنغان ھالدا.

— رەيھاننىڭ راستىنلا ئاكىسىغا چېتىلىدىغان بە-ر مەسىلىسى چىقىپ قالارمۇ؟ — ئارقا پارتىدا ئولتۇر-غان چوڭراق ياشتىكى بىر ئوقۇغۇچى توساتتىن سوراپ قالدى.

— ھەي قۇرۇق گەپ، رەيھان ئۇنداق سىياسى پاراڭ-لارغا ئارىلىشىدىغان قىز ئەمەس. — دېدى دەرىزە تەرەپتە رەيھان بىلەن بىرگە ئولتۇرىدىغان قىز.

— راستىنى ئېيتقاندا رەيھاننىڭ ئاكىسىنىڭمۇ نېمە گۇنايى بار؟ — دېدى قىزىققان شۇكۇر يەنە سۆزگە قوشۇ-لۇپ. — مېنىڭ تارىخ - جۇغراپىيە پاكولتېتىدىكى ساۋاق-داشلىرىمنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، خەلىم ئاكا پۈتۈن پاكول-تېتتىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆزى ئىكەن. دەرس سۆزلىسە، ئاغزىغا قارىغىسچە قېتىپ قالىدىكەنسەن...

— باشقا گەپنى قويۇپ، ئۇ نېمە گۇنا ئۆتكۈزۈپتىكەن،

شۇنى دېگىنە ــ دىدى سېلىم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

ــ گۇنا ــ گۇنالا دەيدىكەنسەن، ــ دىدى شۇكۇر ئۇنىڭغا نارازى ۋاغىدەك قاراپ، ــ سايراپ ساپتىكەن...

ــ نېمە دەپ سايراپ ساپتىكەن؟...

ــ «تەرەققى تاپقان ئەللەرنىڭ ئىلغار پەن ــ تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشىمىز لازىم ئىشكىنى تاقىۋالماسلىق لازىم...» دەپتىكەن.

ــ توغرىغۇ؟ بۇنىڭ قەيىرى خاتا ئىكەن؟!

ــ ھازىر ئۇنداق سۆزلەر «ئوكچىلارنىڭ پارتىيىگە قارشى سۆزى» بولۇپ قېلىۋاتامدۇ؟ ــ دىدى شۇكۇر قولىدىكى ئىككى تەرەپكە يېيىپ.

شۇ ۋاقىتقىچە سۆزلەرگە قىتمىغاي جىمجىت، خىيال سۈرگەندەك ئولتۇرغان نىجات ساۋاقداشلىرىغا قاراپ بىردىنلا ئېغىز ئاچتى:

ــ ياخشىسى پىكرىمىزنى باشقىلارغا ئېيتىپ، ئىشنى ھەق مەيداندا ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك!...

ــ يىغىندا سۆزلەپ قويۇپ سەن نېمىلەرنى كۆرۈۋالىسەن؟ ــ دىدى سېلىم تەنە قىلغاندەك ــ يەنە سۆزلىسەڭ يەنە شۇ ئۆزەڭ ياتقاققا پېتىۋېرىسەن، ۋەسسالام!

ــ پارتىيە بار ــ دىدى نىجات ئىشەچ مىلەن.ــ يامان غەرەزدە بولماي كۆڭلىمىزدىكىنى ئېيتساق خاتا بولسا تۈزىتىش بېرىدۇ، نوغرا بولسا شۇ بويىچە قىلىدۇ ئەمەسمۇ؟...

— بۇ گەپلىرىڭىزنى توغرا، لېكىن... ھازىر ئۇنداق بولمايۋاتىدۇ — دە!

— ئافتۇمەت چوقۇم شۇنداق بولىدۇ. مېنىڭچە ئىشنى بۇزۇۋاتقانلار پەقەت بىر ئوچۇم كىشىلەر...

— نىجات بولدى قىل. يەنە بۇ سۆزلىرىڭنى ئۇستۈڭدىن توپلىنىۋاتقان ماتېرىياللارغا قوشۇلۇپ قالمىسۇن...

— قوشۇلسا مەيلى. مەن بۇگەپلىرىمنى باشلىقلار قاتناشقان يىغىندا ئېيتىمەن! — ئۇ قەتئىيلىك بىلەن چاچلىرىنى پۇلاڭلىتىپ، بېشىنى كەينىگە سىلكىدى.

چۈشتىن كېيىن سىنىپقا كىرىش قوڭغۇرىغى چېلىنىدى. ھەممە ئوقۇغۇچىلار ئېچىلغۇسى يىغىننى كۈتۈپ جىمجىت تەشۋىشلىنىپ ئولتۇرۇشاتتى.

ئابدۇللا يۈەنجاڭ باشچىلىغىدىكى ئونچە كادىر سىنىپنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بوش ئورۇندۇقلاردىن ئورۇن ئېلىشتى. يۈەنجاڭنىڭ ئۆزىنىڭ كىرىشى ھەممە ئوقۇغۇچىلارنى چۆچۈتۈۋەتتى، بەزى ئوقۇغۇچىلار «مەسىلە بىر ئويلىغانده ئانچە ئاددى ئەمەسكەن — دە...» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈشمەكتە ئىدى.

يىغىننى ھاياجاندىن رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن سىنىپ مۇدىرى ھامۇت باشقۇردى. ئۇ بىر نەچچە ۋاراق قەغەزگە يېزىۋالغان تېزىس ۋىيچە رەيھانىنىڭ «مەسىلە»لىرىنى بىر بىرلەپ ئوقۇپ چىقتى. ئۇنىڭ «مەسىلىسى» 12 ماددىغا

تىزلىغان بولۇپ پۈتۈن مەزمۇندىن قارىغاندا ئىككىلا ئىش ئىدى. بىرىنچىسى «پارتىيەگە قارشى ئوڭچى ئاكسى سىلەن مۇناسىۋىتى بار...» ئىككىنچىسى، «سايراش» ياسقۇچىدا «ئامېرىكا ئەسكىلىيە دەگەنلەر جاھانگىر بولسىمۇ ئۇلارنىڭ پەن-تېخنىكىسىنى جاھانگىر دېگىلى بولمايدۇ شۇڭا ئىلىم-پەن جەھەتتە ئىشىكنى تاقىۋالماسلىق كېرەك...» دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

ھامۇت قولىدىكى رەيھاننىڭ «مەسىلە»لىرى يېزىلغان ماتېرىيالنى ئوفۇپ بولغاندىن كېيىن، ئوقۇغۇچىلارنى ياشقا يېڭى مەسىلىلەرنى پاش قىلىشقا ئۈندەك «خاتالىغى» نى بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدىكى پىكىر-تەلەپلىرىنى«رەھبەرلىككە ئېيتىش»قا رىغبەتلەندۈرۈپ يەنە بىر مۇنچە سۆزلىدى. چۆشتىن كېلگىرى ئىشخانىغا ئايرىم چاقىرىلىپ پىكىر بېرىشكە تەرىيىلەنگەن «ئاكتىپلار گۇرۇپپىسى»دىكى بەش - ئالتە ئوقۇغۇچى ئارقا-ئارقىدىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ھامۇت ھىلىلا ئوقۇغان «مەسىلە»لەرنى بىر بىرلەپ پىرىنسىپقا كۆتىرىپ، كۆپتۈرۈپ تەھلىل قىلىپ سۆزلەشتى ھېچقايسىسىدىن بىرەر يېڭى گەپ چىقمىدى. ئۇلارمۇ تېزلا سۆزلەپ بولغاچقا بىردەمدىن كېيىنلا سىنىپ ئىچى تىمتاس بولۇپ قالدى. ھامۇت ياشقىلارنى پىكىر بېرىشكە دەۋەت قىلىپ تولا سۆزلەپ ھاردى. ئاخىرى ئارقا تەرەپتىن ئاندۇللاسۆزلەپقالدى:

— مەن ئىككى ئېغىز سۆزلەي. پارتىيەمىزنىڭ سىيا-

سىتى ئەزەلدىن ئېنىق: سىرمۇ ياخشى كىشىگە ئۇۋال قىلماسلىق، سىرمۇ يامان كىشىنى توردىن چۈشۈرۈپ قويماسلىق... تەشكىلگە ئىشىش لازىم، پارتىيىگە ئىشىنىش لازىم. ھەر قانداق پىكىر بولسا ئوتتۇرىدا ئېيتساق خاتالىق بولسا تۈزىتىمىز، توغرا بولسا شۇ بويىچە ئىشلەيمىز ....— ئۇ يەنە بىر ھازا سۆزلىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرىدە كىشىگە تەھدىت ۋە قورقۇنچ سالىدىغان ھېچقانداق ئىبارىلەر يوق ئىدى. ئىنىسى ئىتتوتنىڭ بىر مۇئاۋىن رەھبىرىنىڭ ئاغزىدىن چىقمۇاتقان ئۇنداق ئورۇنلۇق، توغرا سۆزلەرگە ئىشەنمەي مۇمكىنمۇ؟ نىجات قولىنى كۆتىرىپ پىكىر بېرىشكە رۇخسەت سورىدى. ھامۇت خۇددى شۇنى كۈتۈپ تۇرغاندەك سىردىنلا جانلىنىپ:

—ھە، نىجات، سۆزلەڭ، —ئۇ نىجات دېگەن ئىسىمنى ئالاھىدە يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ئېنىق قىلىپ ئېيتىپ، ئابدۇللاغا ئىنتىلىپ قاراپ قويدى. ئابدۇللا، نىجاتقا قاراپ قويماتتى.

نىجات دەسلەپ سۆزلەشكە باشلىغاندا، ساۋاقداشلىرى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەشكەندەك دېمىنى ئىچىلىرىگە يۇتۇپ، بىر بىرلىرىگە مەنىلىك قاراپ قويۇشتى. ئۇنىڭ ئەستايىدىللىق بىلەن چىن ۋىجدانىدىن چىقىرىپ سۆزلىگەن سەمىمى، ئادىل سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى ئۇلار ئىگمۇ ياش غۇبارسىز قەلبلىرىدىكى ئەندىشىلەر ئۇنتۇلۇپ، بۇ قورقۇمسىز ئوت يۈرەك ساۋاقدىشىغا ھۆرمەت، ھېسداشلىقلىرى ئېشىشقا باشلىدى. مەنتىقىلىق، پاكىتلىق سۆزلەر ھىلىقى ھامۇت ئوقۇغان« 12 ماددىلىق مەسىلە»نىڭ ئەيىبىنى چىقىرىۋەتكەن ئىدى.

نىجاتنىڭ كىشىنى قايىل قىلىدىغان پاكىتلىق سۆزلىرىگە يالغۇز ساۋاقداشلىرىلا ئەمەس، پىكىر ئېلىشقا كىرگەن كادىر-لارمۇ، ھەتتا ئابدۇللانىڭ ئۆزىمۇ قايىل بولغاندەك بېرىلىپ قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. پەقەت ھامۇتلا تاقەتسىزلىنەتتى، غەزەپلىنەتتى. بوغۇلغاندەك ياقىلىرىنى ئوڭلايتتى ... بىر قانچە قېتىم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋېتىشكە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، تىمتاس ئولتۇرۇپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئۇنى تىڭشاۋاتقان شۇنچە كۆپ كىشىلەرنىڭ سۆرى ئۇنى بۇ نىيىتىدىن قايتۇردى.

نىجات، رەيھاننىڭ ئۆچ يىللىق ئوقۇش ھاياتىدىكى ئىپادىسىنى، ئۇگىنىشتىكى تىرىشچانلىغىنى، تۇرمۇشتىكى ئاددىي - سادىدىلىغىنى، مۇناسىۋەتتىكى سەمىمى - پاكىلىغىنى... بىر بىرلەپ سۆزلەپ ئۆتكەندىن كېيىن ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

— رەيھان پارتىيىنى، خەلق ھۆكۈمىتىنى، سوتسىيالىزىمنى قىزغىن سۆيىدۇ، ئۇنىڭ ئۆچ يىللىق ئوقۇش ھاياتىدىكى ئەملىي ئىپادىسى بۇنى ئىسپاتلايدۇ، بۇنىڭغا مۇشۇ ئولتۇرغان ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسى گۇۋاھ بولالايدۇ. لېكىن ... - نەمىشكىدۇ، — ئۇ بىردىنلا سۆزىدىن توختاپ قېلىپ ھامۇتقا قارىدى. ھامۇت، نىجاتنىڭ ئۆزىگە مەختەك قادىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە تىك قاراشقا پېتىنالماي باشقا تەرەپكە قارىۋالدى. دەل ئاشۇ دەقىقىلەردە نىجاتنىڭ ئىنسانى غۇرۇرى، ۋىجدانى چاقماق تېزلىگىدە ئۆزىنىڭ دىمەكچى بولغان پىكىرلىرىگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپ ھامۇت ئۈستىدىن ئۈن -

تىنسىز ئاتلاپ ئۆتۈپ كەتتى...

ــ مېنىڭچە، ــ نجات ئېغىر خۇرسىنىش بىلەن ھامۇتقا يەنە بىر قېتىم كۆز تاشلاپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ رەيھاننى ئاكىسىغا چېتىپ، ئىككىسىنى بىر تاياقتا ھەيدەش تولىمۇ بىمەنىلىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىياسى جەھەتتىكى گۇمانلىق مۇناسىۋەت توغرىلىق ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپات يوق. شۇڭا مەن، تەشكىلىنىڭ بۇ ھەقتە ئالدىراپ ھۆكۈم چىقارماي، ئىنچىكە تەكشۈرۈپ كۆرۈشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

ــ ئۇنىڭ ئاكىسى بىلەن سىياسى جەھەتتىن تىل بىرىكمىشى يوقلۇغىغا يەنە قانداق ئىسپاتلىرىڭىز بار؟ ــ ئاستا ئاۋاز بىلەن سورىدى ئابدۇللا، نجاتتىن كۆزىنى ئۈزمەي. ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرۇۋاتقان نجات ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ، تەمكىن ئاۋاز بىلەن، ئېنىق قىلىپ جاۋاپ بەردى:

ــ مەن بايىاتىن ئۇنىڭ ئۈچ يىللىق ئىھىلىي پائالىيىتىنى سۆزلەپ ئۆتتۈم. سۆزلىرىمنىڭ گۇۋاچىلىرىنىڭ ھەممىسى شۇ تاپتا سىنىپتا ئولتۇرۇپتۇ...

ــ ھىم، مۇنداقچە ئېيتقاندا، مەن سېنىڭ ئەكىسىچە تەتىلەرنى كېلىشتۈرۈپ ئاقلىيالايدىغان ئادەۋكات ئىكەنلىگىڭنى چۈشەندىم، ــ دېدى بىردىنلا ئالدى تەرەپتە ئولتۇرغان ھامۇت ئەلپازىنى بۇزۇپ، ــ ھىم، سەن بىزگە تولا گەپدانلىق قىلماي، ئۆزەڭنىڭ رەيھان بىلەن بولغان ساختا مۇناسىۋىتىڭنى تاپشۇر!

نىجاتنىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. پۈشايمان، غەزەپ ـ نەپرەت ۋۇجۇدىنى تەۋرىتىپ، ئالدىدىكى بۇ ئاجايىپ غەلىتە ئىنسانغا قاراپ تۇرۇپ قالدى. تېخى هىلىلا ئۇ «خەير، مەيلى، ئىنسان بولغاندىكىن چۈشىنىۋالار...» دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ هەققىدە سۆزلىمەكچى بولغانلىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋېتىپ ئاياپ قالغان ئىدى ئەمدى لىكىتە ئۇ ئۆزىگە شەپقەتسىزلىك بىلەن تۆهمەت چاپلاپ تۇيۇقسىز هۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. يىگىت ئورنىدىن تۇردى. هاياجان، غەزەپتىن بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېڭىيىپ، لەۋلىرى بىلىنەر ـ بىلىنمەس تىترەيتتى.

ـ بولدۇ! سىز مېنى مەجبۇر قىلغان بولسىڭىز مەن سۆزلەي، ـ دېدى ئۇ چىشلىرىنى چاك قىسىپ سۆزلەپ، ـ سىز ئالى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئەمما سىزدە ئەنە شۇ نامغا لايىق سالاهىيەت يوق ئىكەن...

ـ هىم، سەن ماڭا تۆهمەت چاپلىماقچىمۇ؟ ـ ئالدىراپ، ئەندىكىپ ۋاقىرىدى هامۇت.

ـ ياق! تۆهمەت چاپلاش سىز بىلەن تۆگسۇن. مەن سىزنىڭ رەيهانغا نىمە ئۈچۈن هۇجۇم قىلىۋاتقانلىغىڭىزنى كۆپچىلىككە ۋە بۇ يەردىكى رەهبەرلەرگە ئەينەن سۆزلەپ بېرىمەن، خالاس...

ـ سۆزۈڭنى توختات! ـ ئەسەبىلىشىپ ۋاقىرىدى هامۇت.

ـ مۇئەللىم ئۇستىدە پىكرىڭىز بولسا كېيىن بىزگە

ئايرىم ئىيتمىك، ــ دىدى ئارقا تەرەپتىن ئاندۇللا سۆز قىستۇرۇپ ــ سىنىپ ئىچىدە ئەسلىدىكى ماۋزۇدىن چەتلەپ سۆزلەشمىك ھاجىتى يوق...

ــ ئۇ دەل ئاشۇ ماۋزۇدىكى سۆزنىمۇ ئۆزى...

ــ ھىم، ئەمدى سەن پۈت ئاتمىغان يۈەنجاڭ قالـ دىمۇ؟... ــ قۇترانقۇلۇق سىلەن ۋاقىردى يەنە ھامۇت. ئۇنىڭ ئۇ سۆزى ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتتى. ئاندۇللا ئاچچىقلىنىپ قولىنى شىلتىدى:

ــ سىز تولىمۇ مەمەدانە ئىكەنسىز... ئوقۇغۇچى دىگەنمۇ شۇنداق بولامدۇ؟...

سىنىپ ئىچى بىردىنلا جىمجىت بولۇپ كەتتى. ئوقۇغۇچىلار خۇددى قانتىقراق تىنىپ قويسىمۇ چاتاق چىقمىدىغاندەك ئەسىرىشىپ، ئالدىغا قاراشقىنىچە ئولتۇرۇشاتتى.

ــ ھىم، رەيھاننى ئاقلايدىغان نوچى بولغاندىن كېيىن، ئىسپاتلىرىڭ بولسا ئوتتۇرىغا قوي! ــ دىدى ھامۇت جاھلىنىپ، ئۇنىڭ ئارازى ئەمدى تەسلىك ۋەمەغرۇر ئىدى.

ــ مەن سۆزلىگەن ئوچ يىللىق ئەملىيەت ئۇنى ئاقلاشقا ئىسپات بولالمىسا، ئۇنى قارىلاشقا ئوچ مىنۇتلۇق ۋاقىت ئىچىدە بولسىمۇ، ئۇ ئۆتكۈزگەن جىنايەت ئىسپاتىنى ئوتتۇرىغا قويالامسىزكىن؟ ــ نىجاتنىڭ چىرايىدىمۇ ئاچچىق تەنە كۈلكىسى ئويناپتتى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەممىسى

دىگۈدەك ھامۇتقا قادالدى.

— مۇنداقچە ئىيتقاندا، ھىم، سېنىڭ ئىسپات تەلەپ قىلىشقا ھوقۇقۇڭ بار؟ — دىدى ھامۇت باشقا گەپ تاپالماي ئۆكتەملىك بىلەن جوزىنى مۇشتلاپ ئەمما، ئۇنىڭ بۇ ئۆكتەملىگى سىنىپ ئىچىدە سەردىنلا كۈلكە قوزغىدى. ھامۇتنى قىيىن ئەھۋالدىن ئابدۇللا قۇتۇلدۇردى:

— يېغىننى ۋاقتىنچە مۇشۇ يەردە توختىتايلى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ پىكىرلىرىنى بىزمۇ تەتقىق قىلىمىز. سىلەرمۇ سىياسىي ئېڭىڭلارنى سەزگۈرەك تۇتۇڭلار!

ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ نىجات ئۆز بېشىغا ئۆگمەس بالايى - ئاپەت تېپىۋالدى، ئابدۇللا ئىككى قېتىم «ۋاقتىم يوق» دەپ نىجات بىلەن سۆزلىشىشنى رەت قىلدى. 3 - قېتىم بولسا، نىجات ئېغىز ئاچا - ئاچمايلا تېرىكىپ: «پىكرىڭ بولسا پاكولتېتقا ئېيتمامسەن، يۈەنجاڭ بولغان كىشى ئوقۇغۇچىنىڭ دەرىنى ئاڭلاشقا قالىدىغان بولسا، ئۆزۈمۇ ئىككى كۈندە سارائ بولۇپ تۇگەيدۇ...» دىدى.

4 - قېتىمدا ئۇ نىجاتنى كۆرۈپ، كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ گۈكىرىدى:

— مەن خىزمەت قىلامدىمەن ياكى سېنىڭلا دەرىڭنى ئاڭلامدىمەن؟!...

نىجات سەۋرىچانلىق بىلەن جاۋاپ بەردى:

— سىز مەن بىلەن بىر قېتىممۇ سۆزلىشىپ باقمىدىڭىز...

ــ قانداق قىلسام سۆزلەشكەن بولاتتىم؟ ــ ئابدۇللا تېخىمۇ تېرىكتى. ــ قاچاىلا بولسا سەن مېنىڭ كەينىمدە يۈرسەڭغۇ؟...

ــ توغرا ئېيتتىڭىز، مەن ھالىمنى ئېيتىش ئۈچۈن سىزنى كۆپ ئىزلىدىم، بىراق...

ــ يەنە نىمە. «بىراق؟» ــ ئابدۇللا قولىنى شىلتىدى ــ چىق ئىشخانىدىن! سەن لەرگە پاكولتېتنى بىكارغا قۇرۇپ بەرمىگەنمىز، گېپىڭ بولسا شۇ يەرگە ئېيت!...

ــ يۈەنجاڭ!...

ــ مەن سېنى ئىشخانىدىن چىق دەۋاتىمەن!؟ ــ دىدى يۈەنجاڭ غەزەپلىنىپ، ئۇنىڭسىمىز يۈزلىرى ئۆپكىدەك ئىسسىپ، لىپىلداپ كەتكەن ئىدى، ــ تازا رودۇپاي نىمكەن سەن...

نىجاتنىڭ سەۋىرىكاسىسى تاشقان ئىدى. ئۇ دەل ئۆزىنىڭ ئىنسانى غۇرۇرىنى قوغداش ئۈچۈن ۋە ھەقىقەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، سۆيىقەستچىنى پاش قىلىش ئۈچۈن ئىنىستىتۇتنىڭ بۇ رەھبىرىنى ئىزلىگەن، لېكىن ئۇنىڭ مۇنچىۋالا قوپال ۋە بىئورۇكراتلىغىنى ئويلاپمۇ كۆرمىگەن ئىدى «...ئىشلىرىمىزنى ئۆزۈۋاتقانلار دەل مۇشۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر-كەن ــ دە!...» دېگەن بىر پىكىر چاقماق تېزلىكىدە ئۇنىڭ مېڭىسىدىن ئۆتتى ــ دە ئابدۇللاغا نىڭ قادىلىپ قاراپ ئاستا ئەمما ئېنىق قىلىپ ئېيتتى:

— مەن سىزنى ئىنسىنتىۋت باشلىغى دەپلا ئەمەس، بەلكى سىر كومپارتىيەئەزاسى،مېنىڭدەردىمنى ئاڭلايدۇ دەپ ئىز-لەپ كىرىپتىمەن، — نىجاتنىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، چىشلىرى غىچىرلاپ كەتتى، — ئەپسۇسكى، سىز مەن ئويلىغاندەك ئادەم ئەمەسكەنسىز.

— سەن، سەن... نېمە دەپ جۆيلۈۋاتىسەن؟— ۋاقىرى-دى ئاندۇللا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — مەن پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسىمەن ماڭا قارشى چىققىنىڭ پارتىيىگە قار-شى چىققىنىڭ! ... — سىراق ئۇنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىنى نىجات ئاڭلىمىدى. ئۇ ئىشخانىدىن چىقىپ كېتىپ بولغان ئىدى

نىجات ئىككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقلىرىغا سالغان ھالدا، قاتتىق ئۇرۇلۇشتىن بەشى قېيىپ،گاراڭ بولۇپ قال-غان كىشىدەك، ئىنسىنتىۋت زالىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈ-رەتتى. ئۇ باش - ئاخىرى يوق، چىگىش خىياللار دېڭىزىدا ئۈزەتتى. تۇرۇپ - تۇرۇپ ئۆزىنىڭ يېنىغا - سىرداش سا-ۋاقداشلىرى كۆز ئالدىغا كېلىۋالاتتى. ئۇلارنىجاتقا ئۆز-لىرىنىڭ خىجىللىق سىلەن تولغان كۆزلىرىنى تىكىپ«ھەي، دوستۇم، سىزنىمۇ قولىمىزدىن ساڭا ئاردەم قىلىش كەلمەي ۋاتقىنىنى كۆرمەمسەن؟...» دېگەندەك بولاتتى. ئۇلارنىڭ كەيسىدىنلا يەنە سىر ئاجىز زىلۋا - چىرايلىق قامەت كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ يۈرەك تارلىرىنى سازۇكىنە چېكىۋېتەتتى. باش يالغىنى پىشانىسىچە چوشۇرۇپ

چىكىچىگمۇالغان رەيھاننىڭ چىرايىي بىرقانچەۋاقىت ئېغىر كېسەللىك دەردىنى تارتقان كىشىلەردەك ئاقىرىپ تاتىرىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇيۇپ قويغاندەك كىچىككىنە ئېغىزى ئۇستىدىكى ئىلمىپتەك تۇز بۇرنى ۋە قاپ - قاراقىيغاچ قاشلار ئاستىدىكى مۇلايىم چولپان كۆزلىرى ئۇنى يەنىلا لەتاپەتلىك، گۈزەل قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇ نىجاتقا گەپ - سۆز قىلماستىن بىر ھازاغىچە تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن ئاستاغىنە كۆزىنى قاچۇرۇپ يانغا قارىدى، ئەمدى نىجات كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئۇنىڭغا بىر نەمە دېمەكچى بولغان كىشىدەك ئۇمتىلىنىپ، ئاغزىنى ئۆمەللىدى. ئەمما، قىز شۇ ھامان ئاجايىپ بىر مۇلايىم ئەزەر بىلەن قىيا بېقىپ لېۋىنى چىشلىگىنىچە بېشىنى ئېغىتتى، نىجات ئۇنىڭ ئۇستىگە قايرىلغان چىرايلىق كىرپىكلىرىنىڭ يىلىنىر - يىلىنىر مەس تەتىرەپ كەتكەنلىگىنى، كۆزلىرىدىن بولسا. شۇكەمگىچە كۆرۈپ باقمىغان يۇرەكنى ئويناتقۇچى بىر نۇرنىڭ چاقناپ كەتكەنلىگىنى كۆرگەندەك بولدى. نىجات ئىختىيارسىز كۆزىنى يۇمۇپ ئاچتى. قىز يەنىلا جىمغىنە ۋە باشتىكىدەك غەمكىن نەزەر بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. گويا ئۇ ئۆزىنىڭ ئاشۇ قاراشلىرى بىلەن نىجاتقا ئۆز ھالىنى ئەرز قىلاتتى... نىجات ئېغىر بىر ئۇھ تارتتى. ئۇھ تارتتىيۇ، شۇ ھامان كۆز ئالدىدا ھامۇت گەۋدىلەندى. ئۇ گىدەيگەن ھالدا «ھىم مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئاكاڭ قارىغاينىڭ قانداق بىگىسى بارلىغىنى چۈشەنگەنسەن؟...» دېگەندەك ئاغزىنى كالچايتىپ

هایاسىزلىق، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ تۇراتتى.
«...ئىشخانىدىن چىق دەۋاتىمەن! تازا بىر رودۇپاي نەمە ئىكەنسەن» ـ دەيتتى سېمىز يۈزلىرى ئۆپكىدەك ئېسىلىپ، لىپىلداپ كېتىۋاتقان يەنە بىر گەۋدە قوللىرىنى شىلتىپ ۋافىراپ... نىجات بېشىنى قاتتىق سىلكىپ كۆزلىرىنى ئاچـتى. ئۇ ئۆزىنى زالنىڭ ئالدى تەرىپىدىكى چوڭ خەتلىك گېزىتلەرچاپلىنىپ كەتكەن يەردەكۆردى. ئۇنىڭ تېنى شۇركىنىپ، ئىختىيارسىز ئالدىدىكى چوڭ خەتلىك گېزىتكە كۆز تاشلىدى: ياپىرە بۇ نېمە ئىش!؟... فارا رەڭدە چوڭ ـ چوڭ يېزىلغان 30 ـ 20 چە «ئۇكچى» دەپ تارتىپ چىقىرىلغانلارنىڭ ئىسملىكىنى ئوقۇغاندا، ئۇ تېخىمۇ ھەيرانۇ ـ ھەس قالـدى. بۇ كىشىلەر ھەرقايسى پاكىولتېتلاردا ئىشلەيدىغان نىجاتقا تونۇش. داڭلىق، ئىقتىدارلىق ئوقۇتقۇچىلار ئىدى. «بۇ قانداق سولغىنى؟ ـ دەپ ئۆز ئۆزىگە پىچىرلىدى. ئۇ، ـ شۇنچىۋالا فاسىلىيەتلىك ياخشى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى «ئۇكچى» بولسا... بۇنىڭ ھەممىسى توغرا. راست ئىشلارمىكىنە؟... ـ نەردىن ئۆزى دۇچكېلىۋاتقان ھاـزىرقى ھالەتلەر ئېسىگە چۈشتى ـ دە. مېيىغىدا ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ غۇدۇڭشىدى، ـ نېمەنىلىك!...كىم سىلىدۇ؟...»

ئۇ ياتىغا قايتتى. ياتاقتىكى باشقا ساۋاقداشلىرى سىرتقا چىقىپ كەتكەن، يالغۇز سېلىلا قالداقتۇ بىر ژور-نالنى ئوقۇپ ئولۇراتتى. ئۇ نىجاتنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ژورنالنى ياپتى.

— قەيەرگە يوقالدىڭ ئاداش؟ سېنى ئىزلەپ بار-
مغان يېرىم قالمىدى. — دېدى ئۇ، نىجاتنىڭ بىلىنەرلىك
تاتىرىپ قالغان تۇتۇق چىرايىغا سەپسېلىپ، نىجات جا-
ۋاپ بەرمەستىن ئۆز كارۋىتىغا بېرىپ ئولتۇردى. سېلىمۇ
شۇ تاپتا ئۇنىڭغا ئارتۇقچە گەپ خوشياقمايدىغانلىقىنى
سەزدى بولغاچ، باشقا گەپ قىلماي ئۆز كارۋىتى ئالدىدىكى
كىچىك شىرەنى كۆتىرىپ ئۇنىڭ كارۋىتى ئالدىغا قويدى
ۋە دەرىزىدىن ئۇستى يېپىلغان تاماق قاچىسىنى ئېلىپ
كېلىپ، نىجاتنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويدى.

— تامىغىڭنى يەۋال!

— يېگۈم يوق، — دېدى نىجات ئارانلا ئېغىز
ئېچىپ.

— بۇ قىلىغىڭ ياراميدۇ، — دېدى سېلىم كۆيۈنۈش
مېسسىياتى بىلەن ئۇنى ئەيىپلەپ، — ئوغۇل بالا دېگەنىڭ
ېشىغا نى — نى كۈنلەر كېلىدۇ، سېنىڭدەك بىر يىگىت
بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمىسە، باشقا... قىز بالىلار قانداق
قىلىدۇ؟

ئۇ «قىز بالىلار» دېگەن سۆزنى ئالاھىدە ئۇرغۇ
بىلەن مەسخىلىق قىلىپ ئېيتتى. گويا ئۇ «قىز بالىلار»
دېگەن ئاشۇ سۆز ئارقىلىق رەيھانىڭ ھالىنى ئۇنىڭغا ئە-
شارەت قىلاتتى.

— قېنى، تامىغىڭنى تېزرەك يېگىن، — دېدى سېلىم
خۇددى بىر سىرلىق ئىشنى ئۇنىڭغا دېمەكچى بولغاندەك ئۇ-

نىڭ تەرىپىگە ئېگىشىپ، ئاستا ئاۋازدا، — ئۇنىڭدىن كېيىن... يەر ئىش بار، ئېيتسەن.

— يەنە ئىش ئىدى، دەۋەرگىن! — دىدى نىجات دوستىنىڭ چىرايىغا قاراپ قويۇپ.

— تامىغىنى يەمسەڭ ئېيتمايمەن، قېنى، قاچىنى قولۇڭغا ئال!

نىجات، سېلىمنىڭ يالغان سۆزلەپ ئالدىمايدىغانلىغىنى بىلەتتى. شۇڭا ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا بوي سۇنۇپ قاچىنى قولىغا ئالدى.

— ھە، مانا ئۇنسى بولدۇ، — دىدى سېلىم خوش بولغان دەك چىرايى ئېچىلىپ، — ئەمدى بۇنى تاقىمەسوقۇۋ تىكىن!... نىجات ئۇنىڭ گەپلىرىدىن سەھەر بىلەنگەندەك، سوۋۇپ قالغان تامىغىنى يېيىشكە كىرىشتى. ئۇنىڭ قوسىغى ئاچ ئىدى. بىراق، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلى قانداقمۇ تاماق تارتسۇن!؟ سېلىمنىڭ ئېيتماقچى بولغان مۇھىم گەپىنى ئاڭلاش تەقەززاسى بىلەنلا ئۇ تاماقنىڭ ئىسسىق - سوغاقلىغى، تەمى بىلەن كارى بولماي ئىتتىكلا يەپ تۈگەتتى.

— كەچ سائەت سەككىزدە قىزىل بىنانىڭ ئالدىغا بارغىن، — دىدى سېلىم ئاۋازىنى بايىقىدەك پەس قىلىپ، — رەيھاننىڭ گېپى بار ئوخشايدۇ...

نىجات دوستىنىڭ كۆزلىرىگە رازىمەنلىك بىلەن قاراپ قويدى.

— ھازىر سائەت قانچە بولدىكىن؟ — دىدى ئۇ دەر-

رىزىدىن سىرتقا كۆز تاشلاپ.

ــ تېخى سەكسىز بولۇشقا بىر ـ ئىككى سائەت بولۇشى مۇمكىن،ــ دىدى سېلىم ئۆزىچە ۋاقىتنى مۆلچەرلەپ ــ هە، نايانتىن نەگە باردىڭ؟

ــ هىلىغى يۇەنجاڭنىلەن كۆرۈشتۇم،ــ دىدى نىجات شىكايەت قىلىۋاتقاندەك خاپىلىق بىلەن، ئۇنىڭ يۈگۈن كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىنى دوستىدىن يوشۇرغۇسى كەلمىدى. شۇڭا ئۇ ئابدۇللا بىلەن بىللە بولغان ماجرانى ئاشتىن ـ ئاخىر قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى. سېلىم دوستىنىڭ خاپا چىـ رايىغا، ھەزەپتىن ئوت چاقناپ كېتىۋاتقان كۆزلىرىگەقارىغىسىچە، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلىدى. نىجات ئاخىرى مۇنداق دىدى:

ــ مەن ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ئىدىم، ئەپسۇس، خاتالىپـ تىمەن. بۇ خىل غەلىتە، ناھەقچىلىقلارنىڭ دەل ئاشۇنداق كىشىلەرنىڭ سىيۇروكىراتلىغى بەتتەجسىدە بازار تېپىۋاتقانلىـ غىنى بەدىنمۇ بىلەيسىز؟...

ــ هەقىقەت هامان ئايدىڭلىشىدۇ! ــ دىدى سېلىم تېخى يېقىندىلا نىجاتنىڭ كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا سۆزلىـ گەن سۆزلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ، ــ لېكىن، شۇنىڭغىچە... سەۋىر قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدىغان ئوخشايدۇ.

نىجات ئۇنىڭ پىكرىنى تەستىقلىغاندەك بېشىنى لىڭشىتتى.

ئەتراپنى قاراڭغۇ تۇن پەردىسى ئورىغاندا نىجات قىزىل بىنا ئالدىدىكى باغچىغا يېتىپ كەلدى. شۇ تاپتا ئۇـ

نىمە يۈرىگى نىمەئۈچۈندۇ تېز- تېز ۋە تەشۋىشلىك سالاتتى.

«بىرەر جىددى گېپى بولمىسا چاقىرمايتتى، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — ياكى ئۆزىگە كېلىۋاتقان يەنە بىر يېڭى پالاكەتتىن خەۋەر ئاڭلىدى، ياكى بولمىسا، مېنى بىرەر خەۋىتىن ئاگاھلاندۇرماقچى...» باغچىسىدىكى كىچىك تار يولغا ئورنىتىلغان ياغاچ بەدىگىدە ئولتۇرغان تونۇش گەۋدە ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان يىگىتنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى:

— كەلدىڭىزمۇ؟ — دىدى ئۇ ئۆزىگە يېقىنلاپ كەلگەن نىجاتقا ئاستا ۋە تىترىگەن ئاۋاز بىلەن.

— بىرەر ئىش يۈز بەردىمۇ؟ — سورىدى نىجات ئالدىراپ.

قىز ئېغىر ئۇھ تارتتى.

— ئولتۇرۇپ سۆزلىشەيلى،— دىدى نىجات ئۆزىنى تېتىك تۇتۇشقا تىرىشىپ.

— ئوگۈن ھىلىقى ھامۇت دېگەن نەرسە مەن بىلەن يەنە سۆزلەشتى، — دىدى رەيھان، — ئۇنىڭ شۇملۇقىدىن سىزنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويای دىدىم

— ئۇ يەنە نىمە دەيدىكەن؟— دىدى نىجات.

— ئۇ: «بۇ سائىتا ئاخىرقى پۇرسەت. ئەگەر خىزمەت كۆرسىتىپ جىنايىتىمنى يۇيىمەن دەيدىكەنسەن، نىجاتنىڭ سېنى يولدىن ئازدۇرۇپ، ئالداپ، ئوڭچىل سۆزلەرنى قىلىشقا قۇترانقان

لىغىنى پاش قىلىپ دەرھال ماتىرىيال يازىسەن، ئۇنداق قىلمايدىكەنسەن ھەر ئىككىڭنىڭ يۈتىنى بىر ئۆتۈكىكە تىقىمەن، مېنى ئابدۇللا يۆەنجاڭ قوللايدۇ ...» دىدى مەن: «نىجات مېنى ھېچقاچان يولدىن ئازدۇرغىنىسى يوق مېنىڭ ئېچىلىپ ـ سايراشتا بەرگەن بەزى پىكىرلىرىم خاتا بولسا ئۇنىڭغا ئۆزۈم مەسئۇل! سىز نىجاتنى بىكاردىن بىكار ئورنىغا ئىتتەرمەڭ! ...» دېسەم، ئۇ تېخىمۇ چېچاڭ شىپ كەتتى ۋە كېيىن: «پاكولتېت رەھبەرلىگى ئاللىبۇرۇن نىجاتقا قالپاق كىيگۈزۈشنى قارار قىلىپ،مەكتەپنىڭ ئىستىل تۈزىتىشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىغا بوللىتەتتى مەن قوشۇلمىغانلىغىم ئۈچۈنلا سېنىڭ مەسىلەڭنى بىرتەرەپ قىلالمايۋاتىدۇ پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ مەن دېگەن ماتىرىيالنى يېزىپ بەرگىن!...» دېدى مەن ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىنىڭ تېگىدە چوقۇم بىر شۇم غەرەز بارلىغىنى ھېس قىلدىم...

ــ قارىغاندا ئۇ سىزنىڭ قولىڭىزدا بىرەر ماتىرىيال يازدۇرۇپ، پاكىت ئويدۇرۇپ چىقارماقچىكەن ـ دە؟ ــ دىدى نىجات ئۆزىنى تۇتالماي.

ــ شۇنداقتەك تۇرىدۇ! ــ دىدى رەيھان ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلۇپ ۋە سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ مەن ھامۇتنىڭ يامان غەرىزىنى سېزىپ، رەددىيە بەردىم ئۇ ماڭا ۋاقىراپ تەھدىت سالدى: «ئەگەر يازمايدىكەنسەن، نىجاتنىڭ بېشىدىكى قالپاقنى ساڭا كىيگۈزۈپ ئۇنى قاماقتا ئالدۇرۇ-

ۋېتىمەن ... ئىشەنمىسەڭ كۆرۈپ تۇرا!...» دېدى.

— سىز نېمە دېدىڭىز؟— ئۆزىنى ياسالماي سورىدى نىجات، غەزەپ ۋە يىرگىنىشىنىن ئۇسۇل پۈتۈن ۋۇجۇدى تىترەپ كېتىۋاتاتتى.

— مەن: «قولۇڭدىن كەلسە مېنىمۇ قامىتىۋەت!» دېدىم.

— يارايسىز رەيھان! — دەۋەتتى نىجات ئۇنىڭ جاۋابىغا قايىل بولۇپ، —ئۇسكىدەك ئىچى زەھەر سولتەك لەرزىگە ئالدىياسارغىيىپ تۇرغاندىن كۆرە، ياشقا كەلگەنى كۆرگەن ياخشى، لېكىن ...— سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئاسا ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.— بۇجاھانىڭ تىرگىنى ھامۇتتەكلەرنىڭ قولىدىمۇ تۇرۇۋۇەرمەس، پارتىيە ۋە خەلق ھامان بىر كۈنى بۇ ناھەقچىلىقلارنى سۈرۈشتۇرىدۇ، تۇزىتىدۇ. ھامۇتنەڭ قارانىيەتلەر ئۆزلىرىنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.

— نىجات، سىز مېنى دەپ، مۇشۇنداق پالاكەتلەرگە يولۇقۇپ قالدىڭىز. —دېدى رەيھان چوڭقۇر ئىزتىراپ ئىچىدە.— مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تولىمۇ خىجىلمەن!...

نىجات ھەيران بولغان كىشىدەك ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىدىن پەقەت بىر ھېرىچلا نەرسى ئولۇرغان رەھىمسىز مۇرىلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىغىنى، ئاچچىق دەرت - ئەلەمنى ئىچىگە يۇتۇپ يىغىدىن ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇپ تۇرغانلىغىنى سەزمەكتە ئىدى.

— ئۇنداق دېمەڭ، — دېدى نىجات قەلبىدىكى ھاياجىنىنى بېسىشقا تىرىشىپ. — بۇئىشلارنى قانداقمۇ سىزدىن كۆرگىلى بولسۇن؟...

— ئەگەر مەن بولمىغان بولسام، سىزمۇ مۇنداق پالاكەتكە ئۇچرىماستىڭىز؟ — رەيھان يەنە ئۆز گېپىنى تەكرارلىدى.

— بۇنداق گەپلەرنى قىلماڭ! قېنى ھامۇتتەكلەر قىلغىنىنى قىلىپ باقسۇن، ئاينى ئىتەك بىلەن ياپقىلى بولمايدۇ. ئاخىر بۇ ئىشلارنىڭمۇ سۈرۈشتۈسى بولار.

— كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن، — دېدى قىز نىجات تەرەيكە ئاستا بۇرۇلۇپ، — سىز ئالىجاناپ يىگىتسىز... مەن، مەن ... يېقىندىن بۇيان كۆيۈمەك سىز ئۈچۈن تەشۋىش قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. ھەر ھالدا ئۆزىڭىزنى ئاسرىڭ.

رەيھاننىڭ سەمىمى سۆزلىرىدىن نىجات خېلىغىچە نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي جىمجىت تۇرۇپ قالدى. ئۇ بىر قانچە كۈنلەردىن بۇيان كۆڭلىنى ئازاپقا سالغان غەم - تەشۋىشلەرنىڭ ھۇددى تۇمان كۆتىرىلگەندەك، دەسلەپ ئاستا - ئاستا، كېيىن بولسا بىراقلا يوقلىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى ئۆزىدۇ چۈشىنىپ يېتەلمەيدىغان قانداقتۇ بىر نازۇك، يېقىملىق تۇيغۇنىڭ ئىگەللەپ، ئالقىلىغىنى سەزدى. ئۇ ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا، تۇيۇقسىز پەيدا بولغان بىر غايىۋى كۈچنىڭ تەسىرىدە ئوڭ قولىنى كۆتىرىپ قىزنىڭ مۈرىسىگە ئېلىپ كەلدى ... قىزىق! ... قىزغىمۇ خۇددى ئاشۇنداق بىر

غايۋى كۆچ ھەيدەكچىلىك قىلىۋاتقاندەك. ئۇ سكىمو ۋوللىرى يىگىت تەرەپكە سوزۇلۇپ كېلىۋاتاتتى...

بۇگۈن نىجات پاكولتېت مۇدىرىنى ئىزلەپ تاپتى. مۇدىر مۇلايىملىق ۋە سەمىمىلىك بىلەن ئونىڭ سۆزلىرىنى تىڭشىدى. بولۇپمۇ ھاۋۇت مۇئەللىم ھەققىدىكى سۆزلەرنى ئۇ تولىمۇ قىزىقىش ئىچىدە تىڭشىدى. پاكولتېت مۇدىرىنىڭ چىرايىدىن ھەيرانلىق، ئېچىنىش ۋە ھەزەپلىنىش ئالامەتلىرى چېقىپ تۇراتتى. ئاخىرىدا ئۇ ئۆزىنى باسالمايۋ سۆزلىدى:

ــ ئۇكا، ئەگەر ئۇ راستىنلا سىز ئېيتقاندەك ئاشۇنداق سۈيىقەستلەر بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان بولسا، تەشكىل ئونىڭغا ھەرگىز يول قويمايدۇ، ــ ياشانغان، ئېغىر ــ بېسىق مۇدىر، نىجاتقا تەسەللى بېرىپ، پارتىيىگە، تەشكىلگە چوقۇم ئىشىنىش لازىملىقىنى، ھەقىقەتنىڭ ھامان ئايدىڭلىشىدىغانلىقىنى ۋە ياشقا دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ھەققىدە سىر ھازا سۆزلىدى، ئاخىرىدا ئۇ خۇددى سىر ئەرسە ئېسىگە كەلگەندەك سورىدى، ــ ھامۇتنىڭ رەيھانغا قىلغان مۇئامىلىسى ھەققىدە فولكىزدا پاكىت بارمۇ؟

ــ پاكىت؟ ــ نىجات چۈشىنەلمەسلىك بىلەن مۇدىرغا قارىدى.

ــ مەسىلەن: ھامۇتنىڭ قىزغا بازغان خېتى ...

— بۇ ... بۇ .... — نجات تەمتىرەپ قالدى، بۇ ھەقتە ئۇ ئويلانمىغان ئىدى. — مەن رەيھاندىن سوراپ كۆرەي...

— بولىدۇ، ئەگەر پاكىت بولسا سۆزلىرىڭىز ئىشەنچلىك بولىدۇ، بولمىسا ... بىز قايسى ئىشقا تايىنىپ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىمىز؟

ھاياتىدا كۆپ ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ھامۇت ھېچيەردە ئىز قالدۇرماسلىقنى باشتىلا ئويلىغان ئىدى. ئۇ-نىڭ ھىلىگەرلىگى ئاقىۋەت غالىپ كەلدى، نجات ۋە رەيھانلار ئۆز ساددىلىقلىرى بىلەن يېڭىلىشقان ئىدى.

ئارىدىن ئىككى ئايچە ۋاقىت ئۆتۈپ، ئىنستىتوت بويىچە «چارە ئىلان قىلىش چوڭ يىغىنى» ئېچىلدى. يە-غىندا نجاتنىڭمۇ ئىسمى ئاتالدى. يىغىندىن كېيىن پاكولتېتلار ئارا مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىلدى. ئاشۇ مۇ-زاكىرىنىڭ ئاخىرىدا پاكولتېتنىڭ سىياسى ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى تۇردى دېگەن كە-شى رەيھان بىلەن نجاتنىڭ «جىنايەت»لىرىنى ئوقۇپ ئۆتۈپ، رەيھانىنى «مەسلىسى ئېغىر، ئۇنىڭغا مايىل، لېكىن پو-زىتسىيىسى بىر قەدەر ياخشى بولغاچ ئېتىۋار بېرىلىپ خىز-مەتكە تەقسىم قىلىنىدۇ.»

نجاتنىڭ مەسىلىسى «تېخى ئۇزۇل ـ كېسىل بىر تەرەپ قىلىنىپ بېكىتىلمىدى. مەكتەپتىكى باشقا مەسىلىسى بارلار بىلەن ۋاقىتلىق ئەمگەك قىلىپ تۇرىدۇ» دەپ ئېلان قىلدى.

بەشىنچى باپ

كەچكۈز پەسلى.

سوغاق ئىزغىرىن شامال سارغايغان يوپۇرماقلارنى ئۈزۈپ چۈشۈرۈپ دەرەخلەرنى يالىڭاچلىماقتا.

قىزىل بىنا ئالدىدىكى كىچىك باغچىنىڭ سوغاق بەندىگىدە تەنھا ئولۇرغان نەجات پەرىشانلىق ئۈمىتسىزلىك ئىچىدە ھاڭقىرىقاي ئوچۇق تۇرغان دەرۋازا ئارقىلىق چوڭ ئاسفالت كوچىدىن يافلىرىنى كۆتىرىشۈپلىپ دۈگدەرەپ ئۆتۈشۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەرگە پەرۋاسىز نەزەر تاشلايتتى.

«... مەسلىنى سىر تەرەپ قىلىنغىچە باشقا مەسلىنى بارلار بىلەن ئەمگەك قىلىپ تۇرىدۇ» دەپ ئېلان قىلىنغانلىقى ئەتىسىلا نەجات «ئوقۇچىلارنىڭ كوللېكتىپ ياتقىنى»غا يۆتكىتۈپتىلكەن ئىدى. «چىنقىش بىناسى» دەپ نامى بار بۇ كونا كېلەڭسىز سوغاق بىنانىڭ ھەر بىر ياتىقىغا 30 – 20دىن ئادەم بىمالال سىغاتتى. نەجات ياتىدىغان ياتاقتا 20 گە يېقىن «مەسلىنى ئېغىر ئوقۇچى»لار بار بولۇپ كۆپچە

لىگى ئوقۇتقۇچى. سابىق پاكولتېت مۇدىرلىرى ئىدى. رەيھانىڭ ئاكىسى خەلىم مۇئەللىمۇ مۇشۇ ياتاقتا ئىكەن. بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇنى ۋە يەنە تۆت كىشىنى ساقچى ئورۇنلىرىدىن كېلىپ قولغا ئالدى. قاپىغى تۇرۇلگەن. رو-ھىي كەيپىياتى سولغۇن ياتاقداشلىرى بىر بىرى بىلەن ئادەتتىكىچە پاراڭ سېلىشنىمۇ خالىمايتتى.

«مەن قانداق قىلىپ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم؟» نىجات ھەرقانچە ئويلىسىمۇ بۇ سوئالنىڭ تەكتىگە يېتەلمەيتتى.

«ئەجەبا... پارتىيىگە قارشى ئۇنسۇر، ئوڭچى ئۇنسۇر دېگەنلەر مەندەك بولسا؟ ... بىر گۇناسىز قىز ئۇچۇن تۆت ئېغىز خالىس گەپ قىلىپ قويۇشنىڭ ئاقىۋىتى بۇنچىلىك قورقۇنچلۇق بولۇشىنى كىم ئويلاپتۇ؟ قىزىق، سىنىپ مۇ-دىرى بولغان كىشىمۇ شۇنچىۋالا چوڭ ھوقۇقلۇق بولۇپ، بىر نەچچە ئادەمنىڭ ئىستىقبالىنى ئۇياق - بۇياق قىلىۋېتەلەي-دىكەنە؟!... » ئۇنىڭ خىيالىرى ھامۇت ئوستىگە كەلگەندە، پۈتۈن بەدىنى تىكەنلەشكەندەك بولۇپ غەزەپتىن چىمكىلىرى لوقۇلداپ كېتەتتى. ھامۇتنىڭ قانداق ئادەملىگىنى نىجات تولىمۇ كېچىكىپ چۈشەندى. ھامۇت دەسلەپتە رەيھانغا ئىك-كى قېتىم خەت يازغان، ئەمما، ساددا، ئاق كۆڭۈل قىز بۇ خەتلەرنى ھېچكىمگە كۆرسەتمەي يىرتىۋەتكەن. كې-يىن ھامۇت «جاۋاپ» سۈيلىگەندە ئاشۇخەتلەرنى ئۆزىگەقايە-تۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان. قىز «يىرتىۋەتكەنىم» دەپ جاۋاپ بەرگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ھامۇت ئۆز ئىشلىرىدا

هېچقانداق ئىز قالدۇرماي ماڭغان. مەكتەپ،پاكولتېت ئەۋەتە-
گەن خادىملار 1 ـ قېتىم سىنىپقا پىكىر ئېلىش ئۈچۈن
كىرگەندە ھامۇت يەنىلا «ئۆتكەنكى خەتلىرىم ساقلانغان
بولسا كۆيچىلىك ئالدىدا كۆرسىتىپ مېنى رەسۋا قىلىپ
يۈرمىسۇن» دەپ ئويلاپ ئېھتىيات قىلىپ، رەيھانغا كۆپ ھۇ-
جۇم قىلماي ئىھتىياتلىغا قاراپ ئىش كۆرمەكچى بولغان. شۇ
قېتىمقى يىغىندىن كېيىن رەيھانىنى ئايرىم چاقىرىپ
پاكولتېتتا سۆزلەشكەندىمۇ ئۇنىڭ ھامۇتقا قارشى گەپ قە-
لىپ، بىرەر پاكىتنىمۇ كۆتىرىپ چىقالمايدىغانلىغى ئايان
بولغان. 2 ـ قېتىملىق پىكىر ئېلىش يىغىندا، ھامۇت،
نىجاتنىڭمۇ قولى قۇرۇق ئىكەنلىگىنى، يەنى ئۇنىڭمۇ پەقەت
سۆزگىلا تايىنىدىغانلىغىنى سەزگەن... شۇڭا ئۇنىڭ يۈرىگى
لوخىلاپ، بېسىۋاتقان قەدىمىنى ئالدىغا خاتىرجەم تاشلاۋەر-
گەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئابدۇللانىڭ نىجاتقا تېزلا ئۆچ بولۇپ
قېلىشى، رەيھانغا بولغان كۇنا ئاداۋەت ... لەر بىرلىشىپ،
ئۇنىڭ ئۇشۇغىنى ئالچا قىلىۋەتكەن ئىدى...

بىر باشلىقنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كەتكەن سۆزنىڭ
بەدەل بىر باشقىلىرى كېلىپ ئاتايىن سۈرۈشتۈرۈپ رەت قى-
لىدىغان ئىشلار بۇ كۈن، بۇ ئايلاردا نەدە بولسۇن!؟ ...
ئابدۇللانىڭ: «بۇ خۇلىگەننى تۈزۈكرەك تەكشۈرۈپ كۆرۈش
كېرەك ئىكەن... » دەپ، بىئو ـ خىمىيە پاكولتېتى ئىستىل
تۈزىتىش ھەركىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش كېچىك گۇرۇپپا-
سىنىڭ باشلىغى بىلەن ھامۇتقا قىلغان ئاشۇ بىرنەچچە

ئېغىز سۆزى ئۇچۇنلا، نىجات ئوڭچىلارنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇپ قالغانتى. ئۇنىڭ نېمە مەسلىسى بارلىغىنى، قانداق كىشى ئىكەنلىگىنى ئۇنى نازارەت قىلىپ ئىشقا سېلىۋاتقانلارمۇ بىلمەيتتى...

نىجات سىر قاچە ئېغىز خالىس گەپ قىلىپ قويۇپ، شۇ كۈنگە قېلىۋاتقاندا، نىجاتنى ئاقلاپ چىقىشقا كىملەر جۈرئەت قىلالىسۇن!؟...

ئەگەر كوللېكتىپنى دېگىزغا ئوخشاتساق، شەخسىي تامچىدۇر. تامچە دېگىزدىكى ئۇلۇغ سۇدىن ئايرىلسا، بىر-دەمدىلا قۇرۇپ تۈگىشىدۇ. نىجاتتىن ئىبارەت بۇ تامچىمۇ دېگىزدىن ئايرىۋېتىلدى. ئۇمۇ قۇرۇپ تۈگەپ كېتەرمۇ؟ ...

نىجاتنىڭ يۈرىگى سىقىلىپ، كۆزلىرىنى ئەلەم بىلەن يوغان ئاچتى. ئاچا ئىچىدىكى دەل - دەرەخلەر خۇددى سوغاقتىن شۇركىنىۋاتقاندەك ئاستا تەۋرىنەتتى. سوغاق شامال ئەمدى، خېلى كۈچەيگەن. بېغىدىن ئۈزۈلگەن يوپۇرماقلارنىڭ بىر قىسمى، مۇڭلۇق شىلدىرلاشلىرى نىجاتنىڭ كۆڭلىدىكى ئەسىزچىلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. ئۇ سوغاقتىن كۆيۈشۈپ قالغان تىزلىرىنى سىلاپ ئېغىر ئۇھ تارتتى: «ئەتە دېخانچىلىق مەيدانىغا ئەمگەكنى ئېلىپ چىقىدۇ. ساۋاقداشلىرىمنىڭ بىر رەرسىمۇ قالمىدى ... شۇنىڭ بىلەن مەكتەپ هاياتىمۇ تۈگىگەن ئوخشايدۇ ... ئەلۋىدا، ئوقۇغۇچىلىق هاياتىم خەير - خوش، گۈزەل رومانتىك ئارزۇلار...»

دېكابىرنىڭ سۆغۈك سۆغۈكتىن ئۆتىدىغان قاتتىق سوغۇ-

غى رەھىمسىزلىك سىلەن ھۇشقىتىماقتا رۇدا قىزنىش جەڭچى لىرى شىسەن تېغىسىڭ گىيا ئۇنىمەس قاپتاللىرىدا، ئۇشقى تىۋاتقان زەھەرىدەك سوغاقتا قارىماي، غەيرەت ئۇستىگە غەيرەت قوشۇپ ئىشلىمەكتە ...

ئىككىدىن ئۇچتىن بولۇشۇپ،بەس - بەس سىلەنرۇدا قاتلاملىرىنى ئېچىۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەڭ چەتتىكى قانىتىدا نىجات يالغۇز ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ ئۆزى كولاپ ئاچقان چوڭ ئۆڭكۇر ئىچىدە سىمالال ئۆرە تۇرۇپ بوشتىلغان توپىلارنى جەدەللەپ سىرتقا ئاتاتتى. بىر قانچە ئايدىن بۇيان ئۇنىڭ قوللىرى نەچچە قاپىرىپ، نەچچە قاباپ، قادالغىشىپ پىشتى، يۇزلىرى شامالدا يېرىلىپ رەڭگى قارىداپ كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە ئورۇقلىدى. نىجات جىسمانى جەھەتتىكى چارچاشلارغا ئۆنچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى يەنىلا ئۆز بېشىغا چۈشكەن چۈشىنىكسىز پالاكەتلەر سىلەن بەت ئىدى ئۇنۇڭچىمۇ؟لېكىن ھېچكىم ئۇنى «ئوڭچى» دەپ ئاشكارا ئېلان قىلغىنى يوق! ئوڭچى ئەمەسمۇ؟ لېكىن پولات تاۋلاش ھەركىتىگە رەھبەرلىك قىلىش ئورنىدىكىلەر ئۇنىڭغا ئوڭچىلارغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىدۇ. بۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلار ئارىسىدا مەسلىسى بېكىتىلمىگە ئاشكارا ئېلان قىلىنغان بىر نەچچە ئوڭچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلارنى بەزىدە ئىككى كۆزدە بىر. بەزىدە ھەپتىدە بىر قېتىم ياھالايتتى. نىجاتمۇ ئەنە شۇ ئوڭچىلارغا ئوخشاشلا ياھالىناتتى. بىراق، ئۇنىڭ ياھالاش ۋاقتى

تولىمۇ قىسقا ئىدى. ھېچكىمنۇ ئۇنىڭ ھەققىدە يا باختى، يا ياماڭ دەپ پىكىر بەرمەيتتى. پەقەتلا «باشقا بىر نېمىز يوق» دېگەن سۆزلا ھەرقېتىمقى باھالاشتا تەكرارلىناتتى. مەكتەپتىكى ئوچ يىللىق قاياناق ئوقۇغۇچىلىق ھايات، خۇددى شېرىن ئۇنتۇلغۇسىز چۈشتەك يېراقتا قالغان، ئۇنىڭ ھازىر بىلىنمىگىنى، سەھەر تۇرۇپ تاكى كەچ كىرگىچە ئەمگەك قىلىش ئىدى. بەزىدە رۇدا كولايتتى، بەزىدە خاك ئاستىغا چۈشۈپ پېچ ئوچۇن كۆمۈر چىقىراتتى ... ئۇنىڭ قوللىرى تېلىپ، بەللىرى مۆكچىيىپ كەتسىمۇ «ۋاي» دېمەيتتى. چىشىنى چىشىغا چىشلەپ ھامان ئىشلىگەن ئىدى. ئىككى كىشى بىر نۆۋەتتە چۈشىدىغان خاكنا تولا چاغلاردا ئۇ يالغۇز چۈشەتتى. ئادەتتە ئىككى - ئوچ كىشى بىر كۈندە ئاران كولىغان رۇدىنى ئۇ بىر كۈندە يالغۇز كولاپ چىقىرىپ، تاغ باغرىغا چىرايلىق، رەتلىك قىلىپ تىزىپ چىقاتتى. دەم ئېلىش قىلغان كۈنلىرى ياكى ئىش ئالدىدىكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا باشقىلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ چاخچاقلىشىپ، بازارلارغا بېرىپ تاماشا قىلىسا، نېجات ھەر دائىم يېنىدىن ئايرىمايدىغان قېلىن خاتىرىسىنى ئېچىۋېلىپ، خىمىيە، فىزىكا، ماتېماتىكىغا ئائىت خەنزۇچە تېرمىنلارنى چىرايلىق، تېز يېزىشنى مەشق قىلاتتى. ئۇ مەكتەپتىكى ۋاقىتلىرىدا خەنزۇچە خەتلەرنى تونۇش، خەنزۇچە سۆزلەرنى راۋان سۆزلەش باسقۇچلىرىنى بىر يەرگە ئاپارغان، لېكىن يېزىشتا كۆپ قىينىلاتتى. دىخانچىلىق

مەيدانغا بارغاندىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە ئۇ بىر قانچە مىنۇتلۇق دەم ئېلىش ۋاقتى بولسىلا خەت پىيزىشنى مەشىق قىلاتتى. رۇدا قىزىۋاتقاندىمۇ. خاسىدا كۆمۈر قىزىۋاتقاندىمۇ، ئىشقا كېلىپ - كېتىش ۋاقتلىرىدىمۇ، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خەنزۇچە خەتنىڭ شەكىللىرى گەۋدىلىنەتتى.

ئالدىنقى كۈنى ھەپتىلىك خۇلاسە يىغىندا ۋاقتلىق پارتكوم شۇجىسى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىدىن بىر چوڭ باشلىقنىڭ 15 كۈنلۈك تۆۋەنلىگە چۈشۈپ، پولات تاۋلاشقا قاتناشماقچى ئىكەنلىگىنى ئۇقتۇرغان ئىدى. دېگەندەك ئۇ كىشى (ئۇنى لىيبۇجاڭ دەپ ئاتايدىكەن) تۈنۈگۈندىن باشلاپ نىجات ئىشلەۋاتقان مۇشۇ پەيگە كەلدى. ئۇقۇغۇچىلارنى تولىمۇ ھەيرەتتە قويغان نەرسە شۇ ئىدىكى، لىيبۇجاڭ 3 - يەي ئىشلەۋاتقان ئورۇنغا كېلىپلا ئوقۇغۇچىلار بىلەن سالاملىشىپ، جۇۋدىسىنى تاشلاپ ئەمگەككە چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ تەرجىمانى بىلەن تاغنىڭ مۇۋاپىقراق يېرىنى تاللىۋالدى - دە، ئۇنىڭدىن كېيىن تەرجىمانغا كۆرەكسىنى تۇتقۇزۇپ، ئۆزى جۆتۈ بىلەن تاغ قاتلىمىنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈشكە كىرىشتى. ئەمما، ئون - ئون بەش مىنۇت ئۆتمەي ئۆتمەيلا تەرگە چۆمۈپ كەتتى.

— مانا بۇ ياخشى ئالامەت ئەمەس، — دىدى ئۇ تەرجىمانغا ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن چاخچاق قىلىپ، يۈز-بۇرۇنلىرىدىكى تەرلەرنى سۈرتكەچ، — بىرقانچە مىنۇت ئۆتمەي - ئۆتمەيلا تەرگە چۆمۈلۈش ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىسى

بولمامدۇ؟ ئومۇمەن، ئەمگەكنى تاشلىۋېتىش ياخشى ئىش ئەمەس! مېھنەت ــ ئادەمنى ھەم ساغلام قىلىدۇ، ھەم توغرا ــ ھالال قىلىپ يېتىلدۈرىدۇ.

ئۇنىڭدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدا يالغۇز ئىشلەۋاتقان نىجات ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىختىيارسىز قۇلاق سالدى. «ماما بۇنداق كىشىلەرگە ئىشەنسەك ۋە ئۇلارنى ھۆرمەتلىسەك بولىدۇ، ــ پىچىرلىدى ئۇ ئۆزىگە، ــ ۋېيخۇرۇك تاغام بىلەن ئىسلام تاغاملارمۇ مېھنەتنى مۇشۇنداق ياخشى كۆرىدىغان ...» ئۇنىڭ خىيالى ئۆز يېزىسىغا كۆچتى. مەھەللىداشلىرى، سابىق رايكوم شۇجىسى ۋېيخۇرۇك، مۇئاۋىن شۇجىسى ئىسلاملار كۆز ئالدىدىن غايىب بولۇپ، كۆكلى بىر قىسما بولۇپ كۆزلىرى لەققىدە باشقا تولدى: «... شۇ تاپتىكى ھالىنى ئاڭلىسا ئۇلار نېمە دەر؟...» ئۇ ئېغىر ئۇھ تارتىپ، قولىدىكى جۆتۈسىنى زەردە بىلەن چېپىشقا كىرىشتى.

ئارىدىن ئۇچ ــ تۆت كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ھېچكىمگە ئارىلاشماي، بىر چەتتە ئۆزى يالغۇز، ھېچقانداق زۇۋان سۆرىمەي خۇددى ئۆكۈزدەك تىنىم تاپماي ئىشلەۋاتقان ياش يىگىت ئاقىۋەت لى بۇجاڭنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ يېنىدىكى ئوقۇغۇچىدىن ئۇنىڭ كىملىكىنى سورىدى:

ــ ئوكچى، ــ دەپ پەس ئاۋازدا جاۋاپ بەردى ئوقۇغۇچى.

ــ ئوكچى؟! ــ تەكرارلىدى لى بۇجاڭ ھەيران بولۇپ

غاندەك نىجات تەرەپكە قاراپ ئۇرۇش يىللىرى يەنئەندە تەشۋىقات، مائارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان بۇ پىشقەدەم ئىنقىلابچىنىڭ جەمىيىتى. ياشلار ۋە ياشلار تەربىيىسى ھەققىدە، سىياسەت، ئادەملەر، ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت قاتارلىق مەسىلىلەردە، ئۆزىگە خاس چۈشەنچىسى بار ئىدى. ئۆزىنىڭ زىيالىلار قوشۇنى تولمۇ ئاز ۋە ئاجىز ھالەتتە تۇرغان بىر ئاز سانلىق مىللەت ئۇچۇن ئىيتقاندا، نېخى 20 ياشلارغىمۇ كىرمىگەن، ئەمما ئىنىستىتۇتنى پۈتتۈرە - پۈتتۈرمەيلا «ئوڭچى» قالپىغىنى كىيىپ دۇشمەن مەيدانىغا ئۆتۈپ قالغان بۇنداق ياش زىيالىلارنىڭ مەسلىسى ئىبۇجاڭدەك كۆپنى كۆرگەن پىشقەدەم كوممۇنىستلارنىڭ نەزىرىدە سەل قاراشقا بولمايدىغان مەسىلە ئىدى. ئەلۋەتتە، سىنىپىي جەمىيەتتە ئىنتايىن ئاز سانىدىكى بىر ئوچۇم بۇزۇق كىشىلەر بولىدۇ، لېكىن ئۇنداقلارنى تولمۇ ئىنچىكىلىك بىلەن پەرق ئېتىش كېرەك-دە!... لى بۇجاڭ ئىشلەۋېتىپ پات - پات نىجات تەرەپكە قاراپ قويياتتى. نىجات بولسا پۈتۈن زېھنى بىلەن ئۆز ئىشىغا بېرىلگەن، لى بۇجاڭنىڭ ئۆزىگە سەپسېلىپ قاراۋاتقانلىغىنى ئۇ نەدىنمۇ بىلسۇن؟ ...

«ئۇ چارچىمامدىكىنە؟ — ئويلايتتى لى بۇجاڭ ھەيران بىلەن، — بۇنچىۋالا كۆچمىپ ئىشلىسە، ئۇنىڭ سالامەتلىگى قانداق بولىدۇ! بۇگۇن بۇ يىگىت ھەققىدە سۆزلىشە قىلىپ باقايچۇ ... زادى ئۇنىڭ «مەسىلىسى»

قانچىلىك؟...»

كۈن تاغ كەينىگە باش قويماقتا قىزىل شەپەق شەسەن تېغىنىڭ ئىگىز - پەس چوققىلىرىغا ئالتۇن ھەل بېرىپ، گۈزەل بىر مەنزىرە ھاسىل قىلغان. ئىشتىن يانغان پولات - تۆمۈر جەڭچىلىرى توپ - توپ بولۇشۇپ جۇشقۇن، كۆتىرەڭگۇ روھ بىلەن ياخشىلارنى تەۋلاپ ئۆز چېدىرلىرىغا قايتماقتا ئىدى.

لى بۇجاڭنىڭ3 - پەيجەڭچىلىرى بىلەن ئىشلەۋاتقىنىغا 15 كۈن بولدى. بۇگۈن ئۇنىڭ ئاخىرقى كۈنى، بۇيەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ ئىسمىلىرىنمۇ ئۇ بىلىۋالغان. ئۇنىڭ كەمتەر، خۇش پېئىل، چىقىشقاق خۇسۇسىيىتى ياش ئوقۇغۇچىلارغىمۇ يېقىپ قالغان ئىدى. بۇجاڭنىڭ قايتىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇققان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆڭلى نىمىشكىدۇ بىر قىسما بولۇۋاتاتتى. لى بۇجاڭنىڭ ئۆزىمۇ بىرقانچە كۈندىن بېرى، مۇرىسى مۇرىگە تىرەپ بىرگە تەر تۆككەن بۇ ياش ئەزىمەتلەردىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك، ئۇ گۈرۇپپىدىن - بۇگۈرۇپپىغا بېرىپ، بىر تەرەپتىن ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن كۆڭۈللۈك، قىزىق چاخچاقلارنى قىلىپ ئۇلارنى كۈلدۈرەتتى. كەچكە يېقىن ئۇ تەرجىمانىنى ئېلىپ سىجات يالغۇز ئىشلەۋاتقان جايغا كېلىپ توختىدى. ئىشتىن چۈشۈپ قايتىش ئالدىدا

تۇرغان ئوقۇغۇچىلار لى‌بۇجاڭنىڭ نىجاتنىڭ يېنىغا كەلگەنىنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز توختاپ قېلىشتى.

ــ يولداش نىجات ياخشىمۇسىز؟

چۈشتىن كېيىن چوڭ سۇپە تىلىك رۇدا قاتلىمى تېپىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئەترايىنى كەڭ ئويۇپ ئېچىشقاتۇتۇشۇپ كەتكەن نىجات ئارقىسىدىن چىققان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئىتتىك بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇنىڭدىن ئوچ ــ تۆت قەدەم نېرىدا لى‌بۇجاڭ بىلەن تەرجىمان ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. نىجات قولىدىكى جۆتۈنى كۆتەرگىنىچە ھاڭۇبقىپ قاراپلا قالدى.

ــ لى‌بۇجاڭ سىزدىن ئەھۋال سوراۋاتىدۇ؟ ــ دېدى تەرجىمان ئۇنى لى بۇجاڭنىڭ سۆزىنى چۈشىنەلمىدى دەپ ئويلاپ.

«بۇلار راستىنلا ماڭا گەپ قىلىۋاتامدىكىنە؟...» نىجاتنىڭ رەڭگى چۈشىنىكسىز بولغان ھېس تۇيغۇ ئىچىدەبىلىنەرلىك ئۆزگىرىپ، جىددىلىك ۋە ھاياجان بىلەن كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. كۆپىنى كۆرگەن تەجرىبىسىلىك باشلىق ئۇنىڭ رەڭگىدىكى ئۆزگىرىش ۋە ھولۇقۇشلارغا قاراپلا ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەندى.

ــ قېنى، جۆتۈنى قويۇپ، بۇ يەرگە كېلىڭ، بىر-دەم پاراڭلىشايلى. ــ دېدى لى بۇجاڭ سەمىمىلىك بىلەن كۈلۈمسىرىگىنىچە ۋە نىجات چىقارغان كىچىك بىر رۇدادۆۋۈسىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى.

تەرجىمان دەرھاللا بۇجاڭنىڭ سۆزىنى تەرجىمە قىل-

دى. شۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا يېقىنلا يەردە ئىشلەۋاتقان بىر ئو-
قۇغۇچى تەرجىمانغا ئەسكەرتتى:

— ئۇنىڭ ئۆزىمۇ خەنزۇچە تىلنى ياخشى بىلىدۇ.

— شۇنداقمۇ؟ — ددى تەرجىمان ئوڭايسىزلانغان-
دەك نىجاتقا كۆز تاشلاپ، — مەن تېخى ...

نىجات ئۆزى كولاپ چىقىرىۋاتقان توپا دۆۋىسى ئۈس-
تىگىلا ئولتۇردى. ئۇ يەنىلا ھەيران ئىدى.

— قانچە ياشقا كىرىدىكىز؟ — ددى لى بۇجاڭ، نىجات-
نىڭ بېجىرىم قامىتىگە زوقلانغاندەك قاراپ.

— 19 غا.

— بىئو ـ خىمىيە كەسپىدە ئوقۇدىڭىزمۇ؟

— ھەئە.

نىجات سورالغان ھەر بىر سوئالغا قىسقا، ئېنىق جاۋاپ بېرە-
تتى. ئۇنىڭ خەنزۇتىلىنى ھېچقانداق دۇدۇقلىماي، راۋان سۆز-
لىشى لى بۇجاڭنى يەنىمۇ ھەيران قالدۇردى.

— سىز خەنزۇچە مەكتەپتىمۇ ئوقۇغانمىدۇ؟ — ئۇخ-
تىيارسىز سورىدى بۇجاڭ. نىجات «ياق» ئىشارىسىگە بې-
شىنى ئېغىتتى.

— ئۇنداقتا خەنزۇچىنى قاچان ئۆگىنىۋالغان ئىدىڭىز؟

نىجات 2 ـ يىللىقنىڭ 2 ـ مەۋسۇمىدىن باشلاپ ئۆز-
لۈكىدىن ئۆگىنىۋالغانلىغىنى سۆزلەپ بەردى.

— ياخشى، ياخشى، — ددى لى بۇجاڭ ئۇنىڭ سۆز-
لىرىگە زوقلانغاندەك باشلىرىنى ئېغىتىپ، كۈلۈمسىرىگىنىچە.

ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغان ئىدى. لى بۇجاڭنىڭ ھېچكىم گەپ قىلمايدىغان بۇ «ئوكچى» بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقانلىغىنى كۆرگەن ئوقۇغۇچىلار بىر بىردىن كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ. قىزىقىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. ئوقۇغۇچىلار تەرجىمانىنى نوقۇپ يۈرۈشۈپ ئۇنىڭغىمۇ ئىش تاپتى. لى‌بۇجاڭ بىلەن نىجاتنىڭ سۆزلىرىنى تەرجىمان ئوقۇغۇچىلارغا تەرجىمە قىلىپ بېرىشكە باشلىدى ...

ــ ئاتا ـ ئانىڭىز نىمە ئىش قىلدۇ؟

باياتىن لى‌بۇجاڭنىڭ باشقا سوئاللىرىغا قىزغىن، ئېچىلىپ جاۋاپ بېرىۋاتقان نىجاتنىڭ چىرايى سوئال بىلەن بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇ لەۋلىرىنى چىڭ چىشلەپ يەرگە قاراپ ئولتۇرالدى. كىچىك خاتىرىسىنى ئېلىپ نىمىنىدۇ يېزىۋاتقان لى‌بۇجاڭ ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرمەي. سوئالىنى تەكرارلىدى. نىجات يەنىلا گەپ قىلماي بېشىنى ئېغىتتى، بىردىن ئۇنىڭ مۇرىلىرى تىترەپ كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن ياش تامچىلىرى يەرگە چۈشۈشكە باشلىدى. ئوقۇغۇچىلارمۇ. لى‌بۇجاڭمۇ بۇنى كۆرۈپ، جىمغىنە نىجاتقا قاراپ قالدى.

ــ ئانام كىچىگىمدە ئۆلۈپ كېتىپتىكەن. دادامنى پومىششىكلارنىڭ چوماقچىلىرى 1951 ـ يىلى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن .... ــ ئاخىرى ئۆپكىدەپ جاۋاپ بەردى نىجات.

شۇ ئىش يۈز بېرىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن تۇيۇقسىزلا نىجاتنى پولات ـ تۆمۈر تاۋلاش ئورنىدىن مەكتەپكە ئېلىپ

گىرىپ كەتتى. نىمە ئىش ئىككەنلىگىنى ئويلاپمۇ تېگىگە يېتەلمەي ھەيرانلىققا چۆمگەن نىجات يالغۇز بىر ياتاققا ئەمدىلا ئورۇنلىشىپ تۇرۇشىغا، پاكولتېتنىڭ سىياسى كاتىۋى كىرىپ مەكتەپ پارتكوم ئىشخانىسىغا باشلاپ چىقتى. ئىشخانىدا ئۇ لىبۇجاڭنى، مەكتەپنىڭ ئىككى پىشقەدەم يۆنىجاڭنى، مەكتەپ ئىلمىي باشقارمىسىنىڭ چۈجاڭلىرى ۋە يەنە تونۇش ئىككى - ئۈچ كىشىنى كۆردى. ئۇ يۈمشاق دىۋاندا ئىككى سائەتچە ئولتۇرۇپ، ئۇلارغا ئۆز ئىجتىمائى ئەھۋالىنى بىر بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. دەھشەتلىك بالايى - ئاپەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئۈمىت يالقۇنى يۈرىگىدە پارلاۋاتقان مۇنداق ياخشى پۇرسەتتە، ئۇ ئۆز بېشىغا كەلگەن ئاشۇ بالايى - ئاپەتنىڭ مەنبەسىنى ئوچۇق ئېيتىش - ئېيتماسلىق ئۈستىدە راستىنلا ئىككىلىنىپ قالدى. ئۆتكەندە ئۇ بىرقانچە ئېغىز خالىس گەپ بىلەن تۇۋى يوق قاراڭغۇ ئوپقانغا دومىلاپ، چۆكۈپ تۇگەشكىلى تاسلا قالغان ئەمەسمىدى؟ لى بۇجاڭ بىلەن شىسەندە ئۇچرىشىپ قېلىش خاسىيىتى ھالاكەت گىرۋىگىگە كېلىپ قالغان نىجاتنىڭ ھاياتىغا كۈتۈلمىگەن ئۆزگىرىشلەرنى تەقدىم قىلدى. بەخت ئەمدىلا قايتىدىن كۈلۈمسىرەپ قۇچاق ئېچىۋاتقاندا، كونا خامانىنى سوروپ يەنە قايتىدىن پالاكەتلەرگە يولۇقۇپ قالسا قانداق بولىدۇ؟ياخشىسى بۇھەقتە ئېغىز ئاچماسلىق لازىمىمكىن!؟ ...

ئۇ شۇنداق قىلدى، ئۇنىڭ ھايات تارىخىنى سۆزلەپ بولۇپ، سۆزىدىن توختىدى. لېكىن ئىنىستىتۇتتىكى، بو-

لۇپمۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى بېشىغا چۈشكەن كۆڭۈلسىزلىكلەر ھەققىدە پەقەت ئېغىز ئاچمىدى. ياشلارمۇ ئارتۇقچە سوئال قويۇشمىدى. پەقەت ئىنستىتۇت باشلىقلىرىدىن بىرسىلا (نىجات ئۇنىڭ ئىسمىنى بىلمەيتتى) تەرىپىۋى خاراكتىردىكە ئىگە سۆزلەرنى قىلدى.

نىجاتنىڭ مىجىسىنى تۇرلۇك - تۇرلۇك خىياللار، مۆلچەرلەر ئىگەللىۋالغان ئىدى؛ تەشكىل ئۇنىڭ ياش ئىكەنلىگىنى، يېتىم ئىكەنلىگىنى ئېتىۋارغا ئېلىۋاتامدۇ؟ ياكى رەيھان ھەققىدە قىلغان خالىس گەپلىرىنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئېنىقلاپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ نىيىتىدە يامانلىق يوقلۇغىنى، بەلكى، ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىدىكى بەزى چاپ - چاپ دولقۇندىن پايدىلىنىپ، بەزى كىشىلەرنىڭ سۆيىقەست ئىشلەتكەنلىگىنى بىلىشتىمۇ؟ ۋە ياكى بولمىسا كۆپ ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن پىشقەدەم بۇجاق ئۇنىڭ ھاياتىنى، تارىخىنى، ئۇگىنىشتىكى ئىپادىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «بۇنداق ئىشلارغا يەنىلا كەڭرىك بولۇپ، چىقىش يولى بېرىش كېرەك» دەپ يوليورۇق بەرىدىمۇ؟ بۇلارغا ئۇ ئېنىق بىر نېمە دەپ جاۋاپ بېرەلمەيتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئىنىستىتۇت ئىلمىي باشقارمىسى ئۇنى چاقىرتىپ، رەسمىي خىزمەتكە چىقىش تونۇشتۇرۇشىنى قولغا ئۇيۇشتۇرۇدى. ئۇ، ئۆز يۇرتىغا يېقىن بىر خوشنا ژۇلاپەتكە تەقسىم قىلىنغان ئىدى. نىجات مەكتەپتىكى ئۆتەشكەتچىلىك رەسمىيەتلەرنى تېزلا بىجىرىپ، سەپەرتەييارلىغىغا چۈشتى.

ئالتىنچى باپ

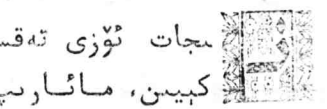

نجات ئۆزى تەقسىم قىلىنغان ۋىلايەتكە كەلگەندىن كېيىن، مائارىپ ئىدارىسى ئۇنى كېچەكتۇرمەيلا «تا» ناھىيىسىگە تەقسىم قىلىپ ئەۋەتتى.

ئايرىلغىلى ئۇچ يىلدىن ئاشقان ئانا يۇرتىنى، قەدىرلىك يۇرتداشلىرىنى، ئۆزىنى تەربىيىلەپ ئوقۇشقا ئەۋەتكەن ئوقۇتقۇچىلىرىنى كۆرۈپ كېلىشنى ئۇ بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن كېچىكىپ قىلىشتىن ئەنسىرەپ يۇرتداشلىرىغا قىسقىچە خەت يېزىپ ئەۋەتتى ـ دە، ئەتىسىلا خىزمەت ئورنىغا مېڭىپ كەتتى.

ناھىيىلىك مائارىپ بۆلۈمىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى ناھىيىدىن 100 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قىزىل تاققا يولات ـ تۆمۈر تاۋلاشقا چىقىپ كەتكەن ئىدى. بۆلۈمدە پەقەت يىراق يوغالتىر قالغان، ئۇ نجاتقا بىرقانچە كۈن تۇرۇپ تۇرۇشقا مەسلىھەت بەردى.

ـ ئۇنداقتا مەن يۇرتقا بېرىپ كەلسەم بولامدۇ

كىن؟ــ دىدى نىجات، بوغالتىرغا قاراپ، ئۇلتىماس قىلغان ئاھاڭدا ۋە ئاستا قوشۇپ قويدى، ــ بىر ھەپتىدىلا قايتىپ كېلىمەن.

ــ سىزگە نىمە دىسەم بولىدىكىن؟ ــ دىدى بوغالتىرمۇ ئوڭايسىزلانغاندەك ئىككى تەرىپىگە قاراپ قويۇپ،ــ باشلىقلارنىڭ قاچان كېلىشىنى مەنمۇ ئېنىق بىلمەيمەن، ئەگەر سىزگە مەن رۇخسەت بېرىپ قويسام ...

ــ بوپتۇ، كۆتۈپ تۇراي،ــ دىدى نىجات ئۇنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىگە چۈشىنىپ.

نىجات ناھىيىلىك خەلق كومىتېتىنىڭ مېھمانخانىسىدا ساق بىر ئاي بولۇم مەسئۇللىرىنى كۈتۈپ ياتتى. دۇنيادا بىكارچىلىقتىنمۇ يامان ئىش بارمىكىن؟ ئۇنىڭ ئىچى تىتىلداپ، مېھمانخانىنىڭ تار ھويلىسىنى كۈندە نەچچە ئايلىناتتى، ئۆزىدە بار كىتاپلارنى كۆرەتتى. خىزمەت ئورنىغا تېزرەك بېرىش تەقەززاسى ئۇنىڭ مىڭىسىنى بۆلۈپ، كىتاپلارنى ياپاتتى ـ دە، ماڭارىپ بۆلۈمىگە ماڭاتتى. بۆلۈمدە يەنە شۇ تونۇش بوغالتىر ھەر كۈندىكىدەكلا سەنپەنىي شاراقلىتىپ سوقۇپ ئولتۇرغان بولاتتى ـ دە، نىجات كەينىگە يانىاتتى. ئاخىرى بۆلۈمنىڭ مەسئۇلى قايتىپ كەلدى.

ناھىيە بويىچە خىمىيە ئوقۇتقۇچىلىرى كەمچىل بولۇپ، ئالى مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ كەلگەنلەردىن ئېغىز ئېچىشقىمۇ بولمايتتى. بۆلۈم مەسئۇلى، نىجاتنىڭ خىمىيە پا-

كولتېتنى پۈتتۈرگەن ئالى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىگىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى، ئەمما، ئۇنىڭ ئارخىۋىنى ئېچىپ قاراپلا چۆچۈپ كەتتى «شۇڭا كېچىكىپ كەلگەن ـ دە...» دىدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە پىچىرلاپ.

بۆلۈم باشلىغى داڭلىق خالتىسىدىكى ماتېرىياللارنى شىرە ئۈستىگە ئېلىپ كۆرۈشكە باشلىدى. ھامۇت، نىجاتنىڭ ئارخىۋىغا خېلىلا كۆپ قوراللىنىپ ئىبارىلەر بىلەن تولدۇرۇلغان قەغەزلەر «پاش قىلىش ماتېرىياللىرى»، «تەكشۈرۈش نەتىجىلىرى» «قارا سۆزلەر»...نى سېلىشتۇرا مۇڭدىشىپ بولغان ئىدى. ئىراق، ئۇنىڭ بۇرۇنقى سىنىپ مۇدىرى ئابلىكىم تەرىپىدىن يېزىلغان ھەر بىر يىللىق ئۇگىنىش، ئەخلاق ـ ئىدىيە جەھەتتىكى يەكۈنلىرىنى ئېلىۋېتىشكە پېتىنالمىغان ئىدى «ئۇگىنىشتە بەكمۇ ياخشى ئىكەن ـ دە،ـــ دەپ ئويلىدى بۆلۈم باشلىغى ئېچىنغاندەك بېشىنى چايقاپ،ـــ ئەپسۇس! ئەپسۇس!...» ئارخىپ ئىچىدىن چوڭ تامغىلىق، خەنزۇچە يېزىلغان بىر تونۇشتۇرۇش چىقتى. بۆلۈم باشلىغى خەنزۇچە خەتنى سىلەيتتى، شۇڭا بىر تەرجىمانىنى چاقىرتىپ ھىلەقى ئالاقىنى ئوقۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى.

ـــ «ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ سېستىمىسى ئىستىل تۈزىتىش ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش ۋاقتىلىق پارتكومى»نىڭ تونۇشتۇرۇشى ئىكەن،ـــ دىدى تەرجىمان ۋە خەتنى ئاستا ئوقۇپ تەرجىمە قىلىشقا باشلىدى،ـــ «نىجات، ئەر، ئۇيغۇر، 19 ياش، نامرات ئائىلىدىن كېلىپ چىققان. ئىنىستى-

ئوتمىزنىڭ بىرى - خەمىيە پاكولتېتىدا ئوقۇغان 1958-يىلى ئېچىلىپ - سايراشتا ئېغىر دەرىجىدىكى ئوكچىل خاتا سۆزلەرنى قىلغان...پارتكومىمىز قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، ئۇنىڭ ئۈچ يىللىق ئوقۇش تارىخىدىكى نەتىجىسىنى، ھەركەتتىن كېيىنكى ئىپادىسىنى، كېلىپ چىقىشىنىڭ پاكىلىغىنى ۋە تولىمۇ ياشلىغىنى نەزەرگە ئېلىپ، خىزمەتكە تەقسىم قىلىپ خىزمەت ئەمىلىيىتى ئارقىلىق ئۆزگەرتىپ كېتىشىنى قارار قىلدى...»

بۆلۈم مەسئۇلى ئارخىپ ئىچىدىكى ھەممە ماتېرىياللارنى قاراپ چىقىپمۇ «ئوكچى» دەپ تامغا بېسىلغان بىرەر رەسمىي خەتنى ئۇچراتالمىدى ئەمما، سىنىپ مۇدىرىنىڭ ھالاش قەغىزدە ئۇنى «ئوكچى ئوقۇغۇچى» دەپ ئاتىغان ئىدى.

«قالپىغى يوق ئوكچى ئىكەن - دە، — دەپ تەخمىن قىلدى بۆلۈم باشلىغى ئاخىرى — بۇنى تەشكىلات بۆلۈمىدىكىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بىر نېمە دېمەسلىك بولمىغۇدەك ...»

تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىغى ئارخىپنى كۆرۈپ چىقىپ بىر ھازاغچە ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن ئىنجىلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— بۇنى «ئوكچى» دەپ ئاتساق بولىدۇ، خىزمەتكە... ھە، يىراقراق بىرەر گۈزىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە تەقسىم قىلىپ تۇرساق بولارمىكىن.

ئۇنىڭ سۆزلىرى مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىغىغا ياق-

مىدى «كاللا دىسە پاقالچاق، دىگەن شۇ ئەمەسمۇ؟ — دەپ غۇدۇڭشىدى ئۇ تەشكىلات بۆلۈمىدىن چىقىۋېتىپ، — مەن ئۇنىڭغا بۇنداق ئوڭچى ئەمەسلىكىنى ئايرىپ بەر دىگەندەك گەپ قىلىپ يۈرگىنىنى ... مەكتەپلەرگە خىمىيە ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قانداق لازىملىغىنى چۈشىنىشمەيدۇ - دە...» ئۇ ئارخىپنى كۆتىرىپ ئۇدۇل ئاھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى. شۇجى «كەچتە كۆرۈپ چىقىپ، ئەتە جاۋاۋىنى بېرەي» دىدى. شۇ تاپتا ئۇمۇ ئالدىراش ئىدى.

ئەتىسى شۇجى ماڭارىپ بۆلۈم مەسئۇلىنى ئەتىگەندىلا ئىشخانىسىغا چاقىردى.

— ئارخىپنى كۆرۈپ چىقتىم، — دىدى ئۇ بۆلۈم باشلىغا تىكىلىپ قاراپ. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ - پۈرۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ كەيپىياتى ياخشى تېتىك ئىدى، — مېنىڭچە ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئېلىپ قېلىڭلار. ئىستىل تۈزىتىش ھەركىتىدە ئانچە - مۇنچە خاتالىقلارنى قىلىپ تاشلىغان ئوخشايدۇ. بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق ياش ئىكەن. ئارخىۋىدىكى ماتېرىياللاردىن قارىغاندا ئۇگىنىشتە قالتىستەك قىلىدۇ. خاتالىق بولسا نۇزەتسىلا بولىدى ئەمەسمۇ؟ ...

ماڭارىپ بۆلۈم باشلىغى، شۇجىنىڭ سۆزىدىن ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتتى. شۇ كۈنىلا ئۇقتۇرۇش يازدۇرۇپ ئىككى جاتنىڭ 1 - ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىم قىلىنغانلىقىنى مەكتەپكىمۇ ئىجاتقىمۇ ئۇقتۇرۇۋەتتى.

نجات مائارىپ بۆلۈمىنىڭ بىر كادىرى بىلەن مېھمان كۆتۈشتىكى ھېسابات كىتابلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئاددىغىنە، يەڭگىل شىكايىسىنى، كىتاب ـ ماتېرىيال قاچىلانغان يېغاچ سانداۋقىنى كۆتىرىپ ئىشىك ئالدىغا چىققىنىدا ئۆزىدىن بىر ئىككى ياشلا پەرقلىنىدىغان بىر يىگىت ئىككى ئات قوشۇلغان ھارۋىنى ھەيدەپ «دىر ـ چۇ!» دېگىنىچە ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى.

ـــ مانا مەكتەپنىڭ ھارۋىسىمۇ كىردى، ـــ دېدى مائارىپ بۆلۈم كادىرى ۋە ھارۋىكەش بالىغا چاخچاق قىلدى، ـــ ھەي، ئەخمەتنوچى! يولۇاسكا ئىنىڭ ھارۋىسىنى سەن ئىگەللەپسەن ـ دە؟...

ـــ نەدىكىنى؟... يولۇاسكامنىڭ مىجەزى يوق بولۇپ قاپتىكەن، ئورنىغا مەن كىردىم، ـــ دېدى تۇمشۇغىنى ئۇشلاپ، ـــ بىزدەكلەرگە مەكتەپنىڭ ھارۋىكەشلىكىنى قىلىش نەدە تۇرۇپتۇ؟...

ـــ ھارۋىكەشلىكتىنمۇ ياشقا ئىشلارنى قىلالايسەن، ـــ دېدى كادىر چېقىشىپ، ـــ شۇغىنىسى، ئوقۇشنى تاشلىۋەتمەك ـ دە...

ـــ ئىلاجىمىز بولسا ئوقۇشنى تاشلامتۇق؟ ـــ دېدى ئەخمەت زەردە بىلەن يەرگە تۈكۈرۈپ، ـــ بولدى ... ئاكا، بۇگەپنى قىلماي مەن ئېلىپ چىقىپ كېتىدىغان مۇئەللىمنى كۆرسىتىپ قويۇڭ.

ـــ مۇئەللىم مانا مۇشۇكىشى بولىدۇ، ـــ دەپ نىجاتنى

كۆرسەتتى كادىر.

ــ مۇئەللىم؟! ــ ئەخمەت ئۆزىنىڭ ھەيران بولغانلىغىنى يوشۇرماستىن بۇ ياشقىنە يىگىتكە قارىدى.

ــ سالام، ــ دىدى نىجات، ئەخمەتكە قولىنى سوزۇپ، ــ تونۇشۇپ قويايلى، ئىسمىم نىجات.

ئەخمەت ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا قولىنى بەردى.

ــ مەكتەپ ياتاق تەييارلاپتىمۇ؟ ــ ماڭارىپ بۆلۈمىنىڭ كادىرى ئەخمەتتىن سورىدى.

ــ تەييارلاپتۇ، ــ دىدى ئەخمەت، نىجاتنىڭ نەرسە-كېرەكلىرىنى ھارۋىغا بېسىشقا تۇتۇنۇۋېتىپ.

ــ قېنى مۇئەللىم، ھارۋىغا چىقىڭ!

«مۇئەللىم» دىگەن سۆزنىڭ نىجاتنىڭ يۈرىگىنى دولقۇنلاندۇرۇپ، ئاجايىپ بىر ئىسسىق ــ ئىللىق سېزىم پۈتۈن وۇجۇدىنى ئىگەللىدى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن چاقماق تېز لىگىدە: «مۇئەللىم دىگەن بۇنىمنىمە دىگەن يېقىملىق ــ ھە؟...» دىگەن پىكىر ئۆتتى.

ــ خەير ــ خوش!

ــ ياخشى ئىشلىشىڭلار گە تىلەكداشمەن.

ــ كەتتۇق، دىر ــ چۇ!

ھارۋا ئۇرنىدىن قوزغالدى.

مەكتەپكە يارغىچە نىجات، ئەخمەتتىن ئۇنى ــ بۇنى سوراپ مەكتەپنىڭ بەزى ئەھۋاللىرىنى، ئەخمەتنىڭ ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئاز ــ تولا بىلىۋالدى. ئەخمەت مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسىمۇ، ئىشچىسىمۇ ئەمەسكەن، پەقەت بۇندىن بىر

يىل ئىلگىرى مۇشۇمەكتەپنىڭ تولۇق 2 - يىللىقىنى پۈتتۈرگەن بولۇپ، دادىسىنىڭ كېسەللىك سەۋەبىدىن ۋاقىتسىز قازا تېپىشى، كىچىك - كىچىك تۆت ئۇكىسى بىلەن تۇل قالغان كېسەلمەن ئانىسىغا قارايدىغان ئىشقا يارىغۇدەك ئادەمنىڭ يوقلۇغى تۆپەيلىدىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي بەش جاننى بېقىشتىن ئىبارەت ئېغىر يۈكنى ئۈستىگە ئېلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇنىڭ ئائىلىسى مەكتەپكە يېقىنلا يەردىكى يېزىدا بولۇپ، ئىشتىن بىكار بولسىلا، مەكتەپكە كىرىپ ئۆزىگە «يۇمغاقسۇتنىڭ ئۇرۇغدەك تۇققان» كېلىدىغان مەكتەپنىڭ ھارۋىكىشى يولۇاس ئاكىغا يارەملىشىدىكەن. سۆز ئارىسىدا نىجات ئۇنىڭدىن ماڭارىپ بۆلۈمىنىڭ ھىلىقى كادىرى ئۇنى «نوچى» دەپ چاخچاق قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى شۇنداقلا سوراپ قالدى. ئەخمەتنىڭ كۆزلىرى شۇخلۇق بىلەن كۈلۈپ قىسىلدى:

— ھەي، مۇئەللىمسىز بىلمەيسىز... بىزنىڭ يېزا بازارغا يېقىن، بازارلىقلارنى سىزمۇ بىلىدىغانسىز؟ ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئادەمنى بىكارلا بوزەك قىلىدىغان لۇكچەك خۇلىگەنلەر كۆپ دەڭا، مەن... مەن. ئۇنداقلارغا ئانچە بوزەك بولۇپ كەتمەيمەن، شۇڭا مېنى چاخچاق قىلىشىپ «ئەخمەت نوچى» دەپ قويۇشىدۇ.

نىجات، ئەخمەتنىڭ بىر قانچە يىرىگە ياماق چۈشكەن پاختىلىق چاپىنىغا، ھاۋانىڭ سوغاقلىقىغا قارىماي كېيىۋالغان كونا يېلىك شىمىغا، پارچە - پۈرات كىگىز پارچىسىنى

قوپال ئوراپ كىيىۋالغان سەرىق كونا ئۆرۈتمە ئايغىنا ئېچىنغاندەك قاراپ قويدى. ئۇنىڭ قارىشىنى سەزگەندەك ئەخمەت قامچىسىنى مەردانىلىق بىلەن تارسىلدىتىپ قويۇپ بىر خىل يورغىلاپ كېتىۋاتقان ئاتنى تېخىمۇ تېزلەتتى. قامچىنى چېكىپ سقىمدىغان، سوغاقتا قىزىرىپ قاتقان، يوغان پەنچىلىك قوللار ئۇنىڭ ھىلىلا ئېيتقان «ئۆكچەكلەرگە بوزەك بولماسلىق» توغرىسىدىكى سۆزلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىگىگە ئىجاتنى ئىشەندۈردى.

ئىجاتنىڭ ئۆۋۈتقۇچىلىق ھاياتى باشلاندى. شەرەپ لىك خىزمەتنىڭ خوشاللىقلىرى تېگىدە يەنىلا ئەندىشە،غەم، ئازاپلىنىشلار يوشۇرۇنغان ئىدى.

ئۇنىڭغا تۆت سىنىپنىڭ خىمىيە دەرسى، ئۈچ سىنىپنىڭ بىئولوگىيە دەرسى بولۇپ ھەپتىسىگە 24 سائەت دەرس ھەقسىم قىلغان ئىدى. بۇ دەرسلەر ئۈچ خىل يىللىقنىڭ دەرسى بولغاچ، ھەر بىرىگە ئايرىم - ئايرىم تەييارلىق قىلىشقا توغرا كېلەتتى. ئىجات ئۆزى ئۇستىگە يۈكلەنگەن بۇ خىل ئېغىر ۋەزىپىگە قىلچە ۋايسىمىدى. ئۇنىڭ كۆپ ۋاقىتلىرى كىتاپ كۆرۈش، باش كۆتەرمەي دەرس تەييارلاش، ئۇ سىنىپتىن چىقىپ، بۇ سىنىپقا كىرىپ دەرس ئۆتۈش، مەكتەپنىڭ كېچە - كېچىلەپ ئېچىلىدىغان قارارلىق سىياسىي ئۇقۇنتىلىرى، يىغىنلىرىغا قاتنىشىش بىلەن ئۆتۈشكە باشلىدى. كۈنلەر، ھەپتىلەر، ئايلار ئارقا - ئارقا

دىن خۇددى ئېقىن سۇدەك تېزلا ئۆتۈپ كەتمەكتە. ۋاقىت كىشىنى كۆپ ئىشلارغا ئۆزلەشتۈرۈپ كۆندۈرىدۇ. نەجاتمۇ ئۆز خىزمەتلىرىنىڭ قانۇنىيىتىگە چۈشىنىپ، ئىشنىڭ ئېغىرلىغىغا، ئالدىراشلىغىغا كۆنۈكۈپ قېلىشقا باشلىدى. ئۇنۇڭزىنىڭ تۇنجى قېتىم سىنىپقا دەرسكە كىرگەن سائىتىنى ھەر دائىم دېگۈدەك پەخىرلىنىش، ھاياجانلىنىش ۋە ۋۇجۇدىنى دولقۇنلاندۇرىدىغان چوڭقۇر بىر ھېسسىيات بىلەن ئەسلەيتتى. شۇ كۈنى مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى تۇرسۇن ئاكا ئۇنى دەرس ئۆتىدىغان تولۇق 2 - يىللىق 1 - سىنىپقا ئېلىپ كىردى. ئۇلار سىنىپقا كىرگەندە «ھۆرمەت» دېگەن بىر ئاۋاز بىلەن تەڭلا پۈتۈن سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار تەڭلا ئورنىدىن تۇردى. نەجات ھولۇقۇش ۋە ھاياجان ئىچىدە تۇرۇپ قالدى. كېيىن ئۆزىگە قىزىقىش بىلەن تىكىلگەن ئىللىق چىرايلارغا ھەۋەس بىلەن قاراپ، بېشىنى ئېگىپ دېدى:

— ئولتۇرۇڭلار!

ئوقۇغۇچىلار تەرتىپ بىلەن تەك ئولتۇرۇشۇپ يېڭى مۇئەللىمگە تىكىلىشتى. ياش - غۇبارسىز كۆزلەردە قىزىقىش، ھەۋەس، ھەيرانلىق ئوتلىرى چاقنايتتى. يېڭى مۇئەللىم تولىمۇ ياش ئىدى. ئۇنىڭ قايرىلما قاشلىرى ئاستىدىكى ئوتتەك يېنىپ تۇرىدىغان، يوغان كۆزلىرىدىن بىر خىل مېھرىۋانلىق نۇرى چاقنايتتى، ئەمدىلا جەت تارتىشقا باشلىغان بۇرۇتلىرى، كېلىشكەن

سۇمباتلىق قەددى ـ قامىتى ئۇنىڭ تېخى 20 ياشقىمۇ تولـ مىغان يىگىتلىگىنى ماڭامەن دەپلاكۆرسىتىپ تۇراتتى. «توۋا، شۇنـ چىلىك ياش بالىمۇ ئىنسىتىتوتنى پۈتتۈرۈپ كەپتۇ ـ ھە؟ ...» دېيىشەتتىئ ئوقۇغۇچىلار كۆڭۈللىرىدە ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم زوقلىنىپ. شۇ چىلىك ياش بالىنىڭ ئىنسىتىتوتنى پۈتتۈرگەنلىگىگە ھەيرانۇ ـ ھەس بولغان بۇ قارا كۆزلەر ئۇنىڭ تېخى «ئوكچى» دېگەن دەھشەتلىك نامىنىمۇ ئۆزى بىلەن بىرگە ئېلىپ كېلىشكە ئۇلگۈرگەنلىگىنى ئاڭلاشسا قانچىلىك ھەيران بولۇشاركىن؟

تۇرسۇن ئاكا، نىجاتنى ئوقۇغۇچىلارغا قىسقىلا تونۇشتۇرغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى. ئوقۇتقۇچىلىق كەسـ پىنى ئىشلەپ كۆرگەن ھەر بىر كىشىگە مەلۇملۇقكى، ئوقۇـ غۇچىلار ھەرقانداق شارائىتتا يېڭى كىرگەن مۇئەللىمىڭ تۇنجى دەرسىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سالىدۇ، بۇ خىل قۇـ لاق سېلىشتا، قىزىقىشمۇ، يېڭىلىقتىكى يېتىرقاشمۇ، شۇنداقلا دەرسـ نى باشتىن باشلاپ چۈشىنىپ مېڭىش نىيىتىمۇ مۇئەللىمـ نىڭ سەۋىيىسىنى، مېتودىنى كۆرۈپ بېقىشمۇ ھەم تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرۈشمۇ بولىدۇ.

سىنىپ ئىچى جىملىققا چۆككەن، 45 جۈپ كۆزنىڭ مىختەك تىكىلىشى ئاستىدا نىجات تۇنجى دەرسىنى باشلىدى. بۇرۇنقى خىمىيە ئوقۇتقۇچىسى تولۇق 2 ـ يىللىقلار خىمىيە دەرسلىگىنىڭ 2 ـ كىتاپ، 5 ـ باپ «خىمىيىلىك رېئاكسـ يىلەرنىڭ تېزلىگى ۋە خىمىيىلىك مۇۋازىنەت» سىنتىتىك

ئامۇنىياك»نىڭ 3 - پاراگرافىدا «خەمىيلىك مۇڭازىنە»تەكە تەسىر قىلىدىغان شەرتلەر»گە كەلگەن بولۇپ، ئۇ دوسكىغا ئەپە شۇ تېمىنى يازدى ۋە ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئالدىرىماي سۆزلەشكە كىرىشتى.

— بارلىق تەكشۈكلۈك پەقەت نىسبى ۋە ۋاقىتلىق بولغانغا ئوخشاش خەمىيلىك مۇڭازىنەتمۇ پەقەت مۇئەييەن شەرت ئاستىدىلا ساقلىنىدۇ. ... — نىجاتنىڭ پۈتكۈل ئوي - پىكرى، ھېسسىياتى ئۆزى سۆزلەۋاتقان تېمىغا مەركەزلەشكەن. ئۇنىڭ ئاۋازى دەسلەپ ھاياجاندىن سەل تىترىگەندەك چىققان بولسىمۇ بارا - بارا بۇ تىترەكلەرنىڭ ئورنىنى تەمكىنلىك، كۆكۈل ئازادىلىك ئىگەللەپ، تەبىئى، جارانگلىق ئون بىلەن ياڭراشقا باشلىدى. خەمىيۇي تەكلىمىلەر دوسكىغا تېز ۋە چىرايلىق يېزىلماقتا، ئوقۇتقۇچىنىڭ دەرس ئېچىگە تەبىئى ئىشتىياق بىلەن كىرىپ كېتىشىگە ئەگىشىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ پۈتكۈل ئەس - ھوشى دەرس ئېچىگە — سۆزلىمەۋاتقان تېمىغا ئاغدىنىپ كىرىپ كەتكەن ئىدى... ئۇ دەرسنى سۆزلەپ تۈگىتىپ، ئۆزىدە شۇ كەمگىچە كۆرۈلمىگەن بىر خىل خوشاللىق تۇيغۇسى ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ سورىدى:

— دەرس چۈشىنىشلىك بولدىمۇ؟

— چۈشەندۇق! ... — ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاۋازى راۋان بىلەن ياڭرىدى. قوڭغۇراق چېلىندى...

بىر ئايغا قالمايلا بۇ ياش ئوقۇتقۇچىنىڭ داڭقى

سىنىپتىن سىنىپقا، ئوقۇغۇچىلاردىن ئوقۇتقۇچىلارغا ۋە ئاخىرى مەكتەپ باشلىقلىرىنىڭ قۇلىغىچە يېتىپ باردى.

ئاردىدىن ئۈزۈن ئۆتمەستىن، ئۇ يەنە بىر مۇشكۈل ۋەزىپىنى — مەكتەپ تەجرىبخانىسىنى رەتلەپ چىقىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالدى.

ئەسلىدە يىلىغا يۇقۇرىدىن ئەۋەتىپ بېرىلىۋاتقان ئوقۇتۇش سايمانلىرى ئەستايىدىل، رەتلىك باشقۇرۇلىدىغان بولسا، بۇ مەكتەپنىڭ فىزىكا، خىمىيە تەجرىبخانىسى خېلى مۇكەممەل تەجرىبخانا بولۇپ قالغان بولاتتى، لېكىن ئۇ تامغا چىققۇدەك فىزىكا، خىمىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ يوقلۇغى، مەكتەپسىگمۇ ئامالسىز قېلىپ، بۇ ئىشقا دىققەتكە كۆڭۈل بۆلمەسلىگى تەجرىبخانا ئىشى ئاساسەن تاشلىنىپ قالغان بولۇپ، نۇرغۇن قىممەتلىك سايمانلار، ھەر خىل دورىلار چوڭ بىر ئۆيگە رەتسىز تاشلاپ قويۇلغان ئىدى. ھەر ئوقۇنۇش مەۋسۇمىدە فىزىكا، خىمىيە ئوقۇتقۇچىلىرى بىر — ئىككى قېتىم ياھايتى ئادەتتىكى تەجرىبىلەرنىلا ئىشلەپ بېرىپ، شەرتنى ئادا قىلىشاتتى. مۇھىم ۋە مۇرەككەپرەك مەزمۇنلار ئۈستىدىكى تەجرىبىلەر «زېھنىمىز يەتمىدى، چۈشەندۈرۈش خەتىرىدىن ئىككەن» دېگەندەك بانىلار بىلەن تاشلىنىپ قېلىۋېرەتتى.

تەجرىبخانىنى تۈنجى قېتىم كۆرگەن كۈندىن باشلاپلا، ئاجايىپ بىر ئىچكى بىر ئەلەم قاپلىۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئىچى تىت — تىت بولاتتى، تىنچسىزلىناتتى.

«ئىسىت ـ ئىسىت، ـــ دەيتتى ئۇ ئۆز ئىچىدە توپا بېسىپ قالايمىقان دۆۋىلىنىپ ياتقان سايمانلارغا قاراپ، ـــ دۆلەتـ نىڭ نەچچە ئون مىڭ يۈەنلىك قىممەتلىك سايمانلىرى ئوـ قۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلمەي، مۇشۇنداق قالايمـ قان تاشلىنىپ، بۇزۇلۇپ كەتسە، بۇ نېمە دېگەن چوڭ ئىسـ راپچىلىق ھە!؟ مەكتەپ نېمىشكە بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلمـ گەندۇ؟ ياق، بۇ ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش كېرەك، بۇ ئىشقا ئۆـ زەم قول تىقمەن، ئۆزەم ئىشلەيمەن!» ئاخىرى نىجات بـۇ پىكىرنى ئىلمىي مۇدىر تۇرسۇن ئاكىغا ئېيتتى، ئۇنىڭ خەلق مائارىپ ئىشلىرىغا سادىق، سەممىي، قىزغىن تەكلىۋى ئىلـ مىي مۇدىرنىڭ چوڭقۇر ھېسداشلىغىنى قوزغىدى لېكىن نىجاتنىڭ بىر ئۆزى يالغۇز بۇ ئىشقا يېتىشەلەرمۇ؟

تۇرسۇن ئاكا، بۇ پىكىرلىرىنى ئېھتىيات بىلەن ئەمـ دىلا ئوتتۇرىغا قويۇشقا نىجات دەرھال ئىنكاس قايتۇردى:

ـــ تۇرسۇن ئاكا، ئەگەر ئىشەنمىسەڭلار بۇ ئىشنى ماڭا تاپشۇرۇڭلار، مەن ئىككى تەجرىبىخانىنى ئايرىم ـ ئايـ رىم قىلىپ رەتلەپ چىقاي.

تۇرسۇن ئاكا، شۇنچە تەبىئى قىزغىنلىق بىلەن دۆـ لەتنىڭ مۇلكىگە كۆيۈنۈپ، مەيدىسىگە ئۇرۇپ چىقىۋاتقان بۇ ياش مۇئەللىمگە زوقلىنىش ۋە ئېچىنىش ھېسسىياتى بەـ لەن بىر ھازا قاراپ قالدى. «مۇشۇنداق باخشى بىگىت قانداقمۇ پىشكەللىككە ئۇچراپ، خاتالىشىپ قالغاندۇ؟...»

ـــ بولىدۇ، ـــ دېدى ئۇ ئاخىرى نىجاتتىن كۆزىنى

ئىلىپ، ــ سىز ئىشلەك يېتىشەلمىگەن يەرلىرىڭىزگە بىز يارەملىشىمىز.

يازلىق تەتىل يېتىپ كەلدى.

ئوقۇغۇچىلارغا بىر يېرىم ئايلىق دەم ئېلىش قىلىپ بېرىلدى.

ئوقۇتقۇچىلار ئون كۈن دەم ئېلىپ يىغىلىدىغان ئۇنىڭدىن كېيىن ناھىيە بويىچە ھەممە ئوقۇتقۇچىلار مۇشۇ مەكتەپكە يىغىلىپ، بىر ئاي يازلىق ئۆگىنىش قىلىدىغان بولدى. ئون كۈنلۈك دەم ئېلىش پۈرسىتىدىن پايدىلىنىپ نىجات ئۆزىنىڭ ئانا يۇرتىنى،ئۇرۇق ــ تۇققانلىرىنى يوقلاپ كەلسە بولاتتى، بىراق ئۇ، رەتلەۋاتقان تەجرىبىخانىنىڭ ئىشلىرى تېخى تۈگىمىگەچكە، بۇ يىلچە يۇرتىغا بارماسلىق قارارىغا كەلدى.

مەكتەپكە قاراشقا قالدۇرۇلغان ئۈچ ــ تۆت ئىشچىدىن باشقا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئائىلە كۆرۈشكە، تۇققان يوقلاشقا يېقىن دوست ــ ئاغىنىلىرىنىڭكىدە دەم ئېلىپ كېلىشكە كېتىشتى.مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇرەززاق ئاكانامىيىدەئىچىلىدىغانمۇدىرلارىيىغىنىغا.ئىلمىي مۇدىر تۇرسۇن ئاكا بولسا ئۆزىنىڭ يۇرتىغا كەتتى. مەكتەپ ئىچى بىردىنلا تىنچىپ، چۆلدەرەپ قالدى. نىجاتمۇ بىر ــ ئىككى كۈنگىچە مۇھىم بىر نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغان كىشىدەك يالغۇزسىراپ يۈردى. ئەمما، تەجرىبىخانىدا ئىش دۆۋىلىشىپ تۇراتتى.

تى، يالغۇزسىراش ئۇزۇن سوزۇلمىدى.

نىجات ۋاقتىنى چاڭ تۇتۇپ يەنە ئىشقا كىرىشتى. ئۇ نەجرىبىخانا دۆرىلىرى ۋە تەجرىبە سايمانلىرى كۆرسەتكۈچىسى شىرەگە ئېچىۋىلىپ، ھەر بىر سايمانىي ھەر بىردورىنى ئۆز رېتى بويىچە ئورۇنلاشتۇراتتى...

— سىز دەم ئالمامدىكەنسىز؟

پۈتۈن ئوي-پىكرى ئىش بىلەن بەنت بولۇپ كەتكەن نىجات، تۇيۇقسىز ئاۋازدىن چۆچۈگەندەك ئېتىلىپ بۇرۇلۇپ قارىدى، ئىشكىتە ئەخمەت تۇراتتى.

— ھە، ئەخمەت سالامەتمۇسەن؟ — دېدى نىجات كۈلۈمسىرەپ — بىرقانچە كۈندىن بۇيان كۆرۈنمەي كەتتىڭغۇ؟

— ئىش بىلەن بولۇپ كېلەلمەي قالدىم، — دېدى ئەخمەت ۋە يەنە سوئالنى تەكرارلىدى. — سىز دەم ئالماپسىزغۇ؟

— ماڭا مۇشۇ ئىش كۆڭۈللۈك دەم ئېلىشتەك تۇيۇلدۇ، — دېدى نىجات قولىدىكى شىشىسىگە تەلىرىگە كۆز يۈگۈرتۈپ.—بۇ يەرنى مۇشۇ پېتى تاشلاپ تاماشىغا كېتىشكە كۆزۈم قىيمىدى.

— ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن ئىشلەۋېتىپسىز - دە، ئەمىسە؟

نىجات جىمىنى ئېغىتىپ تەستىقلىدى.

— مەن بۈگۈن بىكار، ئىش كۆرسىتىپ بېرىڭ، يار-دەملىشەي، — دېدى ئەخمەت ئۈستۈمگە يېنىغا يېقىنلاپ.

ـ مانا مۇشۇ شىشلەرنى پاكىز سۈرتۈپ، ئۆز رېتى بويىچە تىزىپ چىقىمىز. لېكىن تولىمۇ ئاۋايلىغىن، بۇ كىـ چىكىنە شىشلەرنىڭ ئىچىدە تولىمۇ قىممەتلىك دورىلار بار جۇمۇ!

ئەخمەت، ئىجاتنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە ئۇنىڭغا ياردەملىشىپ ئىشلەشكە كىرىشتى، بۇ ـ ئۇنىڭ بۇ يەرگە 1 ـ قېتىم كىرىشى ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدىن ئىلگىرى مۇ ئۇ بىرقانچە قېتىم كىرىپ ئىجانقا ياردەملەشكەن، بۇ گۈن ئەتىگەن ھىلىقى ھارۋىكەش تۇققىنىدىن ئىجاتنىڭ ئائىلە كۆرۈشكە كەتمەي تەجرىبىخانىدا ئىشلەۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ، «ئىچارىنىڭ دەم ئېلىشىغا تەشكىل رۇخسەت قىلـ ماپتۇ ـ دە...» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقان ۋە شۇڭا ئۇدۇل تەجرىبىخانىغا ئىزلەپ كىرگەن ئىدى. ئەخمەت، ئىجاتنىڭ «خاتالىغى بار» مۇئەللىم ئىكەنلىگىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن مەكتەپتىكى كۆيچىلىك ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى، ماختايدىـ غانلىغىنى ئاڭلاپ ۋە ئۆزىمۇ بىۋاستە كۆزىتىپ، ئۇنىڭغا نىسـ بەتەن قەلبىدە ئىختىيارسىز ھۆرمەت ئۇيغۇسى قوزغالغان ئىدى. شۇڭا تولا چاغلاردا ئۇنى ئىزلەپ تېپىپ ئۇزاققىچە پاراڭلىشاتتى. بېرىپ ـ بېرىپ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنچىلىق دوستلۇققا ئايلانغان ئىدى.

17 ـ 16 ياشلارغا بېرىپ قالغان جىگەرلىك قورـ قۇمسىز بۇ يېگىت ئاخىرى ئۆزىدىن ئىككى ـ ئۈچ ياش

چوڭ بولغان نىجاتنى ئۆز ئاكسىدەك ياخشى كۆرۈپ قالدى. ئەخمەتنىڭ تولا زورلاۋېرىشى بىلەن نىجات بىر قېتىم ئۇ-نىڭ ئائىلىسىگە مېھمان بولۇپ باردى. ئەخمەتنىڭ ئانا-سى ئوغلىنىڭ بۇ مۇئەللىم دوستىنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن بىرقانچە كۈن ئۆزلىرى يەمەي يېققان يالغۇز مىكىيىنىڭ تۇخۇملىرىدا تۇخۇم پوشكىلى قىلىپ بەردى. ئۆي ئى-چىنىڭ نامراتلىغى، تۆت گۆدەكنىڭ جۇلدۇر - جۇلدۇر كى-يىملىرى نىجاتنىڭ يۈرىگىنى ئېچىشتۇردى. ئۇ ئۆزىگە قىزىقىش ۋە ياتسىراش ئىلكىدە قارىشىپ تۇرغان گۆدەكلە-رگە قاراپ نېمە دەپ پاراڭ قىلىشىنىمۇ بىلمەي جىمجىت ئولتۇراتتى. ئەخمەتنىڭ ئانىسى ئۇنىڭ ئالدىغا كونا لې-كىن پاكىز يۇيۇلغان ئەپچىل داستىخانىنى سالدى، ئۈستىگە پەقەت سىرلا ــ بازارنىڭ ئاق نېنىنى ئېلىپ، ئاستىغا ئۆچ زاغرا تىزىلغان پەتنۇسنى ئېلىپ كېلىپ، داستىخانغا قويدى. ئۆيدە پىيالە دېگەن نەرسە بولمىسا كېرەك، نەچچە يېرىگە قاداق چۈشكەن قەدىمقى زامانىنىڭ بىر چىنىسىگە چاي قۇ-يۇپ كەلدى.

ــ چايغا باقسىلا، بالام، ــ دېدى ئانا ئوڭايسىزلا-نغاندەك ئولتۇرغان نىجاتنى چايغا تەكلىپ قىلىپ.

«بالام» دېگەن ئانا ئاۋازى نىجاتنىڭ قۇلىقىغا كىر-گەندە، ئۇ ئۆز ۋۇجۇددا جىغىدا قىلغان ئاجايىپ بىر تۇيغۇنى سەزدى. «بالام» دەپ ئېيتىلغان بۇ بىر ئېغىز سۆز-لىنىڭ تەسىرى نىمانچە كۈچلۈككىنە! ئۇ ئۆزىنى تەستە بېسە-

ۆبلىپ، چايغا قولىنى سوزدى، لېكىن شۇ زامان ئۇنىڭ كۆزلىرى داستىخانغا مۆلدۈرلەپ قاراپ تۇرغان گۆدەكلەرگە چۈشتى. ئۇنى چايغا تەكلىپ قىلىپ قويۇپ ئوچاق بېشىغا قوزغالغان ئانا بالىلىرىنىڭ بۇنداق تۇرۇشلىرىدىن خىجالەت بولغاندەك، ئىتتىك ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، قولاقلىرىغا پىچىرلىدى:

— قوزىلىرىم، مېھمان بار چاغدا تالادا ئويناپدىغان...

بالىلارنىڭ سەل چوڭراق ئىككىسى ئانىسىنىڭ گەپىگە كىرىپ سىرتقا ماڭدى. كىچىك ئىككىسى بولسا، كۆزلىرىنى داستىخاندىن ئۈزمىگەن ھالدا تۇرۇۋەردى. ئانا ئىلاجسىز ئوچاق بېشىغا — قازىنىغا قاراشقا ماڭدى. نىجات ئاق ناننىڭ ئىككى پارچىسىنى قولىغا ئېلىپ بالىلارنى ئالدىغا چاقىردى.

— كېلىڭلار، يېقىنراق كېلىڭلار... مانا، مانا، ھەببەللى، يىگىتلەر ئىكەنغۇ بۇلار، — دىدى ئۇ بالىلارغا ناننى تۇتقۇزۇپ.

— ھايا قىلىشنى‌بىلمەيدۇ، — دىدى ئانا خىجىلچىلىق بىلەن، — مېھمان بارمۇ - يوق، چاتىغى يوق...

— كىچىك بالىلار ئەمەسمۇ، — دىدى نىجات‌زورىغا كۆلۈمسىرەپ ئانا قازانىنى چۈشۈرۈپ تۇۋاقنى ئاچتى، ئۆي ئىچى تۇخۇم پۆشكىلىنىڭ تاتلىق ھىدىغا تولدى. نىجات بالىلارنىڭ كۆزلىرىنىڭ قانداق پاقىراپ

كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئەنە شۇنداق بىر ھالەتە تۇخۇم پوشكىلى ئۇسۇلگىلىدىن قانداقمۇ ئۆتسۇن؟! ئۇ ئانىنىڭ قارشىلىغىغا قارىماي بالىلارنىڭ ھەممىسىنى چاقىرىپ، پوشكالنى تەقسىم قىلدى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ بۇ ئائىلىگە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئانچە ـ مۇنچە قارىشىپ ئۇرۇشقا بەل باغلىدى. ئەزىدە گۆش، قەن، تۇز، سەي سېتىپ ۋېلىپ ئاپىرىپ بەرسە، بەزىدە ھەتتا رەخت، كىيىم ـ كېچەك ئەكىلىپ بېرەتتى...

شىشىلەرنى تازىلاۋاتقان ئەخمەت بىردىنلا نىجاتتىن سوراپ قالدى:

ـ نىجات ئاكا، بىر نەرسىنى سورىسام خاپا بولارسىز مۇ؟...

ـ سورىغانىنىڭ ئەيىبى يوق ئۇكا. تارتىنماي سورا-ۋەرگىن. ـ دېدى نىجات ئۇسكىغا بۇرۇلۇپ قاراپ.

ـ مەن دەيمەنكى ...، ـ ئەخمەت دۇدۇقلاپ، ئوڭايسىزلانغاندەك نوختاپ قالدى.

ـ ۋۇي، سەن بۇگۈن نىمە بولدۇڭ؟ قانداقلا گېپىڭ بولسا خىجىل بولماي دەۋەرگىن، ـ دېدى نىجات كۈلۈپ.

ئەخمەت قولىدىكى شىشىنى سۈرتكەچ، يەنە بىردەم دەيمۇ ـ دىمەيمۇ؟ دېگەندەك ئارىسالدى بولۇپ تۇردى. ئاخىرى تەسلىكتە سورىدى:

ـ مەن دەيمەنكى ... سىز قانداق قىلىپ ھىلقىدەك قالپاقنى كىيىپ قالغان؟

نجات ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىنى چۈشەندى. نجات بىلەن بىقىنلاشقان كۈندىن باشلاپ، ئەنە شۇ ئىشنى ئاغزىدىن ئاڭلاپ بېقىش نىيىتى ئەخمەتنىڭ كۆڭلىدە بار ئىدى. قانچە ـ قانچە قېتىم سوراشقا ئىنتىلگەن بولسىمۇ، ھەر نۆۋەت يەنىلا نجاتنىڭ كۆڭلىنى ئايايتى. پېتىنالمىغان ئىدى. مانا بۈگۈن ئاقىۋەت، تەستە سوردى. نجات بۇ ئاق كۆڭۈل يىگىتنىڭ ساپ نىيىتىنى، ھېسسىياتىنى چۈشەنگەچ، ئۇنىڭغا ئىشلارنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىش قارارىغا كەلدى. خەير، مەيلى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ يۈرىگىنىمۇ دائىم تاتلاپ كېلىۋاتقان بۇ ئىشنى، ئۆزىگە بىر تۈققان قېرىنداش-نەك بولۇپ كەتكەن ئەخمەتكە ئېيتماي كىمگە ئېيتسۇن!؟

نجات ئۆزىگە پالاكەت ئېلىپ كەلگەن قورقۇنچلۇق سەرگۈزەشتىسىنى ئەخمەتكە تولۇق سۆزلەپ بەردى. ئۇ بۇ مەقتىكى كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بولۇپ، ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

ـ مەن بۇ ناھەقچىلىقلارنى پارتىيىدىن كۆرمەيمەن. چۈنكى پارتىيە مەندەك بىر يېتىم بالىغا باشپاناھ بولۇپ، ئوقۇتۇپ قاتارغا قوشتى. لېكىن بىزنىڭ يولىمىزدا پۈتلىكاشاڭلارمۇ ئاز ئەمەس. ھامۇتتەك روھى زەئىپ كىشىلەر ئۆزلىرىگە پايدىلىق ئەنە شۇنداق پۈرسەتنى تاپسىلا پۈتۈن ئەسكىلىكلەرنى قىلىدۇ. ئەمما، مەن ھامان بىر كۈنى ھەقىقەتنىڭ غالىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن!

ئەخمەت ئۇنىڭ ئاغزىغا قارىغانچە ھاڭۋېقىپ قالغان

دەك تۇراتتى. نىجاتنىڭ سۆزلىگەنلىرى ئۇنىڭ ئەقلىگە زادىلا سىغمايۋاتاتتى. كومپارتىيە رەھبەرلىك قىلىدىغان سوتسىيالىستىك مەملىكەتتىمۇ شۇنداق ناھەق ئىشلار بولىدىكەن - ھە؟ بۇ ئەمدى قانداق بولغىنى؟

ناھىيىدىن، ئوتتۇرا مەكتەپتىن ۋە ئۆزىنىڭ گۇڭشىسىدىن باشقا يەرنى كۆرۈپ باقمىغان ياش ئەخمەت بۇ ئىشلارنى قانداقمۇ ئويلاپ يېتەلىسۇن؟! ...

يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى باشلاندى. كونا - يېڭى ئوقۇغۇچىلارنىڭ خوشال ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى مەكتەپ ئىچىنى يەنە جانلاندۇردى.

تەجرىبىخانا — ئەمدى رەسمىي تەجرىبىخانا تۇسىنى ئالغان، ھەممە نەرسە دېگۈدەك جاي - جايىغا رەتلىك تىزىلىپ، پاقىراپ تۇراتتى. مەكتەپ باشلىقلىرى، ئوقۇتقۇچىلار كەينى - كەينىدىن كىرىشىپ تەجرىبىخانىنى زوق بىلەن ئېكسكۇرسىيە قىلىشتى.

مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسى ۋە مەكتەپ مەمۇرىيىتى كۆپ تالاش - تارتىشتىن كېيىن فىزىكا - خىمىيە تەجرىبىخانىلىرىنىڭ ئاچقۇچىنى نىجاتقا رەسمىي تاپشۇرۇزدى. ئۇنىڭ مەپتىلىك ئوقۇتىدىغان خىمىيە دەرسى 15 سائەتكە چۈشۈرۈلۈپ بىئولوگىيە دەرسى ئېلىپ تاشلاندى. ئەمما يەنە ئۇچ سائەت فىزىكا دەرسى قوشۇپ بېرىلدى. ئۇنىڭ يۈكىنىڭ مۇنداق ئېغىر بولۇشىغا، مەكتەپ فىزىكا ئوقۇتقۇچىلىرى كەم

بولۇشتەك ئوبېكتىپ رېياللىق سەۋەپ بولغان ئىدى. ئۇچ سائەتلىك فىزىكا دەرسىنىڭ تەييارلىغىغا 15 سائەتلىك خەمىيە دەرسىنىڭ تەييارلىغىدەك كۆپ ۋاقىت كېتەتتى. ئۇ ئەمدى كېچە ـ كېچىلەپ ئولتۇرۇپ فىزىكىدىن ئىبارەت بۇ ئۆتكەلگە ھۇجۇم باشلىۋەتتى ...

شاۋقۇنلۇق، قىزغىن خىزمەت مۇھىتى ۋاقىتنىڭ قانداق تېز ئۆتكەنلىگىنىمۇ سەزدۈرمەيتتى. كۆپ ۋاقتى خىزمەت ئالدىراشلىغى بىلەن ئۆتىدىغان نىجات، كۆڭلىدىكى غەم ـ غۇسسىلىرىنى ئۇنتۇغاندەك بولۇپ قالاتتى. ئۇنىڭ يالـ غۇز كىشىلىك ياتىغى كەچقۇرۇنلىرىمۇ خوشال ۋاراڭ ـ چۇـ رۇڭ بىلەن توشاتتى. مۇئەللىمنىڭ دەرسىگە تولىمۇ قىزىقىپ كەتكەن ئوقۇغۇچىلار كەينى ـ كەينىدىن ئۇنىڭ ياتىغا كىرىپ، قىيىن تېمىلار ئۈستىدە ئۇنىڭدىن قايتا ـ قايتا سورايتتى ۋە ياكى ئۆزلىرى يېشەلمىگەن مەسىلىلەرنى چۈـ شەندۈرۈپ قويۇشنى تەلەپ قىلاتتى، بۇنداق ھاللاردا نىـ جاتمۇ دەم ئېلىشنى، تاماق يېيىشنى ئۇنتۇپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە يەنە دەرسلىك ئىچىگە چۆكەتتى. بەزىدە ئوقۇغۇـ چىلار ئاتومنىڭ تېخىمۇ كىچىك زەررىچىلەرگە بۆلۈنۈشى ـــ نېترون، فېروتۇن، ئېلېكترون... لار ھەقـ قىدە قىزغىن مۇنازىرە قىلىشاتتى، بۇنداق مۇنازىرىلەرـ نى ئاڭلىغاندا ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭ ئېسىگە ئۆزىنىڭ ئوقۇغۇچىلىق دەۋرى چۈشۈپ، خىيال قۇشلىرى تولىمۇ تېزلىك بىلەن ئىنىستىتوتقا پەرۋاز قىلاتتى. «تېخى

تۇنۇگۈنلا بىزمۇ مۇشۇلاردەك كۆكۈلۈك مۇنازىرىلەرنى قىلىشاتتۇق- ھە؟» دىگەن پىكىرلەرنىڭ كۆڭلىدىن كېچىپ، ساۋاقداشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى. ئەنە شۇ تاتلىق شىرىن ئەسلەشلەرگە ئۆزىگە قۇتۇلغۇسىز كۆڭۈلسىزلىكنىڭ كېلىشىگە سەۋەپچى بولغان بەختسىز ساۋاقدىشى رەيھانمۇ كېلىپ ئارىلاشقاندا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تىترىگەندەك بولۇپ، ئىغىر قايغۇ بىلەن تىناتتى. «ئۇنىڭ قەيەردىلىگىنى بىلسەم بولاتتى...» دەپ ئويلايتتى ئۇ، ئەمما بۇنى بىلىشنىڭ يولىنى ھېچ ئويلاپ يېتەلمەيتتى. يېقىن ساۋاقداش - دوستلىرى سېلىم، شۇكۇرلەرنىڭ قەيەردە خىزمەت قىلىۋاتقانلىغىنى بىلەلمەيۋاتقان شائىرتتا، رەيھاننىڭ قەيەردىلىگىنى بىلىش ئۇنىڭغا ھەقىقەتەنمۇ قىيىن ئىدى. ئاخىرى ئۇ ئويلاپ شۇ پىكىرگە كەلدىكى، ئالدى بىلەن سېلىم، شۇكۇرلەرنى تېپىش كېرەك. ئۇلار بىلەن ئالاقە ئورنىتىۋالسا، بەلكى رەيھاننى تېپىش نىيىتى مۇشۇلار ئارقىلىق ئەمەلگە ئېشىپ قالار.

1960 - 1961 - يىللاردىكى ئىغىر تەبىئى ئاپەت«A» ناھىيىگىمۇ تەسىر قىلماي قالمىدى. كەڭ يېزىلار تېزلىك بىلەن قاتتىقچىلىق كۈنلەرگە دۇچكەلدى.

ئەخمەتنىڭ ئائىلىسىگە ئوخشاش «تۇل خوتۇن - يېتىم ئوغۇللار» بولسابۇقاتتىقچىلىقنىڭ ئىغىرزەربىسىگە ئەڭ دەسلەپتىلا ئۇچرىدى. نىجات ھەر ئايلىق مائاشىدىن بىر قانچە يۈەن پۇلنى تېجەپ، ئەخمەتنىڭ ئائىلىسىگە ئۇزۇل-

دۇرمەي بېرىشكە باشلىدى. ئۇ ئەمدى ئەخمەتنىڭ ئائىلىسىنى بىر ئامال قىلىپ بۇ قاتتىقچىلىق ئاپەتتىن سالامەت قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى ئۆزىگە ئەھدە قىلغان ئىدى.

بىر كۈنى ئەتىگەندىلا ئەخمەت، نىجاتنىڭ ياتىغىغا ئالدىراپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىداھايا جانلىنىشقىمۇ، غەم ـ ئەندىشىگىمۇ ئوخشىمايدىغان چۈشىنىكسىز بىر ھالەت چىقىپ تۇراتتى. نىجات سوئال نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلدى.

ـ بىر ئىش بولدىمۇ؟

ئەخمەت نېمىشكىدۇ خىجىل بولۇۋاتقان كىشىدەك يەرگە قاراپ «ياق» ئىشارىسىگە بېشىنى ئىغىتتى. نىجات يەنىمۇ گۇمانلىنىپ سورىدى:

ـ ئۇنداقتا... باشقىچە كۆرۈنىسەنغۇ؟

ـ مەن ئەسكەرلىككە يېزىلدىم، ـ دېدى ئەخمەت بىردىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ.

ـ پاھ، ئىشمۇنداق دېگىن، يارايسەن، يارايسەن!ـ دېدى نىجات خوشال بولۇپ ۋە توساتتىن بىر ئىش ئېسىگە چۈشكەندەك گۇمانسىراپ سورىدى، ـ ئاناڭچۇ؟ ... قوشۇلدىمۇ؟...

ـ ئانامۇ... قوشۇلدى،ـ دېدى ئەخمەت ئېغىر تىنىپ، ئەمما ئۇنىڭ ئاۋازىدا ئىشەنچسىزلىك بار ئىدى.

نىجات يەنىلا ئويلىنىپ قالدى. ئەتىگەننى چۈشكە، چۈشنى كەچكە ئاران ـ ئاران ئۆلاپ كېتىۋاتقان ئەخمەتنىڭ

ئائىلىسىنىڭ شۇ كۈنلەردىكى ئەھۋالى تولىمۇ قىيىن ئىدى. ئائىلىدىكى بىردىن بىر ئەمگەك كۈچى بولغان ئەخمەت ئەسكەرلىككە كېتىپ قالسا ئۇنىڭ ئاجىز كېسەلمەن ئانىسى بالىلارنى قانداق باقىدۇ؟ ئۇلارغا دەرمەھەل يارىدەم بېرەلمەگۈدەك هاللىقراق يېقىن تۇققانلىرىمۇ يوق تۇرسا، بىچارە ئانا تۆت بالا بىلەن قانداقمۇ قىلار؟ نىجاتنىڭ بېشى قېتىپ ئۇزاق ئويلىنىپ قالدى. ئۇ ئەخمەت بىلەن شۇنچىلىك ئىچىكىپ كېتىشكەن ئىدىكى، ئىككىلىسى بىر بىردىن ئايرىلىشنى زادىلا خالىمايتتى. لېكىن نىجات، ئەخمەتنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان كۆزلىرىگە ۋە شۇ كۆزلەردىكى ئۈمىت ۋە ئىنتىزارلىق بىلەن چاقناپ تۇرغان نۇرلارغا قاراپ، ئۇنىڭ رايىنى، كۆڭلىنى قايتۇرۇشنىڭ ياخشى ئەمەسلىگىنى سەزدى. نىجات بىردىنلا قەتئى بىرقارارغا كەلگەن كىشىدەك ئىشەنچ بىلەن بېشىنى ئېغىتىپ، ئەخمەتنىڭ دولىسىغا قولىنى قويدى.

ــ بولدى، نېيىتىڭدىن يانما! سېنىڭ ئائىلەڭ ــ مېنىڭ ئائىلەم، سېنىڭ ئاناڭ ــ مېنىڭ ئانام، ئۇكىلىرىڭ مېنىڭ ئۇكىلىرىم بولىدۇ. مەن چوقۇم سېنىڭ يوقلۇغۇڭنى بىلدۈرمەي ئۆيۈڭدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىمەن!

ئەخمەت كۆزلىرىگە لىققىدە ياش ئالدى. ئۇنىڭ نىجاتنىڭ ئۆز لەۋزىگە ۋاپا قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئەخمەتتىن خەت كېلىپ تۆت كۈندىن كېيىن نىجات مائاشىنى ئېلىپ هەجەرخان ئانىنىڭ ئۆيىگە بارىدى. هەجەرخان

ئانا نان يېقىشقا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ، نىجاتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىسسىق چىرايى بىلەن قارشى ئالدى.

— كەلسىلە بالام، كەلسىلە! ...، — دېدى ئۇ رومىلىنىڭ ئوچى بىلەن كۆز ئەتراپلىرىنى سۈرتۈپ

— نان يېقىشقا قوپۇپلا - دە، — دېدى نىجات ۋە ئونىڭ توپا - چاڭ قونغان يۈز - كۆزلىرىگە قاراپ قويۇپ سورىدى، — بالىلار بىر يەرگە كەتكەنمۇ نېمە؟

— ھىلىلا مۇشۇ ئەتراپتا ئويناپ يۈرۈشەتتى، تالاغا چىقىپ كەتتىمىكىن، — دېدى ئانا ھويلىنىڭ ئىشىگىدىن سىرتقا كۆز تاشلاپ ۋە نىجاتنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، — قېنى بالام، ئۆيگە كىرەيلى ...

— رەھمەت، مېنىڭ دەرسكە كىرىشىمگە يېرىم سائەتلا ۋاقىت قالدى، — دېدى ئۇ ئۆزىدىن خالىق ئېيتىپ، — مەن شۇنداقلا ئالدىراپ كىرگەنتىم...

نىجات يانچۇغىدىن ھىلىلا ئالغان ئايلىق مائاشىنى ئالدى. ئونىڭدىن 20 يۈەنلىلا ئۆزىگە ئايرىۋېلىپ، قالغىنىنى ھەجەرخان ئانىغا ئۇزاتتى:

— بۇنى سىلىگە ئەكىرگەنتىم...

ھەجەرخان ئانا، نىجاتنىڭ مائاشىنىڭ ئانچە كۆپ ئەمەسلىگىنى ئەخمەتتىن ئاڭلىغان، ئونىڭ ئۆزىگە 20 يۈەنلىلا ئايرىپ قېلىپ، قالغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى سېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى.

— ماڭا بۇ پۇل يېتەدۇ، — دېدى نەجات ھازىرلا ئۆزىگە ئايرىۋالغان پۇلنى سېلىپ قويغان يانچۇقىغا ئورۇپ قويۇپ، — بۇنى سىلە ئىشلەتسىلە! — نەجات قولىدىكى پۇلنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. ئانا بىر ھازاغچە قولىدىكى پۇلغا قاراپ تۇردى.

نەجات ئۇنىڭ لەۋلىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىغىنى، توپا-چاڭ قونغان ئورۇق مەڭزىلىرىنىڭ لىپىلداپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، بېشىنى كۆتۈرۈپ، نەجاتقا ئاستا قارىدى. ئۇنىڭ مۇلايىم كۆزلىرىدە چوڭقۇر تەشەككۈرۈە يەنە خىجىل بولۇشقا ئوخشىغان بىر خىل ئىپادە ئەكس ئېتەتتى.

— رەھمەت ... بالام! سىلىنىڭ ياخشىلىقلىرىنى، بىز... — ئۇ گېپىنىڭ داۋامىنى ئېيتالمىدى. كۆزلىرى لىققىدە ياشقا تولغان ئىدى. نەجات ئۆزىنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، باشقىچە بولۇۋاتقانلىغىنى سەزدى. كۆز ئالدىدا غىل - پاللا قىلىپ، ناھايىتى سۇس - گۈڭگا ھالەتتە بىر چىراي پەيدا بولدى. نەجات بۇ چىرايىنى ئېنىقراق كۆرمەكچى بولغاندەك پۈتۈن دىققىتىنى كۆچەپ يىغىپ، ھىلىقى چىرايغا خىيالەن كۆزلىرى بىلەن تىكىلدى. چىراي سەللا يورۇقلىشىپ بەكمۇ سۆيۈملۈك، مېھرىۋان كۆزلىرى بىلەن نەجاتقا سىرلا خۇددى تەلمۈرگەندەك قاراپ قويۇپ يەنە كۆزدىن يوقتى. «ئانام! ...» — بۇ سادا ئۇنىڭ يۈرىگىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، پۈتۈن

ۋۇجۇددىكى سەزگۈ تارىلىرىنى چېكىۋەتتى. بۇ تارىلارنىڭ نازۇك تەۋرىنىشلىرى بىرلىشىپ، ئۇنىڭ كۆكرىگىدە كۈچلۈك بىر تۈيغۇ كەلكۈنى پەيدا قىلدى. ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىك ئېقىمى بىلەن كۆز چاناقلىرىغا يامراشقا باشلىدى. ئەمما ... ئۇنىڭ يىگىت لىك غۇرۇرى، ئىرادىسى شۇھامان بۇ كەلكۈنگە تاقابىل تۇرۇشقا تىرىشتى. ھۇشىنى جايىغا كەلتۈرۈشكە ئىمكان بەردى ... نىجاتنىڭ ئالدىدا باشقا بىر ئامال ــ ئۆز ئانىسى ئەمەس، بەلكى ئەخمەتنىڭ ئانىسى تۇراتتى. بۇ ئانىمۇ ئۇنى «بالام!» دەپ مۇراجىئەت قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ سەممى ياخشىلىغىغا نىمە دەپ تەشەككۈر بىلدۈرۈشنى بىلەلمەي قىيىنىلىپ پەقەت ئۆزىنىڭ ئانىلىق قاراشلىرى بىلەن تەلمۈرۈپ تۇراتتى. نىمە دېگەن ئوخشايدۇ ــ ھە! ... ئۇ ئالدىدىكى بۇ ئاجىز بالىجانلىق، مېھرىۋان ئايالغا ئۆز قەلبىدە ئۇرغۇۋاتقان پەقەت ھەقىقى پەرزەنتلەردىلا بولۇشقا تېگىشلىك چوڭ قۇر بىر مېھرى ــ مۇھەببەتنى سەزدى ...

ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ نىجات پۈرسەت تاپسىلا ھەجەرخان ئانىنى يوقلاپ تۇردى. ئانىنىڭ قۇربى يەتمەيدىغان نۇرغۇن ئىخلاس، قاتتىق ــ قۇرۇق ئىشلارنى نىجات قىلىپ بېرەتتى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇلار بىر بىرىنى ھەقىقى ئانا ــ بالىدەك كۆرىدىغان بولۇشتى.

دۇنيادا ھاياتى ھەر دائىم بىر خىل تەكشى، تىنچ ــ خاتىرجەم ئۆتمىدىغان ئادەم يوق. خوشاللىق ــ خاپىلىق،

هېسداشلىق - كۆرەلمەسلىك، غالىبىيەت - مەغلۇبىيەت، ياخشىلىق - يامانلىق، مۇھەببەت - نەپرەت ... دېگەنلەر هامان قوشكېزەكتۇر!

نىجاتتىك «تارىخدا قورقۇنچلۇق جىنايى دېغى بار» كىشىلەرگە بولسا خوشاللىقتىن كۆرە خاپىلىقنىك كۆپرەك ئامراقلىغى هەممە كىشىگە ئايان...

نىجاتنىك ئوقۇتقۇچىلىق هاياتى 2 - باهارغا قەدەم قويغان‌ئىدى. بىر كۈنى ئۇ ئادەتتىكىچەدەرستىن چۈشۈپ ئۆمىدلا ياتىغىغا مېڭىشىغا بىر ئوقۇغۇچى ئۇنى چاقىردى:

— مۇئەللىم، سىزنى مۇدىر ئىشخانىسىغا چاقىرىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ يۈرىگى نىمىشكىدۇ بىر قىسىملا بولۇپ «بىر ئىش يۈز بەردىمۇ؟ ...» دېگەن سوئال كۆڭلىدىن كەچتى، چۈنكى‌مەكتەپ مۇدىرى ئادەتتە ئۇنى ئىشخانىغا چاقىرتمايتتى. گېپى بولسا ئۆزى ئىزلەپ كىرىپ ئېيتاتتى. راست، نەجات مەكتەپكە كېلىپ بىر يىل توشقاندا، ئىشخانىسىغا بىر قېتىم چاقىرتقان ۋە شۇ قېتىم ئۇنىڭغا ناهىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىنىڭ بىر پارچە ئۇقتۇرۇشىنىڭ روهىنى يەتكۈزگەن، ئۇقتۇرۇشتا: «قالپىغى بار ئۇنسۇرلار هەر يىلى يىل ئاخىرىدا بىر قېتىم باهالىنىدۇ...» دېيىلگەن.نەمشكىدۇ. نىجاتمۇ ئەنە شۇ قالپىغى بارلار قاتارىدا تىزىملىنىپ باهالىنىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ راستىن

قالپىغى بارمۇ - يوق؟ بۇ ئىشنى مەكتەپ مۇدىرىمۇ ئېنىق بىلمەيتتى. جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىدىن ئىسمىلىگى چاقىرىلغانلىقىدىن قارىغاندا قالپىغى بارەك ئىدى. ئاشۇ قېتىم بۇ خىل تۇيۇقسىز ئۇقتۇرۇشقا نىجاتمۇ چەكسىز ھەيران قالغان ئىنىستىتوتتا ئۇنىڭغا قالپاق كىيگۈزۈلمىگەن ئىدىغۇ؟ ياكى بۇ «قالپاق»نى ئۇنىڭ كەينىدىن ئەۋەتتىمىكىن؟ بۇ سوئاللارغا ئۇنىڭ ئۆزى جاۋاپ تاپالمايتتى. شۇ كۈنلەردە ئۇنى باشقىلاردىن سوراپ ئېنىقلاپ كۆرۈشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

نىجات ئۆز بېشىغا كېلىۋاتقان بۇنداق قورقۇنچلۇق تەشۋىشلەر ئالدىدا پەقەت: «بۇ ئىشلارمۇ ئېنىقلىنىپ قالار، بولمىسا باشقا كەلگەننى كۆرەرمەن...» دەيتتى خالاس ئۇ غەم - غۇسسىنى ئىچىگە يۇتۇپ چاندۇرماي بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئىشلەۋەردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ سادىق - سۆيۈملۈك دوستى ــ كىتاپلار بىلەن مۇڭدىشىشقاچۇشكەندە سىنىپقا كىرىپ، ئۆزىگە تەشنالىق بىلەن تەلمۇرۇپ ئولتۇرغان ياش - ئۆمۈلاتلارغا زوق - شوخ بىلەن دەرس سۆزلەشكە باشلىغاندا بولسا، ئۇ تەشۋىشلەرنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇيتتى. مانا شۇ تاپتا، مۇدىرنىڭ تۇيۇقسىز ئىشخانىسىغا چاقىرتىشى بىلەن يەنە شۇ چۈشىنىكسىز تەشۋىش ئۇنىڭ كۆڭلىنى بىئارام قىلغىلى تۇردى.

«بەلكىم مۇدىر ئۇنى باشقا ئىش بىلەن ــ مەسىلەن خىزمەت توغرىلىق چاقىرتقاندۇ» ... ئەنە شۇ پىكىر بىلەن

ئۇ ئۆزىدىكە تەسەللى بېرىپ، مۇدىر ئىشخانىسى ئىشىكىگە يېتىپ كەلدى. ئىشخانىدا مۇدىردىن باشقا يەنە ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنىڭ ئىككى خادىمى ئولتۇراتتى. ئۇلار ئىلتىپاتسىزلا كىرگۈچىگە قاراپ قويدى، كىم بىمەن بىرسى؟

— ئولتۇرا! — دېدى تەرىنى تۇرۇپ، نىجات ئىشىك يېنىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇردى.

— بۇ يولداشلار سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى ئۇقۇشقىلى چىقىپتۇ. — دېدى مۇدىر، نىجاتقا قارىماي شىرە ئۈستىدىكى قەغەزلەرنى مالتىلاپ تۇرۇپ، — سورىغان سوئاللىرىغا ئەينەن جاۋاپ بېرەرسىز.

نىجات خادىملارغا قارىدى.

— ئائىلە كىملىپ چىقىشىڭ نېمە؟ — سورىدى ئۇلارنىڭ بىرسى.

— كەمبەغەل دېخان.

— ئائىلەڭدە قانچە جان بار؟

— .....

— سەندىن گەپ سوراۋاتىمەن؟ — ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، سۇرلۇق ھالەتتە سورىدى ھېلىقى خادىم.

— ئۆزەملا ... بىر جان.

— ئورۇق - تۇققانلىرىڭ ئىچىدە تۆت خىل ئۇنسۇرلار بارمۇ؟

بۇ سوئال روشەنكى ئورۇنسىز ئىدى. لېكىن نىجات جاۋاپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى.

— يوق.

— ئىجتىمائى مۇناسىۋەتتىكى شۇنداق ياخشى تۈرۈپ، پارتىيىگە قارشى چىقىشقا ۋىجدانىڭ قانداق چىدىغاندۇ؟— دەۋەتتى ياشراق خادىم ھېسسىياتىنى باسالماستىن نەپرەت بىلەن نىجاتقا تىكىلىپ قاراپ.

— پارتىيىگە قارشى چىقىشقا؟... — ئىختىيارسىز ئەندىكىپ تەكرارلىدى نىجات. — پارتىيىگە قارشى چىققىنىم يوق...

— «قارشى چىققىنىم يوق» ئىمىش، — دىدى ھىلىقى خادىم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — قارشى ئەمەس بولساڭ قارا قاغىدەڭ سايرىغان كىم؟

نىجات ئۇنىڭ بۇ سوئاللىرىغا قايسى تەرىقىدە جاۋاپ بېرىشىنى بىلەلمەي، چوڭقۇر ئازاپلىنىش ئىچىدە ئېغىر ئۇھ تارتىپ كۆزلىرىنى ھەسرەت بىلەن دەرىزىگە تىكتى.

.....

شۇ قېتىمقى جامائەت خەۋپسىزلىگى خادىملىرىنىڭ نىجاتنى چاقىرتىپ سۆزلىشىشى، ئۇنىڭغا يەنە بىرمۇنچە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى كەلتۈردى؛

ئۇلار نىجات بىلەن سۆزلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئاخىرىدا مۇندىن كېيىن باشقا جايلاردىكى تونۇش - بىلىش، يارۇ - بۇرادەرۋە ھەتتا تۇققانلىرى بىلەن خەت - ئالاقە قىلماقچى بولسا، ئالدى بىلەن خەتنى مەكتەپ پارتىيە ياكى چېيكىسىغا كۆرسىتىشىنى، ئۇلار قوشۇلغاندىن كېيىن جاما-

ئەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسى سىياسى بۆلۈمىگە ئاپىرىپ كۆرسىتىپ، ئاندىن ئەۋەتىشىنى ئېيتتى ... ئاشۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نىجات ساۋاقداشلىرىغا خەتيېزىش، رەيھاننىڭ ئادرىسىنى سۈرۈشتۈرۈش ئويىدىن ۋاز كەچتى. «بولدى! ئۇلارغا يەنە بالايى - ئاپەت تېپىپ بېرىدىغان ئوخشايمەن...» — دېدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە. بۇنىڭدىن باشقا ئادەتتە ئۇنىڭغا يېقىنراق مۇناسىۋەت قىلىدىغان ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئىمكان بار ئۇنىڭدىن نېرىراق قاچىدىغان، بۇرۇندىن سالقىن مۇئامىلىدە بولۇپ كەلگەن يەنە بەزى ئوقۇتقۇچىلار بولسا ئۇنى كۆرسە تەتۈر قاراپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولدى. ھەتتا بىر سىنىپنىڭ مۇدىرى، مەكتەپ تەشكىلىگە كىرىپ ئۆز سىنىپىغا نىجاتنى كىرگۈزمەسلىكنىمۇ تەلەپ قىلدى. بۇنداق ئىشلار نىجاتنىڭ روھىي كەيپىياتىغا قاتتىق تەسىر قىلماي قالمىدى. ئۇ بىرنەچچە كۈنگىچە تۈزۈك رەكمۇ تاماق يېمەي، ئىچ - ئىچىدىن ئازاپلىنىپ روھسىز يۈردى. بىر كۈنى ئۇنى ئابدۇرەززاق ئاكا ئىزلەپ كەردى. ئۇلار بىر ھازاغىچە ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇشتى.

— كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن، — دېدى مۇدىر ئېغىز ئېچىپ، — ھېچگەپ يوق نىجات. ئەھۋال دائىم بۇنداق بولۇۋەرمەس...

نىجات ئېغىر ئۇھ تارتتى، لېكىن ئۇندىمىدى.

مۇدىر ئۇنىڭ چىرايىنىڭ خىلىلا تاتىرىپ قالغانلىغىغا، كەيپىياتىنىڭ باشقىچە چۈشكۈن كۆرۈنۈۋاتقانلىغىغا

دىققەت قىلدى.

ــ پارتىيەمىز ئاقىۋەت بۇنداق ... ھەر خىل ناھەق چىلمىقلارنى تۈزىتىدۇ، ــ دىدى مۇدىر سۆزىنى داۋام قىلىپ، ــ بۇنىڭغا چوقۇم ئىشىنىش كېرەك!...

ــ مەن، مەن ... ھەي! ...، ــ نىجات ئەلەم بىلەن لەۋزىنى چىشلەپ سۆزلىيەلمەي قالدى.

مۇدىر ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە بىر قولىنى ئاستا ئۇنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ دىدى:

ــ غەيرەتلىك، چىداملىق بولۇڭ ئۇكام!...

نىجاتنىڭ بىلىمىنى، ئۇنىڭ تىرىشچانلىغىنى ... مەكتەپتىكى زور كۆپچىلىك ئوقۇتقۇچى ــ ئوقۇغۇچىلار ئېتىراپ قىلىپ، ئۇنى ھۆرمەتلەيتتى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇنداق ئالاھىدىلىكلىرىگە باشقىچە قارايدىغانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى.

فىزىكا گۇرۇپپىسىدىكى ئىككى ئوقۇتقۇچى، نىجات ھەققىدىكى ماختاشلارغا دەسلەپ ئۆز ئارا، كېيىنچەباشقىلارنىڭ ئالدىدىمۇ ئوچۇق قارشى چىقتى.

ــ خىمىيە دەرسىدە ماختىسا، بىزمۇ بىر نەرسىدىيەلەمەيمىز، لېكىن فىزىكا دەرسىدە ماختاش ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمامدۇ؟ بىر تەرەپتىن ئۇگىنىپ، بىر تەرەپتىن دەرس ئۆتۈۋاتقان كىشىنىڭ ھالى بىزگە چۈشىنىشلىكمۇ؟

ــ ھەر ھالدا ئۇنى ماختىغانلار ــ باشقاتەرەپلەرنىمۇ بايقاۋراق بىر نېمە دىسە بولارمىكىن...

ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانلار ئاستاغىنە تارىلىپ

كېتىشه‌تتى، دىمىسىمۇ بۇ كۈنلەردە «ئوكچى» دەپ قارىلىۋاتقان بىر كىشى تەرەپتە تۇرۇپ بۇ ئىككى گەپدان ئوقۇتقۇچىغا بىر نىمە دىيىش ئەلۋەتتە ياخشى ئاقىۋەت كەلتۈرمەيدۇ - دە ...

بىرىپ - بىرىپ، ئۇ خىل سۆزلەرنى نىجاتمۇ ئۆزقۇلىغى بىلەن ئاڭلىدى. لېكىن ئۇ بۇنداق سۆزلەرگە خاپا بولۇپ كەتمىدى. پەقەت تېخىمۇ زور غەيرەت بىلەن فىزىكا دەرسىنى ئوگىنىشكە كىرىشىپ كەتتى.

ئايلار، يىللار ئارقا - ئارقىدىن تىزىلىپ ئۆتمەكتە...

نىجات ئوقۇتقۇچىلىق ھايات‌تىنىڭ 5 - باھارىنى كۈتۈۋالماقتا ئىدى. بىر شەنبە كۈنى، ئادەتتى بويىچە ئەخمەتنىڭ ئائىلىسىنى يوقلاش ئۈچۈن سىرتقا ماڭغان نىجات مەكتەپنىڭ چوڭ دەرۋازىسىغا چىقىشىغا پوچتالىيون بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. تونۇش بولۇپ كەتكەن پوچتالىيون ئۇنىڭغا قېلىن بىر كونۋېرتنى ئۇزاتتى:

— سىزگە ئىنىگىزدىن خەت بار.

خەت نىجاتنىڭ ئادرىسىغا تونۇش ئەمەس پۇچۇركىدا يېزىلغان، لېكىن كونۋېرتنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى نومۇر — ئەخمەتنىڭ خەت ساندۇغىنىڭ نومۇرى ئىدى. ئۇ ھەيران بولۇپ كونۋېرتنى ئاچتى، كونۋېرت ئىچىدىكى خەت قاتلىنىپ، ئۇستى يېرىم بەت قەغەز بىلەن ئورالغان ئىدى. نىجات ئوراقلىق قەغەزنى ئاچتى، ئۇنىڭدىكى تونۇش ئەمەس پۇچۇركىدا مۇنداق گەپلەر يېزىلغان ئىدى.

«هۆرمەتلىك نىجات مۇئەللىم!
لىيەنجاڭ ئەخمەتمەنسۇر جىددىي ۋەزىپىسىنى
سىرتقا تۇيۇقسىز ھېگىپ قېلىپ، بۇ خەتنى پوچتىغا
سېلىۋېتىشنى ماڭا ھاۋالە قىلغان ئىدى. ئەپسۇسكى،
جىددىي خىزمەت بىلەن بولۇپ، بىر ھەپتە كېچىك
تۇرۇپ سالدىم، رەنجىمەسلىگىنىڭىزنى سورايمەن.
لىيەنجاڭنىڭ تاپشۇرۇغىغا ئاساسەن ئانىسىغا —
سىزنىڭ ئادرېسىڭىزغا قارىتىپ 100 يۇەن ئەۋەتتىم.
خەۋەر تېپىپ قالارسىز.
ھۆرمەت بىلەن جەڭچى ئادىل»

نىجاتھەيرانلىق، ۋە سۆيۈنۈش ئىچىدە پىچىرلىدى:
«دىمەك، بىزنىڭ ئەخمەت ئىمىدى لىيەنجاڭ بوپتۇ - دە!...
ئانىسىغا بۇگۈنمۇ ياخشى خەۋەر بىلەن چىقىدىغان بولدۇم...
ياخشى، يارايسەن ئەزىمەت!...»

1962 - يىلى ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن ئەخمەت
شەرىپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بول-
غان ۋە مۇئاۋىن پەيجاڭ بولغان ئىدى. ئازلا ۋاقىت ئۆتۈپ
پەيجاڭ ۋە مۇئاۋىن لىيەنجاڭ بولغان. نىجات ئالدىنقى يىلى
ئۇنىڭ قىسىم بويىچە خىزمەت كۆرسىتىپ مۇكاپاتلانغانلىغىنى
ئاڭلىغان، مانا ئەمدى ئۇ لىيەنجاڭ بوپتۇ!...

نىجاتنىڭ قەلبى چەكسىز سۆيۈنۈش پەخىرلىنىش
ھېسسىياتى بىلەن دولقۇنلانماقتا ئىدى.

بۇگۈن بەكمۇ كەچ ئىشتىن چۈشكەن لابورانت قىز-
پاتىگۈل سىنىپ بىناسى يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ يۇپ -
يورۇق ئېلېكتىر بۇرى چاقناپ تۇرغان سىنىپ دەرىزىسى
ئالدىغا كەلگەندە ئىختىيارسىز توختاپ قالدى. ئوقۇغۇچى-
لارغا ئۆتۈلگەن دەرسىنى ناھايىتى سىستېمىلىق
قىلىپ سۆزلەپ بېرىۋاتقان تونۇش ئاۋاز ئۇنى ئۆزىگە
جەلپ قىلىۋالغان ئىدى. قىز دەرىزىدىن سەل نېرىراق چې-
كىنىپ، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كۆتىرىلىپ، سىنىپ ئې-
چىگە قارىدى. سىنىپتا لىق توشۇپ ئولتۇرغان ئوغۇل - قىز
ئوقۇغۇچىلار پۈتۈن دىققىتى بىلەن بېرىلىپ نېجات مۇئەل-
لىمنىڭ لېكسىيەسىنى ئاڭلاۋاتاتتى، ئارقا تەرەپتىكى پارتە-
دا يەنە يەتتە - سەككىز چوڭ ياشتىكى كىشىلەر ئۇنىڭ
سۆزلىگەنلىرىدىن خاتىرە يېزىۋاتاتتى. پاتىگۈل تېخىمۇ دىققەت
بىلەن سەپسالدى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى مۇشۇ مەكتەپنىڭ
خىمىيە ئوقۇتقۇچىلىرى ئىدى. قالغانلىرىنى ئۇ پەرق ئېتەل-
مىدى. ئۇ بىردە ئۆزىنىڭ ئۇنتۇپ پۈتۈن دىققىتى بىلەن سۆز-
لەۋاتقان نىجاتقا، بىردە ئوقۇغۇچىلارغا، بىردە ئارقا تەرەپتە
ئولتۇرغان كىشىلەرگە قارايتتى. شۇ چاغدا ئارقا تەرەپتە
دەرىزىگە يېقىنراق يەردە ئولتۇرغان كىشى يېزىۋاتقان خەت-
تىنى بېشىنى كۆتىرىپ نىجاتقا قارىدى. پاتىگۈل ئۇ كىشىنى
شۇنداللا تونۇدى ۋە «ھەي، بۇ 3 - گۇڭشې ئوتتۇرا مەك-
تىۋىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئەمەسمۇ؟ ... دېمەك، گۇڭشې ئوتتۇرا
مەكتەپلىرىدىن كەلگەنلەرمۇ بار ئىكەن - دە...» دېگەنىنى كۆڭ-

لىدىن ئۆتكۈزدى ئۇ. پۈتمىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ چارچاپ كەتكەن قىز سىنىپ ئىشىگىنىڭ ئۈدۈلىدىكى دەرىزە ئالدىغا كەلگىنىدە، پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن سۆزلەۋاتقان نىجاتنى كۆرۈپ، بىر ھازا ئۇرۇپ قالدى. «ھارامدىكىنە؟ ــ دەپ ئويلايتتى قىز ئۇنىڭ ھەققىدە، ــ كۈندۈزلىرى دەرس ئۆتۈپ، تەجرىبە ئىشلەپ، يەنە شۇنچە كەچتىمۇ تىماي سۆزلىسە ... جىنى تۆمۈردىن بولسىمۇ چىدىمايدۇ ...» قىز ئۆزىگىمۇ چۈشىنىكسىز بولغان بىر تۈيغۇ ئىچىدە بىر ــ ئىككى قېتىم قاتتىق ئۆھ تارتىۋەتكىنىنىمۇ سەزمىدى. ئۇ نىجاتنىڭ تۆت ــ بەش يىلدىن بۇيانقى ھالال-خىزمىتىنى تولۇق كۆرۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ھامان كەسپ ئۈستىدە باش قاتۇرىدىغانلىغىنى، ئوقۇغۇچىلارغا ھاردىم ــ چارچىدىم دىمەي بىلىم ئۈگىتىدىغانلىغىنى، يەن ئۈستىدىكى ھەرقانداق كۆپ ھەتتا تولىمۇ ئاددى كىچىك سوئاللارغىمۇ ئەستايىدىل جاۋاپ بېرىدىغانلىغىنى، بەزىدە، ئۆزى جاۋاپ بېرىشكە ئاجىز مەسىلىلەرگە دۇچكەلگەندە ھېچبىر ئىككىلەنمەستىن ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن: «توختاڭلار، مەن بۇ مەسىلىنى ئېنىق بىلمەيدىكەنمەن، كىتاپ كۆرۈپ باقاي ...» دەيدىغانلىغىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ بىرمۇ ئوقۇغۇچىغا قاتتىق، قوپال مۇئامىلە قىلغانلىغىنى ئەسلا بىلمەيتتى.

پاتسكۇل يەنە بىر ھازاغىچە دەرىزە يېنىدىن كەتمەي نىجاتقا قاراپ تۇردى. كەچنىڭ مەيىن، ئارامبەخش سالقىنى ئۇنىڭ مەڭزىلىرىنى سۆيۈپ، چاچلىرىنى يەڭگىل يەلپۈيتى

تى ئۇ بۇرىگىنىڭچوڭقۇر بىر يېرىدىن قوزغىلىپ چىقىۋاتقان چوشىنەكسىز بىر تۈتەكلىك بۇتۇن ۋۇجۇدىغا ئاستا تاراپ ئۆزىنى ئەسىر قىلىۋېلىۋاتقانلىقىنى ۋە بۇ تۈتەكلىك ھايات ئۈچۈن باقمىغان بىر خىل خوشاللىق تېنىدىكىلىك ھەم كۆكۈل ئازادىلىكىنى ئۆزىدىكە تەقدىم قىلىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى پۈتۈل خوشاللىق تۈتەكلىرىنىڭ قۇدرىتى بىلەن كۆزلىرىنى تولدۇرۇپ، نىجاتقا يەنە بىر قېتىم تەكىلدى. نىجات ولسا، قوللىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ مىزغىن ۋە تېتىك ھالدا سۆزلىمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ پاتمۇل چۆچۈگەندەك ئېترابقا قارىدى. ئېتراپ تەنچ، ئارقا تەرەپتىكى باغ، كەچىكى قاراڭغۇسىدا تېخىمۇ قارىيىپ كۆرۈنەتتى: «مېنى قارا، ئەگەر بىرا، كۆرۈپ قالسا نېمە دەپ ئويلىشى مۇمكىن! ... ھەي، پاتمۇل، سەنزە ...» ئۇ ئېترابقا يەنە بىر سەپسېلىپ قارىۋالغاندىن كېيىن، خاتىرجەملىك بىلەن سۆزلەشكەن ئوقۇتقۇچىغا يەنە بىر قېتىم كۆز تاشلاپ قويۇپ بىرىگە مېڭىپ كەتتى ...

ئۆز يانىغا كېلىۋاتقان قىز نىجاتنىڭ ياتقى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېلىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۇرغان ئىدىكى ئۆسمۈرنى كۆرۈپ توختىدى.

— كىم سىلەر؟ — دەپ سورىدى ئۇ قاراڭغۇدا ئولارنى تونۇيالماي.

— بىز، پاتمۇل ئاچا، — تونۇش ئاۋاز جاۋاپ بەردى، — نىجات ئاكامنى ئىزلەپكىرگەنتۇق، تاپالماي تۇردۇق.

ياتىگۇل ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. بۇلار ئەخمەتنىڭ كىچىك ئوكلىرى ئىدى

ــ ھە، كامال، قولۇڭدىكى نىمە ئۇ؟ ــ سورىدى ياتىگۇل ئۇلارنىڭ چوڭىدىن. ئۇنىڭ قولىدا ياغلىقتا تۇگۈلگەن قاچىدەك بىر نىمە كۆرۈنەتتى

ــ ئىجات ئاكامغا تاماق ئېلىپ كىرگەنتۇق، ــ جاۋاپ بەردى بالا، ــ ئاتام ئىسسىغىدا يەۋالسۇن دېگەن...

ــ ئىجات ئۆتەللىم سىنىپىنا ئوقۇغۇچىلارغا دەرس سۆزلەپ بېرىۋاتىدۇ. ــ دېدى ياتىگۇل ــ يۇرۇڭلار، سىنىپتىن چىقىپچە مېنىڭ ياتىغىمدا ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار.

ئاكا ــ ئوكىلار ئارتۇقچە تەكەللۇپ قىلماي، ئۇسۇلغا ئەگەشتى.

ئاردىدىن بىر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتتى.

ــ ئەمدى ئىجات ئاكاڭلار ياتىغا قايتتى، ــ دېدى ياتىگۇل ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ سىرتقا قاراپ ــ تامىغىنى ئەكىرىپ بەرسەڭلار بولغۇدەك.

ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ياتىگۇل يۇز ــ كۆزلىرىنى يۇيۇپ يانتى. لېكىن ئۇنىڭ ئۈيغۇسى قاچقان خىيالغا تۇرلۇك ــ تۇرلۇك بىكىرلەر كېلىۋاتاتتى؛ ئۆتكەن بىلى ئۇنى مەكتەپ تەشكىلىي ئەمگورلۇق قىلىپ مەكتەپنىڭ ئۆزىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئېلىپ قالدى. ئالىي مەكتەپلەرگىچە سىرىپ ئوقۇشنى ۋايىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن بىردىن بىر ئارزۇسى ئىدى. بىراق يېتىم قالغان ئوكىلىرى ئۈچۈن پەرۋە

شىگىلا تەلمۈرۈپ تۇراتتى. شۇڭا مەكتەپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇ-
شىغا ئۇ خوشاللىق ۋە رازىمەنلىك بىلەن بوي سۇندى.

مەكتەپ ئۈنى تەجرىبىخانىسىغا ئاپىرىپ، نىجاتنىڭ تەرىمىلەپ يېتىشتۈرۈشىگە تاپشۇردى. بۇ دەل ئاھىيىدە سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە ھەركىتى ئۇقتۇلۇق ئىلىپ بېرىلىۋاتقان بىر مەزگىل ئىدى، مەكتەپتە بەش كىشىدىن تەركىپ تاپقان خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ، ئۇلار بىر تەرەپتىن مەكتەپنىڭ سىياسى ھوقۇقىنى ئۆز قوللىرىغا چىڭ تۇتسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىقتىسات ئىشىغلاش بىلەن مەشغۇل ئىدى. مەكتەپتە گۇمانلىق، سىياسى مەسىلىسى بار كىشىدىن پەقەت بىرسىلا ــ نىجاتلا بار بولۇپ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ نىجاتنىڭ سىياسى ـ ئىدىيىۋى ئىمادىسى ھەققىدىكى سۈرۈشتۈرۈشلىرىگە مەكتەپ رەھبەرلىرىنىڭ جاۋاۋى ئادىل بولغاچ، ئۇلار نىجات ھەققىدە يەنە باشقاگەپ-سۆز قىلىشمىدى. بىراق، بىر كۈنى خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى، پاتىگۈلنى چاقىرىپ سۆزلىشىپ، ئۇنىڭغا نىجاتقا كۆز-قۇلاق بولۇپ، سىياسەتكە، قانۇنغا خىلاپ، غەيرى ھەرىكەتلىرى ياكى شىكايەتلىرى سېزىلسە خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ۋاقتىدا دوكلات قىلىشنى تاپشۇردى. پاتىگۈل«بۇ ماڭا تەشكىلنىڭ ئىشىنىپ تاپشۇرغان ۋەزىپىسى» دەپ قاراپ، نىجاتقا راستىنلا ئاستىرتىن سەپسېلىشقا باشلىدى. كۈنلەر ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتتى، بىراق پاتىگۈل نىجاتتىن ھېچ بىر گۇمانلىق غەيرى ئىش سەزمىدى. قىزنىڭ گۇمانسىراش

ئورنىنى ئاستا ـ ئاستا بىر خىل سەممى، تەبىئى ھۆرمەت ئىگەللەپ، ئۇ نىجاتنى ھەقىقى ئۇستاز سۈپىتىدە ياخشى كۆرۈپ قالدى. نىجاتنىڭ پۈتۈن پىكىر ـ خىيالى دەرس تەيياراللاش، دەرس ئۆتۈش، مۇزاكىرە قىلىپ بېرىش، تاپشۇرۇق تەكشۈرۈش، تەجرىبە ئىشلەشلەر بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئۇ پاتىگۈلگە بىر تەرەپتىن تەجرىبىخانا خىزمىتىنى ئۈگەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ياخشى، ياراملىق لابورانت بولۇشى ئۈچۈن ھەر بىر سايمان، ھەر بىر دورىنىڭ قانۇنىيەتىنى تەجرىبە ئىشلەش ئۇسۇللىرىنى بىر بىرلەپ ئۈگەتتى. ئۇ ئۆزلۈكىدىن «لابوراتورىيىدە قوللىنىدىغان ئاتالغۇلارنىڭ ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە ئىزاھى» دىگەن كىچىك قوللانمىسىنى تۈزۈپ، پۈتۈن خىمىيە، فىزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىغا تارقىتىپ بەردى. شۇ قاتاردا پاتىگۈلگىمۇ بىر نۇسخا بەرگەن ئىدى. پاتىگۈل، نىجاتنىڭ سەممى ياردىمى بىلەن بىر يىل جاپالىق تىرىشىپ ئۈگىنىپ، تەجرىبىخانىدىكى ھەممە سايمانلارنىڭ خەنزۇچە نامىنى ئوقۇيالايدىغان، كۆرسىتىلگەن تەجرىبە تەييارلىغىنى ئىشلىيەلەيدىغان دەرىجىگە يەتتى. ئۇنىڭدىكى بۇ خىل يۇكسىلىش تەشكىلنىڭمۇ دىققىتىنى قوزغىدى. مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسى بۇ ياش لابورانت قىزدا ئۈمىت بار دەپ قاراپ، ئۇنى ئاكتىپلار قاتاردا بەزى مۇھىم يىغىنلارغا قاتناشتۇرىدىغان، يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان بولسا پارتىيە دەرسىنى ئاڭلاشقىمۇ قاتناشتۇرىدىغان بولدى... قىز بۇ ئىشلارغا خوشال ئىدى. شۇنداقلا كۆڭلىنىڭ

چوڭتۇر بىر يېرىدە بىر خىل ئازاپلىنىش، خجىللىقمۇ ھېس قىلاتتى. «مېنى تەربىيىلەپ،ئاتقان كىشى گۇمانلىق دەپ قارىلىۋاتسا، مەن ئۇنىڭغا شۇنچە يېقىنلىشىپ كەتسەم مېنىڭ ئاكتىپلىق شەرىپىمگە كېيىنچە ياخشى بولمىغان بىر قاراش كېلىپ چىقارمۇ قانداق؟» دەيتتى ئۇ لېكىن ئۇنىڭ غۇبارسىز كۆڭلى بۇ خىل تەشۋىشلەرنى رەت قىلاتتى...

كېچە خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان. پاتىگۈلنىڭ بولسا ئۇيقۇسى پۈتۈنلەي قاچقان ئىدى. ئۇ ئۇيان - بۇيان ئۆرۈلەتتى. «ئۇ نېمە ئۈچۈن بۇنچىۋالا، ھەممە ۋاقىتلا ئوخشاش تىرىشىپ جاپا چېكىپ ئىشلەيدۇ؟ ...» ئۇ بۇ ھەفتە ئىلگىرى نىجاتنىڭ ئۆزىدىنمۇ سوريغان ئىدى. شۇ چاغدا نىجات كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ مۇنداق جاۋاپ بەرگەن: «بەزىت ئۆزۈم ئۈچۈنلا ياشايمەن دېيىش — تولىمۇ ئەخمەق ۋە نادان كىشىلەرنىڭ قارىشىدۇر. سەن ھەقىقى ئىنسان ئىكەنسەن، گۈزەل كەلگۈسى ئۈچۈن،ئۇلاتلىرىڭ ئۈچۈن ياشىشىڭ كېرەك...»

ناھىيىگە چۈشكەن سوتسىيالىستىك تەلىم - تەربىيە خىزمەت ئۆمىگى ھەركەت چوڭقۇر ئېلىپ بېرىلمىغان بىر قىسىم ئىدارە - جەمىيەتلەر ۋە مەكتەپلەردىكى خىزمەتنىڭ كۈچەيتىش ئۈچۈن يەنە بىر تۈركۈم «يېتەكچىلىك فىلىشقا قابىل» دەپ قارالغان كادىرلارنى ئەۋەتتى.

— 100 دين ئارتۇق ئادەمنى بار بىر ئورۇندا، زادى بىرەۋ نۇزۇق ئادەم يوقمىدۇ؟ بۇ ئەقەللى سىياسى ساۋاتقا ئىگە كىشىلەرنىڭمۇ كاللىسىدىن ئۆتمەيدىغان غەلىتە بىر ئىش ئەمەسمۇ؟ — دەيتتى خىزمەت دۇيىسىنىڭ يېڭى دۇيحاكى رەنجىش بىلەن ئۆز ئەزالىرىغا. — سىنىمى كۆرەش تۇغۇپ كەتكىنى بىرق، يولداشلار مېڭىسىنى سەگەكرەك تۇتۇشى، كۆزىنى يوغانراق ئېچىشى لازىم! ...

— ھەقىقەتەنمۇ ئەقىلغە سىغمايدىغان ئىش، — دەيتتى خىزمەت دۇيىغا كاتىپ بولۇپ تەيىنلىنىپ كەلگەن باشقىنە كادىر ھەيرانلىق ئىچىدە يولداشلىرىغا قاراپ، — ئۆتكەندە بىزنىڭ خىزمەت دۇيى چۇشكەن ئىدارىدىكى 55 ئىشچى — خىزمەتچى ئىچىدىن بەش نەپەر سىنىپى دۇشمەن پاش قىلىنىپ تازىلاپ چىقىرىلدىيۇ، مۇشۇنچىۋالا چوڭ بىر مەكتەپتىن بىرەرسىمۇ چىقماسمۇ؟

مەكتەپتە چوڭ — كىچىك قوزغىلىش يىغىنلىرى ئارقا-ئارقىدىن ئېچىلىپ، ھەش — پەش دېگىچە تاباھچىلار قوشۇنى تاللاپ چىقىلدى. كۈندۈز ۋە كەچقۇرۇنلىرى ئېچىلىۋاتقان يىغىنلار شۇنچە كۆپ، مەخپىيەتلىك، شۇنداق قانتىق ئىدىكى مەكتەپ ئىچىدە ھەقىقەتەنمۇ تېزلا سۇرلۇك بىر كەيپىيات شەكىللەندى.

نىجات بۇرۇنقىدەكلا ھەركۈنى ئۆزىنىڭ دەرسىنى ئۆتەتتى، تەجرىبە ئىشلەيتتى. بۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ئىشلىرىغا يار-ھەمىشىدىغان پائالىيەتچىسىگەبىرياكى ئىككى قېتىم ئارانلا

تەجرىبىخانىغا كىرەتتى، كىرەتتىيۇ بىر قانچە مىنۇتلا تۇرۇپ ئۇنى ـ بۇنى قىلغان بولۇپ شۇ ھامان چىقىپ كېتەتتى. نىجات، پاتىگۈلنىڭ يېغىن ئارىلىقلىرىدا پۈرسەت تېپىپ، ئۆزىنىڭ يېنىغا خىزمەتدۇيىدىكىلەردىن يوشۇرۇنچە كىرگەنلىگىنى، ھەر قېتىم كىرگەندە ئۆزىگە غەمكىن ۋە ئېچىنىشلىق نەزەر بىلەن قاراپ قويۇپ چىقىپ كېتىدىغانلىغىنى ئەلۋەتتە بىلمەيتتى. ئۇ پەقەت مەكتەپتە قانداقتۇ بىر جىددى ھەركەتنىڭ بولىدىغانلىغىنى ۋە بۇھەركەتنىڭ بىرىنچى ئوبېكتىسى ئۆزى بولىدىغانلىغىنىكۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدىكى تەشۋىشلىك تۇيغۇلار ئارقىلىق سېزەتتى. نىجات خاتالاشمىدى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن ئۇنى خىزمەت دۇيىنىڭ ئىشخانىسىغا چاقىرىشتى.

ـ بۇگۈندىن باشلاپ خىزمەتتىن توختىتىلدىڭىز! ـ دىدى دۇيىجاڭ جىددى ھالدا، ـ باشقا ئىشلارنى يىغىشتۇرۇپ مەسىلە تاپشۇرۇشقا تەييارلىنىڭ!

نىجات دەل شۇنداق بولىدىغانلىغىنى سېزىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئۇدۇيجاڭغا خېلى بىرۋاقتقىچە گەپ قىلماي قاراپ تۇردى. «ئالدىمدا تۇرغان ئوڭچى ئۇنسۇر» دەپ تونۇغان دۇيجاڭنىڭ ئۇنىڭ قاراشلىرىدىكى ھەقىقى مەنانى چۈشىنىلىشى مۇمكىنمۇ!؟ ئەكسىچە «ئوڭچى»نىڭ «سېزىرىپ تۇرۇشى» ئۇنىڭ ئوغلىنى قاينىتتى بولغاي، قاپىغىنى تۇرۇپ ھەزەپ بىلەن گۈلەيدى:

ـ نىمە ھاڭۋاقتىغا ئوخشاش قاراپ تۇرىسەن؟

شۇھامان ئىنىستىتۇتتىكى ھىسلىقى ئابدۇللا يۈەنجاڭ، نىجاتنىڭ كۆز ئالدىدا گەۋدىلەندى. «تازا بىررودۇپاي نىمە ئىكەنسەن ...» دىگەن سۆزلەر قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلاپ «... نىمە ھاڭۋاقتىقا ئوخشاش قاراپ تۇرىسەن!» دىگەن ئاۋازلار بىلەن بىرىكىپ كەتكەندەك بولدى. نىجات مىيىغىدا ئاچچىق بىر كۇلۇپ كەينىگە بۇرۇلدى.

نىجات بىر ئايغىچە ئۆزىنى ئالتە قېتىم تەكشۈردى. ھەر قېتىمدا «سەمىي، راستچىل ئەمەس» دەپ خۇلاسە قىلىپ تۇردى. بۇجەريااندا ئۇنىڭ ئارخىۋىدىكى «ئوڭچىللىق ھا ئائىت جىنايەتلىرى» قايتىدىن كۆچۈرۈلۈپ «قوشۇننى پاكلاشتۇرۇش ئېھتىياجى ...»غا ئاساسەن قوللىنىلىدىغان چارىمۇ بىكىتىلىپ بولغان ئىدى. سوتسىيالىستىك تەربىيىگە يېتەكچىلىك قىلىش ئۆمىگىنىڭ پىرىنسىپىغا ئاساسەن، نىجات جىنايەتلىرىگە قايىل بولۇپ قوۋۇشى، «چارە»گە قارىتا پىكرىنى بېرىشى لازىم ئىدى. شۇڭا مەكتەپكە چۈشكەن خىزمەت دۇيىنىڭ رەھبەرلىرى ئۇنى ئىشخانىغا چاقىرىپ، رەتلەپ چىقىلغان «جىنايەتلىرى» نى ئوقۇپ بەردى ۋە ئاخىردا «چارە» نى ئېلان قىلدى.

« ... نىجات، ئەر، ئۇيغۇر، 25 ياش، 1958 - يىلى ئېغىردەرىجىدىكى ئوڭچىل خاتالىغىنى سادىر قىلىپ ئوڭچى ئۇنسۇر قىلىپ ئايرىلغان بولسىمۇ، خاتالىدا ئىنقىلاۋىي سەپتىن ئورۇن بېرىلگەن. سوتسىيالىستىك تەربىيەخىزمەت دۇيىمىز ئۇنىڭ بۇرۇنقى خاتالىقلىرىنى ۋە خىزمەت جەريانىدىكى

ئىپادىلىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلدى گەرچە ئۇنىڭ خىزمەتتىكى ئىپادىسى ياماڭ ئەمەستەك كۆرۈنسىمۇ، ئىنقىلابىي سەپنەداۋاملىق ساقلاپ قېلىشقا بولمايدۇ، دەپ تونۇيمىز. شۇڭا خىزمەتتىن تازىلاپ چىقىرىپ، ئۆز يۇرتىدىكى كەمبەغەل دېخان، تۆۋەن ئونتۇرا دېخانلارنىڭ رەجىمىغا تاپشۇرۇپ بېرىشنى قارار قىلدۇق...»

دۇنجاڭ «چارە»نىڭ ئابىغىدىكى «سوتسىيالىستىك تەلىم ـ تەربىيە خىزمىتى ئۆمىگى پارتكومىنىڭ تەستىقلاپ بېرىشىنى سورايمىز» دېگەن جۈملىلەرنى ئوقۇمايلا توختىدى. ئۇ ئۆز ئالدىغا جىددى، سۈرلۈك توس بېرىپ، نىجاتتىن سورىدى:

ـ قانداق، چارىمىزغا زامىنسەن؟

نىجات خۇددى قېتىپ قالغاندەك بىرنۇقتىغا تىكىلىپ جىملاتقۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتەن. ھەرىكەتسىز كۆزلىرىدىن ھېچقانداق ئىپادىنى سىلكىلى بولمايتتى. «چارە» ئۆمىگىغا ئىستايىن دەھشەتلىك نەسىر قىلغان بولۇپ ئۇنىڭ خىيالىغا ئۆزىنىڭ بېزىسى، ئۆمرىنى بايلارنىڭ ئىشىگىدە ئۆتكۈزۈپ زادىتىسىز قالغا تاپقان ئاتىسى ۋە كېسىن ئازابلىق تېگى ئاتقابدا زومىگەرلەرنىڭ چوماق چىلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ئاتىسى كېلىۋالغان ئىدى.

«ئۆتمۈشتە كەمبەغەللەرنىڭ قېنىنى شوراپ ئىچكەن زومىگەر، پومىشىكلار ھازىرمۇ مېنىڭ ئاتا ـ ئانامغا

ئوخشاش كەمبەغەل - نامراتلارنىڭ ربجىمى ئاستىدا ئەمگەك سىلەن ئۆزگەرتىلىۋاتىدۇ بۇگۈنكى كۈندە مەن دۇشمەن ئۇنسۇر بولۇپ، مېنىڭ ئاتا - ئانامنى ئۆلۈرگەن ئاشۇ ئەبلەخلەر بىلەن بىرگە ئىشلەمدىم؟! يۇرتتىكى ھەممە كىشى مېنى تونۇيدۇ، بىلىدۇ ... ئۇلارمېنىڭ مۇشۇنداق ھالىتىمنى كۆرسە نىمە دەر؟ ... ئاھ تەقدىر، بۇ نىمە دېگەن ناھەقچىلىق!؟ ...»

— رازى بولساڭ قولۇڭنى قوي!

نىجات خىيالدىن چۆچۈپ، كۆزىنى ئاچتى. ئۇنىڭ ئالدىدا خىزمەت دۇيىنىڭ دۇيجاڭى فادىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— مەن رازى ئەمەس! — دېدى نىجات، دۇيجاڭنىڭ كۆزلىرىگە تىك قاراپ، — سوتسىيالىستىك تەربىيە خىزمەت ئۆمىگى پارتكومىغا ئەرز بېرىمەن!

— نىمىگە رازى ئەمەسسەن؟ — دۇيجاڭ ئۆزىنى بېسىپ سورىدى.

— ھەممىسىگە! سىلەرتەكشۇرۈپ تەتقىق قىلمايلا ماڭا مۇشۇنداق ئۇۋال قىلساڭلار بولامدۇ؟!— قاتتىق ئازاپلىنىشتىن ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ، خۇددى گېپىنى بىر نەرسە سىقىۋالغاندەك ئاۋازى بوغۇلۇپ قالدى، كۆزلىرى يالتىراپ، ئىشحالىدىكىلەرگە بىرمۇ-بىر قارايتتى. بىردىن ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىشىك تۈۋىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇرەززاق ئاكىغا چۈشتى. چىرايىدىن ئەدەم ۋە

ئازاپلىنىش چىقىپ تۇرغان ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇنىڭ قاراشلىرىغا چىدالماي لەۋلىرىنى چىشلەپ يەرگە قارىدى. نىجات ئىككى قولىنى كۆتىرىپ ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى ياپتى ...

ئەتىسى چۈشكە يېقىن سوتسىيالىستىك تەربىيە خىزمەت ئۆمىگى پارتكومىدىن ئىككى كىشى مەكتەپكە يېتىپ كەلدى. خىزمەت دۆيىنىڭ ئۇلارنىڭ نىجاتنىڭ مەسىلىسى توغرىلىق كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، «قېنى بىلگە ئىگىلارنى قىلىپ بېقىڭلار ...» دېگەندەك قولىنى بىر شىلتىپ قويۇپ گەپنۇ قىلماي ۋەلىسپىتىگە مىنىپ ناھىيگە قاراپ چاپتى. خىزمەت ئۆمىگى پارتكومى ئۇۋەتكەن ئىككى كىشى مەكتەپتە بىر ھەپتە تۇردى. ئۇلار ئوقۇتقۇچىلار بىلەنمۇ، ئىشچىلار بىلەنمۇ ۋە بىر قىسىم ئوقۇغۇچىلار بىلەنمۇ ئايرىم - ئايرىم سۆھبەت ئېلىپ باردى. ئەڭ ئاخىرىدا نىجاتنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشتى. نىجات بۇ ئىككى كىشىگە ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ھەممە كەچۈرمىشلىرىنىڭچە قالدۇرماي سۆزلەپ بەردى ... يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن خىزمەت ئۆمىگى پارتكومىنىڭ خىزمەت دوكلىنى يېزىپ ئەۋەتكەن نىجات ھەققىدىكى ماتېرىياللارنى تەستىقلىماي قايتۇرۇۋەتكەنلىگى ھەققىدە گەپ - سۆزلەر تارقالدى ...

يەتتىنچى باب

196 - يىلنىڭ تىنجىق ياز پەسلى يېتىپ كەلگەن ئىدى. «تاربختا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ ئىنقىلاپ» باشلىنىپ، ئىلىمىزنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئۇنىڭ شىددەتلىك بورىنى گۈكىرەشكە باشلىدى.

«ئىسيان كۆتىرىشكە جۇرئەتلىك كىچىك باتۇرلار»، «ئىنقىلاپنىڭ مىڭ پاتمان ئۇمىت» نى ئىگىز كۆتىرىپ، ئەچچە مىڭ يىللىق تاربخقا ئىگە جۇڭگو مەدەنىيىتىنىڭ بارلىق «كىرەكسىز»، «سېسىق»لىرىغا ئۇرۇش ئېلان قىلدى. قايسى كىرەكلىك، قايسى كىرەكسىز؟ — بۇنى ھېچكىم ئايرىپ بىرەلمەيتتى.

مىكىلىرى قىزىغان سان - ساناقسىز ئەزىمەتلەر ئىنقىلاپنىڭ «ئۇنچە نازاكەتلىك ...» بولمايدىغانلىقىنى تېزلا بىلىپ كۆچىلارغا، ئىلىم - پەن ئورۇنلىرىغا، كىتاپ ھانىلارغا ... قىستىسى كىرگىلى بولمىغانلىكى ھەممە بۇلۇك - پۇشقاقلارغىچە قەدەم قويدى.

ئۇزۇن چاپان، تار يوپكا دېگەنلەردىن تارتىپ ھالقا ـ بىلەيـ زۈكلەرگىچە ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئـۇزۇن چاچلار ئۇزۇن ساقاللار قايچىلاندى. توپ ـ توپ كىتابلار كۆيدۈرۈلدى ... ئىشلار شۇنداق ئىكەن. «ماتېماتىكىلىق فورمۇلىلار فىزىكـ لىق قانۇنىيەتلەر، خىمىيىۋى ماددىلار» دېگەندەك «بىر نەمـ لەر»نىڭ ئەمدى قانداقمۇ كېرىكى بولسۇن؟!...

نىجات ئۆز بېشىغا كېلىۋاتقان مۆلچەرلىگۈسىز يېڭى ئاپەتنىڭ دەھشىتىنى سېزىپ، مەيدانغا ئىلىپ چىقىلىپ كۆيـ دۈرۈلۈۋاتقان توپ ـ توپ كىتابلارغا چۆكۈپ ئېچىنىش ۋە ھەسرەت ئىچىدە قاراپ تۇراتتى. بۇنى قانداقمۇ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دېگىلى بولسۇن؟... بۇ... بۇ... مەدەنىيەتكە قارـ شى تەلۈملۈك ئەمەسمۇ؟... ئۇنىڭ ئېسىگە قاچاندۇ ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك ئـۇستازى ئـابلەكىم مۇئـەللىم ئېيتقان «ئىلىم ـ پەنگە ھۆرمەت قىلمايدىغانلار ـــ مۇنەئەسسىپلەردۇر، مۇتەئەسـ سىپلەر ـــ پەقەت ئاغزىدا گېپى بـار تەۋرىنىڭ گېپىنىلا ئاڭلايدىغان ئەخمەقلەردۇر» دېگەن سۆزلەر چۈشتى. ماۋا ئۇـ لارنى. بۇ دەھشەتلىك رېيالىلىقنى نېمە دېيىش كېرەك!؟... ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ بېشىنى ئېغىتتى. سىرتىدىن ئـۇ ئۆزىنىڭ سول كۆكرىگىدە بىر قانچە يىگىنىلەر بىراقلا ساـ چىلىۋاتقاندەك بىر خىل ئاغرىقنى سەزدى. ئىختىيارسىز ئۇنىڭ قولى بىلەن كۆكرىگىسى چىڭ بېسىپ تۇرۇۋالدى. بۇ نەمدى نىمە ئىش؟!... جۇڭخۇا مىللىتى ـــ دۇنياغا مەشھۇر ئالتۇنـ دەك يالتىراپ تۇرىدىغان بىر بۇيۇك مەدەنىيەت چوققىسىنى

بەرپا قىلغان، بۇلار، ئاشۇ بۇيۇك مەدەنىيەت چوققىسىنى يوقاتماقچىكەن- دە...شۇنداقمۇ بولۇپكېتەرمۇ؟ ... ياق، ياق! مۇمكىن ئەمەس؟!... ئۇ كۆكرىگىنى ئالقانلىرىدا چىك باسقىنچە كەينىگە بۇرۇلدى. «كىچىك باتۇرلار» پەنگە، قەدىمقى ئائىت ھەممە نەرسىنى بۇزۇش دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ ھەيۋەتلىك قاينامدا ئۇزۇشمەكتە ئىدى.

ھەممىلا يەرنى «يوقىتايلى!». «پاچاقلايلى!»، «ھېساپ ئالايلى!» دېگەندەك شوئارلار، «ئىسيان كۆتىرىش يولۇق!»، «بىز ئىنقىلاپنىڭ ئاۋانگارتلىرىمىز» دېگەندەك جەڭ ناخشىلىرى قاپلاپ كەتكەن. كىشىلەر گاڭگىراش، ئەندىشە-تەشۋىش... لەر ئىچىدە بۇ ئىشلارنى كۆزىتەتتى. كۆنلەر ئارقىدىن ئۆتمەكتە، يېڭى - يېڭى «مۆجىزاتلار» ئۆزىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى...

نىجات «قاشقىسى بار» ئېنىق «جىن - شەيتان» بولغاچقا كىچىك باتۇرلار ھېچقانچە ئاۋارە بولمايلا بىرمەنىسىنى ئۇ ئۇكىز ئالا - بۇلا بويالغان قەغەز قالپاقنى ئۇنىڭ بېشىغا قوندۇرۇپ، كۆرەش سەھنىسىگە ئېلىپ چىقتى. مەكتەپ مەسئۇللىرى: مۇدىر، ئىلمىي مۇدىر، مالىيە مۇدىرى ھەتتا ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسى باشلىقلىرى بولۇپ، مەكتەپنىڭ ئۆزىدىلا بىرلا نۆۋەتتە ئون نەچچە كىشى تارتىپ چىقىرىلدى. ھەركەتنىڭ سۈرئىتى شۇنچىلىك تېز. تۈيۇقسىز بولدىكى، بۇ ئون نەچچە كىشى بىر ھەپتىگە يەتمەيلا 40 نەچچە كىشىگە يەتتى. مەكتەپتىكى 60 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى -

خىزمەتچىدىن ئالتە نەپەر كىشىلا بىر قەدەر ساغلام بولۇپ، ئۇلارنىڭمۇ يېرىمى ئىتتىرىۋەتسە «گەزىدە»لەر تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىدىغان. قۇتۇلدۇرۇۋالسا ئىنقىلاۋىي سەپتە تۇرىدىغان بولۇپ چىقتى. مەكتەپنى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئىگەللەپ تۇرغان بۇنچىۋالا كۆپ «گەزىدە». «قارايسىپ»لارنىڭ بىرلا ھەركەت بىلەن قىزىپ چىقىرىلىشى — كاللىلىرى قىزىپ ئەس - ھۇشىنى يوقاتقان «كىچىك باتۇرلار»نى بىر تەرەپتىن خۇرسەن قىلسا. يەنە بىر تەرەپتىن ھەيرانلىققا سالدى.

«ئەگەر بۇ ئىنقىلاپ يەنە بىر قانچە يىل ئىلگىرى بولمىغان بولسا، كاپىتالىزىمنىڭ ئۆزى مۇشۇ مەكتەپتىلا تاماقچىكەن...» دېيىشتى ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆز پەرزەنتلىرىگە تولۇق ئىشەنچ بىلدۈرۈشۈپ ئەمما، ئىنقىلاپ بورىنىنىڭ شىددەتلىك زەربىسى ئۇزۇنغا بارماي ئۇلارنىڭ پەرەزلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ ئاجايىپ قەھرىلىك يالقۇنىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرىگىمۇ يۇرکىدى.

— بۇ، بۇ ... قانداق بولغىنى؟ — دەپ چىچىرلىشاتتى ئۇلار ئەسىرەش ئىچىدە گاڭگىرىشىپ.

— بۇ ئىنقىلاپ ھەممەكىشىنىڭ روھىي دۇنياسىغا تاقىلىدىكەن، — دەيتتى ۋەرەقلەرنى كۆپرەك كۆرۈشكە ئامراق لىرى بىلەرمەيلىك بىلەن.

— دىمەك، بىزمۇ چەتتە قالمايدىكەنمىز - دە! — دەيتتى يەنە بىرلىرى تەشۋىشلىنىپ.

— ئاغزىڭنى ئەشۈتمىگىنە! — دەيتتى يەنە بىرى تېرىكىپ. — خۇدايىم ساقلار...

— خۇراپى گەپ قىلدىڭ. دەققەت قىل! — دەيتتى يەنە بىرسى قوللىرىنى بەللىرىگە تىرەگەن ھالدا ئاچچىق-لىسىپ ئەتىسى ئاشۇ پاراڭغا ئاتاشقانلارنىڭ ئىككى - ئۈچى تارتىپ چىقىرىلىپ، ئەدىۋىنى يەيتتى. قىسقىسى، بۈگۈكى ئىشقا ئەتىكىسى، ئەتىكى ئىشقا ئۆگۈدىكىسى ئوخشىمايتتى.

چوڭ - كىچىك ئاشلىقلارنىڭ ھەممىسى «كاپىتالىزىم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» بولۇپ ئەر ئۇقۇتقۇچىلارنىڭ«ھەر خىل تېپىكى جىن - شەيتانلار» ئىكەنلىگى، ئايال ئوقۇتقۇچىلارنىڭ «ئۇزۇق»لار ئىكەنلىگى ھالىيە كادىرلىرىنىڭ «خىيانەتچى»لەر ئىشچىلارنىڭ «ئوغرى - لۇكچەك»لەر ... ئىكەنلىگى ئېسىقلىپ چىقتى.

— ماما ئوبداق «ئەبلەخلەرنىڭ قارا ئۇۋىسى»نى پاچاقلىماي بولامدۇ؟

«ئىسيان كۆتىرىش يوللۇق! بۇزۇش شەرەپلىك!...» گۈكىرىگەن شوئارلار يۈرەكلەرنى قورقۇنچقا تەشۈشكە سالاتتى. ھەممە يەر غەلىتە چۈشىنىپ بولمايدىغان قالايمىقانچىلىق ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ئىدى.

ئاجاتما يېگىدىن «بۇرژۇئا ئىلىم بويۇزلۇغى» «تەرىلىشكە ئۇرۇلغان بۇرژۇئا ئۆكچىسى». «ئاق مۇتەخەسسىس» دېگەندەك قالپاقلار كىيگۈزۈلۈپ، بارلىق پىسىەن، كۆرەش

سورۇنلىرىغا سۆرەپ ئايرىلدى؛ ناھىيە بويىچە ئېچىلغان بەش ـ ئون مىڭ كىشىلىك چوڭ پىيەن يىغىنلىرىدىمۇ، مەكتەپلەر ئارا ئېچىلغان چوڭ ـ كىچىك پىيەن، كۆرەش يىغىنلىرىدا مۇ، گاھ ئىگىز قەغەز قالپاقلارنى كىيىپ، گاھ دۇمبىسىگە «ئەكسىلئىنقىلابچى ئوڭچى...» خەتتى يېزىلغان لاتىلارنى چاپلاپ، گاھ يۈزلىرىگە قارا رەڭلەر سۈرتىلىپ قىلىنغان سا-زايىلاردىمۇ ئۇ بار ئىدى. ھەيرانلىقتىن ئۇنىڭ باشلىرى تېخىمۇ گاڭگىراپ، كۆڭلى ئېلىشىپ، كاللىسى گاداڭماش بو-لۇپ كەتكەن ئىدى...

بۇگۈنمۇ نۆۋەتتىكى كۆرەش يىغىنىدىن ھېرىپ-چارچاپ ياتقىغا قايتقان نىجات ياتقىدىن ئون قەدەمچە نېرىدا پاراڭلىشىۋاتقان بىر توپ قىزلارنىڭ پاراڭلىرىغا ئىخ-تىيارسىز قۇلاق سالدى.

ــ ئىنقىلابىي ئەجداتلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ، پىيادە ئۈزۈن سەپەر قىلىمىز! ــ دەيتتى چېچىنى كالتە كەستۈرۈپ بېشىغا سىرىق شەپكە كىيىۋالغان ئوقۇغۇچى قىز دوستلىرىغا قاراپ. ماختىنىش بىلەن.

ــ قەيەرگىچە بارىدىكەنسىلەر؟ ــ ھەيران بولۇپ سورايتتى ئۇنىڭ دوستلىرىدىن بىرى.

ــ بۇ يەردىن ئۈرۈمچىگىچە، ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغىچە مېڭىپ كېتىمىز.

ــ پۈتۈن سەپەرنى پىيادە ماڭامسىلەر؟

ــ شۇنداق بولمايچۇ، ماشىنىغا ئولتۇرساق بىزنى

قانداقمۇ پۈرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى دېگىلى بولىدۇ؟

— ئىشخانىغا كىرىڭلار! جىددى يىغىن بار! — ئۇلارنىڭ بارىڭىنى بۆلۈۋەتتى يۇگۈرۈپ كەلگەن يەنەبىرئوغۇل ئوقۇغۇچى ۋاقىراپ

— نېمە يىغىنكەن؟

— ئەك، ئەك مەخپى! خۇڭۈبيىڭ بولۇشقاتەستىقلانمانلارغىلا ئاگلىتىلىدۇ

— مەن تەستىقلانغان،

— مەن تېخى...

ئىككى - ئۈچ قىز ئىشخانا تەرەپكە ئالدىراپ يۇگۈرىدى يەنە بىرقانچىسى ئۇلارنىڭ كەينىدىن قارىغىنچە كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قاراپ قالدى. ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان نىجات ئۆز ئۆزىگە پىچىرلايتتى: «بۇ — ھەقىقەتەنمۇ مىسلى كۆرۈلمىگەن ئاجايىپ غەلىتە ئىنقىلابكەن - دە!...»

ئۇزۇن ئۆتمەي خۇڭۈبيىڭ نەشكىلاتلىرى قۇرۇلدى. تارتىلىپ بىر چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان ئوقۇتقۇچىلار تۈركۈمى - تۈركۈملەپ ئازات قىلىنىپ، ئىنقىلاۋىي سەپكە قوشۇلدى مەكتەپ ھويلىسىچە پەقەت بەشلا «مەسلىسى ئېغىر جىن - شەيتان» قالغان ئىدى. مەكتەپ ۋاقىتلىق ۋەيىيەتخۇي قۇرۇلۇپ، «خۇڭۈبيىڭ زۇڭبۇسى»نىڭ يېتەكچىلىگىدە ئىش بېجىرىشكە كىرىشتى.

— سىلەر ئەمدى بىزنىڭ باشقۇرۇشىمىزدا بولىسىلەر

لەر. — ئېلان قىلدى «زۇكۇ» باشلىقلىرى «جىن - شەيتانلار» ما، — بۇيرۇغىمىزسىز بىر قەدەم مېڭىشكىلارما رۇخسەت يوق!

ئاسماننى قويۇق، قارا تۇمان قاپلاپ، دەھشەتلىك بورانىنىڭ شەپىسى كىلىۋاتقان بىر ئەتىگىنى پاتمۇل ئىشخانىسىغا كىتىۋېتىپ، ئىشخانا بىناسى ئالدىغا كېلىپ توختىغان پوچتالىيون بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

— سىلىم مۇشۇ گېزىت - ژورناللارنى خاپا بولماي سىز تاپشۇرۇۋېلىپ تۇرسىلىز، بۈگۈن تارقىتىلىدىغان گېزىت - ژورنال، خەتلەر كۆپ ئىدى. كىتابخانىلارنىڭ خالىمىغان تېخى كەلمەپتۇ، — دېدى پوچتالىيون مۇلايىملىق بىلەن.

— بولىدۇ، ماڭا تاپشۇرۇپ كېتىۋېرىڭ، — دېدى پاتمۇل ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، بىر تۇپ گېزىت - ژورنال، خەت - چەكلەرنى پوچتالىيون ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ چىقىپ كەتتى

پاتمۇل ئىشخانىسىغا كىرىپ بىردەم ئويلان - ئويان ھاڭۇبقىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۆزى ھېلىلا گېزىت - ژورناللارنى قويۇپ قويغان شىرەنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئوفۇشلار توختىغان، ھەر كۈنى بىرىدىن بىرى يېڭى ۋە سۈرلۈك يېغىلار ئېچىلىپ، خاتا ئىدىيە - خاتا ھەرىكەتلەر ئۈستىدە پاش قىلىشلار بولۇۋاتقان كۈنلەر ئىدى. پاتمۇل

ئۆزىدە بىر خىل يالغۇزلۇق ــ غېرىپلىق ھېس قىلاتتى، ئۇ ئىشى بولمىسىمۇ كۈندە ئۈچ قېتىم تەجرىبىخانىسى يوقلىمىسا كۆڭلى ئۇنىمايتتى. بۈگۈنمۇ يەنىن باشلاغىچە تەجرىبىخانىنىڭ يوقلاپ چىقىشقا كىرگەن، ئۇ ئىچى پۇشۇپ، ئالدىدا قاتلاقلىق بىر توپ گېزىتنىڭ ئىچىسى ئاچتى، تۆت ــ بەش پارچە خەت سىرىلىپ شىرەگە چۈشتى. پانىگۈلنىڭ كۆزى بىر كونۇبىرت ئۇستىدىكى چىرايلىق پۈچۈركىگا چۈشۈپ قالدى. ئۇ خەتنى ئېلىپ ئۇستىدىكى ئادرىسنى ئوقۇدى، ‹A› ناھىيىلىك 1 ــ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى نىجات غۇپۇرغا تېگىدۇ.» دىيىلىپ، «ئىلى، ‹K› ناھىيىسى، ئالغا گۈگشې باغچا دادۇي ‹ر›دىن» دەپ يېزىلغان. ‹ر› كىم؟ پانىگۈلنىڭ ئېسىگە دەرھال بىر كۈنى كەچتە ئاكتىپلار يىغىنىدا نىجاتنىڭ جىنايەتلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغاندا، ئۇنىڭ رەيھان دېگەن بىر قىز بىلەن يېقىن «قارا مۇناسىۋىتى» بارلىغى ۋە «مەدەنىيەت ئىنقىلابىي گۇرۇپپىسى»نىڭ بۇ مەسىلىنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىدىغانلىغى ھەققىدىكى سۆزلەر كەلدى. پانىگۈل خۇددى قولىنى كۆيدۈرىدىغان چوغنى تۇتۇۋالغاندەك خەتنى ئالدىراپ گېزىت ئارىسىغا چۆرۈۋەتتى. ئەمما، قانچە قارىماي دېسىمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرى ئاشۇ خەتكە چۈشەتتى. قانچە ئويلىماي دېسىمۇ خىيالى ئاشۇ خەت ئۈستىدىلا ئىدى. ئۇنىڭ كاللىسىغا توساتتىن: «خەتنى ئۇقۇپ باقسام قانداق بولار» دېگەن بىر پىكىر كەلدى. لېكىن شۇ ھامان ئۇ بۇ پىكىردىن ياندى. «بولمايدۇ، پوچتا ــ تې-

لېگىراف قانۇنىدا باشقىلارنىڭ خېتىنى رۇخسەتسىز ئېچىش جىنايەت ...» دېيىلگەن دەپ بىراۋدىن ئاڭلىۋىدىڭمۇ؟ ... ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ تەجرىبخانىنىڭ ئىشىگىنى مەھكەمرەك يېپىپ قويۇپ جايىغا قايتىپ كەلدى. «نىجات ئاكامنىڭ ئۆزىگە بېرەيمكىن؟! ...» ئاستا ـ ئاستا ئاشۇ پىكىرلەر ئۇنىڭ كاللىسىنى چۆلغىۋالدى، نىجاتنىڭ باشقىلار ئېيتقانىدەك «ئەكسىلىنقىلاپچى» ئىكەنلىگىگە ئۇنىڭ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئەمما، ئۇ ئىشەنمىگىنى بىلەن جاھانىنى قاپلاپ كەتكەن دەھشەتلىك بوران، نىجاتنى ئاللىبۇرۇن ئاشۇ «ئەكسىلىنقىلاپچى» دېگەن چەمبىرەك ئىچىگە سولاپ بولغان ئىدى ... قانداق قىلىش كېرەك؟ پاتىگۈل يەنە بىر ھازا ئىككىلىنىپ ئولتۇردى، كېيىن قەتئىي بىر قارارغا كەلگەندەك خەتنى ئالدىراپ ئېلىپ يانچۇغىغا يېشۇردى. «ئۆزىگە بېرەي، مەيلى، نېمە بولسا بولار ...» دەپ پىچىرلايتتى ئۇ ...

ئاردىدا بىر قانچە كۈن ئۆتتۈپ كەتتى.

ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى شۇنچىلىك تېز، ئۇشتۇمتۇت ۋە ئاجايىپ ئىدىكى، ھېچكىممۇ بۇنى پەرەز قىلىپ ياكى مۆلچەرلەپ بولالمايتتى.

پاتىگۈل ھەرقانچە قىلىپمۇ نىجاتنىڭ خېتىنى بېرەلمىدى. نىجاتنىڭ كەينىگە ئىككى كۈزەتچى قويۇلغان، ھەتتا تەرەتخانىغا بارسىمۇ ئۇلار بىرگە ئىدى. پاتىگۈل ھەر كۈنى «بۈگۈن بىرەر ئېپى كېلىپ قالار» دەپ ئۈمىت

ەلسپ خەتنى يانچۇغىغا سېلىۋالاتتى، ئەمما ئېچى كەلمەيتەتتى. ھەتتا كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن نىجاتنى سېغىنىدىن كۆرۈشمۇ تەسكە چۈشىدىغان بولۇپ قالدى. يانچۇقتا تولا تۇرۇۋەرگەن كونۇبىرتىنىڭ قىرلىرى يىرتىلىپ ئاقىۋەت خەت ئېچىلىپ قالدى. ئوچۇق خەتنى ئوقۇپ بېقىش ھەۋىسى قوزغالغان پاتىگۈل، ئاخىرى ئىككىلەنگەن ۋە يەنە بىر تەرەپتىن خۇدۇكسىرەپ خىجىل بولغان ھالدا خەتنىڭ قېتىنى ئاچتى.

«قەدىرلىك ساۋاقدېشىم نىجات، مەن سىزگە بىر قانچە پارچە خەت يازدىم. ئەپسۇسكى، زادىلا جاۋاپ يازمىدىڭىز، خەت يازماسلىغىڭىزنىڭ سەۋەبىنى يېقىندا چۈشەندىم... سىز ئۆزىڭىز ئىشلەۋاتقان مەكتەپتە بىر ئوقۇتقۇچى قىز بىلەن توي قىلىپسىز. ئەپسۇسلىنارلىق يېرى شۇكى، مەن بۇ خەۋەرنى ئالدى بىلەن ئىككىمىزنى ناھەقتىن ناھەق قارىلاپ ئورنىغا ئىتتىرگەن ۋە بىر بىرىمىزدىن يىراققا ئايرىۋېتىشكە مۇۋەپپەق بولغان قارا نىيەت ئادەم ــ ھامۇتتىن ئاڭلىدىم. ئۇنىڭ گەپلىرىگە ھەرقانچە ئىشەنمەي دېسەممۇ ماڭا كېيىن كەلگەن بىر پارچە خەت ۋە سىزنىڭ ئەملىيەتىڭىز (بىرەر پارچە بولسىمۇ خەت يېزىپ قويماسلىغىڭىز) مېنى گۇماندىن ئىشىنىشكە سۈرەپ ئەكەلدى... كۆڭلۈمنىڭ قايسى ھالەتكە چۈشۈشىدىن قەتئىي نەزەر، ئەگەر سىز بەختسىكلا بولغان بولسىڭىز مەن رازى!

نىجات، ئېسىڭىزدە بولسا كېرەك، مەن سىزگە مۇنداق

بىر گەپنى ئېيتقان ئىدىم. «دۇنياغا ۋىجدان بىلەن كەلدىم، ۋىجدان بىلەن كېتىمەن!» مېنىڭ بۇ ئىرادەم ھېلىمۇ مۇستەھكەم، خۇدايىم بۇيرۇسا مەڭگۈ ئاشۇ مۇستەھكەم بېتى كۆزۈمنى يۇمىمەن! ... ھەرگىز، كىنايە قىپتۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ، سىزگە ھاياتىمنىڭ ئاخىرىغىچە بەخت تىلەيمەن!»

پاتىگۈل بۇ خەتنى قايتا ـ قايتا ئوقۇدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى دولقۇنلىنىپ، يۈرىگىدە رەيھانغا نىسبەتەن چوڭقۇر ھېسداشلىق، خەيرىخالىق، ئىچىنىش ۋە ئۇنىڭ ئالىجاناپ ئەقىدىسىگە قايىل بولۇش ھېس ـ تۇيغۇسى ئۇرغۇماقتا ئىدى ئۇ رەيھاننىڭ خېتىنى ئوقۇغاسېرى كۆپ نەرسىنى پەرەز قىلىپ چۈشەندى، «ئۇلارنىڭ تارىسىغاھامۇت ئاتلىق بىر قاراتىكەن ئۇنۇپتىكەن ـ دە، ـ دەيتتى ئۇخىيالىدا، ـ رەيھان.. شۇنچىۋالا ئېغىر ھالەتتە ياشاۋېتىپمۇ يەنىلا نىجاتقا بولغان مېھرىنى بوشاشتۇرماپتۇ... ھەقىقەتەن ۋىجدانلىق قىز ئىكەن...»

پاتىگۈلنىڭ كۆز ئالدىغا نىجات كەلدى. ئۇ مۇشۇ ئۇتتۇرا مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتىدىن باشلاپلا ئۇنى ئۈستاز سۈپىتىدە ياخشى كۆرەتتى. يېقىنقى ئىككى ـ ئۈچ يىل جەريانىدا بولسا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىشلىدى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى، خىزمەتتىكى ئەستايىدىللىغى، سەممىيلىگى، خۇي-پەيلى، ھەممىسى پاتىگۈلگە ئەلۋەتتە ياقاتتى، نەمىشكىكىن... كېيىنكى كۈنلەردە نىجاتنى بىر كۈن كۆرمىسە خۇددى بىر نەمىسىنى يوتتۇرۇپ قويغاندەك، تىت ـ تىت بولۇپ، قولى

ئىشقا بارمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇئۆزكۆڭلىدىكى ھېسسىياتقا دەسلەپتە ئۇستاز بىلەن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنلىق ھېسسىياتى دەپ باھا بېرىپ ئۆز ئۆزىنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىپ باقتى. بىراق... بۇ سۆۋەت «مەدەنىيەت ئىتقىلاۋى» باشلىنىپ نەچاتتىنكىيەنە تارتىلىپ چىقىلىدىغانلىغى ئېلان قىلىنغان ئاخشىمى — پۈتۈن كېچە دېگۈدەك دۇم يېتىپ يىغلاپ چىقتى... كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇھەركۈنى تەجرىبىخانىغا يەنىلا سىر - ئىككى قېتىم كىرىپ تۇردى. ئۇ، سوتسىيالىستىك تەرىيە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ھىلىقى يىللاردىمۇ شۇنداق قىلغان ئەمەسمىدى!؟... تەجرىبىخانىدا بولساھېچقانداق ئىش يوق ئىدىغۇ؟... ئۇ بۇ يەرگە نىمىشكە كىرىدۇ؟ تەجرىبىخانىغا نىجات ئىگە ئىدى. ئۇ بۇ يەردە ئۇزۇن ۋاقىت ئىشلەپ، ھەقىقى تەجرىبىخانا قۇرۇپ چىققان ئىدى... ئويلىغانسېرى پاتقۇلنىڭ يۇرىگى ئېچىشىپ، كۆڭلى بىر قىسما بولغاندەك بولاتتى. «مەن نىمىلەرنى ئويلاۋاتىمەن؟— دەيتتى ئۇ ئۆز ئۆزىنى جىملەپ،— ئۇيەردە بىرقانچە يىلدىن بۇيان ناھەق قارىلىپ دەرت - ئەلەم چېكىۋاتقان بىر بىچارە بۇنىڭغا ئۇمىتباغلاپ، مېھرىۋەببەت ئەقىدىسىنى ھازىرغىچە بۇزماي كەلگۈ. مەن بولسام...— ئۇ كەسكىنلىك بىلەن بېشىنى سىلكىپ، كۆز چاپاقلىرىنى قاپلىغان ياشلارنى ئاچچىغى بىلەن سۈرتتى— باشقىلارنىڭ چىن مۇھەببىتىنى قەدىرلەشنى بىلمىگەن كىشىنى قانداقمۇ ساپ ۋىجدان ئىگىسى دېگىلى بولسۇن؟

مەن رەيھان ئاچامغا نىجات ئاكامنىڭ ئورنىدا خەت يېزىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىشىم كېرەك!...»

پاتكۇل چۈشىنىكسىز بولغان نازۇك، قورقۇنچلۇق ۋەزىيەتنى ئويلاپ، رەيھاننىڭ خېتىنى كۆيدۈرۈۋەتتى. نىجات-نىڭ پۈتۈن ئەھۋالىنى ئەينەن يېزىپ، خەتنى پوچتىغا سېلىۋەتتى...

كېيىنچە خوكۇپيىنىڭ «زۇكۇنىسى»نىڭ «جىن-شەيتان»-لارغا قاراشقا ۋاقتى يەتمەي قالدى. چۈنكى يېڭى-يېڭى ئۆزگىرىشلەر ئۇلارنى ئالدىرىتىپ قويغان ئىدى. باشقا ئورۇنلارنىڭ تەجرىبىسى بويىچە مەكتەپتىكى «جىن-شەيتان»لارمۇ مەكتەپنىڭ دىخانچىلىق مەيدانىغا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلىشكە ئۇيغۇتىلدى. خوكۇپيىنىڭلارنىڭ «ئالاقە باغلاش مەركىتى» باشلىنىپ كەتتى...

دىخانچىلىق مەيدانىغا ئېلىپ كېلىنگەن بەش كىشى مەكتەپتىكى شارائىتلىرىغا قارىغاندا بىر ئاز ئەركىنرەك بولۇپ قېلىشتى. ئۇلارنى نازارەت قىلغۇچىلار ئېتىزلىقلارغا بىرگە بارماي، ياتاقتا ئولتۇرۇپ قارتا ئوينىشاتتى ھاراق ئىچىشەتتى، قەيەرلەرگىدۇ بېرىپ «كىچىك ئالاقە باغلاش» بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىشەتتى. بىر ئايدىن كېيىن بولسا «جىن-شەيتان»لار ئارىسىدىن بىر گۇرۇپپا باشلىغى بىكىتىپ قويۇپ، ئۆزلىرىمۇ تىكىۋېتىشتى. بەش كىشى مەيدانىدىكى ئەمگەكلەرنى بىر قۇر ئايلاشتۇرۇپ باكى

قايتىپ كېتىشنى، ياكى تۇرۇشنى بىلمىگەلمەي گاڭگىرىشىپ، بىكار لاغايلاپ يۈرىدىغان بولدى...

ئايلار ئۆتۈپ، زەھەرلىك سوغاق سۆڭەك ـ سۆڭەكتىن ئۆتۈپ كېتىدىغان قىش كۈنلىرىنىڭ بىر ئاخشىمى، يوغان تۆمۈر مەشنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ، ئۆز ئارا پاراڭلىغا، مۈڭدىشىشقا چۈشكەن بەش-ئەپەر «جىن ـ شەيتان»ـ سابىق مەكتەپ مۇدىرى ئابدۇرەززاق ئاكا، ئىلمىي مۇدىر تۇرسۇن ئاكا، مالىيە مۇدىرى ھوسېين ۋە گومىندا‌ڭ ۋاقىتىدا مەجبۇرى ئەسكەرلىككە تۇتۇلۇپ ئالتە ئايدىن كېيىن قېچىپ كەتكەن، بۈگۈنكى كۈندە ئاشۇ «تارىخىي جىنايەتى» ئۈچۈن «جىن ـ شەيتان» بولۇپ قالغان مەكتەپنىڭ سابىق ھارۋىكەشى يولۇۋاس ئاكىلار، تۇنجى قېتىم نىجاتنىڭ «خالتالىشىش جەريانى»نى تەپسىلىيلەشتى...

ـ دۇنيادا بۇنداق ئىشلارمۇ بولىدىكەن ھەۋ؟ ـ دېدى ئاق كۆڭۈلتۇرسۇن ئاكا. نىجات ئۆز بېشىدىن ئۆتكەلەرنى سۆزلەپ تۇگەتكەندىن كېيىن ئىچىنىش بىلەن ئېغىر ئۇھ تارتىپ، ھەممىسى ئالدىدىكى مەشكە قارىغىنىچە جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى. نىجاتنىڭ سەرگۈزەشتىسى ئۇلارغا ئېغىر نەسىر قىلغان ئىدى. مەشتىكى ئوت ئۆچەبلا دەپ قالغان، ئۇلار بولسا توڭلاپ، پۇتلىرى كۆيۈشۈپ قالغىنىنمۇ سەزمەي قالغان ئىدى.

ياتاقنىڭ كەڭ دەرىزىسىنىڭ ئۈستۈنكى كۆزنىكىدىكى يىرتىلىپ كەتكەن گېزىت قەغىزىنىڭ كىچىككىنە پارچىسى

تۇننىڭ سوغاق ئىزغىرىن شامىلدا كۆڭۈلسىز شاراقلاپ، كىشىنى ئىختىيارسىز شۇركەندۇرەتتى.

— ئەز تېخى بىرقانچە يىلدىن بۇيان نەمىسى يېتىشمەي پارتىيىگە قارشى گەپ - سۆز قىلغاندۇ؟...، — دەپ سىزگە نەپرەتلىنىپ يۇرۇپتۇق ئەمەسمۇ، — دېدى سابىق مالىيە مۇدىرى ھۈسەين ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

— بىزنىڭ ئەخمەت دائىم: «نىجات مۇئەللىمگە قارا چاپلانغان، ئۇۋال قىلىنغان...» دەپ تولا پاراڭ قىلىدىغان، دېمەك ئۇ ساڭا بىكار يېقىنلاشماپتىكەن - دە، — دېدى يولداش ئاكىمۇ كۆز چاناقلىرىغا تولغان ياشلارنى يېڭى بىلەن سۈرتۈپ.

— ھىلىقى ... ئېتىنى ھامۇت دېدىڭما، ئۇكا؟ — دېدى تۇرسۇن ئاكا نەپرەتلىنىپ، — تازا ئۇچىغا چىققان ئەبلەخ ئىكەن - دە!

ئۇلار بەس - بەس بىلەن ئۆز تەسىراتلىرىنى سۆزلىشەتتى. ھېچكىممۇ ئۇخلاشنى ئويلىمايتتى.

نەمىنىدۇ ئېسىگە ئالمىچى بولغاندەك، پىشانىسىنى مەھكەم تۇتۇپ كۆزلىرىنى مەشتەكى ئوتتىن ئالماي خىيال بىلەن ئولۇرغان ئابدۇرەززاق ئاكا، بىردىنلا ئەسلىگەن نەرسىسى ئېسىگە كەلگەندەك، ئىنتىك تەۋرىنىپ قويۇپ نىجاتتىن سورىدى:

— ھىلىقى قىزنىڭ ئىسمى رەيھان - ھە؟...

نىجات «ھەئە» ئىشارىسىگە بېشىنى ئېغىتتى.

ئابدۇرەززاق ئاكا بىر نەرسىگە پۇشايمان قىلغان كىشىدەك ئېغىر خۇرسىنىپ سۆھبەتداشلىرىغا بىر بىرلەپ قاراپ قويدى:

— ئەجەپمۇ كەم ئەقىللىق، ئېخمەقلىق فىپتىمەنا؟ ئاشۇ قىزدىن نىجاتقا ئېسىمدە قېلىشچە، ئۇچ پارچىدەك خەت كەلگەن...

نىجات «يالت» قىلىپ ئۇنىڭغا قارىدى. ئۇنىڭ رەڭگىدىن تولىمۇ جىددىلىشىپ هاياجانلانغانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى. باشقىلارمۇ ئابدۇرەززاق ئاكىنىڭ ئاغزىغا قارىشىپ ئولتۇرۇشاتتى.

— ئېسىمدە ئېنىق قالماپتۇ، 1964 — 1965 - يىللىرى بولسا كېرەك. — دېدى ئابدۇرەززاق ئاكا ئويلىنىپ. — بىر قانچە خەتنى ج خ خادىملىرى بىلەن ئېچىپ ئوقۇغانتۇق، ئۇنىڭدا: «سىزگە زىيانكەشلىك قىلغان ئەبلەخ ئىسىستىنۇتتىن قابىلىيەتسىز دەپ هېيدىلىپ. نىمىشكىدۇ بىزنىڭ ناهىيىگە كەلدى. ئۇرۇن ئۆتمەي قولغا ئېلىنىپ تېگىشلىك جازاسىنى يېدى...» دېگەندەك سۆزلەر يېزىلغان ئىكەن. هەر راست، يەنە ئۇنىڭ خەلق هۆكۈمىتىمىز تەرىپىدىن ئاستۇرۇلغانلىغىمىز زومىگەرنىڭ ئەركە ئالىسى ئىكەنلىگى. ئۇرۇن بىرقانچە قېتىم تۇرمۇش قۇرۇپ ئايالليرىنى خارلىغانلىغى. ئەنجىدە بىر ئايالنىڭ روهىي كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىغى... قاتارلىق كۆپ نەرسىلەرنى يېزىپتىكەن. ئەمما خەتنىڭ ئاخىرىدا، ئۆزىنىڭ ئاھەق ئەزىيى ئۈسىدە يۇقۇرى ئورگانلارغا

ئەرز بەرگەنلىگىنى، سېنىڭمۇ ئەرز يېزىپ مەسلەڭنى ھەل قىلىشىڭنى مەسلىھەت قىلىپ يېزىلغان بىر قانچە جۈملە سۆزلەر بولغاچ، ج خ خادىملىرى: «بۇنەنزەئاغدۇرۇشقا ئۇرۇ- نۇش خېتى ئىكەن ...» دەپ ھۆكۈم قىلىپ خەتنى ئېلىپ كەتكەن ئىدى. بىلىشىمچە ئۇلار بىر مەزگىل بۇ ئىشنى چىددى تەكشۈردى، بىراق كېيىن نېمە بولدى؟ مەنمۇ بىلمەيمەن.

ئۆي ئىچى ئانچە ئىسسىق ئەمەس ئىدى، لېكىن ئەجات دىمىقىپ كەتكەندەك ياختىلىق چاپىنىڭ ئۆگزىلىرى يېشىۋېتىپ ئېغىر ئۇھ تارتتى.

— ئۇنىڭ ئادرېسى ئېسىڭىزدىمىدۇ؟ — سورىدى ئۇ نوساتتىن.

— كىمنىڭ؟ — بىردىنلا ئاڭقىرالمىغان ئابدۇرەزاق ئاكا سورىدى.

— ئاشۇ رەيھاننىڭ.

— ئىلىنىڭ قايسىبىر ناھىيىسىدە ئىدى ... ئېنىق ئېسىمدە قالمايتۇ.

— ھەي، — دىدى يولۋاس ئاكا ئېچىنغاندەك بېشىنى ئېغىتىپ. ئاشۇ كېچىسى نىجات زادىلا كۆز يۇمىدى. ئۇنىڭ ھەم- رالىرى تىنچ ئۇيقۇغا كەتكەن. ئۇ بولسا، ئۆتكەن كۈنلەرنى، ئىنستىتوت ھاياتىنى، مېھرىۋان ئوقۇتقۇچىلىرىنى، خۇش چاخ- چاق، تىرىشچان ساۋاقداشلىرىنى، كېيىنكى يىلدىكى ئىس- تىل تۇزىتىش ھەرىكىتىنى، رەيھاننىڭ ئۇمىتلىك، غۇبارسىز

كۆزلىرىمگە ياش ئېلىپ، ئۆزى دۇچكېلىۋاتقان پالاكەتلەر ئۈستىدە ئۇنىڭغا ئىشىنىپ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ۋە كېيىن ھىلىقى ئورۇق قانسىز، ياغاق يۈزلۈك، تەلەتى سۆرۈن سىمپ ئۇدىرى ھامۇتنىڭ كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ، قوللىرىنى شىلتىپ، «ئىككى پۇتۇمنى بىر ئۆتۈكە تىقىمەن...» دەپ ۋاقىراۋاتقانلىغىنى ئەسلەپ كەتتى.

«ئەقىللىق كىشىلەر — ۋاقىتلىق ئەگرى - توقايلىق ئالدىدا ئۆزىنى يوقىتىپ قويمايدۇ! روھسىزلانماسلىق كېرەك! پارتىيىمىز بار، ھەقىقەت ھامان ئايدىڭلىشىدۇ ...» كىمنىڭدۇ سەمىمى مەغرۇر، تېتىك ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلىغاندەك بولۇپ، كۆزلىرىنى تېخىمۇ يوغان ئاچتى. بۇ سۆزنى كىم ئېيتقان؟ ...، ھە، شۇمەن تېخىدا سىقىدەم كوممۇنىست لى بۇجاڭ ئۇنىڭغا ئەنە شۇ سۆزلەر سىلەن تەسەللى بەرگەن ئىدى.

يەنە بىر قېتىم يېتىپ كەلدى.

مەكتەپ ئىچىسوغاق، يوللاردا ئىشخانا ئەتراپلىرىدا، مەيدانلاردا شامالدىن يىرتىلىپ پارچە - پارچە بولۇپ كەتكەن ھەر خىل چوڭ خەتلىك گېزىتلەر ئاچ قالغان قوي - ئۆشكىلەرگە يەم بولماقتا، يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلىپ بالىڭاچلانغان تېرەكلەردە توپ - توپ قارا قاغىلار ھەدەپ قاقىلداشماقتا ئىدى

ئىجات پاتمىدا كىتاپ كۆرۈۋاتاتتى. ئارىلاپ - ئا-

ردلاپ نمىلەرنىدۇ خاتىرىسىگە يازاتتى. ئەنە شۇھالەتتە ئۇ تاكى كەچ كىرگىچە ئولتۇردى ئۆيگە قاراڭغۇ چۈشۈپ كۆزى خەتلەرنى كۆرەلمىگەندىلا كىتابىنى قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى ئۈسكە فوسفورى ئاچقان ئىدى. يىمەكلىكلىرىنى، تاماق قاچىسىنى قويىدىغان كىچىك تام جاۋىنىنى ئېچىپ قارىدى. قاچا قورۇق بولۇپ، جاۋەندىن پەقەت قاچاندۇ يىيىلمەي ئېشىپ قالغان بىر پارچە قاتتىق نانلا تېپىلدى. ئۇ نانىنى قولىغا ئېلىپ سۇندۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ كۆردى. نان شۇنچىلىك قېتىپ كەتكەن ئىدىكى، ئۈسكە ئارمانلىرى قارسىلداپ ئاغرىپ كەتتى. لېكىن نانىنى سۇندۇرالمىدى. بۇ كۈنلەردە مەكتەپ ئاشخانىلىرى بەزىدە بار، بەزىدە يوق بولغاچ، ئۇ كۆپىنچە ئەخمەتنىڭ ئىنىلىرى ئارقىلىق نازار-دىن نان ئالدۇرۇپ يەيتتى. ئۇگۈن بالىلارنىڭ ئىرەرسىمۇ كىرىپ قالمىدى. ئۆزى بولسا كىتاپ بىلەن بولۇپ قوساق-نى ئۇتتۇغان ئىدى. ماما ئەمىدى ... قوساق ئاچماقتا، ئۇ قاچىسىغا چىلەكتىن سوغاق سۇنى تۇشقۇرۇۋالدى - دە، نانىنى ئۈسكىگا چىلاپ قويىدى «نان يۇمشىغىچە يەنە بىر ئاز كىتاپ كۆرەيچۇ...» دەپ ئويلىدى ئۇ ۋە ئالدىراپ دەرىزىگە ئەدىيالنى تارتىپ چىراغنى يانىدۇردى «ئىس يانچىلار مېنى ئەمدى خېلى ئاۋارە قىلمايدىغان بولۇپ قالدىغۇ؟ — دىدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە سۆزلەپ، — ياخشى ئىش ... سىلەرمۇ ئالدىراش ئوخشايسىلەر باتۇرلار بولسا يەنە بىرقانچە كۈن ئالدىراش بولۇڭلار» ھەر ھالدا

ئۇنىڭ قۇلىغى يەنىلا ئىشىكتە ئىدى. «تىرىق» قىلغان ئا-
ۋازنى ئاڭلىسىلا كىتاۋنىي يېپىپ، يوتقانىنىڭ ئارىسىغا يۇ-
شۇرۇۋېلىشكە ئالدىرايتتى. دەرىزىگە ئەدىيالنى تارتىپ قو-
يۇشمۇ چىراق يورۇغىنىڭ سىرتىقا چىقىپ كەتمەسلىگى
ئۈچۈن ئىدى ئۇنىڭ كىتاپ - ماتېرىياللىرىنى بىرقانچە
قېتىم يىغىۋېلىپ ئېلىپ چىقىپ كەتكەن — «قىزىل قوغدى-
خۇچىلار» يەنە كىتاپ تېپىپ كۆرۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ قال-
سا، كېچە بولۇشىغا قارىماستىن سۆرەپ چىقىپ كۆرەش قى-
لىشتىن يانمايتتى. بۇ كۈنلەردە ئۇ ماڭىمانىكا، فىزىكا پەن-
لىرىنى ئوگىنىشكە كىرىشكەن. «ياخشى خىمىك بولۇش
ئۈچۈن ماتېماتىكا، فىزىكا پەنلىرىنى
ئەستايىدىل ئوگەنمەي بولمايدۇ ...» دەيدىغان ئۇ-
نىڭ سابىق سىنىپ مۇدىرى ئابلەكىم ئاكا. نىجاتمۇ بىر
قانچە يىللىق ئوقۇتۇش خىزمىتى جەريانىدا ئەنە شۇ سۆز-
لىرىنى ئىنتايىن ئورۇنلۇق - جايىدا ئېيتىلغانلىقىنى ھېس
قىلغان ئىدى. «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دىن ئىلگىرى ئۇ،
بۇ پەنلەرنى سېستىمىلىق ئوگىنىشكە كىرىش-
كەن. ئىنقىلاپ ئۇنىڭ ئوگىنىش كۈنتەرتى-
ۋىنى ئۆزۈپ قويدى. دىخانچىلىق مەيدانىدىكى بەزى كۈن-
لەردىكى بىكارچىلىق ئۇنى يەنە ئوگىنىش قاينىمىغا ئېلىپ
كىرگەن ئىدى. ئەمما، ئۇ ئوگىنىشنى باشلاپ ئۈزۈن ئۆتە-
مەيلا نىسبىيچىلارنىڭ كالتەكلىشىگە ئۇچرىدى. بىر قېتىم
ئۇلارغا مەسئۇل بولۇپ قاراشقا چىققان كۆرەشچىلىكى

يۇقۇرى، قاتتىق قول بىر گۇرۇپپا ئىسيانچى، نىجاتنىڭ ماتېماتىكا ھېساپلىرى ئۈستىدە جىددى باش قاتۇرۇۋاتقان لىغىنىڭ ئۈستىگە كىرىپ كېلىشتى:

ــ ھە، سەن ئەبلەخ يەنە مۇشۇ xy لەر بىلەن ھەپىلىشۋاتامسەن؟ ــ دەپ ۋاقىراشتى ئۇلار غەزەپلىنىپ ۋە ئۇنىڭ ئورۇن ــ كۆپلىرىنى ئاختۇرۇپ مازلىرىنى چۈۋۈۋەتتى. تېپىۋالغان دەپتەر، كىتاپ، ھەتتا قەلەملىرىنمۇ شۇ يەردىلا مەشكە سېلىۋېتىپ بۇ «تۆۋە قىلماس بۇرۇژۇئا ئىلىم نوپۇزلۇغى»نىڭ ئەدىۋىنى راسا بېرىشتى. شۇ ئىشتىن كېيىن نىجات يەنە باشقا بىر خىل يول تاللىغان ئىدى: نازارەتچى ئىسيانچىلار خەنزۇچە خەتلەرنى تونۇمىغاچقا، ئۇ تۇرسۇن ئاكىنىڭ چوڭ ئوغلى ئارقىلىق ماتېماتىكا، فىزىكا كىتاپلىرىنى تېپىپ، يەنە ئۆگىنىشنى داۋام لاشتۇردى. ياش مۇئەللىمنىڭ پەنگە بولغان ئىشتىياقى ئابدۇرەززاق ئاكا بىلەن تۇرسۇن ئاكىنى قاتتىق تەسىرلەندۈردى. ئۇلار نىجاتنىڭ ئۆزىگىمۇ سەزدۈرمەي ئۇستۇنلۇك زىرەكلىك بىلەن كۆزىتىپ ئىسيانچىلارنىڭ تۈيۇقسىز ياتاقتا كىرىپ قېلىشىنى سەزسە، ئالدىنئالا ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويىدىغان بولدى.

كىتاپ كۆرۈش، ئۆگىنىش ــ نىجاتنىڭ غەم ــ غۇسسىسىنى يوقىتىپ، كۆڭلىگە ئىشەنچ، ئۈمىت ۋە خۇشاللىق بېغىشلايتتى. «ۋەتەننى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن سوتسىيالىزىم قۇرۇش ئۈچۈن ھامان ئىلىم ــ پەن بولمسا بولمايدۇ»

دەپ ئويلايتتى ئۇ، ئۇگەنگەنسېرى كۆز ئالدىدا يولكەتكەن ئېچىلىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئەمما، ئۇ، بۇنىڭ چەكسىز ئىكەنلىگىنى، ئىنسانىيەت قىلىشقا تېگىشلىك،ئېچىشقا تېگىشلىك سىرلار تېخى كۆپ ئىكەنلىگىنى، چەكسىز پەن دۇنياسىنىڭ سىرلىرىنى بىلىش ئۈچۈن قەتئى تەۋرەنمەيدىغان پولاتتەك ئىرادە، قاتتىق تىنىمسىز تىرىشچانلىق بولمىسا بولمايدىغانلىغىنى ھېس قىلاتتى... ئۇ دىغانچىلىق مەيدانىدىن قايتىپ كىرگەندىن كېيىنمۇ ئۇگىنىشنى يەنە داۋاملاشتۇردى. بۇ كۈنلەردە، بەزىدە ئىسيانچىلارنىڭ نىجاتتەك «جىن-شەيتان» لارغا قاراشقا چولىسى تەگمەيتتى. چۈنكى، ئۇلار ئىككى پەيگە بۆلۈنۈپ كىملەرنىڭئوستىدىنىدۇ جىددى تالاش-تارتىش قىلىشاتتى... بۇنداق چاغلاردا نىجات پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ كىتابلار ئارىسىغا كىرىپ كېتەتتى.

ئۇ ناھىيىلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى پىشقەدەم خەمىيە ئوقۇتقۇچىسى خۇلاۋشى بىلەن بۇرۇنلا دوستلۇق مۇناسىۋىتى ئورناتقان ئىدى. بىر كۈنى نىجات بىر پۈرسەت تېپىپ خۇلاۋشىنى يوقلاپ ئۆيىگە بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن پاراڭلاشتى. نىجاتقا ئوخشاش خۇلاۋشىمۇ تارتىپ چىقىرىپ قويۇلغان ئىكەن. ئۇ بۇ ياش ئۇيغۇر مۇئەللىمنىڭ روھسىزلانماي، ئۈمىتسىزلەنمەي يەنىلا كەسپ ئوگىنىۋاتقانلىغىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ قوللىرىنى سەمىمى قېرىنداشلىق مېھرى بىلەن چىڭ سىقتى.

— يارايسىز نىجات مۇئەللىم، — دىدى ئۇ ھۆرمەت

بىلەن، چىن قەلبىدىن سەمىمى ماختاپ — دۆلىتىمىز يەنىلا ئىلىم — پەنگە مۇھتاج. مۇشۇ ھەقىقەتنى چۈشەنگەن ھەر بىر كىشى خۇددى سىزدەك ئويلاپ، ۋاقىتنى بوشقا ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ. تىرىشىڭ، ئەگەر مېنىڭ ياردىمىم لازىم بولسا ھەر ۋاقىت سىزگە ئىشىگىم ئوچۇق.

خۇلاۋشى دىگىنىدىنمۇ ئارتۇقراق نىجاتقا يار — يۆلەك بولدى، ئۇلار كېچە — كېچىلەپ سەزىدە نىجاتنىڭ ياتىغىدا بەزىدە خۇلاۋشىنىڭ ئۆيىدە خىمىيە يېنى ئۇستىدە، مادىدىلارنىڭ تەركىۋى، تۈزۈلۈشى بىر خىل مادىدىنىڭ ئىككىنچىسىغا ئايلىنىش قانۇنىيەتلىرى... ئۇستىدە باش قاتۇرۇشاتتى. بىراق ئۇزاقتا بارماي ئۇلارنىڭ بىشىغا يەنە بوران يېتىپ كەلدى: ئىككى يەي بولۇپ بۆلۈنگەن ئىسيانچىلار بىر بىرىدىن «ئىنقىلاۋىلىق»، «جەڭگىۋارلىق»، «سىنىپىي كۈرەش ئىگى ئۇستۇنلۇك» تالىشىپ نىجاتتەك «جىن — شەيتان»لارنى يەنە پۈت تۇپى قىلىپ تېپىشكە باشلىدى. بەزى «جەڭگىۋاردۇي»لەرنىڭ جازالاش ئۇسۇللىرى 40 نەچچە خىلدىن ئېشىپ كەتكەن ئىدى...

بۇ كۇلەردە ئىسيانچىلار، مەكتەپتىكى بەش «جىن — شەيتان»نى يىغىپ، بىر ئۆيگە قامىغان ئىدى. نىجات بولسا كىتابلىرىدىن يەنە ئايرىلىپ قالدى

بىر كۈنى سەھەردە، مەكتەپنىڭ ھوقۇقىنى ئىگەللەپ تۇرغان ئىسيانچىلارنىڭ بىر كاتتىۋېشى «جەڭگىۋارلىق ئىرادە

سى يەلەككە يەتكەن» «ھەرقانداق ئىشتىنمۇ قورقمايدىغان ئەزىمەتلەر»دىن تەشكىللەنگەن «پەۋقۇلئادده ئەترەت»نىڭ سىر قالچە ئەزاسىنى باشلاپ «جىن ـ شەيتان»لار قامالغان ئۆيگە سۈرلوك قىلىپەتتە كىرىپ كەلدى.

ـ تېخىچە ئۇخلىشۋاتامسەن؟ ـ دىدى كاتتىۋاش قولياغلىغى بىلەن بۇرنىنى تۇساپ، كۆرلىرىنى ئالايتقىسچە. ـ تۇرۇشە ئورۇنلىرىڭدىن! سەپلەرگە ئۇخلاش دېگەنىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى ئۇگىتىپ قويمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

ـ قوپە!

ـ كارۋاتتىن چۈش!

چاپارمەپلەر ئېتىلىپ كېلىشىپ ئۇلارنىڭ ئۇستىدىكى بوتقا-لارنى يۇلۇۋېلىپ يەرگە چۆرۈۋەتتى... تاتلىق ئۇيقۇدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىغىنى ئاڭقىراشقىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن نۆ كىشىلەرنىڭ كاناپلىرىنى بوغۇپ دۈشكەلەپ تېپىپ، باشلىرىنى ئېگىپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلىشتى.

ـ سەن! سەن! ـ دىدى كاتتىۋاش شۇنىڭدىن كېيىن ئاندۇرەززاق ئاكا ۋە نىجاتلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قول-لىرى بىلەن جونۇپ تۇرۇپ.ـ «كىتاپ ئوقۇش ئۆيى»گە چىقىشسەن!...

ئۇلار «كىتاپ ئوقۇش ئۆيى»دىكى«كىتاپئوقۇش»نىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى ئويدان بىلەتتى. شۇڭا بىر بىرىگە مەنالىق قارىشىپ قويۇشتى.

— بولىدۇ، كېيىنكۈالايلى، — دېدى ئابدۇرەززاق ئاكا ۋە كارۋىتىنىڭ بېشىدىكى كېيىملىرىگە قولىنى سوزدى. قولىنى سوزدىيۇ شۇ ھامان «تارس!» قىلغان بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىن «ۋاي!» دېگەن ئەلەملىك سادا ئېتىلىپ چىقتى. نىجات بۇرۇلۇپ قارىدى. ئابدۇرەززاق ئاكىنىڭ بىر يېنىغا ساڭگىلاپ چۈشكەن يالىڭاچ بىلىگىدىن ئوخچۇپ قان چىقىۋاتاتتى. دەھشەتلىك ئاغرىقتىن رەڭگى پاروشۇپ كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالغان ئىدى.

— بىز ساڭا ئۈيەردە يېڭى كىيىم تەييارلاپ قويىدۇق، ھۆرمەتلىك شياۋجاڭ، — دېدى كاتتىۋاش زەھەرخەندىلىك بىلەن ھىجىيىپ، — مۇشۇ پېتىڭچە ماڭساڭمۇ بولۇۋېرىدۇ. ئۇ يەردە سەن ئۈيلىمىدىغان قىزلار يوق.

كاتتىۋاش ئەمدى نىجاتقا قاراپ يۈزلەندى

— ئۇقۇمۇشلۇق زات! بۇ گەپ ئۆزلىرىگىمۇ تەئەللۇق.

نىجات ئارتۇقچە گەپنىڭ ھاجەتسىزلىكىنى سەزدى

— سەنلەر ئۆلتۈرسىمۇ گۇناھى تۇگىمەيدىغان ئەبلەھلەر، — دېدى كاتتىۋاش «كىتاپ ئوقۇش ئۆيى»گە چىقىۋاتقىنىدىن كېيىن كۆرەڭلىك بىلەن ۋاقىراپ، بۇ يەردە قولىغا ھەرخىل جازاقوراللىرىنى تۇتقان ئون نەچچە «ئۇزۇمەت» ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى

— بىز بۈگۈن سەنلەردىن ئۈزۈل - كېسىل ھېساپ

ئالمىز! — دىدى بىرسى ۋە ئىشىك تۈۋىدە تۇرغانلارغا بويرۇدى، — ئىشىكنى تاقىۋېتىڭلار! ...

ئىشىك ئېچىلىپ تاقاپقويۇلدى. «ھېساپ ئېلىش» باشلاندى: كىمنىڭ ئىنقىلاۋىي كۆرەشچانلىق ئىرادىسى كۈچلۈك؟!... كىمنىڭ سىنىپىي دۈشمەنلەرگە بولغان ئۆچمەنلىكى ئېغىر بولغۇرى؟... دۈشمەن دېگەن مانا مۇشۇ ئالدىڭلاردا تۇرغان ئىككى ئەبلەخ! .... قېنى، ئەزىمەتلەر، قەھرىمانلىقىڭلارنى كۆرسىتىڭلار!...

ئۇلارنى «گاڭزىغا ئولتۇرغۇزۇش» ئۈسۈلى بىلەن قىيناپ كۆردى، ھۇشىدىن كېتىشسە، ئۇستىلىرىگە سوغاق سۇ سېپىشتى، كېيىن ئۇلارنىڭ بىر تولىنى دولىسىدىن تارتىلدۇرۇپ، يەنە بىر قولىنى تۆۋەندىن تارقىسىغا قىلىپ بىر يەرگە كەلتۈرۈپ كويزا سېلىشتى. تەكەللۇك سىم قامچىلار بىلەن ئۇرۇشتى، ئۇلارنىڭ ئېچ مايكىلىرى يىرتىلىپ، جىرتىلداپ قان چىقىۋاتقان يەرلىرىگە چاپلىشىپ قالدى...

ئەتىسى كەچتە ئۇلارنى ھېچكىمنىڭ ئۇخلاپ چۈشىگە كىرمەيدىغان بىر خىل جازا بىلەن جازالىدى: مەكتەپ نىڭ سول تەرىپىدە ئۇزۇن سوزۇلغان چوڭ ساسلىق بولۇپ، يېز كۈنلىرى ئۆيەردىن چىققان ھېساپسىز پاشىلار بېقىن ئەتراپقا يېيىلىپ، ئۆزلىرى ئېڭ باخشى كۆرىدىغان ئوزۇقلۇق — ئادەم قېنىنى ئىزلىشەتتى... «تەدبىرلىك» ئىسىيانچى كاتتىۋاشنىڭ خىيالىغا توساتتىن ئاشۇ پاشىلار

چۈشۈپ قالدى.

— تۈنۈگۈن قىزىقچىلىقتا توساپ تۇرغىنىمغا قارىماستىن سىلەرگە ئانچە - مۇنچە تەگمىپ كېتىدىغان ئىشلار يوزبېرىپ قالدى. — دېدى ئۇ مۇغەمبەرلىك سىلەن ھەجىيىپ، — بۈگۈن ئىسسىقتا ئۆيگە سولىۋالماي ساقلىنىداكىتاپ ئوقۇشۇڭلارنى ئورۇنلاشتۇردۇق ...

شۇ سۆزدىن كېيىن ئۇلارنى يوغان لامپا ئىسىلغان سىم تۈۋرۈك ئالدىغا ئېلىپ كەلدى، مىك ۋاتالىق ئېلېكتىرلامپىسىنى ئۆتكۈر نۇرىدا ئەتراپ يوپ - يورۇق بولۇپ كەتكەن، سان - ساناقسىز پاشىلار غىڭشىلدىشىپ لامپىنىڭ ئەتراپىدا ئۇچۇشۇپ يۈرۈشەتتى. ئاندۇرەززاق ئاكا سىلەن سالاتىنىڭ شەپكىلىرىنى ئېلىۋېتىپ، لامپىنىڭ دەل ئاستىغا نۇرغۇزۇپ قويۇشتى. شۇ ئارىدا كاتتىۋاش قايىقىدۇ يوقلىپ، باتۇرۇش ئۇچ ئىسيانچى پەيدا بولدى.

— بىز سىلەرنى چېكىمۇ قويمايمىز. — دېدى ئۇلارنىڭ بىرسى كۆزلىرىنى ئويناتىپ زاكىلىق سىلەن كۈلۈپ.

— ئادەم ئورۇش تۇغرا ئەمەس! — دېدى يەنە بىرسى ئۇنىڭغا ماسلىشىپ.

— كىتابنى ئوقۇيالماي قالمىسۇن دەپ چوڭراق لامپا يېكىتىپ قويدۇق. بۇمۇ سىلەرگە غەمخورلۇق. — دېدى ئۇچىنچىسى ۋە ئۇلارشەرەتلىشىپ نېرىگە كېتىشتى.

كۆزەش يېغىنلىرىداچاچلىرىنى تولا تارتىپ يۈلۈۋەتكەچكە، ھەر ئىككىسى چاچلىرىنى پاك - پاكىز قىردۇرۇۋ-

ۋەتكەن ئىدى. پاشىلار قوشۇنى ئارقا - ئارقىدىن دەل ئاشۇ پاقىراپ تۇرغان باشلارغا قاراپ ئۆزلىرىنى ئېتىشتى. ئۇلار بىر قولىدا كىتابنى ئېچىپ قويۇپ، يەنە بىر قولىدا پاشىلارنىڭ ھۇجۇمىنى قارشى ئېلىشاتتى. بىراق، بېرىپ - بېرىپ بىر قولىدىكى كىتابنى يېتىشىپ بولالمىدى. ئۇلار كىتابلارنى قويۇپ ئىككى قولى بىلەن پاشىلارنى ھەيدەشكە كىرىشتى. ئىسيانچىلارنىڭ كۆتكىنى د ل ئاشۇ ئىدى. ئۇلار تەرەپ - تەرەپتىن ئېتىلىپ كېلىشىپ، ئۇلارنىڭ باش - كۆزلىرىگە مۇشت يادۇردى.

— قىزىل كىتابنى يەرگە تاشلىمىڭ، تەكەن نەق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى يوقىتايلى!

— قىزىل كىتابنى ئايىق ئاستى قىلغانلار ئۆلۈمگە مەھكۇم!

ئىسيانچىلار كانايلىرى بىرتىلغىچە ۋاقىرىشىپ ھەش - پەش دېگىچە ئۇلارنىڭ قوللىرىنى باغلاپ تاشلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسىنى تۆۋرۈككە چىڭ ماتۇپتىپ ئۆزلىرى بىراقلاق بېرىپ تۇرۇشتى. پاشىلار توپى ئەمدى ھېچبىر توسالغۇسىز ئۇلارنىڭ باش - كۆزلىرىگە ئېتىلىشتى.

— ئەتىدىن باشلاپ بۇ ئىككى ئەبلەخنىڭ يېگى جىنايىتىدىن ھېساپ ئالمىز، — دەيتتى كاتتىۋاش قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ. بىراق، تۆۋرۈككە باغلانغان بۇ ئىككى كىشىنىڭ قۇلىغىغا ئۇنىڭ سۆزلىرى كىرمەيتتى. ئۇلار باشلىرى

نى تۇرۇككە ئۇرۇپ ئېچىنىشلىق تېپىرلايتتى. تولغىنىشاتـ
تى... شۇ ۋاقىتتا، بۇ ئىشلارنىـ بىر چەتتە تۇرۇپ كۆـ
زىتىپ تۇرغان ئىگىز بويلۇق بىر ئىسيانچى ئوقۇغۇچى ھە
زىلىنى باسالمىغان قىياپەتتەئۇلارنىڭ يېنىغا ئېتىلىپ كەلـ
دى. ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ئەلپازى ئۇلارنىڭ قوللىرىنى باغـ
لىغان ئاۋۇ ئىسيانچىلاردىنمۇ يامانراق كۆرۈنەتتى.

ــ ھۇ، قارا نىيەت ئەبلەخلەر! ھۇ، ئىنسانىنى بىلمەيـ
دىغان بۇزۇقلار! .... ــ دەپ تىلالايتتى ئۇ ھە دەپ ۋاقـ
راپ ۋە ئالقاملىرىنى ئېچىپ نۆۋەت بىلەن باشلىرىغا پاقىلـ
دىتىپ ئۇراتتى. ئۇ بىر قولى بىلەن باشقا ئۇرۇپ، يەنە بىر
قولى بىلەن ئۇلارنىڭ يۈزىگە شاپىلاقلايتتى. ئىسيانچىلار
«دۇشمەنگە نەپرىتى تولۇپ تاشقان» بۇ ئېچىنىشلىق
شۇ تاپتىكى «روھى»غا بارىمالا ئېيتىشىپ نېرىدا كۈلۈشۈپ
تۇرۇشاتتى. ئەمما، قىزىق! ... ئىسيانچىنىڭ غۇلاچلاپـ
غۇلاچلاپ ئۇرغان شاپىلىغى ئۇلارنىڭ باشلىرىنى ھېچقانچە
ئاغرىتمايدۇ. ئەكسىچە پاشىلارنىڭ ئازاۋىدىن خىجىلا ئارام تاپـ
ئۇرۇپ قويدى «مانا شۇنداق، توختىمايلا ئۇرغىن!» دەپ
چىن كۆڭۈللىرىدىن تىلىشەتتى. نىجات بىلەن ئابدۇرەززاق ئاكا
خۇددى بىر غەمخورچىنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشىپ قالغاندەك
ئۇنىڭدىن مىننەتدار بولۇپ، ئۇلارنىڭ تەلىيىگە خۇددى شۇ
ۋاقىتتا بىر ــ ئىككى قېتىم «لاپ ــ لاپ» قىلىپ قويۇپلا ئېـ
لىكتىر لامپىسىمۇ ئۆچۈپ قالدى. ئەتراپ قاپ ــ قارا ئىغۇچـ
لىققا چۆكتى. ئۇلارنى شاپىلاقلاۋاتقان يىگىت كۆچلۈك، كەلـ

ئالقانلىرى بىلەن ئالدىراپ ئىككىسىنىڭ باش - كۆزىنى سە-
لايتتى ...

نىجات ئۇ كۈنلەردە ھاياتىدا كۆرمىگەنىنى كۆردى،
ھەمسىز ئازاپلاشلار ئۇنىڭ سەۋىر كاسىسىنى نەچچە قېتىم
دولقۇنلىتىپ، نەچچە قېتىم تاشتۇرۇۋەتتى. ئۇ ھەتتا بىر قا-
چە قېتىم ئۆزىنىڭ ھاياتىدىنمۇ ئۈمىتسىزلەندى...

ئۇنىڭ چىكە چاچلىرىغا ۋاقىتسىز ئاق كىرىپ، كۆزىگە تە-
راپىغاسىز بقچىلار تارتىلغان، گويا يېشىغا بىراقلا ئون نەچچە ياش
قوشۇلۇپ قالغاندەك بولۇپ قالغانتى. «بۇباش - ئايغىيوق، ئالا-
تويلاقلارنىڭ تۆگەيدىغان كۈنىمۇ بارمىدۇ؟... جاھان زادى
نىمە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ؟ كاشكى، بولۇۋاتقان ئىشلارنىڭ
بىر مۇرسى بولسىمۇ، ئازاتلىقنىڭ دەسلىۋىدىن تارتىپ بۈ-
گۈنگىچە، ئەقىدە باغلىغان، ئۆگەنگەن سىياسەت، نىشانلارغا
ئوخشىسا...» ئۇنىڭ بېشى ئاغرىپ، چىكىلىرى تارتىشىپ
كېتەتتى.

ئەمما، ھاياتتا شۇنداقمۇ كىشىلەر بارکى، ئۇلار ئۆز
ئەقىدىلىرى، ئۆز غايىلىرى ئۈچۈن باشلىرىغا تۇپان بالاسى
يېغىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا ئەقىل - ئىدرىكىنى، ئىرادىسىنى
ئىشقا سېلىپ ئۇمىتسىزلىك، غەم - قايغۇ ۋە ئازاپلىنىشلار
ئۈستىدىن غالىپ كېلەلەيدۇ.

نىجاتمۇ ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ تىپىدىن ئىدى.
«ياق! — دەپ ئويلايتتى ئۇ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بە-
رىپ، — ئۆزەم چېكىۋاتقان مۇشۇ ھەسرەت - نادامەتلەرنىڭ

ئۆزىدىن، ئاشۇ ھەسرەت - نادامەتنى داۋالايدىغان دورا تېپىشىم لازىم!...»

ھەر كۈنى بولۇپ تۇرۇۋاتقان باش - ئايىغى يوق تۈگمەس «كۆرەش پىپەن»لەر نىجاتنى ھاردۇرۇپ، ئاقىۋەت ماغدۇرىنى قويمىدى.

بەش نەپەر «جىن - شەيتان» بىر ياتاققا قامالغان چاغلاردا، گەرچە ئۇنىڭ كۈلكىلىرى ھازىرقىدىن ئازايغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر ھالدا ئۇنىڭ ئاغزى ئانچە-مۇنچە ئىسسىق تاماققا تېگىپ تۇراتتى. چۈنكى باشقا تۆت كىشىنىڭ ئائىلىسىدىن ئانچە - مۇنچە تاتلىق - تۇرۇم تاماقلار كېلىپ تۇراتتى.

ئىسيانچىلارنىڭ كونا كاتتىۋېشى ئاغدۇرۇلۇپ، يېڭىدىن بىرسى باش كۆتىرىپ چىققاندىن كېيىن ئۇ «يېڭىلىق يارىتىپ»، «جىن - شەيتان»لارنى ئائىلىلىرىگە قايتۇردى. بۇ ھالەت نىجاتقا يېڭى بىر قىيىنچىلىق ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭغا مەكتەپ ئاشخانىسىدىن كۆپىنچە تاماق تەگمەيتتى؛ ئۇنىڭ قولىغا ئەسكى داسنى تۇتقۇزۇپ كوچىلارنى ئايلاندۇرۇپ سازايىنى تۈگىتىپ كېلىشكەندە ياكى پىپەن يىغىنلىرىدىن قايتىپ كەلگەندە ئاللىقاچان تامامخانا تاقىلىپ كەتكەن بولاتتى. ئۇنى سازايىغا ئېلىپ چىققانلار ئۇنىڭ شىرىكلىرى ئېلىپ قويغان تاماقلارنى بەيتتى. ئۇ ئۇلارنىڭ ھېرىپ - ئېچىپ ياتقىغا قۇرۇق قول قايتاتتى. ئۆزى

تاماق ئېتىپ يەي دىسە. ياتاقتا ھېچنىمە ھەتتا ئوچاقمۇ يوق. ئولارنىڭ ھەممىسىنى تەييارلاشقا ئۇسكىدا ۋاقتىمۇ، ئىمكانىيەتمۇ يوق ئىدى. ئۇ مەكتەپنىڭ سىرتىغا چىقالمايتتى. بۇنىڭغا ئىسيانچىلار رۇخسەت قىلمايتتى. بىرەر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئۆيىگە كىرىشكىمۇ بولمايتتى. جاھان شۇنچە ئاۋۇك. قورقۇنچلۇق تۇرسا. كىممۇ قورقماستىن ئۇنى ئائىلىسىگە ئېلىپ كىرىپ تاماق بېرىشكە جۇرئەت قىلسۇن؟! ئۇ بەزىدە پۇرسەت تاپسا تاماقخانىدىن ئۇچ ـ تۆت ناننى ئارتۇق سېتىۋېلىپ ياتىغىغا ئەكىرىپ قوياتتى. كۆرەش. پەپەن ياكى سازايى قىلىش...لاردىن قايتىپ كېلىپ قوسىغى ئاچسا ئاشۇ قۇرۇق ناننى غاجايتتى. چىلەكتىكى كۆل سۇيى ئۇنىڭ چېيى بولاتتى. ئۇگۈن ئۇ ناھىيە ۋىيچە ئۆتكۈزۈلگەن ئون مىڭ كىشىلىك چوڭ پىپەن يىغىنىدا ئالتە سائەت كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ قايتىپ كەلدى. نىجات قەدەملىرىنى تولىمۇ تەستە ئالاتتى، بېشى قېيىپ. كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشقاندەك بولاتتى. قۇلىغىغا كىشىلەرنىڭ تىللاشلىرىمۇ. باشقا ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرىمۇ كىرمەيتتى. پەقەت پەقەت... ياتىغىغا ئىتتىكىرەك يەنسەيۋ، ئۆزىنى ئورۇنغا تاشلاپ سىرقايچە سائەت ئۇخلىۋالسا... ئۇ، ئۆزىنىڭ ئەتىگەن يېرىم ناننى سوغاق سۇغا تۇگۇرۇپ يىگەنچە ئالتە يەتتە سائەتتىن بۇيان ھېچنىمە يىمىگەنلىكىنى غەل ـ پال لا خىيالىغا كەلتۇردى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ قوسىغى ئېچىپ، ئۇچەيلىرى تارتىشىپ كېتىۋاتاتتى. بىراق، بۇمۇ ئانچە

مۇھىم ئەمەس. مۇھىمى، ياتاقتا تېزرەك بېرىدۇبلىمىش... ئۇ ئاران ـ ئاران چامداپ ماڭاتتى، بىردىن ئۇنىڭ قۇلاقلىرى مۇڭدۇلداپ كۆز ئالدىدا يەر ـ جاھان ئايلانغىلى تۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆڭلى ئاينىۋاتقانلىغىنى، بېشىنىڭ قېيىۋاتقانلىغىنى سەزدى. «ياق!... چىداش كېرەك،ـ چىشلىرىنى چىڭ چىشلەپ ئويلىدى ئۇ.ـ كوچىدا، كىشلەرنىڭ ئايىغىدا يېقىلىپ قېلىش ئۇيات!...» ئۇ بېشىنى سىلكىپ كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى.ۋە غەيرەت قىلىپ چوڭ ـ چوڭ دەسسەپ مېڭىپ كەتتى. كەچتە ئۇ تاماقخانىغىمۇ بارمىدى. شۇ تاپتا ئۇ يەرگە بېرىشى مۇ بايدىسىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇنچىلىك ھېرىپ ـ چارچاپ كەتكەن ئىدىكى، پۈت ـ قوللىرى بەدىنى سۆرەپ ئاغرىيەتتى. ئۇ ئۇزۇنغىچە ياكى ئۇخلىغىنىنى، ياكى ئۇخلىمىغىنىنى ئەسلەلۈم ھالەتتە ياتتى. ئۆيىمۇ، تالامۇ قاپ ـ قاراڭغۇ ئىدى. ھازىر قايسى ۋاقىت بولۇپ قالدىكىن؟... ئۇ تالاغا قۇلاق سالدى. ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمىدى، «كېچە خېلى بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ ـ دە، ـ پەرەز قىلدى ئۇ، ـ ئەمدى ئۇخلاش كېرەك...» بىراق، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قاچقان ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، قوسۇغى شۇنچىلىك ئاچقان ئىدىكى... ئۇ چاپلىشىپ كەتكەن قوسۇغىنى ئاستا سىلاپ قويدى. بىر كەمدە ئىشىك تۇۋىدە قانداقتۇ بىر شىپىرلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى، نىجات ھۇشيارلىنىپ قۇلاق سالدى. كىمدۇ ئىشىك ئالدىغا كەلگەندەك بولدى. «ھېلىقى ئىسيانچىلار ئەمەستۇ؟...» ئىشىك ئاستا ئېھتىيات بىلەن

چىكىلدى «ياق، ــ دەپ ئويلىدى نجات ــ بۇ ئىسيان-چىلارغا ئوخشىمايدۇ. ئۇلار بولسا ئىشكنى ۋەندالق ئىھتىيات بىلەن چەكمەيتتى»، ئىشك يەنە چىكىلدى، ئۇ قېتىم ئالدىنقىسىدىن سەل قاتتىقراق ئىدى. نجات تەستە كۆتۈرىلىپ ئولتۇردى ئۇ ئىشككە يەنە قولاق سېلىۋاناتتى.

ــ نجات مۇئەللىم... نجاتئاكا!...

نجات چۆچۈپ كەتتى، ئاۋاز قىزنىڭ ئىدى. چاقىرىش تەكرارلاندى، نجات ئەمدى ئاۋازنى تونۇدى «پاتىگۈل!؟...» ئۇ چىراقنى يورۇتمايلا ئىشكنى ئاچتى، ئىشكتە پاتىگۈل ۋە يەنە بىر قىز (نجات ئۇنى ئوقۇغۇچىسىمكىن دەپ پەرەز قىلدى) تۇراتتى.

ــ نجات ئاكا، تاماق ئېلىپ كەلگەنتىم، ــ دېدى پاتىگۈل ئاۋازىنى پەس قىلىپ چىقىرىپ، نجات ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ تىترەپ كەتكەنلىگىنى سېزىپ قالدى. نجات ئويلىنىپ تۇرمايلا پاتىگۈل ئۇزاتقان ئوراقلىق نەرسىنى ئالدى.

ــ ئەتە ئەتىگەندە ئوقۇغۇچى قىزلاردىن بىرنى ئەۋەتىمەن، خەير ــ خوش، ــ دېدى پاتىگۈل ئالدىراپ ۋە يېنىدىكى قىزنى قولىتۇقلاپ ئىتتىرىك ــ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى، نجات ئىشكنى ئېتىپ، ياتىغا كىردى، چىراقنى يورۇتۇپ داستىخاننى يەشتى. ئىسسىق چىقىپ تۇرغان كاستىرولكىنىڭ ئوستىگە بەش يۇمشاق ئاق نان قويۇلغان ئىدى، نجات نانلارنى ئېلىپ كاستىرولكىنى ئاچتى،

چۆچۈرىنىڭ گۈپۈلدەپ تۇرغان مەزىلىك پۇرىغى ئۇنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلدى...

دىگەندەك ئەتىگەندە ئۇنىڭ ئىشىگى يەنە چېكىلدى. ئىشىكتەچايدان كۆنەرگەن بىر قىزتۇرانتى، ئۇنىڭدىن سەللا نېرىدا ئىسيانچىلارنىڭ يەڭ بەلگىسىنى تاقىغان يەنە بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى ئەتراپىغا قاراپ تۇراتتى. نىجات ئۇنى تونۇدى. ئۇ ئۆتكەندە ئۇلارنى پاشىلار ئازارىدىن قوتقۇزغان بىگىت ئىدى.

— بىزنى پاتىگۈل مۇئەللىم ئەۋەتتى، — دىدى قىز مۇلايىملىق بىلەن كۆلۈمسىرەپ، — كاستىرولكا بىكار بولغان بولسا...

— بىكار بولدى، — دىدى نىجات ۋە ياغلىقىغا ئوراپ تەييارلاپ قويغان كاستىرولكىنى قىزغا ئېلىپ چىقىپ بەردى.

— چايدانىنى ئېلىپ قېلىڭ مۇئەللىم! — دىدى قىز چايدانىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ. نىجاتمۇ چاپسان چايدانىنى ئالدى.

قىز نىجاتقا قاراپ، بەشىنى يېنىككىنە لەكشىتىپ «خوش!» دىگەندەك كۆلۈمسىرەپ قويدى. نىجات ئۆز قەلبىنى بەچچە ئايلاردىن بۇيان ئازاپلاپ كەلگەن تۇيغۇلارنىڭ قايىاققىدۇ ئۇچۇپ كېتىۋاتقانلىغىنى ئۇنىڭ ئورنىنى بەكمۇ يېقىملىق بولغان بىر خىل تۇيغۇنىڭ ئىگەللەۋاتقانلىغىنى ھېس قىلدى. «مېنى تاشـ

لمايدىغانلار بار، ــ ئىشكنى يېپىپ پىچىرلىدى ئۇ، ــ ئۇلار مېنى چۈشىنىدۇ...»

بىرقانچە ئايلاردىن بۇيان ئۇ چاي سېلىپ دەملەنگەن مۇنداق تەملىك قىزىق چاينى ئىچىپ كۆرمىگەن ئىدى. ھەپتىلەپ قاينىقسۇ دىگەنلىمۇ ئىچەلمەيۋاتقان يەردە دەملەنگەن چايىنى خىيال قىلىشمۇ كۈلكىلىك ئەمەسمۇ؟

چاي ئىچىۋاتقاندىمۇ پاتىگۈل ۋە ھىلىقى ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. ئېغىر كۈنلەردە خەۋپ - خەتەردىن قورقماي پۈرسەت تاپسىلا ئۆزىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغان ئۇ كىشىلەرگە ئۇنىڭ مىننەتدارلىقى چەكسىز ئىدى: نىجات تارتىپ چىقىرىلغاندىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە، پاتىگۈل ئىمكانىيەت تاپسىلا ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇۋاتاتتى. ئۇ نىجاتقا كىتاپ، يىمەك - ئىچىمەك ياكى باشقا لازىمەتلىكلەرنى ئەكىرىپ بەرمەكچى بولسا، كۆپىنچە ھاللاردا ئەخمەتنىڭ كىچىك ئىنىلىرىنى ئىشقا سالاتتى، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۆزىگە يېقىن بولغان بەزى قىز ئوقۇغۇچىلاردىنمۇ پايدىلىناتتى ئەمما، يېقىنقى بىر-ئىككى ئايدىن بۇيان ئىسيانچىلارنىڭ نازارىتى بەك قاتتىقلىشىپ كەتكەچكە، پاتىگۈل، نىجاتتىن خەۋەر ئېلىشقا ئامالسىز قالغان ئىدى. تۇنۇگۈن كەچقۇرۇن تەۋەككۈل قىلىپ ھىلىقى قىز ئوقۇغۇچى بىلەن ئۆزى ئۇنىڭ ياتىغىغا كەلدى، بۈگۈن ئەتىگەن يەنە چاي كىرگۈزۈپ بېرىش ئىمكانىيىتىنى تاپتى...

چاي ئىچىپ بولغان نجات ياتاق ئىشىكنى قىيا ئېچىپ سىرتقا نەزەر سالدى. ئەتراپ تىنچ بولۇپ، ھەر كۈنكىدەك ئۇنى بازارەت قىلىپ، ئىشك ئەتراپىدا پايلاپ يۈرىدىغانلارمۇ كۆرۈنمەيتتى. «بۇلارغا نىمە بولدىكىنە؟ ياكى... بۈگۈن باشقا ئىشلىرى چىقىپ قېلىپ، مېنى ئۇنتۇپ قېلىشتىمىكىن؟... بولسا، ئۇنتۇپ قېلىشسۇن...» نجات شۇ-لارنى كۆڭلىدىن كەچۈرۈپ، ئىشكنى ياپتى-دە، كارۋىتى-غا كېلىپ ئولتۇرۇپ «ئۇزۇندە» نى ئاچتى. مۇنداق قارىغان كىشى ئۇنى «ئۇگىنۇۋاتىپتۇ» دەپ ئويلىشى مۇمكىن ئىدى. ئەمما، كىتاپتىكى خەتلەرگە قارىۋېلىپ باشقا نەرسىنى خىيال قىلمۇاتاتتى. بىردىنلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا گۈدەكلىك چاغلىرى گەۋدىلىنىپ، مەرھۇم ئاتا - ئانىسىنى ئويلاپ قالدى...

.....

— سۇ، سۇ، ... ماڭا سۇ بېرىڭلار!... نجات سالام قېنى سەن؟ ماڭا سۇ بەرگىن، قوزام... — ئىشك، تۆگىلۈك-لىرى ئىسلىشىپ، قارىيىپ كەتكەن كىچىك، نامرات كۆلبە-نىڭ سۈپىسىدا — ئەسكى بورا ئۈستىگە سېلىنغان يىرتىق كۆپە ئۈستىدە تولغىنىپ، ئىنجىقلاپ ياتقان ياش ئانا، ئەڭ ئاخىرقى ماغدۇرىنى يىغىپ ئىڭرىماقتا...

باينىڭ يېقىنلا يەردىكى ئارقا قوراسىدا تېرىقچىلىق قىلمۇاتقان غۇپۇرجان بىر ھەپتىدىن بۇيان قوساق ئاغرىغى

دەرددە ئىگىراپ ئازابلىنىۋاتقان ئايالى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا قالغان بەش ياشلىق ئوغلى نەجاتتىن ئەنسىرەپ، قولىدىكى فوشنى يەنە بىر ئۆزىگە ئوخشاش مالاي يىگىتكە تاپشۇرۇپ قويۇپ ئۆيگە ماڭدى. ئۇنىڭ بەلۋىغىدا قوشچىلارنىڭ چۇشلۇك تامىغى ئۇچۇن بېرىلگەن بىر زاغرا، بىر ھەمەك نان بار بولۇپ، ئايالى بىلەن بالىسىغا تۇگۇلۇپ، ئۇلارنىڭ بىر بۇردىسىنىمۇ ئاغزىغا سالمىغان ئىدى. ئۇ ئاشۇ نانىنى بولسىمۇ تېزرەك ئايالىغا يەتكۈزۈپ بەرسە، ئايالىنىڭ كېسىلىگە ئازراق بولسىمۇ ئارام بولىدىغاندەك ھېس قىلاتتى.

غۇپۇر ئۆيگە كىرگەندە رەڭگى تاتىرىپ كەتكەن ئايالى ئەمدى ئىگىراشقىمۇ ھالى قالماي، تۇگۇلۇپ ياتاتتى. ئوغلى بولسا كۆرۈنمەيتتى.

— قانداقراق تۇرىسىلە؟ — دېدى ئۇ ئايالىنىڭ يېنىغا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ھەم ئۇنىڭ پىشانىسىگە قولىنى قويىدى.

ئايال كۆزىنى سەللا ئېچىپ، ئېرىگە بىرھازا غىچەقاراپ گەپ قىلماي ياتتى. كېيىن تولىمۇ ھالسىز ئۇن بىلەن پىچىرلىدى:

— سۇ... نەجات!...

غۇپۇر بېلىدىكى تۇگۇكلۇك نانىنى بەلۋىغى بىلەنلا يېشىپ، ئايالىنىڭ يېنىغا قويىدى ـ دە، ئىتتىنىڭ سىرتقا چىقىنى:

— نەجات، ھوي نەجات!...

ئۇنىڭ چاقىرىشلىرىغا ھېچقانداق جاۋاپ چىقمىغاچ،

ئەنسرەپ ئۆينىڭ كەينى تەرىپىگە ئۆتتى. ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى ئايتاپلىقتا يۈز - كۆزلىرى توپا بولۇپ كەتكەن كىچىك گۆدەك، تامغا بېشىنى تىرەپ ئۇخلاۋاتاتتى. غۇپۇرنىڭ يۇرىگى جايىغا چۈشۈپ، بالىنى ئاۋايلاپ كۆتىرىۋالدى.

— ئارقىدا ئۇخلاپ قاپتۇ، — دېدى ئۇ، ئۆيىگە كىرىپ ئايالىغا، بىراق ئايالىدىن جاۋاپ چىقمىدى.

— ئاپسى... سادەت! — دەپ مەڭدىگىنىچە چاقىردى غۇپۇر. دادىسىنىڭ ئاۋازىدىن بالىنىڭمۇ ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى. غۇپۇر بالىنى يەرگە دەسسىتىپ قويۇپ، ئايالىنىڭ بېشىغا يېقىن كېلىپ، تىزلانغىنىچە ئىڭىشىپ قارىدى:

— ئانىسى، كۆزۈڭلىنى ئېچىڭلا... نېجاتمۇ كىرىدى، — دەيتتى ئۇ تىترەك ئاۋاز بىلەن، ئايال تەسلىكتە كۆزىنى ئاچتى ۋە بىر غۇپۇرغا، بىر بالىغا قارىدى، ئۇنىڭ مۇرىدىدەك تاتىرىپكەتكەن سولغۇن چىرايى پىلىلداپ تۇرغان نۇرسىز كۆزلىرىگە قاراپ غۇپۇرنىڭ گېلىنى بىرنەرسە بوغۇۋالغاندەك دېمى سىقىلدى. ئۇ گەپ قىلالماي، يوغان قوپال قوللىرى بىلەن ئايالىنىڭ پىشانىسىگە چۈشۈپ قالغان چاچلىرىنى ھەدەپ تۈزەيتتى.

— بالىنىڭ قوسىغى... ئاچ... تى، — دېدى ئايال تومۇ تەسلىك بىلەن، ئۇنىڭ ئۇنى پىچىرلىغاندەك بەك تۆۋەن ئىدى. كۆزلىرى بولسا نېجاتقا قاراپلا تەسلىم تۇراتتى.

— مەن نان ئېلىپ كەلدىم، سىلىمۇ يەپ باقامسىلە؟ — دېدى غۇپۇر ئالدىراپ ۋە زاغرىنى ئوغلىغا تۇتقۇزۇپ، تىترەك قوللىرى بىلەن ھەممەك نانىنى ئايالى ئۈچۈن ئۇشتۇدى.

— بالا... يىسۇن، — دېدى ئايال، خۇددى كۆلۈمسىرەشكە تەمشەلگەندەك لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ.

قوسىغى ئاچقان نىجات بولسا، قولىدىكى زاغرىنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يىمەكتە ئىدى. ئانا ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ ياتاتتى. ئۇنىڭغا قاراپ تەلمۈرۈپ ئولتۇرغان غۇپۇر ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن دومىلاپ چۈشۈۋاتقان ئىككى تامچە ياشنى كۆردى.

— سۇ، — ئايال ئىنتايىن زەئىپ ئاۋازدا پىچىرلىدى.

غۇپۇر سەكرەپ تۇرۇپ سۇغا يۈگۈردى. ئالدىراشچىلىقتا ھىجىرنى قويغان يېرىنى تاپالماي. ئۆينى بىرئايلاندى. ئۇ كۈپتىن سۇ ئېلىپ كېلىۋېتىپ، ئايالىنىڭ يەنە قاتتىق بىر تولغانغانلىغىنى كۆرۈپ قالدى.

— ئانىسى! ئانىسى! — دېدى ئۇ ھولۇقۇش ئىچىدە ۋە يۈرىگى قاندافىتۇ بىر دەھشەتنى سەزگەندەك ئىتتىك ئايالى ياتقان يەرگە كەلدى. ئايال لەپىدە كۆزىنى ئېچىپ ئاۋال ئېرىگە، ئۇنىڭدىن كېيىن بالىسىغا قاردى. قاردىيۇ بىلىنەر - بىلىنمەس بىر تەۋرەنگەندەك بولۇپ شۇ پېتى‌قېتىپ قالدى.

ـــ سادەت ... ئانىسى!...

ـــ ئاتا!...

ئاتا ـ بالىنىڭ ئېچىنىشلىق زارى، كىچىك نامرات كۆلبىدىن ئېتىلىپ چىقماقتا ئىدى...

ئىچ ـ ئىچىدىن چىقىۋاتقان ئاچچىق يىغا نىجاتنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى تىترىتىپ كۆزلىرىدىن ياش تارالاپ چۈشمەكتە «جېنىم ئاتا! ... جېنىم دادا!...» ـــ دەپ پـــ چىرلايتتى ئۇنـــڭ لەۋلىرى. شۇ كۈنگىچە ئۇ بـۇنچىلىك ئۆزىنى تۇتالماي قاتتىق يىغلىغان ئـەمەس ئىدى. ئىغىر ئۆكسۈشتىن يۈرىكىمۇ رىتمسىز ئۇرۇپ كۆكرىكى سانچىپ-سانچىپ ئاغرىشقا باشلىدى ... ئۇ شۇ ھالىتىچە خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئىككى قولىنىڭ ئالقىنى بىلەن يۈزلىرىنى ئۈتۈپ ئولتۇردى.

نىجات ئۆزىنى ئورىۋالغان ئېغىر، يۇرەكنى ئەزگۈچى خىياللاردىن قۇتۇلۇشقا ھەركەت قىلىپ كۆردى، لېكىن ئۇ-نىڭ بۇنىڭغا ماغدۇرى يەتمىدى بـىر بـىرىدىن ئـېغىر، بىر بىرىـــدىن يامان خىياللار ئۇنى ئەسىر قىلىۋالغان ئـى-دى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مەرھۇم دادىسى كـېلىپ ئۇرۇۋالدى ئۇنىڭ خىيال قۇشى يەنىلا ئۆز قاپىتىنى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يېيىپ، پەرۋاز قىلىشقا باشلىدى ... يـاشلىق ئۆمرىنى بايلارنىڭ ئۆيىدە ھۆكۈزدەك ئىشلەپ ئـۆتـكۈزگەن غۇپۇر ئاكا كەمبەغەل بولۇشىغا قارىماستىن يـۇرت ئـىچىدە ھۆرمەتكە ئىگە كىشى ئىدى. ئۇ كۆچلۈك پالۋان ئـادەم بو-

لۇپ ئىككى ـ ئۈچ كىشىنىڭ بىر كۈنلۈك ئىشىنى ئۆزى يالـ
غۇز بىر كۈندىلا قىلالايتتى. چېلىشتا پۇتۇن يۇرت بويىچە
ئۇنىڭ تەڭدىشى يوق ئىدى. راۋاپ چېلىپ، ناخشا ئېيتسا،
يۇرتتىكى ئۆزىگە ئوخشاش نامرات ـ يوقسۇللارنىڭ كۆڭۈل
لىرى يايراپ كېتەتتى. كەمبەغەللەر ئۇنى تولىمۇ ياخشى كۆ
رەتتى، بايلار بولسا ئۇنى ئۆلگۈدەك ئۆچ كۆرەتتى.

يوقسۇللارنىڭ تەلىيىگە ئاقىۋەت ئازاتلىق تېگىمۇ
ئاتتى...

ئۇلارنىڭ يۇرتىغا خىزمەت دۇيى ئەزاسى بولۇپ كەل
گەن ياشقىنا بىر ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىسى پۇتۇن يۇرتتى
كى بىردىن بىر يېڭىچە مەكتەپكە ياشلارنى، بالىلارنى
ۋە بىر قىسىم ئۆزلۈكىدىن قىزىقىپ يىغىلىپ قالغان چوڭلار
نى يىغىپ، «شەرق قىزاردى، كۈن چىقتى...» دېگەن ناخشا
نى ئۇگەتتى.

ئەقىللىق، زېھنى ئۆتكۈر نىجات، بۇ ناخشىنى ھەممە
دىن بۇرۇن ئۇگىنىۋېلىپ، بىرقانچە كۈن ئۆتمەيلا باشقىلار
نىڭ ناخشا ئۇگەتكۈچىسى بولۇپ قالدى ... بىراق، بىر
يىلدىن كېيىن، نىجات گۈدەكلىك ھاياتىدا يەنە بىر قېتىم
ئەڭ ئېغىر مۇسىبەتكە دۇچكەلدى: شۇ كۈنلەردە دىخانلار ئۆ
يۈشمىسىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئاكتىپ ئىشلەۋاتقان ئۇيغۇر ئاكىنى
بىر كەچىسى زومىگەرلەرنىڭ يالاقچىلىرى كەيىنىدىن
تۇيۇقسىز پالتا بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى.
پۇتۇن يۇرت ئۇنىڭغا قارىلىق تۇتۇپ ھازا ئاچتى. خىزمەت

دۇيىنىڭ دۇيجاڭى ۋېيخۇرۇڭ ئۇنىڭ تاۋۇتى ئالدىدا يۇرتداشلارغا ئوخشاشلا كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ تەزىيە سۆزى سۆزلىدى:

— ... يېڭى جۇڭگو، يولداش غۇپۇرغا ئوخشاش كەمبەغەل ئەمگەكچىلەرنىڭ يېڭى جۇڭگوسى! ئۇنىڭ باتۇر، قەھرىمان، ئەمگەكچان خەلقى جاھالەتلىك ئۆتمۈشكە مەڭگۈ خاتىمە بەرگەن بۇگۈنكى كۈنلەردە، ئۆز جەڭىنىتىدىن ئۈمىت ئۈزەلمىگەن بىر ئوچۇم مۇساپىقلار ئۆلۈم ئالدىدا جان تالاشماقتا ... — ۋېيدۇيجاڭ ئۆزەتتىكى سىنىپىي كۈرەش مەسىلىسى ئۈستىدە، مەرھۇم غۇپۇرنىڭ بىر قانچە ۋاقتىتىن بۇيانقى ئىش ئىزلىرى ئۈستىدە قىسقىچە توختالغاندىن كېيىن ئاخىرىدا مۇنداق دېدى، — بىز تېخىمۇ ئىتتىپاقلىشىپ، ھۇشيارلىغىمىزنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇپ، تىرىلىشكە ئۇرۇغان سىنىپىي دۈشمەنلەرگە قەتئىي قايتارمىزەربە بېرىشىمىز لازىم! سوتسىيالىزىم، جۇڭگودا چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ! غۇپۇردەك يوقسۇللارنىڭ ئارزۇ - ئارمىنى چوقۇم كۆلىدۇ؛ بىز قايغۇنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ گۈرەل، بەختىيار كەلگۈسى ئۈچۈن ئىككىلەمچى ئالغا قاراپ كۈرەش قىلايلى! ...

خەلق ھۆكۈمىتى نىجاتنىڭ بېشىنى سىلىدى، ئاتا - ئانىسىنىڭ يوقلۇغىنى يېتىملىگىنى سىلىدۇ، مەي ھېچنىمگە مۇھتاج قىلماي تەربىيىلەپ ئوقۇتۇپ ئاخىرى ئالى مەكتەپكە ئەۋەتتى ...

ئاشۇلارنى ئويلىغاندا ئۇھامان. ئۆز يېزىسىدىكى رايونلۇق ھۆكۈمەت مەسئۇللىرى ۋېيخۇرۇك، ئىسلامدەك تاغلىرىنى سەممى سېغىنىش ۋە ھۆرمەت بىلەن ئەسلەيتتى. شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئەنە شۇ كۈنلەرنىڭ كارتىنىسى بىر بىرلەپ تىزىلىپ ئۆتمەكتە ئىدى: خۇددى دادىسىدەك كۆيۈنۈپ، دائىم ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىغان مېھرىۋان ۋېيي دۇيجاڭ. دادىسىنىڭ ئورنىغا دەسسىگەن جىگەرلىك، ئىشچان ئادەم ــ دىخانلار ئۈيۈشمىسىنىڭ جۇرېنى ئىسلاملار ئۇنىڭ ئالدىدا كۆلۈمسىرەپ تۇرغانىدەك ۋە ئىككىلىسى ئاتىلارچە مېھرى بىلەن جىمىلەپ «سېنى قارا! ...» دەۋاتقاندەك بولدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى يەنە لىققىدە ياشقا تولدى ...

ئىشىنىڭ چېكىلىشى نىجاتنىڭ خىيالىنى بۆلۈپ. كۆزىدىكى ياشنى ئىتتىك سۈرتكىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ نېمىشكىدۇ بىردەم ئىككىلىنىپ تۇرۇۋېلىپ ئىشىكنى ئاچتى، ئىشىك ئالدىدا ئۆزىگە قاراپ خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ بىر جەڭچىسى كۈلۈپ تۇراتتى. نىجات ئېسىنى يىغىپ بولغىچە ئارىلىقتا جەڭچى يۆگۈرۈپ كېلىپ: «ئاكا!» دېگىنىچە ئۇنى قۇچاقلىۋالدى.

ــ ئەخمەت؟... ئۇكام، ئۇكام!... ــ دەيتتى نىجاتمۇ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىگەندەك.

نىجاتنى قىيناۋاتقان بارلىق غەم ـ قايغۇ، ئۇمىتسىزلىك، ئەندىشە... دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى، خۇددى ئىس ـ

تۇتەكتەك بىردىنلا غايىپ بولۇپ، ياتاقنىڭ ئىچى شاتلىق ھاياجان ئىچىدە جانلىنىپ يورۇپ كەتكەنىدەك بولدى. ئەخمەتنىڭ بويى كۆرۈنەرلىك ئىگىزلىگەن، كەڭ مۈرىلىك، سۇمباتلىق بەستىگە يېپ - يېڭى ھەربى كىيىم قۇيۇپ قويغاندەك يارىشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئوت چاقناپ تۇرغان بىر جۈپ ئوتلۇق كۆزى، نىجاتنىڭ قىزارغان كۆزلىرىگە ئىششىغان قاپاقلىرىغا چۈشۈپ چوڭقۇر ئىچىنىغان ھالدا لەۋلىرىنى چىشلەپ، بېشىنى ئېغىتتى...

ئەخمەت، ئائىلىسىدە پەقەت ئۇچ كۈنلا تۇردى. ئۇ ئەمدى يېڭجاڭ ئىدى. ئەخمەت بۇ قېتىم خىزمەت بىلەن يول ئۈستىدىلا كەلگەنلىگىنى، ئۆزى تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ مۇشۇ ناھىيىگە يېقىن ۋىلايەتكە يۆتكىلىپ كەلگەنلىگىنى، ھازىرغىچە ئۇزۇن تۇرالمايدىغانلىغىنى ئېيتىپ خوشلاشتى.

نىجات پات - پات خەيرىخاھلىق قىلىپ تۇرۇشى، ئەخمەتنىڭ ئايمۇ ئاي پۇل ئەۋەتىپ تۇرۇشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئائىلىدىكى ئىككى كىچىك بالىنىڭ چوڭ بولۇپ، ئۆي ئىشلىرىغا ياراپ قېلىشى بىلەن، ئەخمەتنىڭ ئائىلىسىدىكى ئېغىرچىلىق خېلىلا يەڭگىللەپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئانىسى ئەمدىلىكتە ھال - كۈنىنىڭ ياخشىلىنىپ قالغانلىغىغا قارىماي يەنە بىر غەم بىلەن بەنت ئىدى.

«تۇۋا، دەيتتى ئانا، نىجاتنىڭ شۇ كۈنلەردە ئۇچرا-ۋاتقان بەختسىزلىكلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، قانداق جاھان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ-ھە؟ نىجاتتەك ئاق كۆڭۈل، ياخشى

نسبه‌تلك كىشىلەر ئۇستى ـ ئۇستىلەپ تۇرۇپ بىلەن ئېغىر كۈنلەرگە قالسا، ياماق ئادەملەر ئەتىۋارلىنىپ، ئۆزى بىلگەنچە ئەسكىلىك قىلىشقا يول قويۇلۇۋېرىپ، بۇنىڭغا نىمە دېيىش كېرەك؟ ياق، ياق! بۇنداقمۇ كېتىۋېرىمەس ئاخىرى.بۇ مالىمانچىلىقلارنىڭمۇ ھېساۋى بولۇپ قالار...»

سەككىز ئىنچى باپ

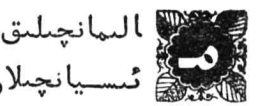

المانچىلىق كۈنىرى ئەۋجىگە چىقماقتا ئىدى. ئىسيانچىلارنىڭ قوللىرىدىكى نەيزە، كالتەكلەر ھەش ـ پەش دېگۈچە سلىنىق، ئاپتومات...لارغا ئالماشتى. پولات قالپاقلارنى كىيىپ، بەللىرىگە ئوقدانلارنى باغلاپ ئېسىۋالغان ناتونۇش كىشىلەر مەكتەپتە پەيدا بولۇپ، ئوق ئاۋازلىرى كۈندىن كۈنگە كۆپىيىشكە باشلىدى. كىشىلەر كېچىلىرىلا ئەمەس، كۈندۈزلىرىمۇ ئۆيلىرىدىن سىرتقا چىقىشقا ئېھتىيات قىلىشاتتى.

رەتلىك، پاكىز ۋە دەل ـ دەرەخلىك، گۈلزارلىقلىرى ھەرقانداق كىشىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ زوقلاندۇرىدىغان ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ قىياپىتىمۇ پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۆزگەرگەن: ئىشىك ـ دەرىزىلىرى چېقىلغان سىنىپ، ئىشخانا بىنالىرى، مەيدانلاردىكى ھەرخىل چېچىلىپ، بۇزۇلۇپ ياتقان تەنھەرىكەت سايمانلىرىغا قاراپ، ئۈيرىڭ

«مەكتەپ» ئىكەنلىگى قىياس قىلىنسا، يول، مەيدان، ئاشخانا بىنالىرىدا مېڭىپ يۈرگەن، ھەر خىل كىيىنگەن قوراللىق كىشىلەرگە قاراپ «مەكتەپ» ئىكەنلىگىنى بىلگىلىمۇ بولمايتتى. ئەسلى يۈرتى مۇشۇناھىيىدىن بولغان ئوقۇتقۇچى، خىزمەتچىلەرنىڭ كۆپچىلىگى، ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى قۇلۇپلاپ كېتىپ قېلىشقان، مەكتەپتە نىجاتقا ئوخشاش سىرتتىن كەلگەن بىرقانچە ئوقۇتقۇچىلارلا قالغان ئىدى.

شۇ كۈنلەردە نىجاتمۇ جىددى ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل ئىدى، 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى خۇ مۇئەللىمنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئۇ ئېنگىلىز تىلى ئۆگىنىشىنى باشلىغان ئىدى.

پىشقەدەم زىيالى خۇ مۇئەللىم بۇ ياش ئۇيغۇر ئوقۇتقۇچىسىدىكى ئىقتىدارنى، زېرەكلىگىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا يار-دەم بېرىشكە بۇرۇنلا بەل باغلىغان. ئۇ ئۆزىدىكى «خەنزۇچە ـ ئېنگىلىزچە سۆزلۈكلەر لۇغىتى» نى نىجاتقا بەردى. ھەركۈنى ئىككى سائەت ئېنگىلىزچە سۆزلەرنى قانداق تەلەپپۇز قىلىشنى، ئۇنىڭ جۈملە تۈزۈلۈش قانۇنىيەتلىرىنى نىجاتقا دەرس قىلىپ ئۆتەتتى.

يېرىم كېچە، نىجات ھەركۈنكى ئادىتى بويىچە ئىشكىنى مەھكەم تاقاپ، بۇگۈن كەچتۇرۇن خۇ مۇئەللىمدىن ئېلىپ كەلگەن ئېنگىلىز تىلى دەرسلىرىدىن ساۋاقلىرىنى تەكرارلاۋاتاتتى. ئۇ ئۆگەنگەن ھەربىر سۆزىنى بىرقانچە ئون قېتىمدىن قايتا ـ قايتىلاپ تەكرارلايتتى، ئاددى جۈملىلەرنى تۈزۈپ سۆزلەپ باقاتتى...

بىردىن تالادا دۆكۈرلىگەن قەدەم ئاۋازلىرى، كىشى لەرنىڭ ئالدىراپ سۆزلەشكەن تەشۋىشلىك ئاۋازلىرى ئاڭلاندى، بىرقانچە مىنۇت ئۆتۈپ بۇئاۋازلارمۇ تىندى، نىجات دەرسلىكنى قولىغا ئېلىپ ئۇيغىنىشكە قايتىدىن كىرىشۋاتقاندا، بىردىنلا ئىشىك قاتتىق ئۇرۇلدى. نىجات دەرسلىكنى چاققانلىق بىلەن كۆپىسى ئاستىغا يوشۇرۇپ، ئېھتىيات بىلەن سورىدى:

— كىم؟

— ئېشىكنى ئاچ!

نىجات سارا سىمە ئىچىدە ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. پولات قالپاق كىيىپ، ئاپتومات ئاسقان ئىگىز بويلۇق بىر كىشى بىلەن مۇشۇ مەكتەپنىڭ ئوسمان «سىلىك» دەپ نام چىقارغان ئىسيانچىلار كاتتىۋېشى ياتاقتا ئۇسۇپ كىرىشتى،

— قورقتىڭمۇ؟ — دىدى ئوسمان «سىلىك» تاماكىسىنىڭ ئىسىنى نىجاتنىڭ يۈزىگە پۈركۈپ تۇرۇپ تەكەببۇرلۇق بىلەن. ئۇ كۆزلىرىنى ياتاقنىڭ تۆت تەرىپىگە ئوغرىدەك يۈگۈرتۈپ چىقتى. ياتاقتا بىر كارۋات، بىر شىرە ۋە بىر چىلەك بىلەن يۇز يۇيۇش دېسىدىن باشقا نەرسە يوق ئىدى.

ئوسمان «سىلىك» بىر قولى بىلەن يانپىشىدىكى يوغان قاپلىق تاپانچىسىنى كۆز - كۆز قىلغاندەك سالاپەتلۇرۇپ ھىجايدى:

— ساڭىمۇ گۇنايىڭنى يۇيۇش پۇرسىتى كېلىپ قالـ

غاندەك تۇرىدۇ، قانداق، خۇشخەۋەر بىلەن‌كىرىپتىمەنمۇ؟

نىجات ئىندىمەستىن «سىلىك»نىك ئۆزىگە تولىمۇ ئىشەنگەن مەغرۇر ئەپتىگە سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلدى.

— يۇر، ئىشتاپقا چىققاندا ئېيتىمىز، — دېدى ئۇ سىرلىق ھىجىيىپ ۋە سىرتقا ماڭدى. ئاپتومات تۇتقان ئىگىز بويلۇقنىك نازارىتى ئاستىدا نىجاتمۇ ئەگەشتى.

ئىسيانچىلار ئىشتاۋى‌بۇرۇنقى مەكتەپ‌ئىتتىپاق‌كومىتېتىنىك ئىشخانىسىغا جايلاشقان بولۇپ، نىجات كىرگەندە ئۇ يەردە ناتونۇش ئىككى‌كىشىلا ئولتۇراتتى. ئۇلارنىك ئەپتىدىن ۋە ئۇسۇمان «سىلىك» نىك «ئېلىپ كەلدۇق!» دەپ خوشاھەت بىلەن دوكلات قىلغانلىغىدىن قارىغاندا، ئۇلارخېلىلا ھوقۇقلۇق چوڭ كاتتىۋاشلاردەك قىلاتتى.

«قەيەردىن‌كەلگەن كىشىلەركىنە بۇلار؟» دىگەن پىكىر نىجاتنىك كاللىسىدىن ئۆتتى.

— ئولتۇرۇڭ، — دېدى كاتتىۋاشلارنىك بىرسى نىجاتقا باشتىن ـ ئاياق سەپسېلىپ چىققاندىن كېيىن ۋە سورىدى، — سىز نىجات دىگەن خىمىيە ئوقۇتقۇچىسى بولامسىز؟

نىجات بېشىنى ئېغىتىپ تەستىقلىدى.

— ئىگەللىشىمىزچە، سىزنىك «ئوڭچى» دىگەن قالپىغىڭىز بارئىكەن، — دېدى كاتتىۋاش كۆزلىرىنى پاقىرىتىپ. ئۇ سول قولى بىلەن تاماكىسىنى چېكىپ، ئوڭ قولىدا ئەسەبىي كىشىلەردەك، ھەر دەپ ئالدىدىكى شىرەنى تېرىك

شتىپ چىكىپ تۇراتتى.

ئۇنىڭغا پاللىدە بىر قاراپ قويۇپ سۆزدى داۋام قىلدى:

— بىز سىزگە قالپاقنى ئېلىۋېتىش پۈرسىتى يارىتىپ بېرەيلى، دەپ ئويلاشتۇق. قانداق، بىزنىڭ بۇيرۇقىمىز سىزگە ياقامدۇ؟

نىجات بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

— گېپىڭىزگە چۈشىنەلمىدىم...

— چۈشەنمەيدىغان نېمىسى بار؟ سىزگە ئېيتساق بىزنىڭ «قىزىل ئىسيانچىلار بىكىتۈەنسى»مىز ھازىر پۈتۈن ناھىيىنىڭ چوڭ ھوقۇقىنى تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، سىز بىز بۇيرۇغان بەزى ئىشلارنى ئىشلەپلا بېرىسىز، قالپىغىڭىزنى دەرھال ئېلىۋېتىمىز، — كاتتىۋاش كۆرەڭلىك بىلەن ئۆزىنىڭ بېشىدىكى شەپكىسىنى ئېلىپ، «مانا شۇنداق ئوڭايلا ئىش» دېگەندەك شىرەگە پاققىدە تاشلاپ قويدى. نىجات يەنىلا چۈشەنمەسلىك بىلەن ئۇلارغاقارىغىنىچە جىم تۇرۇۋەردى.

— ساڭا ئېنىقراق ئېيتساق، — دەپ يەنە بىرسى سۆزگە ئارىلاشتى، — ھازىر بىز ھەقىقى پۈرولېتارىيات ئىسيانچىلىرى يولداش جياڭ چىڭنىڭ «قەلەم بىلەن ھۇجۇم قىلىپ، ئەلەم بىلەن قوغدىنىش» چاقىرىغىغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، جاھىل باۋخۇاڭپەيلەرنىڭ ھۇجۇمىغاتاقابىل تۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتىمىز، بىزگە قورال لازىم ئۇقۇشمىمىزچە،

پارتلاتقوچ دورىنىڭ تىلىنى سەن ياخشى بىلىدىكەنسەن. شۇڭا بىزسىنىڭ مۇشۇجىددى ھالقىلىق پەيتتەپۇرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىغا خىزمەت قىلىپ، تۆھپە قوشۇپ گۈلايىكنى يۇيۇشۇڭنى دەۋەت قىلىمىز.

— بىز يارىتىپ بەرگەن بۇ بەلەن پۈرسەتنى چۈشەنمۇاتامسەن؟ — دىدى ئالدىدا گەپ قىلغان كاتتىۋاش تاماكىسىدىن پۇقۇرتىپ ئىس چىقىرىپ ھەم بىردىنلا ئورنىدىن كۆتىرىلىپ سورىدى، — قانداق، بىزگە گىرانات ياساپ بېرەلەمسەن؟

— مەن ئۇنداق نەرسىلەرنى ياساپكۆرمىگەن، — دىدى نىجات ئاستا ئاۋاز بىلەن.

— ياسىمىغان بولسىڭ، ئەمدى ياساپ كۆرگىن، بۇرۇن نەزىرىيە سۆزلىگەن بولسىڭ ئەمدى ئەمىلىيەتتە كۆرەمەمسەن؟

باشتا «سىز» لەپ سۆزلىگەن كاتتىۋاش ئەمدى«سەن»لەپ سۆزلەشكە ئۆتكەن ئىدى.

— ياسايدۇ! — دىدى ئوسمان «سىلىڭ» تەھدىتىمۇ تەنە بىلەن نىجاتقا ھۆرپىيىپ قاراپ، — ئۆزلىرى ئۆتكەنده «خىمىيە، فىزىكا مۇتەخەسسىسى» دەپ داڭ چىقارغان زات ئەمەسمىدىلە؟ ئەمدى، بۇگۈن ئۇنى ئەمەلدە كۆرسىتىش پۇرسىتى يېتىپ كەلگەندە، ھۆتۆت ـ پۆتۆت دەپ پەش قېقىشلىرى ھۆرمەتلىرىنى بىلمىگەنلىك بولامدىكىن؟

ئوسمان زەھەرخەندىلىك بىلەن ھەجىيىپ، ئۇنىڭغا قادىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— تەجرىبىخانىنى ساقلا ئېچىپ بېرىمىز، — دېدى كاتتىۋاش، — ئالدى بىلەن تەجرىبىخانىدىكى دورىلىرىڭدىن پايدىلىنىپ بىرنەچچىنى سىناق تەرىقىسىدە يېسايسەن، ئۇنىڭدىن كېيىن بىز ساقلا سىرتىدىن ماتېرىيال ئەكىلىپ بېرىمىز...

ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئۇرامىغا قارىغاندا، نىجات «ياسىيالمايمەن» دېسە كۆندۈرگەندەكمۇ، ئىشىندۈرگەندەكمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە «تەجرىبىخانىنى ئېچىپ بېرىمىز...» دېگەن سۆز نىمىشكىدۇ ئۇنىڭغا باشقىچە تەسىر كۆرسەتتى.

— ئاچقۇچلارنى بېرىڭلار! — دېدى ئاۋال گەپ قىلغان كاتتىۋاش يېنىدىكىلەرگە، — ۋاقىتنى چىڭراق تۇتۇپ ئىشقا كىرىشىڭ — ئەمدى ئۇ يەنە سۆزلەشكە باشلىغانىدى، — بىلىپ قويۇڭكى تاپشۇرۇغىمىزنى ۋاقتىدا، ياخشى ئورۇنلىسىڭىز، سىزنىڭ قالپىغىڭىزنى ئېلىپ تاشلاپ، نەتىجىلىرىڭىزگە مۇناسىپ مۇئامىلە قىلىمىز، ئەكسىچە بولىدىكەن، بىزدىن ياخشىلىق كۈتمەڭ! — ئۇ خۇددى گەپ تۇگىدى دېگەندەك قولىنى قويۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ئوسمان «سىلىڭ» بۇندىن ئىككى يىل ئىلگىرى نىجاتتىن تارتىۋېلىنغان تەجرىبىخانىنىڭ بىر تۇپ ئاچقۇچلىرىنى ئۇنىڭ ئۆزىگە بەردى. نىجاتنىڭ كۆز ئالدىغا چاقـ

ماق تېزلىگىده، ئۆزى بىر يىلدىن ئارتۇق جاپا چېكىپ تۇ-
زەپ چىققان مەكتەپ تەجرىبىخانىسىدىكى قىممەتلىك ئەسـ
ۋاپلار، ھەر خىل تەجرىبە سايمانلىرى، دورىلار ... كەلدى.
ئۇ ئىختىيارسىز ئاچقۇچلارنى ئېلىپ يانچۇغىغا سالدى. ئۇ-
نىڭغا سەپسېلىپ قاراپ تۇرغان كاتتىۋاشلار، ئۇنىڭ بۇ
ھەركىتىنى گىرانات ياساشقا رازىلىق بەرگەنلىك دەپ چۈشـ
ىنىپ، بىر بىرىگە كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇشتى.

ــ بولىدۇ، ــ دىدى نىجات ئاخىرى، خۇددى گىراناتـ
نى ياساشقا جەزىم قىلغاندەك قەتئىلىك بىلەن، ــ مەن سـ
ىناق قىلىپ كۆرەي!

ــ قىينىچىلىق بولسابىزياردەم بېرىمىز، ــ دىدى چوڭ كاتتىۋاش خۇرسەن بولۇپ.

ــ لېكىن ...، ــ نىجات بىر نەرسىنى ئويلانغاندەك تۇرۇپ قالدى، ــ ۋاقىت ئۇزۇنراق كېتەرمىكىن...

ــ ياق، ئەڭ كۆپ بولغاندا مۇشۇ ئۇچـتۆتكۈن ئىچىدە تەجرىبىنى تۈگىتىشىگىز لازىم،ــ دىدى كاتتىۋاش ئۆيئىچىدە ئويـلاقتىن بـۇياققا مېڭىپ، ــ مۇنداق بولسۇن، بىز سىزگە رەسمىي گىراناتتىن بىرنى بېرەيلى، سىز شۇنى چۈۋۈپ، ئۇ-نىڭ تۈزۈلۈشىنى ئۈگىنىپ چىقىڭ. قانداق بولامدۇ؟

ــ بۇنىڭدا بىر ئاز پەخەس بولمىسىگىز بولمايدۇ،ــ دىدى يەنە بىرسى خۇددى نىجاتقا كۆيۈنۈۋاتقاندەك قىياپەت بىلەن.

ــ توغرا، پەخەس بولمىسىگىز،قالپىغىگىز ئېلىنىشتىن

بۇرۇن كاللىگىز ئېلىنىپ كېتىپ قالمىسۇن ــ يەنە چوڭ كاتتىۋاش ئاغزىنى قىيشايتىپ كۆلۈۋەتتى، يەنە بىر كاتتىۋاشمۇ، ئوسمان «سلىك» مۇ قوشۇلۇپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

نىجات ياتقىغايېنىپ چىققاندىن كېيىن ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ مىڭسىنى ھەرخىل خىيالالار چۇلغىۋالغان ئىدى؛ ھىلىقى بىر ئوچۇم كاتتىۋاشلارنىڭ بۇيرۇغىغا بوي سۇنۇپ، گىرانات ياساپ بېرىشنىڭ ئۆزى، ئەس ــ ھوشىنى بىلەلمەي قايمۇقۇپ، ئىچكى ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قېلىۋاتقان نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولۇش دېگەنلىك بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوخشىمىغان ۋىجدانى زادىلا يول قويمايتتى. «ئىشلار بۇنداقلا كېتىۋېرمەيدۇ، ــ دەيتتى ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى بىر تۇيغۇ، ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى توغرا ھەركەت ئەمەس. خاتا! خاتا! ... ئۇنداقتا قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇيرۇقنى ئورۇنلىمىساڭ ئۇلار رەھىم قىلمايدۇ. ھېچكىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمايۋاتقان، خىلى ــ خىلى چوڭ ئىشلارنىڭمۇ سوربغى بولمايۋاتقان بۇ كۈنلەردە، ئۇنىڭغا ئىش تاپشۇرغان كاتتىۋاشلار ئۇنى ھە دېمەيلا ئۇجۇقتۇرۇۋېتىشى مۇمكىن، قېچىپ كېتىش كېرەكمۇ يە؟ ... ياق، قېچىپ كېتىشكىمۇ بولمايدۇ! ... ئەگەر مەكتەپتىكى ئىسيانچىلار راستىنلا ئۇرۇش قىلىدىغان بولسا، تەجرىبىخانىمۇ خانۇ ــ ۋەيران قىلىۋېتىلىدۇ. 120 نەچچە مىڭ يۈەنلىك تەجرىبە ئەسۋاپلىرى نابۇت بولىدۇ ... ياق! بۇنىڭغا ھەرگىزمۇ سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا بولمايدۇ! پارتىيە، خەلق ھۆ-

كۆمستى ماڭائازنىڭ جىرسىگدۇرگەنمۇ؟ دۆلەتۇەخەلقنىڭ جانىجان مەنپەئەتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بۇنداق ئىشتا جەزمەن پىداكارلىق كۆرسىتىشىم كېرەك» ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا قاندىقتۇ بىر كۈچ - قۇدرەت كېلىپ قوشۇلغاندەك كۆڭلىدە بىر خىل يورۇقلۇق، قەتئى ئىرادە پەيدا بولغاندەك بولدى، «قۇتۇلدۇرىمەن، جېنىمنى تىكىپ بولسىمۇ قۇتۇلدۇرىمەن! ...» نىجات ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى، بىر ھازاغىچە ئەنە شۇ پىكىرلەر بىلەن ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن بۇياققا ماڭغاچ، كۆڭلىدە پىلان تۈزدى. تەك كېچىدىن ئاشقاندا، ئۇ ئاستا سىرتقا ــ ئەخمەتنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى ...

نىجاتنى گىرانات ياساشقا بۇيرۇغان كاتتىۋاشلار بۇ ئىشنى ئالاھىدە مەخپى تۇتۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئادەملىرىنمۇ ئۇنىڭ يېنىغا يېقىن يولاتمىدى. پەقەت ئايرىم كاتتىۋاشلار ئارىلاپ - ئارىلاپ كىرىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ مەخپىيەتلىكنى مۇنداق چىڭ تۇتۇشى ــ نىجاتنىڭمۇ كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولدى. ئۇ ئىشىكنى ئىچىدىن مەھكەم ئىلىۋېلىپ ئىشقا كىرىشتى؛ تەجرىبە شىرەسى ئۇستىگە تۇرلۇك سايمانلار، بىرقانچە شىشە - بوتۇلكىلار، پارتلاتقۇچ دورا ياسىلىدىغان كالىي نىترات، گۈگۈرت، كاربون ۋە باشقا نىتراتلار قويۇلغان، شىرە ئۇستىدىكى سايمانلارغا قارىغان كىشى ئۇنىڭ ھەقسىقەتەنمۇ گىرانات ياساشقا تۇتۇش قىلغىنىغا ئىشىنەتتى.

نىجات ئىچكىرىكى بۆلۈمگە كىرىۋېلىپ ــ تەجـ

ربىخانىدىكى قىممەت باھالىق سايمانلارنى، بۇرۇن تەجرى-
بە سايمانلىرى قاچىلىنىپ كەلگەن ۋە بىر قانچە-ۋاقىتتىن
بۇيان بىر چەتكە رەتلىك تىزىلىپ قويۇلغان ۋە يا كى ئەس-
ۋاپلارنىڭ ئاستىغا قويۇلۇپ شىرە ئۇرنىدا ئىشلىتىلىۋاتقان
يەشكىلەرگە قاچىلىماقتا ئىدى. 1 - كۈنى كۈندۈزدىلا
كەم ئۇچرايدىغان قىممەت باھالىق ھېسابلاش ئەسۋاۋى،
پىرىكسيون قۇرۇلما، ئاپتوماتىك خۇەندىكجى، بوشلۇق
پومپىسى، رادىيو قۇرۇلمىلىرى، پۇرژىنىلۇق كالۇرۇمېتىر،
قوش تۇرۇبلىق فازاۋى مىكروسكوپ ... قا ئوخشاش سايـ
مانلارنى قاچىلاپ تەييارلاپ قويدى. ئۇنىڭ كۆڭلى خوش،
كەيپىياتى باشقىچە ئۇستۇن، خۇددى كومانىدىر تاپشۇرغان
ۋەزىپىنى ئىشەنچلىك ئورۇنلاۋاتقان جەڭچىدەك تېتىك،
جىددى ئىدى.

نىجات ئىشتىن چۈشۈشكە تەرەددۇتلىنىۋاتقانداھىلىقى
ئىككى كاتتىۋاش كىرىپ كەلدى.

— قانداق، ئىشقا كىرىشتىڭىزمۇ؟ — دىدى ئۇلارنىڭ
چوڭى شىرە ئۇستىدىكى ھەر خىل سايمانلار ۋە دورىلارغا زەڭ
سىلىپ قاراپ.

— دورىلارنى تەييارلاۋاتىمەن، — دىدى نىجات خا-
تىرجەملىك بىلەن.

— ياخشى، ياخشى! — دىدى كاتتىۋاش ماختاپ ۋە
ئۇنىڭ توپا - چاڭ باسقان چىرايىغا، ئىشتا كىرلەشكەن
قوللىرىغا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن نىجاتنىڭ ئىش-

لەۋاتقانلىغىغا رازى بولغانلىغى چىقىپ تۇراتتى.

ــ بىز سىنىڭ ئىش ئورنىڭ ئەتراپىغا پوس قويساق بولامدۇ؟ ــ دىدى ئۇ توساتتىن نىجاتقا بۇرۇلۇپ قاراپ.

ــ نىمىشكە؟ ــ دىدى نىجات ھەيران بولغاندەك قاشلىرىنى ھىمىرىپ.

ــ قورال ياساش كىچىك ئىش ئەمەس، مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلىمساق بولمايدۇ ... ، دىدى ــ كاتتىۋاش جىددى ھالدا بېشىنى ئېغىتىپ.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، ــ دىدى نىجات كۈلۈمسىرەپ، ــ قوراللىق كىشىلەر مېنى قوغداپ تۇرسا، ئەلۋەتتە مەنمۇ خاتىرجەم ئىشلەيمەن، لېكىن ... بۇنداق قىلغاندا باشقىلارنىڭ دىققەت نەزىرى چۈشۈپ قالارمىكىن دەپ ئويلايمەن.

ئىككى كاتتىۋاش بىر بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قويدى.

ــ گېپىڭنىڭ ئورۇنلۇق تەرىپى بار، ــ دىدى چوڭ كاتتىۋاش قايىل بولغاندەك نىجاتقا قاراپ ھەم چاخچاق قىلغاندەك ھىجىيىپ ئۇنىڭ دولىسىغا قاقتى، ــ كاللاڭمۇ راستىنلا ئىشلەيدىغان ئوڭچىدەك قىلسەن... بوپتۇ، سېنىڭ دېگىنىڭچە بولسۇن، ئىشىكنى تاقاپ ئىشلەۋەرگىن ...

ــ مېنىڭ يەنە بىر پىكرىم بار، ــ دىدى نىجات

ئۇلارنىڭ كەيپىنىڭ جايىدا ئىكەنلىگىنى، بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىكنىڭ زۆرۈرلۈگىنى دەرھال ھېس قىلىپ، — پارتلاپ كېتىش ھادىسىلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بۇ ئۆيدىكى خىمىيىۋى دورىلارنى ئاۋۇ ئىچكىرىدىكى ئۆيگە ئەكىرىۋېتەي دەۋاتىمەن. ئۇنداق بولمىغاندا... تاسادىپى ھادىسە يۈز بېرىپ قالسا، بۇ ئۆيدىكى ھېچنەرسە ساق قالمايدۇ.

— سەن بۇنىڭدىن خاتىرجەم بول، — دىدى كاتتىۋاش تەجرىبىخانىغا مەنىستەمەسلىك بىلەن قاراپ، — ئىنقىلاپ ئۈچۈن بۇنچىلىك تەجرىبىخانىلار گۈمران بولۇپ كەتسە نېمە بولاتتى؟ ئۇرۇش قىلىپ قالساق، بەرىبىر بۇ تەجرىبىخانىنى ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ.

— ئۆزەڭنىڭ ساق قېلىشىڭنىلا ئويلىغىنە، — دىدى يەنە بىر كاتتىۋاشمۇ ئاغزىنى قىيسايتىپ كۈلۈپ.

— ھېنىڭ مەقسىدىمنى چۈشەنمىدىڭلار، — دىدى نىجات، — دېمەكچىمەنكى، ئەگەر پارتلاش يۈز بەرسە مۇشۇ ئۆيدىكى باشقا دورىلارمۇ تەڭ پارتلاپ، پۈتۈن بىناغا تەسىر كۆرسىتىدۇ... ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز ئىشلەۋاتقان ئىشمۇ تۈگىشىپ كېتىدۇ.

چوڭ كاتتىۋاش ئۆزىنىڭ سىنچى كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا بىردەم تىكىلىپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن پەرۋاسىزلىق بىلەن قولىنى شىلتىدى:

— مەيلى، بىلگىنىڭنى قىل!

شۇ كۈنى يېرىم كېچە بىر ئۆتكەندە، نجات ياتىغا خوشال هالدا قايتىپ كەلدى. يەشىلەر نوشۇلۇپ كېتىپ، يەنە سەككىز چوڭ - كىچىك سانىدۇق قىزىكا تەجرىبىخانىسىغا كىرىپ بولغانىتى. بۇ ئىش ئەنە شۇ يوسۇندا تۈت كېچە - كۈندۈز داۋاملاشتى. مۇشۇ كۈلەردە تۈزۈكرەك تاماق يىمەي، هەر سوتكىسىغا ئىككى - ئۈچ سائەتتىنلا ئۇخلاپ ئالدىراش ئىشلىگەن نجاتنىڭ كۆز قاپاقلىرى پۈرۈلۈپ قىزارغان، چىرايىمۇ بىلىنەرلىك تاتىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ئۈگۈ مۇ ئادىتى بويىچە ئەتىگەندىلا تەجرىبىخانىغا ماڭدى. شۇنچىۋالا چارچاپ كەتكىنىگە قارىماستىن ئۇنىڭ روهى تېتىك، يۈرىگىدە تەسۋىرلەپ تۈگەتكۈسىز بىر خىل خوشلۇق تۈيغۇسى دولقۇنلىناتتى.

نجات بۈگۈن مەكتەپ ئىچىدە باشقىچە بىر خىل جىددى كەيپىياتنى سەزدى. قوراللىق - قورالسىز كىشىلەر ئالدىراپ ئۇيان - بۇيان ئۆتۈشەتتى. مەكتەپنىڭ چوڭ دەرۋازىسى تاقىلىپ، ئىچىگە لىق قۇم قاچىلانغان تاغار - چېلەك تىلار، ئىچ تەرىپىدە ئىگىز دۆۋىلەنگەن، دەرۋازىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى شادىلىق تام ئىچىدىمۇ قۇم تاغارلىرىدىن پۈتەيلەر ياسىلىۋاتاتتى. هومايغان، ئەنسىز چىرايلار سۈرلۈك هالدا كۆزگە تاشلىناتتى. «بۈگۈن بىر ئىش بارمۇ، نىمە؟...» دىگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى نجات. ئىسيانچىلار ئورۇنلاشقان يىنا ئالدىدا ئوسمان «سىلىك» ئۈنى توختاتتى:

— تۈگەتتىڭمۇ؟ — توڭلۇق بىلەن سورىدى ئۇ.

— ئاز قالدى — قىسقىلا جاۋاپ بەردى نىجات.

— سەمۇزە — ئۇ ئاچچىغى بىلەن سىجاتنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە بىر قاراپ قويدى. — بىزنى ئەخمەق قىلىمەن دىسەڭ ئاناۋىكى مەك گەز...

ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى دېيىشكە ئۇلىگۈرمەيلا، بىر قوراللىق كىشى چىقىپ ئۇنى باشلىقىنىڭچاقىرىۋاتقانلىغىنى ئېيتتى. ئوسمان «سىلىك» نىجاتقا قاراپ كۆزىنى ئالايتىپ قويۇپ ئىتتىك ىنا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. نىجات پەلەمپەيدىن ئەمدىلا چىقىشقا كاردور ئىچىدىن بىر پىلىموت ۋە بىر ساندۇق (بەلكىم ئوق ساندۇغى بولسا كېرەك)كۆتەرگەن ئۇچىتۆت ئىسيانچى ئالدىراش چىقىپ كەلدى. نىجات ئۇلارغا ئىتتىك بول بوشاتتى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قالغان نىجاتنىڭ قۇلىغىغا: «بۇنىڭدىن يەنە بىرسى بولغىنىدا...» دىگەن سۆز كىردى. «پىلىموتتىن يەنە بىرسى بولسادەڭاتسا كېرەك...» دەپ تەخمىن قىلدى نىجات ۋە بۇ يەردەئارتۇقچە ھاڭۇبقىپ تۇرۇشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىگىنى ئېسىگە ئېلىپ تەجرىبىخانىغا كىرىپ كەتتى.

تەجرىبىخانىدىكى ئاساسلىق سايمانلار ئەمەس بەلكى ئادەتتىكى سايمانلارنىكىمۇ، تۇرلۇك خىمىيۋى دورىلارنىكىمۇ كۆپ قىسمى توشۇلۇپ كېتىپ بولغان. پەقەت جاۋ،لەردە ئانچە ـ مۇنچە ھەر خىل دورىلىق ۋە دورىسىز چوڭ ـ كىچىك تەجرىبە شىشىلىرى، پۇرۇپكىلار، توشۇشقا ئەپسىز باھالىق ئاز سانىدىكى بىر قىسىم سايمانلارلا قالغان. كېچەبۇ

يەرگە ئېلىپ كىرىلگەن ئاخىرقى قۇرۇق ئىككى ساندۇققا ئاشۇ بىر قىسىم سايمانلارنى قاچىلاشقا بولاتتى. نىجات ئىشكىنى ئېچىدىن مەھكەم ئېلىپ قويۇپ، ئالدىرىماي ئاشۇ سايمانلار ئېچىدىكى مۇھىملىرىنى قاچىلاشقا كىرىشتى. «34 ساندۇق توشۇلدى، ئەگەر بۇ ئىككىسىنى سالامەت يۆتكەڭ ساق 36 ساندۇق بولىدۇ...» ئىشكىنىڭ ئۇرۇلۇشى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى. نىجات قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ، ئېچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىگىنى قۇلۇپلاپ قويدى ـ دە، بىرىپ ئىشكىنى ئاچتى، ئىككى كاتتۇاش ۋە ئوسمان «سلىك» كىرىپ كەلدى.

ـ ياساپ بولدۇڭمۇ؟ ـ دىدى ئۇلارنىڭ بىرسى كىرە ـ كىرمەستىن. نىجات بىرلا قاراپ بۇلارنىڭ كەيپى جايىدا ئەمەسلىگىنى، نىمىگىدۇ جىددىلىشىپ تۇرۇشقانلىغىنى سەزدى.

ـ ئاز قالدى، ـ نىجات كۆزى بىلەن شىرەنىڭ ئۈستىدىكى تەجرىبە ئىشلەۋاتقاندەك قالايمىقان تىزىلىپ كەتكەن نەرسىلەرنى كۆرسەتتى.

ـ قاچان پۈتتۈرىسەن؟

ـ ئەتە پۈتىدۇ، ـ كۆزىنى يۇمۇپلا ئاغزىغا ئىتتىك كەلگەن سۆزنى ئېيتتى ئۇ.

ـ ئەتە؟ ـ ئۆز ئۆزىگە سۆزلىگەندەك دىدى كاتتۇاش، ـ ئەتىگىچە ئۇرۇش بولۇپ قالسا قانداق قىلىمىز؟ ـ كاتتۇاش ئۆي ئىچىدە ئويناقتىن بۇياقتا

مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن قاتتىق جىلە بولۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— بىزگە بۇگۈن لازىم ئىدى، — بىردىن ئورنىدا توختاپ قەھرى بىلەن ۋاقىرىدى ئۇ، — «ئۆلگەندىن كېيىن ياسىن ئوقۇپتۇ» دېگەندەك، جەڭ تۇغىگەندە سېنىڭ گىرانىتىڭنىڭ لازىمى نېمە؟

نىجات گەپ قىلماي تۇرۇۋەردى. كاتتىۋاشنىڭ شۇبھىلىك كۆزلىرى تەجرىبىخانىنىڭ ھەممە يېرىگە سەپسېلىپ چىقتى.

— ئىشلىگەن ئىشلىرىڭنى ماڭا كۆرسەتكىنە — دېدى ئۇ ئاخىرى شىرەگە يېقىنلاپ.

— دورىلار ئۈستىدىكى تەجرىبە تۈگىدى. پەقەت قۇراشتۇرساقلا بولىدۇ، — دېدى نىجات يالغاندىنلا.

ئوسمان «سلىك» بىلەن يەنە بىر كاتتىۋاش گەپ قىلماستىن چوڭ خوجايىننىڭ ئاغزىغا قارىشىپ تۇرۇشاتتى.

— ئاۋۇ ئۆينى ئاچقىنا، — دېدى كاتتىۋاش توساتتىنلا. نىجات چۆچۈپ كەتتى، «سېزىپ قېلىشتىمكىن؟» ئۇ، ئۇيەر - بۇيەرنى ئاختۇرغان بولۇپ، بىردەم ئويلىنىۋالدى - دە، تەمكىنلىك بىلەن جاۋاپ بەردى:

— ئۇنىڭ ئاچقۇچى ياتاقتا قاپتۇ، كۆرمەكچى بولساڭلا ھازىرلا ئېلىپ كېلەي.

— چاق! — دېدى چوڭ كاتتىۋاش ئۇنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلماستىن ئوسمان «سلىك» غا قاراپ. ئوسمان «سلىك» شىرە ئۈستىدە تۇرغان كىچىكرەك بولقىنى

ئېلىپ قۇلۇپقا ئۇردى. نەجات ئۆز ئورنىدا مىدىرلىماي تۇرۇۋەردى «بولغۇلۇق بولدى، باشقا كەلگەننى كۆرەي» دەپ ئويلىدى ئۇ.

— بۇ نېمە ئىش؟! — ئۇچ كاتتىۋاش كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھاڭۋاقلىنىچە قۇرۇقدىسىپ قالغان ئۆيگە قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى. غەزەپتىن ئۆيكىسىنى باسالماي قالغان ئوسمان «سىلىك» ئالدى بىلەن ئېتىلىپ بېرىپ، جاۋابنى ئېغىزلىرىنى ئاچتى، ھەممە جاۋابنى قۇرۇق ئىدى. ئۇنىڭ كۆزى بىرچەتتە تۇرغان ئىككىسىنى قاچۇشتى.

— ھە، بۇتېخى، گىرادات ياسايمەن دەپ ... بىزنى ئالداپ، تەجرىبىخانىدىكى نەرسىلەرنى يۆتكەپتۇ - دە!... ھۆ، ئاناڭنى ... ئوڭچى!...

كاتتىۋاشلار ئۆزلىرىنىڭ راستىنلا ئالدانغانلىغىنى سېزىشتى. ئۇلارنىڭ چوڭى ئەسەبلىشىپ، غالجىرلىق بىلەن نەجاتقا ئېتىلىپ كېلىۋاتقان ئوسمان «سىلىك» نى قولى بىلەن توساپ قويۇپ، ئالدىرىماي، غەزەپلىك كۆزلىرىنى ئەشتەردەك تىككىنىچە نەجاتنىڭ ئالدىغا ئۆزى كەلدى.

— تەجرىبىخانىدىكى مۇلۇكنى نەگە يۆتكىدىڭ؟

— .....

— سەندىن گەپ سوراۋاتىمەن، گەپ قىل!

— .....

— ئەگەر راستىنى ئېيتمىساڭ ... ئىت كاللاڭنى

مەجبۇرىتىمەن! ــ كاتتىۋاشنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى.

نىجات ئۇن چىقارماي خاتىرجەملىك بىلەن ئۇنىڭ غەزەپتىن پۈرۈشكەن ئەپتىگە، قان تولغان كۆزلىرىگە قاراپ تۇراتتى. نىجاتنىڭ مۇنداق خاتىرجەملىگى كاتتىۋاشنى تېخىمۇ غەزەپلەندۈرۈپ قۇتۇرىتىۋەتتى.

ــ دۆلەت مۇلكىنى ئوغرىلىغان نەق جىنايەتچى بولغىنىڭ ئۈچۈن، ساڭا ئۆلۈم جازاسى بېرىش كېرەك! ــ دېدى يەنە بىر كاتتىۋاش.

ــ شۇنداق دۆلەت مۇلكىنى ئوغرىلىغان نەق جىنايەتچى بولغىنىڭ ئۈچۈن ساڭا ھەرقانداق جازا بەرسەكمۇ بولىدۇ. ــ ئۇ شۇ گەپنى قىلدى ــ دە، يار كۆچىنى بىلەن ئۇلاچلاپ نىجاتنىڭ يۈزىگە ئۈردى. ــ ھۇ ئوغرى مۇناپىق! ...

ئۇچ كاتتىۋاش خۇددى ساراڭ بولغاندەك تەلۈلىك بىلەن ۋاقىراپ، قولىغا چىققانلىكى نەرسە بىلەن ئۇنى ئۇراتتى، تېپەتتى، مۇشتلايتتى. تىللاپ ــ قاغايتتى ... توشۇلماي قالغان ئەينەك شىشىلەر، تۇرلۇك بوتۇلكىلار ھەتتا ئەينەك نەيچىلەرمۇ ئۇنىڭ باش ــ كۆزىگە ياغدى ... ئۇلار ھەممە يېرى قانغا بويالغان ھۇشسىز نىجاتتىن دەردى چىقمىغاندەك يەنە ئۇنىڭ پۇت ــ قوللىرىنى چەمبەرچەس قىلىپ باغلاپ تاشلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ بۆۋەنلىشىپ قوساقلىرىغا، باشلىرىغا قاتتىق ئايىغىلىرى بىلەن دەسسەشتى.

— بۇنى مۇشۇ يەردىن يۆتكىمەكلار، — دىدى كاتتە ۋاشلارنىڭ چوڭى ۋەھشىلىك يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ئۆڭ لۈكتەك ياتقان نىجاتقاتىكسىپ، — ئۇلسە، ئىككى پاي ئوق بىلەن مىڭسىنى تېشىپ، باۋخۇاكلارنىڭ ئوقى تېگىپ ئۆلگەن دەپ كۆمۈۋېتىمىز.

— توغرا پىكىر! — دىدى يەنە بىرسىمۇ ئۇنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپ.

— بۇ ئوكچىنىڭ سورىغىنى كىمۇ قىلاتتى؟ — دىدى ئوسمان «سىلىك» مۇ خوشامەت بىلەن خوجايىنىغا قاراپ ھىجىيىپ.

باش توخۇ چىللىغان چاغدا، ساندۇق ـ يەشىكلەرنى يۆتكەشكە ياردەملىشىۋاتقان ئىككى دېخان يىگىت — نىجاتنىڭ دوستلىرى ئۆمەرجان، باتۇرلار مەكتەپ ئارقىسىدىكى ئېتىزلىقتا، ھەر كىچىدىكى ئادىتى بويىچە ساندۇقلارنى بېسىپ توشۇپ كېتىشكە تەق بولۇپ ھارۇنىي تۇتۇپ ساقلاپ تۇرغان ئەخمەتنىڭ ئوكسىسى — كامالنى ھاك ـ تاك قالدۇرۇپ، ساندۇقلارنىڭ ئورنىغا نىجاتنىڭ قانغا بويالغان ھۇشسىز گەۋدىسىنى ئېلىپ چىقتى.

دەل شۇ كىچىسى — باش توخۇ چىللىغان چاغدا، قوماش قورۇغاندەك قويۇق، ئەمما قاتتىق ئوق ئاۋازلىرى پۈتۈن ناھىيىنى قاپلىدى. ئۇ كى تەرەپنىڭ قوراللىق توقۇنۇشى باشلانغان ئىدى.

بۇ — 1968 ـ يىلى پۈتۈن ناھىيىنى زىلزىلىگە كەل-

تۇرۇپ «21 ـ سېنتەبىر ۋەقەسى» دەپ نام ئالغان كەڭ ۋە چوڭ كۆلەمدىكى بىر قېتىملىق ئەلەم كۈرىشى ئىدى ...

ـــ پاتىگۈل، نېجات ئاكام بۈگۈن قانداقراق ياتىدۇ؟

ئىككى قولىدا ئىككى چايدانىنى كۆتىرىپ ئالدىراش چايخانىغا كېتىۋاتقان پاتىگۈل تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ، بۇ-رۇلۇپ قارىدى. ھەر خىل يىمەكلىكلەر قاچىلانغان تورسو-مىنى كۆتەرگەن ئەخمەت دوختۇرخانىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى-غا ئېلىپ بارىدىغان يان يولدىن كېلىۋاتاتتى.

ـــ تۈنۈگۈنكىگە قارىغاندا، بۈگۈن خېلى ياخشى، ـــ دېدى پاتىگۈل، ئەخمەتكە تېز ـ تېز سۆزلەپ. ئەخمەتنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېغىر ۋە جىددى قارايدى-غان بىر جۈپ قارا كۆزى شۇ تاپتا ياش بالىلارنىڭ شوخ كۆزلىرىدەك يالتىراپ پاتىگۈلگە رازىمەنلىك بىلەن تىكى-لىپ تۇراتتى.

ـــ سىز كىرگەچ تۇرۇڭ ئەخمەت ئاكا، ـــ دېدى پا-تىگۈل ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن خىجىل بولغاندەك كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، ـــ مەن چاي ئېلىپ كېلىۋالاي.

ئەخمەت كېتىۋېتىپ ئىختىيارسىز كەينىگە قارىدى، پاتىگۈلنىڭ تېقىملىرىغىچە چۈشكەن ئۇزۇن ئىككى ئۆرۈم چېچى باشقىچىلا يارىشىملىق كۆرۈنەتتى، خۇددى شۇ ۋاقىت-نىڭ ئۆزىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىغان قىزنىڭ كۆزلىرى

ئۇنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. قىزمۇ ئەخمەتمۇ ئىتتىك ئالدىلىرىغا قارىۋېلىشتى. «ئەتتەڭ ... قاملاشمىغان قىلىق بولدى ـ دە ...» ـ ئۆز ئۆزىنى جىملىدى ئەخمەت ـ ئۇ ...نېمەدەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىن...» ئۇكىسەللەر ياتقىغا جايلاشقان بىنانىڭ پەلەمپىيىنىڭ ئىككى ـ ئۈچ باسقۇچىنى بىر تاقلاپ دېگىدەك بېسىپ بىنا ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

نىجاتنى تەجرىبىخانىدىن چالا ئۆلۈك ھالەتتە قۇتۇلدۇرۇپ چىققان دىخان دوستلىرى ئۇنى كېچىلەپ خوشنا ناھىيىدىكى ھەربىي دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلىشكەن،كۇندۇزلا يولغا چىقىپ كەتكەن يەنە بىر دىخان يىگىتى بولسا، ئالدىن ئەخمەتكە خەۋەر يەتكۈزگەچكە ئۇ شۇ كۇنىلا دوختۇرخانا بىلەن ئالاقىلىشىپ قويغان ئىدى. شۇندىن بۇيانقى 30 مەچچە كۇن مابەينىدە ئۇمۇ شۇ دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتاتتى، نىجات دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلىنىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن پاتىگۇلمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە، ئەلەم كۆرىشىدە مەكتەپنى ئىگەللەپ تۇرغان ھىلىقى ئىسيانچىلار مەغلۇپ بولۇپ، قاياقلارغىدۇ تاراپ كەتكەن. نىجات بولسا ھېچكىمنىڭ ئېسىگىمۇ كەلمىگەن. پاتىگۇل، نىجاتنى مەكتەپنىڭ ھېچبىر يېرىدىن ئىزلەپ تاپالمىغاندىن كېيىن، ئاخىرى ئەخمەتنىڭ بىرقانچە دىخان دوستلىرىدىن سۈرۈشتۇرگەن، ئۇلار مەخپىيەتلىكنى ساقلاپ ئېيتىپ بەرمىگەن شۇنىڭدىن كېيىن ھەجەرخان ئانىغا يېلىنىپ تۇرۇۋالـ

غان. پاتقاقۇلنى ياخشى تونۇيدىغان ئاق‌كۆڭۈل ھەجەرخان ئانا ئۇنىڭغا راست گەپنى ئېيتقان. پاتقاقۇل كېلىپلا نىجات‌قا قاراش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى.

ئەخمەت، نىجات ياتقان ئۆيگە ئاستاغىنە، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ كىرىپ كەلدى. نىجات تىنچقىنا كۆزىنى يۇمۇپ ياتاتتى. ئەخمەت دەسلەپ ئۇنىڭ ئۇخلاۋاتقىنىنى ياكى كۆزىنى يۇمۇپ دەم ئېلىپ ياتقىنىنى بىلەلمىدى. قولىدىكى سومكىنى دەرىزە تەرەپتىكى نىجاتقا قاراشلىق تاۋاقتىكىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ئۆزى يانىدىكى بوش كارۋاتقا ئولتۇردى. شۇندىمۇ نىجات كۆزىنى ئاچمىدى. ئەخمەت ئۇنىڭ پولتىيىپ چىققان يۈز سۆڭەكلىرىگە، ئىڭەك ۋە يۈز‌لىرىدىكى تېخى سافىيىپ ئەكسىگە كېلەلمىگەن تاياق ئىز‌لىرىغا، ئوك قېشىنىڭ ئۈستىدىكى چوڭقۇر يارا ئىزىغا بېقىپ چىڭ تېڭىلغان ئاپپاق بېنت ئاستىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان، ئاقارغان چىكە چاچلىرىغا زەڭ قويۇپ قاراشقا باشلىدى. بۇ ئۇنىڭغاسەككىز-توققۇزيىلدىن بۇيان توبۇش-بواۋپ كەتكەن نەقەدەر يېقىن، كېلىشكەن، سۆيۈملۈك چىراي ئىدى - ھە! شۇ تاپتا، بۇ چىراي ناھايىتى كۆپ ئۆزگىرىپ‌كەتكەن، بۇرۇشۇقلىرى مۇرەككەپ. جاپالىق قىسمەتلىرى ئۇنىڭ پىشانە ۋە كۆز قويرۇقلىرى ئەتراپىغا ئۆزىنىڭ ئىزىنى سېلىپ، ئۇنى خېلىلا چوڭ ياشتىكى ئادەملەرگە ئوخشاش قىلىپ قويغانىدى، ئەخمەتنىڭ كۆز ئالدىدا شۇ ھامان ئۇنى توڭىچىقىتىم ئۇچراتقان ۋاقتىتىكى كۆرۈنۈشى گەۋدىلەندى. ئۇ چاغدا ئۇيغۇ-

مۇ ياش بولۇپ، چرايىدىن ياشلىق كۈچ - قۇدرىتى بەرق ئۇرۇپ تۇراتتى. چوعدەك يېنىپ تۇرغان مۇلايىم كۆزلىرى دىن ھامان تۇزلۇگى سەمىملىگى. زىرەكلىگى مانا مەن دەپلا چىقىپ تۇراتتى... نىجات مىدىرلىدى. ئەخمەتخىيال دىن ئويغىنىپ، ئىتتىك ئۇنىڭغا ئىگىشتى. نىجاتنىڭ يۈزلىرى قاتتىق ئاغرىقتا گىرىپتار بولغان كىشىلەردىلا بولغان بىر خىل ئۆزگىرىش سىلەن پۈرۈشۈپ ئاڭلىنار - ئاڭلانماس ئاۋازدا بىر ئىگراپ قويۇپ يەنە جىمىپ قالدى. ئەخمەت ئۇنىڭ بەكمۇ ئورۇنسىزلاپ چەكە تومۇرلىرىنىڭ چىقىپ قالغانلىقىغا، چىرايىدا قان دېدارى قالمىغانلىقىغا دىققەت قىلدى. بۇ شۇنچە ئاق كۆڭۈل، كۆيۈمچان ۋە ئۆزىنىڭ شەخسى مەنپەئەتىنى زادىلا ئويلىمايدىغان بىر قەيسەر يىگىت ئىدى غۇ!؟ ... ئاھ، تۇرمۇش! نىمانچىمۇ مۇرەككەپ، نىمانچىمۇ رەھىمسىزدۇرسەن؟ ... ئەخمەتنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ گېلىنى بىر نەرسە بوغۇۋالغاندەك بولۇپ كەتتى ...

ــ ئەخمەت! ...

ئاۋاز گەرچە تولىمۇ ئاستا چىقىقان بولسىمۇ ئۇ چۆچۈپ كەتتى، نىجات كۆزىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا قاراپ يالتايتى.

ــ ئاكا ... قانداقراق تۇرىسىز؟ ــ ئۇ ئاران ئۆزىنى بېسىپ سورىيالىدى.

ــ ياخشى بولۇپ قالدىم، سەن ... ئۆكام، خىزمىتىڭ شۇنچە ئالدىراش تۇرۇپ، يەنە نىمىشكە كەلـ

گەنسەن؟ ...

— چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتىمدىن پايدىلىنىپلا كەلـ
دىم، — دېدى ئەخمەت ئۇنى خاتىرجەم قىلىشقا تىرى-
شىپ، — قىسمىنىڭ ماشىنىسى بۇ يەرگە بىر ئىش بىلەن
كەلگەن، يەنە يېرىم سائەتتىن كېيىنلا شۇنىڭ بىلەن
قايتىمەن.

— پاتىگۈلمۇ بىرقانچە كۈندىن بۇيان مېنى دەپ
كۆپ جاپا چەكتى، ھەي! ... سىلەرنى تازا ئاۋارە قىلدىم -
دە ...

چايدانىلارنى كۆتەرگەن پاتىگۈل ياتاقتا كېرىپ
كەلدى.

— پاتىگۈل چاي ئېلىپ كەلدى، — دېدى ئەخمەت،
قىزغا بىر قاراپ قويۇپ ۋە نىجاتتىن سورىدى، — ئازراق
بىر نەرسە يەپ باقمامسز؟

— كۆڭلۈم ھېچنىمگە تارتمايۋاتىدۇ.

— بىر نەرسە يىمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟ — دېدى
ئەخمەت كۆيۈنۈش ھېسسىياتى بىلەن، — زورلاپ بولسىمۇ ئاز-
راق تاماق يىمىسىڭىز ...

— مەنمۇ ھەر كۈنى شۇنى دەيمەن، — دېدى پاتـ
گۈلمۇ خاپا بولغاندەك قوللىرىنى كېرىپ، — نىجات ئاكام
ھېچ گېپىمنى ئاڭلىمايدۇ.

— مانا، پاتىگۈلمۇ سىزنى ئەيىپلەۋاتىدۇ، — دېدى
ئەخمەت كۈلۈمسىرەپ، — ئەمدى تاماق يىمىسىڭىز ھەر ئىككىڭىزلا

رەنجىيمىز.

— بوپتۇ، ئازراق يەپ باقاي، — دىدى نىجات ئۇ-لارنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ۋە بېشىنى كۆتەرمەكچى بولغانىدەك تەرەددۇتلاندى.

— قوزغالماڭ، قوزغالماڭ! — دىدى پاتىگۈل ئالدى-راپ، — دوختۇرلار سىزنى مىدىرلىمىسۇن دىگەن، ھىلى مەسئۇل سېستىرا كىرىپ قالسا، مېنى ئەيىپلەيدۇ ...

پاتىگۈل داستىخانغا چىڭ ئوراپ قويۇلغان ئەپچىل كاستىرولكىنى ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى قىيمىلىق سۇيۇقاشتىن بىر پىيالىغا ئۇستى - دە، مەزىلىك ئاشنى قوشۇقىغا ئاز - ئازدىن ئېلىپ نىجاتقا ئىچكۈزۈشكە باشلىدى.

ئون كۈنلەردىن كېيىن نىجات كارۋىتىدا ئولتۇرۇپ، ئۆزى تاماق يىيەلەيدىغان بولۇپ قالدى. ئاستا - ئاستا ئىشتەيمۇ ئېچىلىپ، رەڭگى تۈزۈلۈشكە، روھىي كەيپىياتىمۇ ياخشىلىنىشقا باشلىغان ئىدى. بۇ كۈنلەردە پاتىگۈل قايتىپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئەخمەتنىڭ ئىنىسى قاراۋاتاتتى. نىجات، ئەخمەتكە ئېيتىپ ئۇنىمۇ قايتۇرۇۋەتتى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، نىجات دوختۇرخانا بىنا-سىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك گۈلزارلىقنى ئايلىنىپ بىر تەرەپتىن دەم ئالغاچ، بىر تەرەپتىن ئېنگىلىز تىلىدىكى ئا-تالغۇلارنى يادلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئورۇق، ئىگىز بويى سەل ئالدىغا مۇكچەيگەن، ياشانغان بىر ئادەم خۇددى ئۇسۇزلەۋاتقان يات تىلغا قىزىقسىنغاندەك توختاپ قالدى.

نىجات بولسا ئۇنىڭغا دىققەت قىلماي ھە دەپ ئېنىقلىنىچە سۆزلەرنى تەكرارلايتتى. ھىلىقى ئادەم سىردەم تىڭشاپ تۇرغاندىن كېيىن، نىجاتنىڭ چىرايىغا دىققەت بىلەن سەپسالدى. «بۇ ئۇيغۇر يىگىتىغۇ؟» دىگەننى كۆڭلىدىن كەچۈردى ھىلىقى كىشى، جاھانىنى ئىس - تۈتەك قاپلاپ، ئىلىم - مەرىپەت دىگەنلەر جىنايەت ھېسابلىنىۋاتقان بۇ كۈنلەردە، چىرايىدىن كېسەللىك چىقىپ تۇرغان بۇنداق ياش بىر يىگىتنىڭ ئوگىنىش بىلەن، يەنە كېلىپ ئېنىقلىق تىلى ئوگىنىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقىنى راستىنلا ئاجايىپ بىر مۆجىزىدەك ئىش ئەمەسمۇ؟ ... ئۇنىڭ لەۋلىرىدە بىلىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم جىلۋە قىلىپ كۆزلىرى بىر خىل قىزىقىش ئىلكىدە يالتىراپ كەتتى.

— يولداش ... سىز قەيەردە ئىشلەيسىز؟

نىجات ئۆرۈلۈپ قارىدى، ئۇنىڭ ئالدىدا قولتۇغىغا ئىككى - ئۈچ كېسەللەرتارىخى دەپتىرىنى قىستۇرۇۋالغان ئاق خالاتلىق، ماتونۇش، ياشانغان بىر ئادەم كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. نىجات سوئالنى ئاڭقىرالمىغاندەك گەپ قىلماستىن ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇۋەردى.

— سىزقىسمدائەمەسقۇ دەيمەن؟ — ھىلىقىكىشىيەنە سورىدى. نىجاتئۇنىڭ كۆمۈشتەك ئاقارغان شالاڭ چاچلىرىغا، قىزىقىش بىلەن يالتىراپ تۇرغان ئەقىللىق كۆزلىرىگە تىكىلدى،ئۇنىڭئاۋازىئاستا،ئېھتىياتلىق ۋە يەنەشۇنداقلامۇلايىم ئىدى.

— مەن ئوقۇتقۇچى، — دېدى نىجات ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۈزمەي.

— ياخشى، ياخشى! — دېدى ھىلىقى كىشى قوللىرىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ، — ئۇنداقتا تونۇشۇپ قويايلى، مېنىڭ پەمىلەم پالتىيوپ، ئىسمىم ئىمىن، مېنى بۇ يەردە پالتىيوپ دەپلا ئاتىشىدۇ، مۇشۇدوختۇرخانىنىڭ ئىچكى كېسەللەر بۆلۈمىدە ئىشلەيمەن.

نىجاتمۇ ئىختىيارسىز قوللىرىنى ئۇزاتتى. پالتىيوپ نىڭ ئورۇق، قانسىز قوللىرى نىجاتنىڭ تىترەپ تۇرغان، كۈچسىز قوللىرىنى قىستى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ يەنە بىر يېڭى، پىشقەدەم ئۇستازنى تېپىۋالغان ئىدى. دوختۇر پالتىيوپ ئەسلىدە ئىچكى كېسەللەر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ، بۇرۇن چەتئەلدە ئوقۇغانلىق «جىنايىتى» ئۈچۈن بۇندىن بىر يېرىم يىل ئىلگىرى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغان، لېكىن خىزمەتتىن توختىتىلمىغان ئىدى. ئۆز كەسپىنى ئىنتايىن قىزغىن سۆيىدىغان بۇ پىشقەدەم دوختۇر «مۇدىر» لىق ۋەزىپىسىدىن ئېلىنىپ كەتكىنىگە رەنجىشىنىڭ ئورنىغا بىر سائەتمۇ ئىشتىن قالماي تۇرلۇك - تۇرلۇك كېسەللەرگە قارشى جەڭ قىلىپ كەلگەن ... ئۇ نىجاتنىڭ خىمىيەئوقۇتقۇچىسى ئىكەنلىگىنى ئۇقۇپ تېخىمۇ خوشال بولۇپ كەتتى.

— ياخشى، ياخشى! — دېدى ئۇ بارمىغىنى چىقىرىپ، نىجاتنى ماختاپ، — خىمىيە پېنى بىزنىڭ مېدىتسىنا پېنى بىلەن قان - قېرىنداش، بولۇپمۇ مېدىتسىنادا خىمىيە

ئالاهىده ئەھمىيەتكە ئىگە، بىزنىڭ ھازىرقى زامان مېدىتسىنا يېمىز خىمىيىسىزياشىيالمايدۇ...

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ نىجاتنى پات - پات ئىزلەپ تۇرىدىغان بولدى. ئۇ كىشى رۇسچە ۋە ئېنگلىزچىنى شۇنداق ياخشى سۆزلەيتتىكى، نىجات ئۇنىڭغا قاراپ ئاغزىنى ئېچىپ قالدى. ئۇ، ۋاقىت تاپسىلا نىجاتنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئېنگلىزچە ئاتالغۇلارنى توغرا تەلەپپۇز قىلىشنى ئۆگىتەتتى. بەزى خىمىيىگە ئائىت يېڭى تېرمىنلارنى يېزىپ ئۇنىڭ ئۆگىنىشىگە بېرەتتى، خىمىيە بىلەن مېدىتسىنانىڭ مۇناسىۋىتىگە ئائىت يېڭى - يېڭى چۈشەنچىلىرىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرەتتى.

ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، نىجات ئۆزىنىڭ بىلگەنلىرىنىڭ تولمۇ ئاز ئىكەنلىگىنى ۋە ھەتتا كاللىسىدىكى پەنگە ئائىت بىلىملەرنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىگىمۇ يوق ئىكەنلىگىنى ھېس قىلاتتى. «ئەجداتلىرىمىز پەنىنىڭ ئىگىز-ئىگىز چوققىلىرىنى يارالتتى، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — سەن ئاشۇ، تەييار يارىتىپ بېرىلگەن چوققىلارغا چىقماي تۇرۇپ، ئۇنى ئىگىزلىتىشكە قانداق قىلىپ تاش تىزالىشىڭ مۇمكىن؟!...»

بىر كۈنى نىجاتنى ئابدۇرەززاق ئاكا يوقلاپ كەلدى. ئۇنىڭدىن سەل ئىلگىرى تۇرسۇن ئاكا. يولۋاس ئاكا ۋە ھۇسىينلەر يوقلاپ كېلىشكەن ئىدى. بىر قانچە يىل بىللە بولۇپ بىر بىرىنى ياخشى چۈشەنگەن، بىرلىكتە

دەرت ـ ئەلەم چەككەن بۇ كىشىلەرنىڭ پاراكەلىرى ئۇزۇلغىچە تۇگمىدى. ئابدۇرەززاق ئاكا قايتىدىغان بولۇپ چىقىۋېتىپ، ئۆزىنى ئۇزىتىشقا چىققان نىجاتنى خۇددى بىر مۇھىم ئىش ئېسىگە چۈشۈپ قالغاندەك كىشىلەردىن خالى بىر جايغا تارتتى:

ـ ئۇكام، بىر ئىش ئۈچۈن ساڭا مەسلىھەت سالاي دەپ كەلگەن ئىدىم، ئۇنىسى ھازىر دەۋالاي. ـ دىدى ئۇ ئۇنىنى پەسەيتىپ سۆزلەپ، ـ يېقىندا ھەجەرخان مېنىڭ يېنىمغا كىرىپتۇ، ئۇنىڭ گېپىچە، سېنىڭ ۋە ئەخمەتنىڭ بېشىنى ئوگلاپ قويۇش نىيىتى بارەدەك. مەن ئۇنىڭغا ئەخمەت، نىجاتلارنىڭ ئاغزىدىن بىر گەپ ئاڭلاپ باقساق دەپ جاۋاپ بەردىم. راستىنى ئېيتىقاندا، مېنىڭچىمۇ بۇ ئىشنى ئويلانمىساق بولمايدىغاندەك... ـ ئابدۇرەززاق ئاكا «قېنى ئۇنىڭغا نىمە دەيسەن؟» دېگەندەك ئۇنىڭغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ سۆزدىن توختاپ قالدى. نىجاتنىڭ خىيال ئەينىگىدە شۇ ھامان قىزىل بىنا ئالدىدىكى كىچىك باغچا ۋە ئۇنىڭدىكى ياغاچ بەندىڭ گەۋدىلەندى. دەرت ـ ئەلەمگە چۆمگەن جازىبىلىك چېھرە. ياشتىن نەملەنگەن ئۇزۇن قايرىلما كىرپىكلەر ئۇمىت، خىجىللىق، مۇڭ ۋە مېھىر نۇرلىرى جىلۋىلىنىپ تۇرغان يېقىملىق بۇلاق كۆزلەر... ئۇنى بىردەمگىنە ئۆزىنىڭ يالقۇنلۇق قۇچىغىغا ئېلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قانداقتۇ تىل بىلەن سۆزەتلەپ بەرگىلى بولمايدىغان بىر نەرسە بىلەن

ئورئالغاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ــ سېنىڭ ھىلىقى ... قىزىڭغا خەت يېزىپ باقساق بولامدىكىن دەيمەن؟ ــ ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئالماي سورىدى. نىجاتنىڭ چىكىلىرى تارتىشىپ، بەدىنىگە يېنىك ئەمما چۈشىنىكسىز بىر تىترەك ئولاشتى. «ھىلىقى قىزىڭغا خەت يېزىپ باقساق ...» بۇ كىمگە قارىتىلغان سۆزكىنە؟ ھە، ئابدۇرەززاق ئاكا بىلىدۇ. ھىلىقى قىز...ئەلۋەتتە رەيھان! لېكىن... ئۇ ئاللىبۇرۇن توي قىلىپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟ ياق! ئۇنى، ئۇنتۇش لازىم!

ــ ئۇنىڭغا خەت يېزىشنىڭ پايدىسى يوق! ــ دېدى نىجات ئەمدى ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ، ــ مەسىلەم بىر تەرەپ بولماي تۇرۇپ، تۇرمۇش ئىشى توغرىلىق زادىلا ئويلانمايمەن. ئەخمەتنىڭ ئىشىغا كەلسەك، بۇ باشقا گەپ. مېنىڭچىمۇ ئۇنىڭ تۇرمۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ۋاقتى يەتتى ...

ئابدۇرەززاق ئاكا بىردەملىك سۈكۈتتىن كېيىن نىجاتقا سىنچى كۆزلىرىنى تىكىپ سورىدى:

ــ ئۇنى ئۇنتۇشقا كۆزۈڭ يېتەمدۇ؟

نىجاتنىڭ كۆز ئالدىدا چاقماق چېقىلغاندەك بولۇپ كەتتى. بىر قانچە يىللاردىن بۇيان ئۇنى قىينىپ كەلگەن سوئالمۇ دەل مۇشۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا نېمە دەپ جاۋاپ بېرىدىكىن؟ «كۆزۈم يېتىدۇ» دەي دېسە كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە ساقلىنىۋاتقان

قانداقتۇ بىر ئۇمىتلىك تۇيغۇ يول قويمايتتى، «كۆزۈم يەتمەيدۇ» دەي دىسە، «ئۇ توي قىلىپ كەتتى ئەمەسمۇ؟» دىگەن بىر پىكىر ئۇنى دەي - دەيگە سالاتتى، نىمە دېيىش كېرەك؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ئارزۇ - ئارمان، خوشاللىق، خاپىلىق، دەرت - ئەلەم ۋە ئۇمىت - ئەقىدىلەر ئارىلىشىپ كەتكەن پۈتكۈل تۇرمۇش سەھنىسىگە شۇتايتاجاۋاپ كۈتۈپ تۇرغان شۇ مۇھىم بىر مەسىلە سىڭىشىپ كەتكەلىگىنى چۈشىنەتتى. ياق! ئۇ شۇنچە ئۇزۇن يىللار چىدىدى، سەۋرى قىلدى، كۈتتى، يەنىلا كۈتۈشى، سەۋرى قىلىشى، چىدىشى لازىم! چۈنكى ئۇتىرىشىپ - تىرمىشىپ مېڭىپ كېتىۋاتقان تۇرمۇشنىڭ بۇ تۈگمەيدىغاندەك ئەگرى - توقاي چىغرىيوللىرىدا، ئۇنىڭغا مەدەت، ئىلھام ۋە ئۇمىت بېغىشلاپ تۇرۇۋاتقان قۇدرەتلىك ئىشەنچ - ئەقىدىلەر قاتارى ئەمە شۇ سوئالنى پەيدا قىلىۋاتقان نازۇك، ئەمما مۇستەھكەم كۈچكە ئىگە مەسىلىمۇ يار ئەمەسمۇ؟

ــ ھازىرچە ئەخمەتنىڭ ئىشىنى ئويلىشىۋېرەيلىمىكىن، ــ دىدى ئۇ ئاخىرى. ئابدۇرەززاق ئاكىنىڭ سوئالىغا ئۈدۈل جاۋاپ بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ. ئابدۇرەززاق ئاكا ئۆز ئويىنىڭ خاتا چىقىمغانلىغىغا دەررۇ ئىشەنچ ھاسىل قىلدى. دىمەك، نىجات ئۆزسۆيگۈسىدىن يەنىلا ئازكەچمىگەن، ئەگەر ئازكەچكەن بولسائىدى، ئۇ چاغدائۇ بۇنچىۋالا كۆپ ئويلىنىپ كەتمىگەن ۋە سوئالغائېنىق جاۋاپ بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرمىغان بولاتتى. ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇنىڭ چىرايى

ما بىردەم تىكىلىپ قاراپ قالدى. تېخى تولۇق ئەكسى گە كېلىپ بولالمىغان بۇ جۈدەڭگۈقانسىز چىرايىدا چوڭقۇر دەرت ـ ئەلەم، ئويچانلىق ۋە يەنە قانداقتۇ بىر قەيسەر ئىرادە چىقىپ تۇراتتى.

ـ بولىدۇ، سېنىڭ دېگىنىڭچىمۇ بولسۇن. ـ دېدى ئابدۇرەززاق ئاكائويلانغان هالدا، ـ ئۇنداقتا، ئەخمەت ھەقـ قىدىلا سۆزلىشەيلى، سېنىڭ كۆڭلۈڭدە ئۇنىڭغا بولىدىغان لايىق ئۇستىدە بىرەر مۆلچەرباربارمۇ؟

نىجات ئابدۇرەززاق ئاكىغا لاپپىدە بىر قاراپ قوـ يۇپ خۇددى دەيمۇ ـ دېمەيمۇ دېگەندەك بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدى، ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇنىڭ رەڭگىدىكى بايىقى جىددىلىكىنىڭ ئورنىنى ئەمدى كۈلۈمسىرەشكە ئوخشاش بىر خىل ئوچۇق ھالەتنىڭ ئىگەللەۋاتقانلىغىنى سەزدى.

ـ ھەجەرخان ئانا كىمنى ئويلىدىكىن؟ ـ نىجات سىردىنلاكۈلۈپ سورىدى.

ـ ئۇكىشىنىڭمۇ ئويلىغىنى بار ئىكەن.

ـ قېنى؟

ـ پاتىگۈلدەك قىلىدۇ.

ـ شۇنداقمۇ؟ ـ نىجاتنىڭ چىرايى خوشاللىقتىن پۈتۈنلەيئېچىلىپ كەتكەن ئىدى، ـ ئويلىغانلىرىمىزبۇنداقمۇ بىر يەردىن چىقامدىغان! مەنمۇ دەل ئاشۇ قىزنى ئويلىۋـ دىم ئەمەسمۇ!؟ سىزچۇ، سىزبۇنىڭغا نىمە دەيدىكىز؟

ئابدۇرەززاق ئاكاكۈلدى:

ـــ سىلەر توغرا تېپىۋاتقان يەردە، مەن نېمە دەيتـ
تىم؟ ئەلـۋەتتەقوشۇلىمەن ـ دە!

ئابدۇرەززاق ئاكـا نىجات بىلەن يەنە بىر ھازامۇشۇ
ھەقتە مەسلىھەتلىشىپ چىقىپ كەتتى.

قىش ئۆتۈپ باھار كەلدى. بىراق، بۇران جـۇدۇنغا،
جۇدۇن سوغاق سالقىنغا،سوغاق سالقىن بولسا تۇماملىق ھاۋاـ
غا ئۆزگىرىـپ، بۇ گۈزەل پەسىلنىڭمۇ پەيزىنى قـاچـۇرغان
ئىدى.

نىجات دوختۇرخانىدىن قايتىپ چىققاندىن كـېيىن،
مەكتەپتىكى ياتىغىدا پۈتۈن قىش دىگۈدەك ئـېنىـگىلىـزچە
ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولدى. مەكتەپنى سـورايـدىغـان
بىرەر مۇقىم تەشكىلىي ئورگان بولمىغاچ، ھەممە كىشى ئۆزى
خالىغانچەئىش قىلاتتى، ھەتتا، بۇيىل مەكتەپتىكى ئىشچىـخىزـ
مەتچى ئوقۇتقۇچىلار قىشلىق يېقىلغۇلىرىنىمۇ ھەر خىل يوللار
بىلەن ئۆزلىرى ھەل قىلىشتى. نىجات بولسائابدۇرەززاق ئاكا
بەرگەن بىر تاغار كـۆمـۈر بىلەنلا قـىشـنـى چـىـغـاردى.
ئۇنىڭ ياتىغى ھەر دائىملا سوغاق تۇراتتى، ئۇ كۈسىگە بىرلا
قېتىم مەشكە ئوتيېقىپ چاي قاينىتىۋالاتتى ئۇسىگىدىن كېيىن
شىرە ئالدىغا كېلىپ بىر ئولتۇرغانچەپۈتلىرى ئۆڭلاپ ئۈيۇـ
شۈپ قالغىچە ئوقۇش، يېزىش، تەكرارلاش بىلـەن مەشغۇل
بولاتتى... ئۇ باھارنىڭ كەلگەنلىگىنى كالىنـدارغا قـاراپ
بىـلدى. ئۇنـىڭغا پەسىللەرنىڭ قايسىتەرىقىدەكېلىشىنىڭ

كارايمتى چاغلىق، پەقەت ئۆزىنىڭ شۇغۇللىنىۋاتقان ئىشغادەخلى قىلىنمىسلا بولغىنى، ھامان ئۇگەنگىنى ئۇگەنگەن ئىدى. سوغاقتىن پۇتلىرى ئۇيۇشۇپ قېتىپ قالغاندىمۇ، كۆزلىرى قىزىرىپ، تورلىشىپ كەتكەندىمۇ، بەللىرى ئاغرىپ، تېلىپ كەتكەندىمۇ ھامان قولىدىن قەلەمنى، مىگىسىدىن ئېنگىلىزچە ئاتالغۇلارنى بىردەممۇ چىقىرىۋېتىشنى خالىمايتتى. ئىلىم ـ پەن بىلەن شۇغۇللىنىدىغان زىيالىلار «سېسىق ۋـ »دېيىلىپ، كىشىلەر ئۆز ئىستىقبالىدىن قايغۇرۇشۇۋاتقان يەردە ئۇ نىمانچە قىلىدىكەنە؟ ياكى ئۇ ئۆزى ئۈچۈرىغان تىل ـ ھاقارەت، تاياق ـ توقماقلار دەستىدىن نېرۋىسىدىن ئادىشىپ، ئىشىنىڭ ياخشى ـ ياماننىنى ئايرىيالمايدىغان بولۇپ قالدىمىكىن؟... ياق! ئۇ ئۆز تۇرمۇشىنى ئەقىل بىلەن ئويلىنىپ ئورۇنلاشتۇرغان ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشىدا قەلبىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان يىمىرىلمەس بىر ئەقىدە ۋە ئۇمىت مۇھىم رول ئويناۋاتتى، ئەنە شۇ ئەقىدە ۋە ئۇمىت ئۇنىڭغا كۈچ بېرىپ، ئۆزى كېتىۋاتقان بۇ ئەگرى ـ توقاي، جاپالىق، تار چىغىرىيوللارنىڭ ئاخىرىدا كەڭ داغدام ھەم پارلاق بىر يولنىڭ بارلىغىغا ئۇنى ئىشەندۈرەتتى... كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ شەخسى ئائىلە ئىشلىرى بىلەن بەنت بولۇپ ياكى قارتا ـ شاخماتلارنى ئويناپ، يەپ ـ ئىچىپ، تويۇنۇپ ئۇخلىشىپ، «يىل يەنە ئۆرۈلدى، يېشىمىز ئۇلغايماقتا...» دەپ خۇرسىنىپ ئىگەكلىرىنى سىلاشسا، نىجات

ئۆزىنىڭ ئېنىقىلىز تىلىدىكى ئۇقۇنىش ئەھۋالىنى دەڭسەپ كۆرۈپ،«ھەر ھالدا ئەمدى مەن تە ـ تەلەپ ماڭغان گۆدەك كە ئوخشاش دەرىجىگە كەپتىمەن» دەپ خۇرسەن بولاتتى. تە ـ تەلەپ ماڭغان گۆدەك ھامان دادىل، مۇستەقىل ماڭ خۇچىغا ئۆزگىرىدۇ، نىجاتمۇ «دادىل، مۇستەقىل» ماڭىدىغان بولۇش ئۈچۈن يېڭىنى شىمالايتتى...

يەنە بىر ياز، قىش ئۆتتى. باشقا جايلارغا ئوخشاشلا مەكتەپتىمۇ «ئىنقىلاۋىي كومىتېت» قۇرۇلدى. ئابدۇرەززاق ئاكاغا كسىگە كەلتۈرۈلۈپ «ئىنقىلاۋىي كومىتېت»نىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىغىغا تەيىنلەندى. ئۇ، ئەمدى كۆپ ئىشلارنى تەرتىپكە سالمىغۇ دەپ ئۈمىت قىلغان ئىدى، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆزىنىڭ تولىمۇ خام ئويلىغانلىغىنى ھېس قىلدى. ھەربى ۋەكىل، ئىشچىلار ۋەكىلى، دېخانلار ۋەكىلى، تەرەپلەر ۋەكىلىرى بىر بولۇپ شەكىللەنگەن رەھبەرلىك بىنزىدە ھەر قانداق ئىش «بىر تۇتاش رەھبەرلىك ئاستىدا» بولىدىغانلىغىنى ئۇ چۈشەنمىگەن ئىدى.

ـ ئۇچىلارنىڭ ئەنزىسىنى ئاغدۇرۇشقا بولمايدۇ! ـ دىدى ئىشچىلار ۋەكىلى، ئابدۇرەززاق ئاكا نىجاتنىڭ مەسلىسىگە قاراپ بېقىش توغرىسىدىكى تەكلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، يېشى 55 لەردىن ھالقىغان، ئۇزۇن شاپ بۇرۇتلۇق بۇ ئادەم ناھىيىلىك تاشيول ئۇچاستىكىسىنىڭ يول ئاسرىغۇچى ئىشچىسى بولۇپ، ھازىر مەكتەپ «ئىنقىلاۋىي كومىتېت» نىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن مۇدىرى ئىدى.

— تەجربە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ، مىكىمىزنى سەگەك رەك تۈتمىساق بولمايدۇ، — دىدى ھەربىۋەكىل — «ئىنقىلاۋىي كومىتېت»نىڭ مۇدىرى، ئابدۇرەززاق ئاكىغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ، گويا ئۇ ئاشۇ سۆز ۋە قارىشى بىلەن ئابدۇرەززاق ئاكىغا، ئۆزەكنىڭ ئاران ئازات بولۇپ مۇئاۋىن مۇدىر بولغانلىغىنى ئۇنتۇپ قالمىغىن، دىگەندەك قىلاتتى.

كەمبەغەل دىخان، تۆۋەن ئوتتۇرا دىخانلار ۋەكىلى بولسا ئۇن - تىنسىزلا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئىككى پەيدىن «ئىنقىلاۋىي كومىتېت»قا كىرگەن ۋەكىللەرنىڭ پوزىتسىيىسى بولسا، تېخىمۇ ئوچۇق، قاتتىق ئىدى.

— «ئىنقىلاۋىي كومىتېت» ئوكچىلارنىڭ ئىنزىسىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلمىغان، — دىدى بىرسى زەردە بىلەن سۆزلەپ، — ھېسسىياتىمىزنى سىياسەت ئۈستىگە قويساق بولمايدۇ!

— يېڭى ئاياق كىيىپ كونا يولدا مېڭىۋېرىش خەتەرلىك! — دىدى يەنە بىرسى ئۈنىڭدىنمۇ ئاشۇرۇۋىتىراق تەككۈزۈپ سۆزلەپ، — پارتىيىنىڭ، ئىنقىلاۋىي ئىممىنىڭ غەمخورلۇغىنى ئۇنتۇپ قالساق بولماسمىكىن!

ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇلار بىلەن تالىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ پايدىسىزلىغىنى چۈشەندى. ئەمما ئۇ، بۈنىڭلىق بىلەن تىنىجىمىدى. بىر كۈنى كەچتە ئۇ ناھىيىگە — سابىق ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ماشۆبىننىڭ ئۆيىگە باردى. ماشۆبىن

هازىر ناھىيىلىك «ئىنقىلاۋىي كومىتېت» نىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلەيتتى. ئۇ ئابدۇرەززاق ئاكىنىڭ نجات ھەققىدىكى سۆزلىرىنى جىمغىنە قۇلاق سېلىپ ئاڭلىدى. ئابدۇرەززاق ئاكا سۆزدىن توختىغاندىن كېيىنمۇ ئۇزۇنغىچە ئىغىز ئاچماي، نىمىندۇ ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئابدۇرەززاق ئاكىمۇ ئۇنىڭ سۆزلىشىنى كۈتۈپ جىمىپ قالدى.

— نجات مۇئەللىمنى مەنمۇ ئاز - تولا چۈشىنىمەن، — دىدى ئۇ ئاخىرى ئىغىز ئېچىپ ۋە شىرە ئۈستىدىن بىر تال تاماكا ئېلىپ تۈتاشتۇرۇپ گويا ئېيتماقچى بولغان سۆزىنى دەڭسەپ كۆرۈۋاتقاندەك، قولىدىكى سەرەڭگىنىڭ يېنىۋاتقان ئوتىغا قاراپ، شۇنىڭدىن كېيىن تاماكىسىنى بىر - ئىككى قېتىم قاتتىق شورۇپتىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — راستىنى ئېيتقاندا، ماڭا ۋە باشقىلارغا قارىغاندىمۇ ئۇنى ھەممىدىن كۆپرەك سىز ياخشى چۈشىنىسىز. بىراق، ھازىرقى پەيتته ئۇنىڭ ئىشىنى ھەل قىلىش بەكمۇ قىيىن... بۇنداق دىسەم باشقىچە چۈشىنىپ قالماڭ، نجاتتەك كىشىلەر بىزگە ھامان لازىم بولىدۇ. دىمەكچىمەنكى... — ئۇ يەنە بىردەم توختىۋالدى، — ھازىر ۋاقتى ئەمەس، — بىر ئاز كۈتەيلى...

ئابدۇرەززاق ئاكا ئۇنىڭ ئۆيىدىن يېنىپ مەكتەپكە قايتتى. كەچ قاراڭغۇسى ھەممە يەرگە قانىتىنى يايغان بولۇپ ئەتراپ تىپ - تىنچ ئىدى، ئابدۇرەززاق ئاكا ئۆز ئۆيى تەرەپكە ماڭماي نجاتنىڭ ياتقى تەرەپكە يول ئالدى. ھەر كۈندىكىگە ئوخشاشلا ئۇنىڭ ياتقىنىڭ دەرىزىسىدىن ئېلىكتىر

لامپىسىنىڭ يورۇغى شولا چېچىپ تۇراتتى. دىمەك، ئۇ يەـ نىلا ئۇگىنىش سىلەن مەشغۇل ئىكەن ـ دە ... ئابدۇرەززاق ئاكا ئىشىكنى ئاستا چەكتى

ـ كىم؟ ـ ئىچكىرىدىن نىجاتنىڭ ئاۋازى چىقتى.

ـ مەن. ـ دىدى ئابدۇرەززاق ئاكا ئەتراپىغا قاراپ قويۇپ. نىجات ئىشىكنى ئاچتى. ئابدۇرەززاق ئاكا ياتاققا كىـ رىپلا ئۇنىڭ قانداقتۇ بىر مەسىلەرنى يېزىش سىلەن شۇغۇلـ لىنىۋاتقانلىغىنى سەزدى.

ـ يەنە بىر يېڭى ئىش تاپتىڭمۇ نىمە؟ ـ چاخچاق ئارىلاش سورىدى ئۇ كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇرۇپ.

ـ كونا ئىش. ـ نىجاتمۇ كۈلۈپ جاۋاپ بەردى. ـ تەرىغان زىرائىتىمدىن ھوسۇل يىغىپ باقاي دەۋاتىمەن.

ـ مۇنداق دە. ـ دىدى ئابدۇرەززاق ئاكا بېشىـ نى ئىغىتىپ ۋە نىجات يېزىۋاتقان قەغەزلەرگە قارىدى ـ بۇ، ئىنگلىزچە خەتلەرغۇ؟ ھە، مۇئۇسى خەنزۇچە، بۇ يەردە ئۇيغۇرچە ئاتالغۇسىمۇ بار ئىكەن دىمەك سەن ...

ـ لۇغەت تۈزۈۋاتىمەن! ـ دىدى نىجات قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ.

ـ قايسى ساھەگە ئائىت؟

ـ خىمىيىگە.

ـ ئىنگلىزچە، خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە خىمىيە ئاتالغۇـ لىرى لۇغىتى ئىكەن ـ دە؟ ـ دىدى ئابدۇرەززاق ئاكا. يېزىلىپ بولۇپ بىر چەتكە رەتلەپ تىزىپ قويۇلغان بىر توپ قەغەز ـ

لەرنى ئېلىپ ۋاراقلاپ، ئۇنىڭ چىرايىدىن چوڭقۇر زوقلىنىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى، نىجات بېشىنى ئېغىتىپ تەستىقلىدى

ئابدۇرەززاق ئاكا شەرەپنىڭ يۇقۇرى تەرىپىدىكى چوڭ، قېلىن لۇغەتنى قولىغا ئالدى. لۇغەتنىڭ بەت ئارىلىقلىرىغا ھەرپلەر يېزىلغان بىر قانچەخە تكۇچلەر قىستۇرۇلغان ئىدى. مۇ ئېھتىيات بىلەن لۇغەتنىڭ 1 - بېتىنى ئاچتى

— «ئى پالتىيوپ» — بۇ ھىلىقى ھەربىي دوختۇرمۇ؟ — كىتاپتىن كۆزىنى ئۈزمەي سورىدى ئۇ.

— ھەئە بۇ لۇغەتنى شۇ كىشى بەرگەن، — دېدى نىجات بېشىنى لىڭشىتىپ.

— بۇنىڭدىكى بەرھەر خەتنىمۇئۇقۇيالمايدىكەنمەن، — دېدى ئابدۇرەززاق ئاكا كىتاپتىن كۆزىنى ئېلىپ ۋە ئەپسۇس لانغاندەك بېشىنى ئېغىتىپ كۈلۈمسىرىدى. — بىزمۇ ئۇگەنسەك بولاتتى. ئەپسۇس، ۋاقىت، ئۆمۈر ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ.

— بۇ «ئېنگىلىزچە - خەنزۇچە مېدىتسىنا ئىلمىي ئاتالغۇلىرى» دېگەن لۇغەت. — چۈشەندۈردى نىجات، — بۇ لىڭدا بىزنىڭ خىمىيىگە دائىر ناھايىتى كۆپ تېرمىنلار بار...

ئۇ، خىمىيەنىلەن مېدىتسىنا ئىلمىنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدە دوختۇر پالتىيوپ سۆزلەپ بەرگەن بىرقانچە قىزىقارلىق ھېكايىلەرنى زوق - شوخ بىلەن سۆزلەپ كەتتى. ئابدۇرەززاق ئاكا ئالدىدا تۇرغان بۇ يىگىتنىڭ كاللىسىدا پەنگە

ئائىلە تۇرغۇن - تۇرغۇن يېڭىلىقلارنىڭ بارلىغىنى، ئۇنىڭ دەرت-ئەلەملەر قاپلىۋالغان يۈيالغۇز، زېرىكىشلىك ھاياتىنى ئۆزى ئۈگىنىۋاتقان پەندىكى ئاشۇنداق يېڭىلىقلار بىلەن تەسەللى تاپتۇرۇپ ئۆتىدىغانلىغىنى ھېس قىلدى.

— ياخشى، ئىشلىگىن ئوكا، — دىدى ئۇ بېشىنى ئېغىتىپ، — «سەۋرى قىلساڭ سۆيەتتە سۇ توختايدۇ» دېگەن گەپمۇ بار، تۆككەن ئەجرىڭ بىكارغا كەتمەس.

ئابدۇرەززاق ئاكا بۇ يەرگە بىرقانچە كۈندىن بۇيان مەكتەپتە ۋە بۈگۈن ماشۆبىن مۇدىرنىڭ ئۆيىدە ئۇنىڭ ھەققىدە بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنى ئېيتىپ بېرىپ، يەنە بىر مەزگىل تەخىر قىلىپ تۇرۇش ھەققىدە مەسلىھەت ۋە تەسەللى بەرمەكچى بولۇپ كىرگەن ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئىش شىرەسى ئۇستىدىكى يېيىلغان كىتاپلارغا، خاتىرىلەرگە، قەغەزلەرگە ۋە ئۇنىڭ قەتئى ئىرادە يالقۇنجاپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ، ئۇ گەپلەرنى قىلىشنىڭ پايدىسىزلىغىنى ھېس قىلدى. «ئەگەر مەن ئۇنداق گەپلەرنى قىلسام، — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — بۇ خۇددى... ئۆز ئەتراپىدىكى بارلىق پىشكەللەكلەرنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماي خاتىرجەم، ئىشەنچ بىلەن چاۋا - چاتاللىق يولدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتىۋاتقان كىشىگە «تەخىر قىل، چاۋا - چاتقاللار پات ئارىدا ساڭا يول بەرمەكچى، شۇچاغدا...» دەپ ئۇنى جايىدا توختىتىپ تۇرماقچى بولغان-

دەك گەپ بولمامدۇ؟ ياق، ئـۇ مېڭىۋەرسۇن! ھايا تىنىڭ مەـ
نىسىنى چۈشىنىدىغان بۇنداق كىشىلەر ئۇچۇن، ھەتتا بەزى
چاغلاردا ياخشى نىيەت بىلەن قىلىنغان «مـەسلىھەت، تەر-
بىيە، تەسەللى» لەرمۇ ئوشۇقچە يۈك بولىدۇ، ياخشىسى سەن
ئۇنىڭغا قولۇڭدىن كېلىشچە شارائىت يارىتىپ بەر...»

توققۇزىنچى باب

مشخانا ئىچىنى جىمجىتلىق باسقان. ئىجاتنىڭ هايات سەرگۈزەشتىسىنى پۈتۈن دىققىتىنى بېرىپ ئاڭلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ هەممىسى ئۇ سۆزدىن توختىغاندا، زوق ۋە هۆرمەت نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا قاراشتى. كىشىلەر ئارىسىدا «كۆڭۈلنىڭ ئەينىگى ــ كۆزدۇر» دىگەن بىر گەپ بار. هاياتقا ئايرىم كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىنى هېسابقا ئالماي قالماي، بۇ سۆزنىڭ هەقىقەتەنمۇ داۋلىسى بار. شۇ تاپتا ئىجاتقا قاراپ ئولتۇرغان ئاشۇ كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىدىن تۆرەلگەن ئالامەتلەرنى بىلگىلى بولاتتى، بەزى كۆزلەر، ئالتۇن ياشلىغىنى ناهەق غەم. ئەلەم ئاپىتى چۈلغۇالغان بولۇشىغا قارىماستىن. كەلگۈسىگە بولغان ئىشەنچ ئېتىقادىنى بوشاشتۇرماي، خەلق ئۈچۈن ۋە ئەۋلاتلار ئۈچۈن جېنىنىمۇ ئايىماي تىنىمسىز كۈرەش قىلىپ، ئەجىر تۆكۈپ كەلگەن بۇ ئاددى خەلق ئوغۇتقۇچىسىغا هەۋەسلىنىپ هۆرمەت بىلەن تىكىلسە، بەزى كۆزلەر ئۇنىڭ ناهەق كەچۈرمىشلىرىگە ئېچە

شپ ۋە ئۇنىڭغا چىن دىلىدىن قايىل بولۇپ قارايتتى. يەنە بەزى كۆزلەردىن بولسا «ھەقىقەتەنمۇ ئىسمى ـ شەرىپىگە لايىق خەلق ئوقۇتقۇچىسى بولۇشقامۇناسىپ، ئەزىمەت ئىكەن-دە!» دىگەن مەنانى كۆرگىلى بولاتتى. قىسقىسى، بۇ يەردە ئۇلتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى نىجاتقا نىسبەتەن چىن كۆڭۈل-لىرىدىن ھېسداشلىق قىلىپ، ھەۋەسلىنىپ زوقلانماقتا ئىدى.

ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ئىشخانا ئىچىدىكى بىرەملىك جىملىقنى بۇزۇپ، نىجاتتىن سورىدى:

— سىز ئۇيغۇر ۋەي خۇرۇك ۋە ئىسلام دىگەن پولداش-لار بىلەن ھازىرمۇ مۇناسىۋىتىڭىز بارمۇ؟

نىجات چوڭقۇر خۇرسىنىش بىلەن ئېغىر تىندى ۋە نىمىشكىدۇ خىجىل بولغاندەك بېشىنى ئېغىتىپ ئاستا جا-ۋاپ بەردى:

— 1965 ـ يىلغىچە ئاران ئىككى قېتىم، شۇنىڭدىمۇ جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىدىن تەستە رۇخسەت ئېلىپ تەتىل ۋاقىتلىرىدا ئىزلەپ بېرىپ كۆرۈشكەن ئىدىم. ئۇ چاغلاردا ۋەي تاغام ناھىيىدە پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى-نىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلەيتتى، ئىسلام تاغام ناھىيىدە مۇئاۋىن ھاكىم ئىدى. كېيىن(1965 ـ يىلىڭ ئاخىرى بول-سا كېرەك) تەشكىلىنىڭ ۋەي تاغامنى شىمالىي شىنجاڭغا يۆتكەپ ئىشلىگىنى ئاڭلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئىدارىنىڭ ئىشلىمەي خەت يازالمىدىم، يېقىندا ئىنىم ئەخمەتكە خەت يې-

زىپ ئۇنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشنى تاپىلىدىم.

ــ ئەخمەت تۇرۇشلۇق قىسىم شىمالدىكەن ــ دە؟

ــ ھەئە، ئىككى يىلچە بولدى، شىمالغا يۆتكەلگەن.

ــ ھازىر مائاش دەرىجىڭىز قانچە؟ ــ ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىدىن كەلگەن كىشى نىجاتتىن ئۇشتۇمتۇت سوراپ قالدى. نىجات ئۇڭايسىزلانغاندەك كۈلۈپ، ئابدۇرەززاق ئاكىغا قارىدى، ئابدۇرەززاق ئاكا «سۆزلەۋەر» دىگەندەك كۈلۈپ قويدى.

ــ راستىنى ئېيتسام،ــ دىدى ئۇ سوئال سورىغۇچىدىن ئەپۇ سورىغاندەك كۈلۈمسىرەپ، ــ ھازىرغىچە ئۆزەمنىڭ مائاش دەرىجىسىنىڭ قانچىنچى ئىكەنلىگىنى ھېچكىمدىن سوراپ كۆرمەپتىمەن، مەن پەقەت 51 يۈەن ئالىدىغانلىغىنىلا بىلىمەن.

ئولتۇرغانلار بىر بىرىگە قارىشىپ قويۇشتى.ۋىلايەتتىن كەلگەن كىشى ئۇنىڭ جاۋاۋىدىكى سانىنى دەرھال يېزىۋالدى ــ دە، يەنە سورىدى:

ــ لۇغەتنى پۈتتۈرۈپ بولدىڭىزمۇ؟

نىجاتتىن بۇرۇن ئابدۇرەززاق ئاكا جاۋاپ بەردى:

ــ ئۇنى ئىككى خىل قىلىپ ئىشلەپ پۈتتۈردى، بىر خىلى، مەخسۇس ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەكتەپلەردىكى مىللى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن «خەنزۇچە ــ ئۇيغۇرچە خىمىيە ئاتالغۇلىرى لۇغىتى»، يەنە بىر خىلى ئېنگىلىزچە

ئۇگىنىۋاتقان خەنزۇ يولداشلار ئۇچۇنمۇ، مىللىلار ئۇچۇنمۇ باپ كېلىدىغان «ئېنگىلىزچە، خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە خەمبە ئاتالغۇلىرى لۇغىتى»، بۇنىڭ بىلەن قالماي، يەنە تېخى ...

— ھە، ھە، — دېيىشتى ۋىلايەتتىن كەلگەنلەر قىزغىنلىرىنى باسالماي.

— ئوتتۇرا مەكتەپلەردىكى مىللى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن «ئۇيغۇرچە - خەنزۇچە فىزىكا ئاتالغۇلىرى توپلىمى» نىمۇ ئىشلەۋاتىدۇ.

— يارايدۇ، يارايدۇ! — دەيتتى جۇيجاڭ ھايياجىنىنى باسالماي نىھاتتىن ماختاپ. نىجات بولسا ئۇنىڭ ماختىشىدىن خىجىل بولغاندەك قىزارغان ھالدا كۈلۈمسىرەيتتى.

ۋىلايەت ۋە ناھىيىدىن كەلگەن باشلىقلارنىڭ نىجاتنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈپ قىلغان تەكلىۋىگە ئاساسەن، ئەتىسى ئابدۇرەززاق ئاكا مەكتەپ تەشكىلى نامىدىن مۇئاۋىن كومىسسار ئەخمەتكە خەت يازدى.

جەڭچىلەرنىڭ چۈشتىن كېيىنكى ھەربىي مەشىقىنى قاتنىشىپ ياتقىغا قايتقان مۇئاۋىن كومىسسار ئەخمەتكە ئۇنىڭ قوغدىغۇچىسى شياۋ لى خەۋەر قىلدى:

— مۇئاۋىن كومىسسار، سىزگە خەت كەلدى.

— قەيەردىن كەپتۇ؟ — دىدى ئۇ لۆكچىسى بىلەن

تەرلەپ كەتكەن يۈز، بويۇنلىرىنى سۈرتكەچ.

ــ «ئا» ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ پارتىيە ياچېيكىسىدىن.

ــ مەكتەپپارتىيە ياچېيكىسىدىن؟! ــ ئەخمەت قولىنى ئىتتىك سۈرتۈۋېتىپ خەتنى قولىغا ئالدى. بىردەم ھەيران بولۇپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، كونۇۋېرتنى ئېھتىيات بىلەن يىرتتى. خەت ئىككى بەت يېزىلغان ئىدى. خەتنى ئوقۇغانسېرى ئەخمەتنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، يۈرىگىنى تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز خۇرسەنلىك ئىگەللىدى. ئۆركەمېسسارىغاقاراپ تۇرغان شياۋ لى ئۇنىڭ خەتنى ئوقۇۋېتىپ ئىتتىك دەرىزە تەرەپكە قارىۋالغانلىغىنى ۋە بىلىندۇرمەي كۆزياشلىرىنى سۈرتۈۋاتقانلىغىنى سېزىپ قالدى. ئۇ «كومېسسارىنىڭ ئائىلىسىدەبىرەر ھادىسە يۈز بەردىمۇ نېمە؟...» دەپ ئويلاپ ئەنسىرەپ سورىدى:

ــ مۇئاۋىن كومېسسار، ئائىلىڭىزدە؟...ــ

ئەخمەت ئىككى يىلدىن بۇيان ئۆزىگە ھەمرا بولۇپ خىزمەت قىلىۋاتقان بۇ ئاق كۆڭۈل ۋە تېخى تولىمۇ ياش جەڭچىگە كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ كۈلۈمسىرەپ قارىدى:

ــياق، مەنشۇنداقلا ... ئۆزەمچە خوشاللىغىمدىن...

شياۋلىنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ، چايداندىن ئىسـتاكانغا چاي قۇيۇپ كومېسسارغا تۇتتى.

كەچلىك تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغان ئىدى، شياۋ لى تاماق ئېلىپ كىرىشكە چىقىپ كەتتى. ئەخمەت ياتىغدائۇ-

ياقتىن بۇيىاقتا ماڭغاچ خەتتىكى سۆزلەرنى ئويلايتتى. مەكتەپ پارتىيە ياچەيكىسى يازغان خەتتە، نىجاتنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن يەنمۇ زورغىيرەتكە كېلىپ ئوقۇتۇش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىغىنى، يۇقۇرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ ئۇنىڭ ئوقۇتۇش ئىشلىرىدىكى نەتىجىلىرى، بىلىم سەۋىيىسى، ياش ئەۋلادلارغا سىڭدۈرگەن ئەجرى ۋە مەكتەپنىڭ خىمىيە، فىزىكا تەجرىبىخانىلىرىنى قوغداپ ساقلاپ قېلىشتەك نەتىجىلىرىگە يۇقۇرى باھا بېرىۋاتقانلىغىنى بايان قىلىپ ئۆتكەندىن كېيىن ئەخمەتتىن ئىمكانىيەت يارىسە، ئىككى ئىشنى ئۈنىنقلاپ بېقىشنى ئۈمىت قىلغان ئىدى؛ بىرسى، 1965 ـ يىلى جەنۇبتىن يۆتكىلىپ بارغان ۋېي خۇرۇڭ دېگەن كىشى ھازىر قەيەردە، نىمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ يەنە بىرسى، «ق» ناھىيىسى، ئالغا كۆكشې باغچا دادۇيدە تۇرۇشلۇق رەيھان كېرىم دېگەن قىز، ھازىر نىمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ تۇرمۇش ئەھۋالى قانداق؟ دېگەندىن ئىبارەت ئىدى.

ئەخمەت، نىجات بىلەن رەيھاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ تەشكىلنىڭ قىزنى نىمە ئۈچۈن ئىزلەۋاتقانلىغىنى چۈشەندى. «ئۇنى چوقۇم ئىزلەپ تېپىش كېرەك، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بۇ ئىشقا نىمىشكە كۆڭۈل بۆلمىدىمىكىنا!؟ ... ھەي،ـــ ئۇ خۇددى ئەيىپلىك بىر ئىش قىلىپ قويغاندەك خۇرسىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، ـــ ھىلى ھەم بولسىمۇ ئىزلەپ تېپىشىم لازىم» ئۇ دەرىزە

تەرەپكە بېرىپ سرتقا قاردى، پېتىۋاتقان قۇياشنىڭ قىزغۇچ شولىسى يىراقتىكى تاغ - ئېدىرلارغا رەڭگا - رەڭ تۈس بېرىپ، تەبىئى بىر گۈزەل مەنزىرە ھاسىل قىلغانىدى. ئەخمەت ئەنە شۇ گۈزەل مەنزىرىدىن كۆزلىرىنى ئۈزمەي ئۆز ئۆزىگە ئاستا پىچىرلىدى:

- چوقۇم تاپىمەن!

ئەخمەت ئۇچ كۈندىن كېيىن ئوبلاستلىق جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان بىر تونۇشىغا تېلېفون ئارقىلىق ۋەيىخۇرۇڭ دېگەن كىشىنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشنى ھاۋالە قىلدى. ئۇ تېلېفوننى قويۇپ 20 مىنۇتمۇ ۋاقىت ئۆتمەستىن ئىدى، ئۆزى تېلېفون بەرگەن جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسىدىكى ھىلىقى تونۇشى ئۇنىڭغا ۋەيىخۇرۇڭنىڭ «ق» ناھىيىلىك پارتكومنىڭ بىرىنچى شۇجىسى بولۇپ ئىشلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئەخمەت تونۇشىغا رەھمەت ئېيتىپ تېلېفون تۇرۇبىكىسىنى قويدى. «ۋۇيى، بۇ قىزنىڭ ئىشنى قارا!ـــ دېدى ئۇ ئۆز ئۆزىگە، ـــ رەيھانمۇ ئاشۇ «ق» ناھىيىسىدە ئەمەسمۇ؟ دېمەك، ۋاقىت ئاجرىتىپ ئۆزەم بېرىشىم كېرەك!»

پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلىدىغان 1980 - يىللارغا قەدەم قويدى، ھەممىلايەردە قايناق تاشقىنلىق، گۈزەل، بەختىيار ھايات تەنتەنىسى ياڭراۋاتاتتى. مېھنەتكەش ئىلىم - پەنگە، ئىجات - ئىختىرا قىلىشقا ئاشىق كىشى ھېچقاچان تىنىم تاپمايدۇ. ئۇنداق كىشىلەر تاشپاقە

دىك ئۇخلاپ كۆن ئۆتكۈزۈشنى خالىمايدۇ. ھالال تەرتۆكۈپ ۋەتەنىنىڭ گۈلزارىغا ئۆز ئەجرى بىلەن گۈللەر قوشۇش — ئۇلارنىڭ خىسلىتىدۇر...

ئوتتۇرا مەكتەپلەر خىمىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن نىجات مۇئەللىم ئىككى خىل فىلىپ تۈزۈپ چىققان: «خەنزۇچە ـ ئىنگلىزچە ـ ئۇيغۇرچە خىمىيە ئاتالغۇلىرى لۇغىتى» تارقىتىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، يەنە فىزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن «خەنزۇچە ـ ئىنگلىزچە ـ ئۇيغۇرچە فىزىكا ئاتالغۇلىرى لۇغىتى»مۇ پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە تارقىتىلدى. بۇنىڭ دىن سەل ئىلگىرى ئۇ تەرجىمە قىلىپ رەتلەپ چىققان «خىمىيە، فىزىكا تەجرىبە قوراللىرىنىڭ چوشەندۈرۈلۈشى ۋە ئىشلىتىلىشى» دىگەن كىتابچە مىللى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىپ كەڭ مائارىپچىلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن ئىدى.

ـ مانا، دىمىدىمۇ، ـ دەيتتى پىشقەدەم ئىشچى يولۋاس ئاكا، مەكتەپتە ئۇچرىغانلا كىشىگە ئۆز كۆڭلىدىكى خۇرسەنچىلىكنى دېيىشكە ئالدىراپ، ـ نىجات دىگەن ھەقىقەتەنمۇ بىرگىسى بار مۇئەللىم! پارتىيە ئۇنى راستىنلا كۆردى، خىزمەت دىگەننى ئەنە شۇنىڭدەك ئىشلىسە بولىدۇ...

ئوقۇتقۇچىلار يولۋاس ئاكىنىڭ سالدا، سەممى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزلىرىمۇ كۆڭلىدىكى سەممى باھالىرى

بىلەن ئۇنىڭ خۇرسەندىچىلىكىگە ئورتاقلىشاتتى.

ئۆز مىھنەت تەرىكىگە قانچىلىك تۆكسە، شۇنچە رىزىقىغا ئېرىشىدىغانلىقىغا تولىمۇ كۆنگەن باشلانغان ئىدى.

نىجات تەجرىبىخانىدىن ئوقۇغۇچىلار بىلەن خىمىيە تەجرىبىسىنى ئىشلەپ بولۇپ قايتىۋاتاتتى. بىر توپ ئوغۇل ـ قىز ئوقۇغۇچىلار ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىشىپ بۇگۈنكى تەجرىبە ئۈستىدە قىزغىن پاراڭلىشىپ كېتىۋاتقانىدا، ئىشخانا تەرەپتىن چىققان پاتىگۈل ئۇلارغا يېتىشىۋېلىپ نىجاتنى چاقىردى:

ـ نىجات، ئۇنىللىم سىزگە ئېيتىدىغان سىرگەپ بار ئىدى.

ئوقۇغۇچىلار بىرىغىراق مېڭىپ يەنە توختاشتى. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇلارنىڭ نىجاتتىن سورايدىغان يەنە سوئاللىرى بارەكەن ئىدى.

ـ بۈگۈن كەچلىك تاماقتىن كېيىن مۇدىر ئىشخانىسىدا پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ يىغىنى بار، ـ دېدى پاتىگۈل ئۆزىنى جىددى تۇتۇشقا تىرىشىپ، ـ سىزنىڭ قاتنىشىشىڭىزنى ئۇقتۇرۇش ۋەزىپىسىنى مەن ئالغان ئىدىم. ۋاقتىدىراق كېلەرسىز...

ـ پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ يىغىنى؟... ـ دېدى نىجات ھەيرانلىق بىلەن. ـ مەن...

پاتىگۈل بىردىنلا كۈلۈۋەتتى.

ـ نېمىگە ھەيران بولۇۋاتىسىز نىجات ئاكا، ـ دېدى

ئۇ، ئەمدى «مۇئەللىم» سۆزى ئورنىغا «ئاكا» سۆزىنى ئىشلىتىپ،ــ يەنە باشقا نەرسىلەرنى ئويلاپ ئەنسىرەۋاتامسىز-يە؟

ــ ئەنسىرىمىدىم، ــ دىدى نىجات ئۇڭايسىزلىنىپ،ــ دەيمەنكى، مەن تېخى...

پاتمگۈل كۈلكىسىنى توختىتىپ، ئەتراپىغا ئىنتىلىك قارىۋالغاندىن كېيىن، نىجاتنىڭ ئۆزىلا ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ئاستا پىچىرلىدى:

ــ بۈگۈن دەل سىز ئۆمۈر بويى ئارزۇقىلغان ئەڭ شەرەپلىك ئىش مۇزاكىرە قىلىنىدۇ، يولداش نىجات مۇئەللىم!

نىجاتنىڭ كۆزلىرى يوغان ئېچىلدى. ئىللىق بىر سېزىم پۈتۈن بەدىنىگە تاراپ، يۈرىگى ھاياجان ئىلكىدە دۈپۈلدەيتتى، خوشاللىق ئىچىدە دولقۇنلىنىۋاتقان بەختىيار قەلبى شۇ تاپتا نېمە قىلىشىنى، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي «مەن... ئاخىر، مۇشۇ گۈننى قانچە كۈتكەن ئىدىم ـ ھە!» دەپ ئۆز ئۆزىگە پىچىرلايتتى.

ئايرۇپىلان موتورىنىڭ كۈچلۈك گۈلدۈرلىگەن ئاۋازى كۈتۈش ئۆيىدە ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ پاراڭلىرىنى ئۈزۈۋەتتى، ھەممە كىشى ئورىدىن تۇرۇپ يەرگە قويۇۋاتقان بۇ ھەيۋەتلىك كۆمۈش لاچىنغا قاراشتى.

ــ نىجات ئاكا، رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ بولدۇم،ــ دىدى قارا كۆك سارجا رەختتە كاستيوم ـ يوپكا كىيگەن

كېلىشكەن قامەتلىك ئۇزۇن چاچ، ئاق يۇزلۈك كەلگەن ياش ئايال ئىسسىق چىرايىي بىلەن كۈلۈمسىرەپ، نىجات، ئابدۇرەززاق ئاكا، تۇرسۇن ئاكا، ھەجەرخان ئانا، نىجاتنىڭ دىخان دوستلىرى ــ ئۆمەرجان باتۇر ۋە يەنە ئۇچ ــ تۆت ئوقۇتقۇچى ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قاراشتى، بۇ ــ پاتمگۈل ئىدى

ــ ئايرۇپىلان يېرىم سائەتتىن كېيىنلا ئۇچىدىكەن...ــ دىدى ئۇ، ئالدىراپ سۆزلەپ،ــ ئازراق تاماق يەڭلىگىز بولاتتى.

ــ شۇنداق قىلىڭ بالام،ــ دىدى ھەجەرخان ئانىمۇ كېلىنىنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ.

ــ بىر نەرسە يىگۈم يوق،ــ دىدى نىجات ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ ۋە ھەجەرخان ئانىغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇ ــ مەنمۇ سىلەر بىلەن بىرگە ئەخمەتنى كۈتۈۋالسام بولامدۇ؟

ھەجەرخان ئانا نىجاتنىڭ شۇ سۆزى بىلەن ئىتتىك ئايرۇپىلان سۇپىسىغا قاردى، يەرگە قونۇپ ئۇچقاندەك تېز مېڭىپ كېتىۋاتقان ئايرۇپىلان قاتتىق ئاۋاز بىلەن گۈكىرەپ، مەيدانىنى ئايلىنىپ كەلدى ــ دە، توختاش سۇپىسىغا كېلىپ ئاستا قوندى كۈتۈش ئۆيىنىڭ ئىشىگى ئېچىلىپ، كىشىلەر سىرتقا ئايرۇپىلان قونغان مەيدان تەرەپكە چىقىشتى.

نىجات، ھەجەرخان ئانا، پاتمگۈل، ئابدۇرەززاق ئاكىلارنىڭ كۆزى ئايرۇپىلان شوتىسىدىن چۈشۈۋاتقان كىشىلە

لەردە ئىدى. مانا، ئاخىرى، ئۇلار كۆتكەن كىشى ــ ئەخمەت چىرايلىق ــ ئەپچىل چامادانىنى كۆتىرىپ چىقىپ كەلدى.

ــ ئەخمەت ... بالام! ــ دىدى‌ھەجەرخان ئانا بوش ئاۋاز بىلەن ئوغلىغا قاراپ، شۇ تاپتا ئانا كۆزلىرى بىلەن ئەمەس، يۈرىگى بىلەن ئوغلىنى كۆرۈۋاتاتتى.

ئەخمەت سالماق قەدەملەربىلەن مېڭىپ كېلىپ ئۆزىنى كۆتۈپ تۇرغانلار بىلەن قىزغىن قول ئېلىشتى. ئۆۋەت نىجاتقا كەلگەندە كۆلۈمسىرىگىنىچە بىردەم قاراپ قالدى ۋە كەڭ قۇچاقلىرىنى ئېچىپ نىجاتنى مەھكەم قۇچاقلىدى.

ــ ناھايىتى خوشالمەن! تەبرىكلەيمەن، تەبرىكلەيمەن ئاكا! ــ دەيتتى ئۇ نىجاتقا تويماستىن يېنىشلاپ قاراپ.

نىجاتتىن كېيىن ئۆۋەت ئانىغا كەلدى، بايانتىن ئۇ-لىڭ نىجات بىلەن كۆرۈشۈشكە يول قويۇپ، سەۋرى قىلىپ بىر چەتتە تۇرغان ئانا ئۇنى ــ پولك كومىسسارى بولۇپ يېتىلگەن سۆيۈملۈك ئوغلىنى ــ خۇددى كىچىك بالىنى قۇچاقلىغاندەك باغرىغا ئېلىپ، يۇز ــ كۆزلىرىگە سۆيدى. ئەتراپتا تۇرغانلارمۇ بۇ ئاجايىپ‌كۆرۈنۈشكە ھەۋەسلىنىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. نىجاتنىڭ ئېسىگە ئىختىيارسىز بۇنىڭدىن 20 ــ 19 يىللار ئىلگىرىكى، تۇنجى قېتىم ئەخمەت بىلەن ئۇچراشقان ۋاقىتتىكى ئىشلار چۈشۈپ كەتتى. يېڭىمۇئەللىمنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشكە ھارۋا ئېلىپ‌كىرگەن ئەخمەت ماڭارىپ بۆلۈمىنىڭ كادىرى چېقىشىپ قىلغان«...ھە، ئەخمەت

نوچى، يولۇاسكا ئىنىك ھارۋىسىنى ئىگىلەپ بىسەن ـ دە؟...»
دىگەن سۆزدىگە،«نەدىكىنى؟... يولۇاسكامنىڭ مىجەزى يوق
بولۇپ قاپتىكەن. ئورنىغا كىردىم... بىزدەكلەرگە مەكتەپنىڭ
ھارۋىكەشلىگىنى قىلىش نەدە تۇرۇپتۇ...» دەپ جاۋاپ
بەرگەن ئىدى. ئۇگۇن... ئاشۇ ۋاقتتىكى جۇلدۇر كىيىملىك
يېتىم يىگىت خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ بىر پولكىنىڭ
سىياسى كومىسسارى بولۇپ يېتىشىپ،ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى.
نىجات ئۆز قەلبىنىڭ غايەت زور پەخىرلىنىش تۇيغۇلىرى
ئىچىدە سەمىمى خوشاللىقتا چۆمۈلۈاتقانلىقىنى سەزدى.

كۆتۈش ئۆيىگە چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ئەخمەت،
نىجاتقا قاراپ ھاياجانلانغان ھالدا دىدى:

ـــيۇقۇرى دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭسىزگە «ئالاھىدە
ئوقۇتقۇچى» دىگەن شەرەپلىك نامنى بەرگەنلىگىنى ئاڭلاپ
تولىمۇ خوشال بولدۇم ئاكا. بۇسىزگە ـــپارتىيىنىڭ،خەلقنىڭ
بەرگەن ئالى ئىنئامى، ـــ ئۇ سىردەم توختۇۋلىپ سۆزىنى
داۋام قىلدى، ـــ بۇ قېتىم «ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى»لارنى
مۇكاپاتلاش يىغىنىغا بارىدىغانلىغىڭىزنى ئاڭلاپ بەكمۇ
خۇرسەن بولدۇق،ـــ ئۇنىڭ«...خۇرسەن بولدۇم»دەپلائىيتماي
«... خۇرسەن بولدۇق» دەپ ئىيتىشى روشەنكى، ئەمدى
ئۇنىڭ گەپنى ئۆز نامىدىنلا ئەمەس يەنە ئاشقا... يىراقتىكى
كىشىلەر نامىدىمۇ قىلۋاتقانلىغىنى بىلدۈرەتتى. نىجات
بۇنى شۇ ھامان سەزدى، ئۇ ئىتتىنىك ئەخمەتكە قاراپ
قويدى.

— بۈگۈن مۇشۇ سىز كەلگەن ئايرۇيلاندا ئۈچىدۇ، — دىدى ئاندۇرەززاق ئاكىمۇ سۆز قىستۇرۇپ ۋە ئەخمەتكەيەنە بىرخۇش‌خەۋەرنى يەتكۈزدى. — نىجات‌يېقىندا جۇڭگو كومۇ- نىستىك پارتىيىسىنىڭ كاندىدات ئەزالىغىغا قوبۇل قىلىندى.

— ياھ، بۇخەۋەرنى نىمىشكەئالدۇرراق‌دىمەيسىلەر، — دىدى ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ، نىجاتنىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ، — ماما بۇ تىبخىمۇ قالتىس خۇش خەۋەر ئەمەسمۇ؟

مەكرافۇندىن: «بۇ‌ەتتىكى ئايرۇيلاندا ئۈچىدىغان يولۇچىلار تەييارلىنىڭلار!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ۋاقىت- نىڭ بۇنچە تېز ئۆتۈپ كېتىشىنى ھېچكىمۇ ئويلىمىغان ئىدى.

ئەخمەتنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كېلىپ، قانداقتۇ بىر نەرسىنى ئىزلىگەندەك ئىتتىك ئەتراپقا قارىدى.

— سومكىڭىزنى ئىزلەمسىز؟ — دىدى ھەجەرخان ئانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان پاتىگۈل ۋە ئەخمەتنىڭ «ھەئە» دېگەندەك قارىشىنى كۆرگەندىن كېيىن ئىتتىك سومكىنى سۇندى.

— نىجات ئاكا، — دىدى ئەخمەت سومكىنى ئېچىپ ۋېتىپ، — مېنىڭدىمۇ سىزگە بېرىدىغان مۇھىم ئامانەتلەر بار، — ئۇ شۇ گەپنى قىلىپ، ئىككى پارچە خەتنى ئېلىپ نىجاتقا سۇندى ۋە مەسلەك قىلىپ مۇنداق دىدى، — سىزنىڭ يىغىنغا بارىدىغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ

ۋېي خۇرۇك شۇجىغا تېلېفۇن بەرگەن ئىدىم، ئەتىسى ئەتىگەندە ۋېي شۇجى رەيھان ھەدەمنى ئېلىپ كېچىك ماشىنا بىلەن ئۇزاتقىلى كەپتۇ، ۋېي تاغام سىزگە كۆپ سالام ئېيتقاندىن كېيىن رەيھان ھەدەمنىڭ سىزنى ئۇرۇمچىگە بېرىپ كۆتۈۋالمىغانلىقىنى دېدى. رەيھان ھەدەم ياتقىمدا ئولتۇرۇپلا بۇ خەتنى ئالدىراش يېزىپ سىزگە يەتكۈزۈپ بېرىشىمنى تاپشۇردى. گېپىدىن قارىغاندا، ئۇرۇمچىگەبېرىپ، تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن يەنىلا داشۋۇدە ئىشلەۋاتقان ئوقۇتقۇچى ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە چۈشمەكچى ئىكەن.

نىجات ئۇ بەرگەن خەتلەرنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ھاياجاندىن تىترەپتتى.

ئايرۇپلانغا چىقىش ۋاقتى بولۇپ قالغان ئىدى. نىجات سومكىنى ئېلىپ ئۇزاتقۇچىلار بىلەن خوشلاشتى.

ئايرۇپلان ئورنىدىن ھەيۋەتلىك ئاۋاز بىلەن گۈكرەپ قوزغالدى. نىجات ئايرۇپلان تۇزلىنىپ تەكشى ئۇچۇشقا باشلىغاندا يانچۇغىدىن ئەخمەت بەرگەن خەتلەرنى ئالدى. ئۇ ئالدى بىلەن قېلىن كونۋېرتتىكى ۋېي تاغىنىڭ خېتىنى ئاچتى:

«ئوغلۇم نىجات، ــ دەپ يازغان ئىدى ۋېي خۇرۇك تاغىسى. ــ يېقىندا يازغان خەتلىرىڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ، كېيىنكى چاغلاردىكى تۇرمۇش، خىزمەت ئەھۋالىڭدىن خەۋەر تاپتىم. كومېسسار ئەخمەت ماڭا سېنىڭ ھەققىڭدە كۆپ بەرسىلەرنى، بولۇپمۇ بېشىڭغا چۈشكەن ئېغىر قىسمەتلەرنى

تەپسىلى ھېكايە قىلىپ بەردى ... مەرھۇم ئاتاڭ ھۇپۇر، قۇربان بولغان ۋاقىتتا يولداش ئىسلام ئىككىسىز (ئۇ ھازىرمۇ سېنىڭ يۈرتۇڭدا ناھىيە باشلىغى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ) ساڭا ئۆز ئوغلىمىز سۈپىتىدە ئىگىدارچىلىق قىلىپ تەربىيەلەشنى ۋەدىلەشكەنمىز. بۇنى سەنمۇ بىلىسەن! ... ئەپسۇسكى — سەن خىزمەتكە چىققاندىن كېيىن بىزنى ناھايىتى ئاز ئىزلەپلا قالماستىن بەلكى، ئىنتايىن ئاز خەت يازدىڭغان، كېيىنكى چاغلاردا بولسا پۈتۈنلەي يازمايدىغان بولۇۋالدىڭ. بىز سېنى خىزمەت بىلەن ئالدىراش بولۇپ ۋاقىت چىقىرالماي قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىغان ئىدۇق، ھازىر بىلسەم، سەن ئۆز بېشىڭغا كەلگەن بالايى - ئاپەتلەرنى بىزدىن يوشۇرۇپسەن، بۇ قىلغىنىڭ ئۇچۇن گەرچە سېنىڭدىن رەنجىگەن بولساممۇ، لېكىن ئاشۇ چاغلاردىكى ئەمىلىي ئەھۋالىڭنى، روھىي ھالىتىڭنى ئويلىغاندا، سېنى ئەيىپلىگىلىمۇ بولمايدۇ ... ئالتىشىمچە 20 يىل دىن بۇيان سەن خىزمەت ئورنۇڭدىن بىر كۈنمۇ ئايرىلماي ئىشلەپ، سەن، ئۇرغۇن تۆھپىلەرنى يارىتىپسەن. سېنىڭ كىشىلەرنى چوڭ قۇر تەسىرلەندۈرىدىغان ئىش - پائالىيەتلىرىڭنى ئالقىلاپ ئىغىز سىياقسىز ئاتاڭ كۆز ئالدىمغا كېلىپ كۆزلىرىمدىن ئىسسىق ياشلىرىم تامچىلىدى. ئاتاڭ كومپارتىيىنى، خەلق ھۆكۈمىتىنى تولىمۇ قىزغىن سۆيەتتى. ئۇ ھايات بولۇپ ئۆزىنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ چېچەكلەپ مېۋە بەرگەنلىكىنى كۆرگەن بولسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى! ... » نىجاتنىڭ

كۆزلىرىگە لىققىدە ياش تولغان ئىدى. ئۇ ئۆزىنى باسالماي سىر ھازاغىچە خەتنى تۇتۇپ ئولتۇردى، كېيىن ئۆزىنى زورىغا بېسىپ خەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇشقا كىرىشتى ...

«ئوغلۇم! باشقىلار ئۈچۈن، ئەۋلاتلار ئۈچۈن ھوزۇر - ھالاۋەتلىك گۈزارلىق ۋە مۇنزارلىق يېتىشتۇرەلىگەن باغۋەنلا ھەقىقى باغۋەن دەپ ئاتاشقا بولىدۇ ... ئوفۇنقۇچىلار ھەقىقەتەمۇ ئون فەدەم نېرىدىن سالام بېرىپ ھۆرمەتلىسە ئەرزىيدىغان كىشىلەردۇر! سەن ئەنە شۇ ئۇلۇغ، شەرەپلىك كەسىپ ئىگىسى. مەن ۋە باشقىلار چىن يۈرىكىمدىن ساڭا ئوخشاش خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىمىز بولغانلىقىدىن پەخىرلىنىمىز! بىزنىڭ بۇ پەخىرلىنىشلىرىمىز — ۋەتىنىمىز ى زاماۋىلاشتۇرۇش سەپىرى جەريانىدا ساڭا تېخىمۇ تۇرتكە ۋە ئىلھام بولغۇسى!...»

ۋېي خۇرۇڭ شۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇنداق ئىشلارنىمۇ يازغان ئىدى: «ماھىيىلىك پارتكومىمىزنىڭ سىياسەتىنى ئەمىلىلەشتۇرۇش ئىشخانىسى 1978 - يىلىنىڭ بېشىدىلا يولداش رەيھانىنىڭ مەسىلىلىرىنى تولۇق تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭ پۈتۈملەي گۇناسىز ئىكەنلىگىنى ئېلان قىلغان ئىدى. سىلەرگە ۋە يەنە باشقا بىرقانچە كىشىلەرگە زىيانكەشلىك قىلغان قارا نىيەت ئوقۇتقۇچى ھامۇت ئۆزىنىڭ باشقا نەق جىنايەتلىرى ئۈچۈن 1963 - يىلىلا تېگىشلىك جازاسىنى تارتقان ئىكەن.

سىياسەتنى ئەمىلىلەشتۇرۇش ئىشخانىسىمىز يولداش

رەيھانىنىڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن جىددى تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتقانىدا. ھامۇت ئۆزلۈكسىدىن بۇ ئىشخانىغا كېلىپ، ئۆز جىنايەتلىرىنى تاپشۇرۇپتۇ. ھامۇت 1962 - يىلى يەنىلا رەيھاننى قولغا چۈشۈرۈش قارا نىيەتىگە كېلىپ، ساڭا بىر پارچە خەت يازغان ئىكەن (بۇ خەتنى ئۇ، سېنىڭ يېقىن ساۋاقدىشىڭ ئۇردۇننىڭ نامىدا ئەۋەتكەن) خەتتە «رەيھان، ھامۇت بىلەن توي قىپتۇ» دېگەن ئىغۋا بىلەن ئىكەن. ئوخشاشلا سېنىڭ ئۈستۈكىدىنمۇ «توي قىپتۇ» دەپ ئىغۋا تۇقۇلغان يەنە بىر پارچە خەتنى رەيھانغا ئەۋەتكەن ... ئەمما، رەيھان يەنىلا ئۈمىت ئۈزمىگەن. 1966 - يىلىغا كەلگەندە سىلەرنىڭ مەكتەپتىن «پاتىگۈل» دېگەن ئوقۇتقۇچى رەيھانغا بىر پارچە خەت يېزىپ، سېنىڭ ئومۇمى ئەھۋالىڭنى ۋە يەنە «توي قىلىدى» دېگەن گەپنىڭ يالغانلىغىنى مەلۇم قىپتۇ ...»

ۋېي خۇرۇڭ خەتنىڭ ئاخىرىدا رەيھاننىڭ ھازىرقى تۇرمۇشى، خىزمەت ئەھۋالى ئۈستىدە قىسقىچە بايان قىلىپ ئاندىن كېيىن يەنە مۇنداق يازغان ئىدى:

«... رەيھان ساپ نىيەتلىك، ئەقىللىق، ۋىجدانلىق قىز، ئۇنىڭ ئىرادىسى بەكمۇ مۇستەھكەم. سېنىڭ رەيھانىدەك مۇشۇنداق ياخشى قىزنىڭ ساپ مۇھەببىتىگە، ئەقىدىسىگە ئائىل بولغانلىغىڭ مېنى خوشال ۋە خاتىرجەم قىلدى. ئۇ سېنى

نى كۆتۈۋېلىشقا بارىدۇ. بەختلىك ئۇچرىشىشلىـ
لارنىڭ تېزرەك يېتىپ كېلىشىنى تىلەيمەن!

قولۇڭنى سىقىپ:

تاغاك ۋەيخۇرۇڭ

1980 - يىل 8 - ئىيۇل

نىجات كۆزلىرىنى يۇمدى، ئۇنىڭ خىيال ئىچىنگىدە، ئەخمەت، ئابدۇرەززاق ئاكا، ۋەيخۇرۇڭ، ئاق‌كۆڭۈل قىز پاتىـ گۈل ... لەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى. «نىمە دېگەن ئىسسىل پەزىلەتلىك، كۆيۈمچان كىشىلەر - ھە! ...» دەيتتى ئۇ كۆڭـ لىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن.

نىجات بىردەم تۇرۇۋېلىپ 2 - خەتنى — رەيھانـ نىڭ خېتىنى ئاچتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى تونۇش، ئەمما بەكمۇ نەسقا يېزىلغان پۈچۈركا ئۇستىدە يۈگۈردى.

«سالام، سۆيۈملۈگۈم!

ئەزىز ھاياتىنىڭ بەخت خوشلۇغى بىزگىمۇ قۇچاق ئاچىدىغان مۇبارەك‌كۈنلەر يېتىپ كەلدى. بۈگۈن - ئەـ تە ئىچىدە كۆرۈشىدىغانلىغىمىز چۈشۈم ئەمەستۇ - ھە؟

21 يىللىق سېغىنىش تەشنالىغى ماڭا بۇ خەتنى ئالدىن يېزىشقا ھەيدەكچى بولدى. يۈرەكتىكى

سۆزلىرىمنى قانداقمۇ يېزىپ تۈگەتكىلى بولسۇن؟! مەن سىزنى سېغىنىدىم! شۇڭا ئالدىڭىزغا يېزىپ كېلىۋاتقىچىمەن.

سىزگە، سېغىنغان يۈرەكنىڭ بەختلىك ۋىسال ئالدىدىكى يالقۇنلۇق سالاملىرىمنى يوللايمەن:

رەيھانگۈل

1980 - يىل 10 - ئىيۇل

نىجات خەتنى لەۋلىرىگە يېقىپ سۆيدى. شۇتاپتا ئۇ- نىڭ يۈرىگىدىكى ھېسسىياتنى تىل بىلەن ئىپادىلەشمۇ، ھەلەم بىلەن تەسۋىرلەشمۇ قىيىن ئىدى ... ئۇ كۆزلىرىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان ياشلىرىنى سەپەرداشلىرىدىن يوشۇرۇپ دەرىزە تەرەپكە قارىۋالدى.

بىردىن ئايرۇپىلان يېنىكىنە سىلكىنىگەندەك بولۇپ كەتتى. نىجات ئۇنىڭ تۆۋەنلەپ ئۇچۇۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ يېنىپ دەرىزىدىن تۆۋەنگە قارىغىنىدا ئاستا - ئاستاچوڭىيىپ كۆرۈنۈشكە باشلىغان تاغ تىزمىلىرىنى ۋە ئۇ- نىڭدىن كېيىن ئاقىرىپ، تىلىم - تىلىم كۆرۈنۈش ھاسىل قىلغان سېپاپان يارداملىقلارنى پەرق ئېتەلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئەنە شۇ چۆل، يارداملىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئەگ- رى - بۈگرى بولۇپ كېسىپ ئۆتكەن بىر ئۇزۇن سىزىقنى

گۆرگەندەك بولدى. بۇ نىمىكىنە؟ ئۇ تېخىمۇ دىققەت بىلەن ئاق سىزغا سەپسالدى. ۋاھ، بۇ يول ئەمەسمۇ؟ ئۇزۇن يىللاردىن كېيىن ئاتا ـ بوۋىلار ئىز سېلىپ بېسىپ ئۆتكەن تۈگمەس ئۇزۇن يوللار مۇشۇ ئەمەسمۇ؟ ... ئۇنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى. كۆزلىرى بولسا كىچىككىنە سىزىقتەك كۆرۈنۈۋاتقان ئاشۇ يوللاردىن ئۇزۇن لمەيتتى. ئۇنىڭ خىيال ئەينىگىدە ئۆزى كۆرۈپ ئۆتكەن كۈنلەرنىڭ ئۇنتۇلغۇسىز كارتىنىلىرى غىل ـ پاللا قىلىپ كەينى ـ كەينىدىن تىزىلىپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئاھ، ئۇ ئۆز بېشىدىن ئاز ئىشلارنى ئۆتكۈزدىمۇ؟ چېكىنى كۆرۈش تەس بولغان ئىگىز ـ پەس، ئەگرى ـ تولغاي چېغىر يوللاردا ئاز ماڭدىمۇ بۇ؟!... ئۇ خىيالىدا غۇۋا كۆرۈنۈۋاتقان ئاشۇ چەكسىز يوللارنى، شۇ تاپتا كۆزىدىن نېرى قىلماي كېلىۋاتقان يەردىكى ئاۋۇ يوللارغا سېلىشتۇراتتى، ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا زادى قانچىلىك ئوخشاشلىق باركىنا؟ ئۇ بۇنى بىر بىرلەپ سېلىشتۇرۇشقا ئولگۇرمىدى. ئايرۇپىلان تېخىمۇ تۆۋەنلەپ، يول خېلىلا ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىغان ئىدى. يول شۇنچىلىك ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئىدىكى،ئۇ ئايرۇپىلان دەرىزىسىدىن ھەرقانچە تىكىلىپ قارىپمۇ ئۇنىڭ نېرىسىنى كۆرەلمىدى. ياھ، بۇ نېمە دېگەن ئۇزۇن يول ـ ھە! ... ئايرۇپىلان ئەمدى بىپايان تۇزلەڭلىكنىڭ ئۈستىدە ئۇچۇپ بېرىۋاتاتتى. ئىجات بىردىنلا يىراقتىكى كۆكىرىپ تۇرغان دەرەخزارلىقلارنى، ياپ ـ يېشىل مەخمەلدىن تون يېپىنغان شاخمات تاختىسىدەك پايانسىز

ئېكىنزارلىقلارنىڭ كۆرۈپ قالدى. ئۇ بايىاتىن كۆزىدىن يوقاتماي كېلىۋاتقان يول تۈپ - تۈز بولۇپ، ئەنە شۇ ياپ - يېشىل يۈرت ئىچىگە كىرىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ دەرىزىگە چىكىسىنى تىرەپ كۆزلىرىنى ھامان پەسكە — سۈيۈملۈك ئانا زېمىنگە تىكەتتى. يول بارا - بارا چوڭىيىپ، كېڭەيمەكتە. نىجات خۇددى ئۇنىڭمۇ نېرىسىنى كۆرمەكچى بولغاندەك كۆزلىرىنى ئىشەنچ بىلەن چوڭ ئېچىپ ئالدىغا — تېخىمۇ يىراقلارغا تىكەتتى.

1981 - يىل، ئۈرۈمچى

悼　念　（维吾尔文）

托合塔吉·肉孜著　责任编辑：亚生

新疆青年出版社出版　（乌鲁木齐市建设路九号）

新疆新华书店发行

新疆八一印刷厂排版　乌苏县印刷厂印刷

787×1092毫米　32开本　8.5印张

1985年9月第1版　1985年9月第1次印刷

印数：1—6,200

统一书号：M 10124·157　定价：0.65元

مۇقاۋا ۋە قىستۇرما رەسىملىرىنى:
مەمەت ئايۇپ ئىشلىگەن

نومۇرى: M10124·157
باھاسى: 65 يۇەن